

ISSN 1812-2566
E-ISSN 2587-4063

MOLDOSCOPIE

Publicaţie periodică ştiinţifico-practică

Tipul B

Anul 25 (2021), nr. 3 (94)

DOMENII DE CERCETARE:

- ***Ştiinţe politice***
- ***Sociologie***
- ***Mass-media și științe ale comunicării***

CHIȘINĂU - 2021

Agenția Națională de Asigurare a Calității în Educație și Cercetare

CERTIFICAT

de recunoaștere a revistei
în calitate de publicație științifică de profil

Seria RȘP Nr. 015

Moldoscopie

ISSN 1812-2566

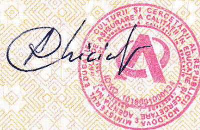
Fondatori: Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere"
Universitatea de Stat din Moscova „M.V. Lomonosov"
Universitatea de Stat din Moldova
Universitatea Americană din Moldova

Tipul B

Profiluri: Științe politice; Sociologie; Media și comunicare

În baza Deciziei Consiliului de Conducere al Agenției Naționale de Asigurare a Calității în Educație și Cercetare nr. 14 din 28 februarie 2020, pentru o perioadă de 4 ani.

Președinte **Andrei CHICIUC**

Eliberat la 15 iunie 2020

Chișinău

MOLDOSCOPIE

Publicaţie periodică ştiinţifico-practică

Anul 25 (2021), nr. 3 (94)

Inregistrată de Universitatea de Stat din Moldova (fondată la 1 octombrie 1946) în 1997 şi reînregistrată în 2009
Certificatul de înregistrare: nr. 1002600043325 din 28.07.1997
Acreditată de Consiliul Suprem pentru Ştiinţă şi Dezvoltare Tehnologică al Academiei de Ştiinţe a Moldovei prin Hotărârea nr. 146 din 27.06.2013, reacreditată prin Hotărârea nr. 245 din 11.11.2015
Acreditată de Agenția Națională de Asigurare a Calității în Educației și Cercetare prin Decizia nr. 14 din 28.02.2020

Tipul B

FONDATORI:

- ✓ *Universitatea de Studii Politice şi Economice Europene ,,Constantin Stere", Republica Moldova*
- ✓ *Universitatea de Stat „M. Lomonosov" din Moscova, Rusia*
- ✓ *Universitatea de Stat din Moldova*
- ✓ *Universitatea Americană din Moldova*

ADRESA REDACȚIEI: MD 2009, Chișinău, bd. Ștefan cel Mare și Sfînt, nr. 200, et. 2, bir. 202. Tel./fax. (022) 241207

Versiunea electronică: *http://uspee.md/moldoscopie/; http://americanuniversity.md/moldoscopie/; moldoscopie.revistestiintifice.md.* Pagina *web: www.moldoscopie.revistestiintifice.md*

Toate articolele sunt recenzate în sistem „double-blind peer review"

MOLDOSCOPIE
Periodical scientific-practical publication

Year 25 (2021), No. 3 (94)

Registered by the State University of Moldova in 1997 (founded on 1 October, 1946) and re-registered in 2009 under the Registration Certificate No. 1002600043325 of 07.28.1997
Accredited by the Supreme Council for Science and Technological Development of the Academy of Sciences of Moldova by Decision No. 146 of 27.06.2013 and re-accredited by Decision No. 245 of 11.11.2015
Accredited by the National Agency for Quality Assurance in Education and Research by Decision No. 14 of 28.02.2020

Type B

FOUNDERS:
- ✓ *University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere", Republic of Moldova*
- ✓ *Moscow State University „M.Lomonosov", Russia*
- ✓ *State University of Moldova*
- ✓ *American Universityof Moldova*

PUBLISHING HOUSE ADDRESS: MD 2009, Chişinău, blvd. Ştefan cel Mare şi Sfînt, nr. 200, et. 2, bir. 202. Tel./fax. (022) 241207
Electronic version: *http://uspee.md/moldoscopie/; http://americanuniversity.md/moldoscopie/; moldoscopie.revistestiintifice.md.* Pagina *web: www.moldoscopie.revistestiintifice.md*
All articles are double-blind peer reviewed
The responsibility for the texts' content lies exclusively with the authors

MOLDOSCOPIE
Publication périodique scientifique et pratique

Année 25 (2021), Nº 3 (94)

Enregistré par l'Université d'État de Moldavie en 1997 (créée le 1er octobre 1946) et ré-enregistré en 2009,
Certificat d'enregistrement: Nº 1002600043325 du 28.07.1997
Accréditée par le Conseil supérieur pour la science et le développement technologique de l'Académie des Sciences de Moldova
par la Décision Nº 146 du 27.06.2013, ré-accrédité par la Décision Nº 245 du 11.11.2015
Accréditée par l'Agence nationale pour l'assurance de la qualité dans l'enseignement et la recherche par la Décision Nº 14 du 28.02.2020

Type B

FONDATEURS:

- ✓ *Université d'Études Politiques et Économiques Européennes „Constantin Stere", République de Moldova*
- ✓ *Université d'État „M.Lomonossov" de Moscou, Russie*
- ✓ *Université d'Etat de Moldovie*
- ✓ *Université Américaine de Moldovie*

ADRESSE DE LA MAISON D'ÉDITION: MD 2009, Chișinău, blvd. Ștefan cel Mare și Sfînt, nr. 200, et. 2, bir. 202. Tel./fax. (022) 241207

Version électronique: *http://uspee.md/moldoscopie/; http://americanuniversity.md/moldoscopie/; moldoscopie.revistestiintifice.md.* Pagina *web: www.moldoscopie.revistestiintifice.md*

Tous les articles sont évalués en système „double-blind peer review"

La responsabilité du contenu des textes incombe uniquement aux auteurs

MOLDOSCOPIE
Научно-практическое периодическое издание

Год 25 (2021), № 3 (94)

Зарегистрировано Молдавским Государственным Университетом в 1997 и перерегистрировано в 2009,
Регистрационное свидетельство: № 1002600043325 от 28.07.1997
Аккредитовано Высшим Советом по Науке и Технологическому Развитию Академии наук Молдовы решением № 146 от 27.06.2013 и решением № 245 от 11.11.2015
Аккредитовано Национальным агентством по обеспечению качества в образовании и исследованиях по решению № 14 от 28.02.2020

Тип Б

УЧРЕДИТЕЛИ:
- ✓ *Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Республика Молдова*
- ✓ *Московский Государственный Университет имени М.В. Ломоносова, Россия*
- ✓ *Молдавский Государственный Университет*
- ✓ *Американский Университет в Молдове*

АДРЕС РЕДАКЦИИ: MD 2009, Кишинев, бул. Штефан чел Маре 200, 2-й этаж, офис 202. Тел / факс. (022) 241207.
Электронная версия: *http://uspee.md/moldoscopie/; http://americanuniversity.md/moldoscopie/; moldoscopie.revistestiintifice.md*. Сайт: *www.moldoscopie.revistestiintifice.md*

Все статьи рецензируются по системе „double-blind peer review"

CUPRINS

SUMMARY

TABLE DE MATIÈRES

ОГЛАВЛЕНИЕ

COMPARTIMENTUL

POLITOLOGIE

CZU 327
DOI https://doi.org/10.52388/1812-2566.2021.3(94).01

GEOSTRATEGY: THEORETICAL CONCEPTUAL APPROACHES

Svetlana CEBOTARI
Doctor habilitat, associate professor,
State University of Moldova, Chisinau, Republic of Moldova
e-mail: *svetlana.cebotari@mail.ru*
orcid: https://orcid.org/0000-0001-9073-104X

Carolina BUDURINA-GOREACII
PhD, university lecturer,
State University of Moldova, Chisinau, Republic of Moldova
e-mail: *carolina.budurina@gmail.com*
https://orcid.org/0000-0003-2406-4212

The concept of strategy in the usual vocabulary has become present, crossing a multitude of spheres of social, political, economic and organizational life, far exceeding the boundaries of a reserved use, including the military field. In contemporary language, the term „strategy" is no longer a quality confined to interaction between states at global level and, even more, to military interaction, but it is used to express the idea of organization, plan or planning. It can be used in the field of business or politics, at local, national or international level. Based on these reasonings, we are currently present in the wider use of the concept of strategy. At present, the concept of "geostrategy" is a topic increasingly used in the discourse of politicians, but it also becomes a topic on the table of representatives of the academic community. Currently, the term "strategy" refers to the relationship between space and strategy, referring to the impact of these areas on international relations. "Geostrategy". It becomes an object of study of the combinations between the geographical and the strategic factor in determining the position of a state towards its neighbors, towards the region, or towards other international actors. Often, international actors, in order to achieve certain interests, resort to the use of certain strategies. This article aims to analyze the main conceptual-theoretical approaches of the geostrategy phenomenon.

Keywords: *strategy, politics, international relations, security, state.*

GEOSTRATEGIA: IDENTIFICĂRI CONCEPTUAL-TEORETICE

Conceptul de strategie din vocabularul obișnuit a devenit prezent, traversând o multitudine de sfere ale vieții sociale, politice, economice, depășind cu mult limitele unei utilizări rezervate, inclusiv domeniul militar. În limbajul contemporan, termenul „strategie" nu mai este o calitate care se limitează doar la interacțiunea dintre state la nivel global sau la interacțiunea militară, ci este folosit pentru a exprima ideea de organizare sau planificare. Acesta poate fi utilizat

în domeniul afacerilor sau al politicii, la nivel local, național sau internațional. Pornind de la aceste raționamente, actualmente suntem prezenți la întrebuințarea mai extinsă a conceptului de strategie. În prezent, conceptul de ,,geostrategie'' este un subiect tot mai des folosit în discursul politicienilor, dar devine și un subiect prezent pe masa de lucru a reprezentanților comunității academice. Actualmente, termenul de ,,geostrategie'' desemnează relația dintre spațiu și strategie, făcând referire la incidențele acestor domenii asupra relațiilor internaționale. ,,Geostrategia'' devine un obiect de studiu al combinațiilor dintre factorul geografic și cel strategic în determinarea poziționării unui stat față de vecinii săi, față de regiune, sau față de alți actori internaționali. Deseori, actorii internaționali, în scopul realizării unor interese, apelează la utilizarea anumitor strategii. Prezentul articol își propune să analizeze principalele abordări conceptual-teoretice ale fenomenului de geostrategie.

Cuvinte-cheie: *strategie, politică, relații internaționale, securitate, stat.*

GÉOSTRATEGIE: IDENTIFICATIONS CONCEPTUELLE-THÉORIQUE

La notion de stratégie dans le vocabulaire commun est devenue présente, traversant une multitude de sphères de la vie sociale, politique, économique et organisationnelle, dépassant de loin les limites d'un usage réservé, dont le domaine militaire. Dans le langage contemporain, le terme « stratégie » n'est plus une qualité qui se limite à l'interaction globale ou militaire entre États, mais sert à exprimer l'idée d'organisation ou de planification. Il peut être utilisé dans les affaires ou la politique, localement, nationalement ou internationalement. Sur la base de ces raisonnements, nous sommes actuellement présents dans l'utilisation plus large du concept de stratégie. A l'heure actuelle, le concept de « géostratégie » est un sujet de plus en plus utilisé dans le discours des politiques, mais il devient aussi un sujet présent sur la table des représentants de la communauté académique. Actuellement, le terme « stratégie » renvoie à la relation entre espace et stratégie, faisant référence à l'impact de ces domaines sur les relations internationales. "Géostratégie"devient un objet d'étude des combinaisons entre le facteur géographique et le facteur stratégique pour déterminer la position d'un État vis-à-vis de ses voisins, vis-à-vis de la région, ou vis-à-vis d'autres acteurs internationaux. Souvent, les acteurs internationaux, pour atteindre certains intérêts, recourent à l'utilisation de certaines stratégies.Cet article vise à analyser les principales approches conceptuelles-théoriques du phénomène de la géostratégie.

Mots-clés: *stratégie, politique, relations internationales, sécurité, état.*

ГЕОСТРАТЕГИЯ: КОНЦЕПТУАЛЬНО-ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ИДЕНТИФИКАЦИИ

Понятие стратегии в общепринятом лексиконе стало использоваться, пересекая множество сфер социальной, политической, экономической и организационной жизни, намного превышая пределы ограниченного использования, включая военную область. На современном языке термин «стратегия» больше не является качеством, которое ограничивается глобальным или военным взаимодействием между государствами, а используется для выражения идеи организации или планирования. Его можно использовать в бизнесе или политике на местном, национальном или международном уровне. Основываясь на этих рассуждениях, в настоящее время мы наблюдаем более широкое использование концепции стратегии. В настоящее время понятие «геостратегия» все чаще встречается в дискурсе политиков, но оно также становится темой, присутствующей на столе представителей академического сообщества. Термин «стратегия» используется к отношениям между пространством и стратегией, подразумевая влияние этих сфер на международные взаимосвязи. «Геостратегия» становится объектом изучения сочетаний географического и стратегического факторов при определении позиции государства по отношению к своим соседям, региону или другим международным игрокам. Часто международные субъекты для достижения определенных интересов прибегают к использованию определенных стратегий. Данная статья направлена на анализ основных концептуально-теоретических подходов к феномену геостратегии.

Ключевые слова: *стратегия, политика, международные отношения, безопасность, государство.*

Introduction

The concept of strategy in the usual vocabulary has become present, crossing a multitude of spheres of social, political, economic and organizational life, far exceeding the boundaries of a reserved use, including the military field. In contemporary language, the term "strategy" is no longer a quality confined exclusively to interaction between states at global level, but is used to express the idea of organization, plan or planning. It can be used in the field of business or politics, at local, national or international level.

„Strategy" has its etymology in the Greek *stratum*, which implies the army and *agein*, a component that means *to lead*. *Strategos* was the name given to the army commander; and*strategike* meant the army leadership [6, p. 7]. In Athens, in 500 BC, Clisthene introduced the institution of strategists, grouped into a college of 10 members, who were in charge of organizing the army and fleet, with the recruits and with the diplomatic affairs. The oldest known work, belongs to the Chinese thinker Sun Tzu and comes from the sixth century BC. In his work, *„The Art of War"*, Sun Tzu studies war as a branch of government, detaches characteristic elements of the analysis of military situations.

Another Athenian thinker and philosopher from the 5th-4th century BC, Xenophon, in his work, *„Cyropaedia"*, already makes the distinction between tactics and strategy. By tactics, the thinker understands the art of arranging and maneuvering with troops, starting with the smallest units. By strategy, as a science of the supreme commander, there are directed all the necessary forces and means in order to obtain victory. During this period, the first military theorists, named today *strategists,* appearin Greece. Thus, Enee Tacticien (4th century BC); Demetros from Faleron (4th century BC); Poseidonios (2nd century BC) and others described for the first time the strategic phenomenon. Especially here the first strategy treaty appears which was written by Aineis, around 360 BC [14]. Among the works written during the Roman Empire can be noted *Stratagemata* by Frontinus and *Treaty of Strategy* by Onesandros, both in the first century of our era.

The most important work that depicted Roman military art, influencing the military literature until late in the Byzantine era, referred to the treaty of military art of Flavius Vegetius Renatus, dating from the middle of the 5th century. Byzantine strategists gathered and synthesized in their works the experience of antiquity, as well as a series of observations on the procedures of fighting the migratory peoples from the end of antiquity. Another work of the Byzantine period is the military art of Mauricius, dating from the beginning of the 7th century. In his work, Mauricius defined that: „The strategy includes the means used to deceive the enemies, such as choosing the moment, the place, the unexpected confrontations and the stratagems of all kinds [7, p.74].

The emergence and evolution of the strategy

After several decades, under the disintegration of the states in the European space, the preoccupations for the military theory were considerably diminished, where the emergence and development of capitalist relations with its political, economic and military consequences have determined an increased interest in studying the strategy. However, military art writings that appeared until the end of the eighteenth century failed to achieve a systematic analysis of the strategy or to deepen its content. The wars of the French revolution and then the wars of Napoleon represented a turning point in the evolution of military strategy, which is explained both by the scale of these wars and by the general conditions of the development of society, science and culture of that period. At the end of the eighteenth century, Lloyd and the German Bulow tried to systematize the prin-

ciples of strategy, as principles of warfare. They noticed the existence of relations between politics and strategy, trying to develop a method of analyzing the military phenomenon. According to Bulow, the strategy is the science of executing troops outside the enemy's field of vision. Tactics is the science of troop maneuvers in the enemy's field of vision and their leadership in battle.

Napoleon called strategy an art. He formulated the principles of willpower, security and the economy of forces, and through his battles he offered shining examples of this art. Jomini, a well-known military theorist, sees strategy as the art of developing war projects that are compatible with state means.

Over time, the term of strategy has become universal, taking over in the world military art. Thus, in the Middle Ages and in the modern period, strategy became an art of war, which would indicate the ways of solving some complicated strategic situations. The first papers begin to appear, which lay the theoretical basis of the strategy. Thus, the strategy begins to be regarded as a science, which had as its object of study the armed struggle. Carl von Clausewitz makes a much broader foundation of the strategy in his work *„About war"*. The author emphasizes a clear structure of the military art, and the strategy has a determined role in the planning and conduct of the armed struggle.In the mentioned work Carl von Clausewitz formulates a rational system of military art, in which the strategy occupies the central place, ensuring the connection with the policy and with tactics. Clausewitz notes that the essential element in defining the strategy is the purpose of the war. Since war is the continuation of politics by other means, the goals of war are set by politics, and strategy is the art of achieving political goals by using military means. The role and functions of the strategy are deduced by the Clausewitz from the characteristics of the armed struggle, considered as a whole of battles. Also, Clausewitz, for the first time, determines the principles of formation and organization of the armed forces, giving a clear description of the determining factors in the organization of the armed force. Based on the analysis of the Napoleonic wars, Clausewitz generalizes the principles of applying the armed forces, establishing certain rules of strategic action, which are current even today. Referring to the strategic art he writes: „The offensive aims for positive purposes, because it envisages the expulsion of the enemy. The defense pursues negative goals, because it provides for the simple maintenance of the existing situation" [1, p. 78]. Also, some fundamental rules of strategic action are described, namely: „we will decide for strategic defense, when the enemy is superior to us; In a defensive war a great aim is pursued (the use of the enemy, the general battle; the use of fortresses to immobilize a significant force of the adversary); For strategic defense on the large rivers it is not reasonable to divide the forces equally along the river, but it is more suitable to observe and attack the enemy during the passage; For strategic defense on mountain ranges it is recommended that 1/3 of the army is in reserve destined for attacking the main forces of the adversary, who managed to pass; In offensive strategy it is important to focus on two issues: the permanent completion of troops and the provision of communication channels [1, p. 81.]An important place in the work of Clausewitz *„About War"*, is occupied by the description of rules of organization of the strategic leadership of army. Thus, it is mentioned that at the strategic level a command shouldn't have more than 10 subordinate structures, because otherwise it may become inefficient. Regarding the organization of the armies, he recommends to be few chains of command between the tactical and the strategic level, presenting as argument different examples from history of military art.

Later, at the end of the nineteenth century and the beginning of the twentieth century, new factors of social development emerge, which put the imprint

on how to understand and deal with the strategy. The industrialization of the states that resulted in the massive endowment of the armed forces with fighting technique has determined to pay greater attention to the connection between the strategy and the evolution of the military technique. New types of technique - aviation, tanks, submarines, automatic weapons, etc. - generate new tactical and strategic possibilities, such as: firepower and hit, mobility, surprise, frontal strikes and great depths. These have led to widespread strategic battles.

In the interwar period, the influence of the new weapons on the strategy is analyzed by a number of military theorists, such as Liddell Hart, Giulio Douhet, John Fuller, Charles de Gaulle, Vladimir Trandafillov, Alexandru Svecin, etc. During this period, Soviet military theorists, who paid particular attention to the development of the strategy and the principles of employing different categories of armed forces in the future war, contribute much to the development of the strategy, starting from the fact that victory can only be achieved through joint efforts to all categories of armed forces.

Following the Second World War, a number of political and military considerations and, in particular, the consequences of the technical-scientific revolution have led governments and many military experts to pay more attention to the strategy than in the past. In some countries, even special institutes of strategic studies have been set up.

During this period, the strategy evolved progressively, covering a much wider spectrum of action. Thus, it appears the idea that the strategy is responsible not only for the planning and conduct of the armed struggle, but also for the conduct of the war.

As the world evolves, we are witnessing what Herve Coutau Begarie calls in his book, *„Treaty of strategy, volume I, the extension of strategy"*, invoking three major aspects. The first refers to the permanence of the strategy, in the sense that it is no longer limited to the period of war and armed conflict. The second aspect, regarding the extension of the strategy, refers to the affirmation of its nonmilitary dimensions, in the sense that the state also uses the other available power tools, for the strategic purpose. Thus, there are used political, diplomatic, economic and informational means alongside military instruments. Finally, the third expansion of the strategy occurs after the Second World War and leads to „removing the strategy from the sphere of state and conflict, in order to apply it in future to any social activity". Thus, the strategy exceeds its status as an art and science eminently in the service of the state's power tools and which defines ways to use them effectively in time of peace or war.

Therefore, we are in the situation where a predominantly military concept is borrowed in the language of the decision-makers, however, it retains the fundamental meaning of a set of actions in order to achieve a specific purpose. In other words, irrespective of the scope, the strategy must meet specific objectives, with the aim of describing the ways of achieving the proposed goals.

Thus, at the present stage in the doctrines and manuals of strategy we identify several expressions and syntagms, which refer to the strategy such as:

– Strategy is the way of using the forces, resources and available means to reach the set goals or the strategy remains a science and an art of power,

– strategy is the science and art of employing the political, economic, psychological and military forces of a nation or a group of nations to give maximum support to policies adopted during the time of peace or war [6]; „Strategy is the art and science of developing and employing the tools of national power in a synchronized and integrated way, to ensure the achievement of national or international goals.

At present, we are witnesses when the strategy has become universal and can be found in all areas of a stateadministration. Thus, the expressions of

education strategy, economic strategy, information strategy and others are used more and more. Among the strategists of this period are: Edward N. Luttwak, Gheorghe Văduvă, General Beaufre, V. Sokolovskii, Herve Coutau Begarie. Finally, strategy, as a component of the art of leadership, has evolved from the art of commanding the army on the battlefield, to the art of leading a state. Today, the basic mission of the strategy, being called by Gheorghe Văduvă - „the integral strategy", is to ensure the security and development of a state. Of course, in this complex process the strategy has a subordinate role to the policy and it is intended to answer the question - how to achieve the objectives set by the political component of the state with the available resources.

Conceptual-theoretical identifications of the phenomenon „geostrategy"

The concept of strategy in the usual vocabulary has become present, crossing a multitude of spheres of social, political, economic and organizational life, far exceeding the boundaries of a reserved use, including the military field. In contemporary language, the term „strategy" is no longer a quality confined exclusively to interaction between states at global level, but is used to express the idea of organization, plan or planning. It can be used in the field of business or politics, at local, national or international level.

Thus, according to *Webster's New Encyclopedic Dictionary*, the strategy designates science and art to use political, economic, psychological, military forces [12, p. 1021].

In the *Political Dictionary, the institutions of democracy and civic culture*, S. Tămas considers that the term derived from military practice, but also is used in other fields, such as the politics, economy management, to name the mode of action, so as to achieve success in a competition in which two or more wishes are faced, each pursuing the same goal in conditions where all the parties involved cannot win [10, p. 240].

In this regard, the strategy is the science and art of using the political, economic, psychological and military forces of a state or group of states to provide maximum support in the successful assurance of policies adopted during peacetime or war. The term „military strategy", which involves the science and art of using the forces of a nation (economic, demographic), including the armed forces, is used in the specialized literature to achieve the goals set by the policy in order to effectively promote vital interests against to current or potential enemies. Any strategy involves a duel of wills between opponents who use force to resolve existing conflicts between them, each aiming to make the opponent accept the conditions he wants to impose.

Also, the *strategy* represents the means, whose purpose is defined by the policy field, an operation that highlights the forces that have the power. Thus, the *political strategy* represents the action plan elaborated to succeed in competition with the opposition forces on the way to obtaining the maximum possible support in the electoral campaigns or in another kind of political campaigns. At the strategic level, it refers to the following aspects: the mode of action, the goals and objectives to be achieved, the execution time, the means and resources that will use the main directions of action on the economic, technological, social, legislative level [10, p.240]. Thus, according to the *New Universal Dictionary of Romanian, the „strategy"* is: 1) the most important part of the military art that deals with the preparation, planning and conduct of the war; 2) the military discipline that studies the great war operations, the preparation of the plans of the great battles [8, p.1400].

At the general level, the strategy currently refers to the process of achieving the objectives by transforming military actions into political results. On the one hand, according to the supporters of K. Clausewitz,

the strategy has been defined in numerous formulations as having the objective of concentrating the military power for a political purpose, being beyond these dimensions. By strategy, O. Gray understands the use of force to achieve the goals of government. Hence the second consequence in defining the strategy derives from its rational-linear nature. The strategy includes the process of setting objectives, developing concepts and calculating the risks and benefits of engaging available resources (existing or created) in actions aimed at establishing a more favorable environment.In the specialized literature it is given the tripartite definition of the strategy as a combination between final goals or objectives, as well as the ways to achieve these objectives, means or resource [3, p. 124-125]. Power strategies are plans that actors use to develop and gain power to reach their goals. Strategies also include the extent to which a state is willing to use its power capabilities.

The strategy, according to the opinion expressed by Zb. Brzezinski, is the management of geostrategic interests. Also, for Brzezinski, geostrategy is not equivalent to geopolitics. The concepts of geostrategy and geopolitics can be considered as a whole and as a part. The author argues that geostrategy is part of geopolitics.

Secondly, it would be good if the geostrategy was not limited to analyzing only the positions of conditions and possibilities of using military force in a certain space. This is because in the post-war period a process of diversifying methods and forms of control over space is noticed. Thus, military force can be considered as an important factor, but not the only component of the geostrategy.

Third, the geostrategy assumes the long-term character of the planning and the action, conditioned by the quality of the space, which is the basis for the geostrategic concept elaboration. Also, the geostrategy assumes the activity of the state on the international arena in relation to certain units and spaces. Depending on the quality and the particularities of the space, the geostrategy can be classified / divided into terrestrial, maritime, aerial and cosmic. The impact of geostrategy can be global, macro-regional and on states. At the base of the strategy are aspects such as: choosing the territory as a space for expansion or extension; imposing under a certain form of control over the space (building military bases, annexations, imposing the sphere of influence, economic or cultural domination); determining the threats from the part of real and potential opponents or allies by creating alliances, unions, coalitions.

In this context, geostrategy can be considered as an important part of geopolitics, which characterizes the activity of the state on the international arena, directed towards the creation, maintenance and extension of power through the possession of a wider space. It is a purpose that can be achieved by both military and nonmilitary means. Geostrategy is the basis of the state's foreign policy which determines its direction and priorities in a given space.

A. Marincenko states that military strategy means the way, the purpose of training and the use of military force in combat. Generals and the admirals bear responsibility for the modalities, the methods of combat and the result of the use of the armed and maritime forces in combat. They are also responsible for the war preparation of the nations, the industry (including the military), and infrastructure (communication and connection paths). Thus, the aim of the war is determined by the political leadership peak. Military strategy and geostrategy become parts of politics; the last one being an element of geopolitics. According to A. Marincenco the geostrategy of the developed contemporary states is structured in three levels. The highest level of geostrategy refers to the *national strategy*, which includes lower levels of strategies in spheres and directions of nation development. It determines the goals of the nation's development, ensures the efficient use of spiritual and material

resources, and directs the nation towards achieving the proposed goals. The second level of geostrategy is the *national security strategy*, often defined by „big strategy", „defense strategy" and „strategic doctrine". The national security strategy includes the strategies of those spheres and directions, which are necessary for national security for development purposes. Usually, the national security strategy is formulated in an official document - The concept of national security. The third level - *the military strategy*, coordinates the military problems of the national security - the development of the military industry, the provision of military forces with military technique, armament, means of communication, ammunitions. Usually, the military strategy is formulated in the *military doctrine* of the states. By involving both main objectives and secondary objectives, J. L. Thompson presents the strategy as a means of achieving a goal [3]. G. Steiner in his work *„Strategic Planning"* includes several points regarding the strategy:

- The strategy refers to basic, directional decisions, goals and missions;

- The strategy is made up of the actions necessary to form those directions;

- The strategy answers the question: what are the goals we seek and how do we achieve them?

The strategy is used in various ways, but some are highlighted by H. Mintzberg, who listed five main uses of the word „strategy":

1. *A plan* - in the sense of conscious, intended action, a mean of getting from here, that is, the distance between point A and point B, where A represents the starting point, and B - the destination point;

2. *A tactic* - as a specific maneuver aiming to outclass opponents or competitors;

3. *A pattern* - represented by a sequence of actions;

4. *A position* – as a localization tool, in a certain environment;

5. *A perspective* - in the sense of an integrated way of perceiving the world, vision and directives [9].

These patterns of decisions and actions define the emerging strategy or, according to Mintzberg - an „achieved strategy".

A key aspect of the strategy refers to the choice of the types of capabilities to be developed in order to maximize international influence. Strategies also include choices about how capabilities are used in various situations. These are sequences of actions built for maximum effect, alliance creation and the use of backup plans. Depending on the situation, most power strategies combine economic instruments (trade, aid, loans, investments, boycotts) with military ones (in the short term, these plans, within a situation are called tactics). Strategies also include the extent to which a state is willing to use its power capabilities.

Thus, in the specialized literature there are the following ways of realizing the strategies. According to C. Sorokin, in the literature there are three types of geostrategies:

1) Expansionists - which imply penetration in the near or far vicinity, often using force or threat with force;

2) Of surrender - which admit the physical restriction of the state territory;

3) Of positioning - oriented towards maintaining the status quo or the basic position [13, p.72].

In the opinion of realists, the strategy is often associated with the neoconservative, supportive of exclusive national sovereignty and focused on the development of military capacity as the main device for organizing the balance of power against opponents. On the other hand, according to the liberal current, the strategy represents the institutional development of international cooperation mechanisms [4, p. 117-118]. Thus, the term „strategy" is far from being a static concept, being in a constant transformation as a result not only of the evolution of the war techno-

logies, but rather of the degree of complexity of the societies.

All these variables also have an international dimension, which is reflected in the way the geopolitical actors, especially the states as great powers, see their role in world politics. Starting with the size of the territory, the geographical location and its resources - all variables acquire value in forming and realizing interests. Each state has its economic, demographic, military, technical-scientific and cultural potential. The geopolitical location of the state during the historical evolution dominated in the choice of the partners and the development of relations with its opponents. The conditions of the geographical space are considered as basic causes; whose presence implies a certain political orientation of the state. The close geographic-political space correlation, under the imperative of the principle of causality, allows, in the researchers' conception, the possibility of generalizations, the formulation of laws and principles of universal validity, which will help to the theoretical foundation of geopolitics.

In the researches dedicated to the analysis of space, F. Ratzel considers that space is not equivalent to the territory of a state and it does not have a physical-geographical acceptance. The space designates the natural boundaries between which the expansion of peoples occurs, the area they tend to occupy, considering that it comes naturally to them, modeling the existence of the peoples that inhabit it [5, p.74-75]. Also, in his research, F. Ratzel uses the term „geospace", by which he understands the extension of the civilizing force of a civilization at the level of a continent (the American geospace) [5, p.76].

Another key notion used by F. Ratzel is that of position, a notion that is not strictly geographical, although it also has this dimension - strictly topographic, natural neighborhoods, having location in one or another hemisphere, relief shapes etc. The geographical location, according to Zb. Brzezinski, still remains the starting point in defining the external priorities of a state, and the size of the territory also remains one of the major criteria of stability of the state and power. But lately, for most states, the dominion of the territories loses importance. Leading elites have come to the conclusion that it is not the territory, but other factors that are most important in determining the international status of a country or its degree of influence on the international arena (economic development, technological innovations) can also be a key criterion of power. However, the geographical position tends to determine the immediate priorities of a state. The greater its political, economic and military power is, the more extended its immediate neighbors the sphere of vital geopolitical interests, influence and involvement of this state is [5].

Thus, space is a polysemantic and polyvalent notion. From a philosophical point of view, space can be interpreted as an objective and universal form of the existence of matter, having the appearance of a whole with three dimensions, expressing the order of the coexisting objects of the real world. In the current sense, the notion of space expresses the ordering of material bodies in their reciprocal relations, using real and concrete support to man and his activities. Geopolitics is a discipline that analyzes the complex, two-way relationships, between human political activity and space. As a scientific approach geopolitics aims at political organization of space. In this sense, we can talk about a geopolitical space, in which the subspaces represent systemically integrated units, between which there are multiple interaction relations. Geopolitical space represents the superior expression of systemic integration of geographical and social-economic space, in a politically ordered configuration. The introduction of this notion is required, on the one hand, from the need for a quantitative approach to the territorial realities with which geopolitics operates, and, on the other, from the inadequacy of some notions, such as region, zone or

area, to respond to all practical requirements. Regarding the relationship between geopolitical space and the notions of region, zone and area, often used in geopolitical analysis, it must be very well defined, starting from the reasoning that any geopolitical region (zone or area) can be considered a geopolitical space, however, the inverse relationship is not valid. Both the region, zone or area are defined by certain principles, between which homogeneity occupies the central place. The notion of geopolitical space can be assigned to any territory, provided the complex and integral analysis of all the relations between the geographical, social-economic and political components [5].

The specific properties of the geopolitical space derive from the quantitative and qualitative variability of the local, regional or global relations between the components of the natural, social, economic and political activity. The results of the formal multidimensional research on geopolitical space must be constantly confronted with the objective reality, because, on the one hand, many variables are omitted in the theoretical calculations, and, on the other hand, a given geopolitical space is not identical with itself. There is the possibility, in certain circumstances, that a given geopolitical space may overlap with a geographical or social-economic space. But it must always be known that the geopolitical space implies a variable geometry, which knows continuous conjunctural changes. Any geopolitical space is characterized both by quantitative particularities and by qualitative aspects. These are the results of the differentiated interaction between the components of the geopolitical environment. Thus, quantitative and qualitative properties are distinguished [5].

Quantitative properties refer exclusively to the measurable characteristics of the space, which are expressed through surfaces, distances, volume, etc. Qualitative properties aim at multidimensionality, continuity, coherence, organization, all expressing topological and morphological aspects that ensure the functionality of the geopolitical space. Based on these general considerations it can be admitted that the notion of geopolitical space is attributed to territorial entities of variable size, from the smallest geopolitical units (substantial geopolitical spaces) to the planetary geopolitical space. The geopolitical space, as a systemically structured territorial-political reality, is characterized by a series of distinct features.

Complexity is the main feature of geopolitical space. The geopolitical space is a systemic reality in which numerous subsystems coexist and interact. These are composed, in turn, of elements with specific behavior. In this sense, we can identify at the macro level a global system that integrates the regional subsystems, which are composed, in their turn, of national systems. Its entire internal, structural and functional organization indicates a strong resemblance to an open thermodynamic and informational system, in which the variability of the input flows produces changes and requires system reconfigurations caused by the presence of the interests of the great powers in a certain space. The open character explains its internal possibilities of self-regulation. The disappearance of one of the bipolar organization blocks of the global system has demonstrated the possibility of self-regulation through a structural and functional reconfiguration. The systemic organization of the geopolitical space causes it to react to any change, based on chain diffusion processes (the domino principle). Thus, the initial impulse generated by the reformist Gorbachev in the Soviet Union involved, in the decommissioning process, the entire regional space system [2].

Polarity is another feature of geopolitical space. Functionally, the geopolitical space presents numerous centers of power, of different ranks, which energize the whole system. The development of these centers of power depends on the nature of the relationships between them and the properties of the adja-

cent areas. The geopolitical space can be conceived as a unitary whole, the result of an incidence of natural, historical, economic, demographic, social and political factors. This characteristic applies mainly to power centers, which are individualized, through genesis and the nature of the generated relations in the space of influence and in the international environment.

The geopolitical space has a dynamic character generated both by internal changes, as well as by the intervention of external factors, such as the presence of political, economic, social, cultural interests. The external actions of the geopolitical actors (big powers) impose a permanent dynamic in vertical level of the geopolitical space, causing permanent changes of the hierarchy, reorientations of the flows of matter, energy and information, the outline of new space subsystems generated by the restructuring of the previous network. All these changes are also reflected horizontally, where geopolitical systems and subsystems can be restricted [2].

The processes of narrowing and extending the spatial systems represent elements of functional continuity and discontinuity, but which, by their compensatory character and by placing them at a level higher than the previous one, ensures the functional specificity of the respective system. An eloquent example of the manifestation of all these features is the analysis of the enlargement of NATO and the enlargement of the EU, which, through its interests, produces a new reconfiguration of the Balkan region, but also of the Eastern space.

Currently, geostrategy represents a current that aims to take into account the world as a whole, to create a global picture on world political issues. Geostrategy had more affinities with geopolitics than with political geography. Geostrategy has sought to be active, recommending policies and strategies that should be followed by the governments of states where there are geostrategic concerns.

American admiral Alfred Thayer Mahan (1840-1914) was the first representative of the geostrategy. He is the author of several works, of which the most known are *„The influence of maritime power on history"* (1890) and *„The problem of Asia"* (1900), in which he sought to argue the need for control over the main colors of maritime navigation, to protect trade relations and to ensure the economic well-being of a particular state (understandable, first of all from the US point of view). Mahan sought to prove the existence of six fundamental factors, on which the maritime power would depend:

a. The geographical position - existing, for different states, of an exit to the sea or the Ocean (possibly to several seas or oceans), the degree of interconnection of the different maritime basins, the development of the continental borders considered vulnerable, the possibility of organizing strategic maritime bases, away from the national territory and to control, with their help, the great international trade routes.

b. The physical configuration of the coast of states: the existence of bays sheltered, estuaries, straits or peninsulas that can stimulate the development of life maritime, while their absence creates difficulties in the relations between the state and the sea. Here, the degree of interconnection of the marine life with the internal economic life is also taken into account, through the navigable rivers (which, however, are regarded as possible ways of entering by some invaders).

c. The extension of the coast and the natural conditions, favorable or unfavorable, for organizing its defense.

d. The human dimension of the state, which influences its capacity to constitute a commercial fleet and a powerful military navy.

e. National character - the commercial aptitudes of the population and its inclination towards the marine life.

f. The character of the government - the ability of the state governing bodies to highlight the conditions offered by nature and the skills of the population.

In the work *The Problem of Asia*, A. Thayer Mahan emphasizes the geostrategic role of domination over the core area of the Eurasian continent (giving priority importance to Russia) and that of domination over the seas surrounding the Eurasian continent (where he sees, first of all, the importance of the Sea British), highlighting Britain's efforts to dominate the southern and eastern margins of Eurasia (by establishing bases in Gibraltar, Malta, Cyprus, the Suez Canal, in Aden, Oman, India, Lanka, Burma, Singapore, northern Borneo, Hong Kong and the Shandong Peninsula) and to minimize Russia's efforts to exit the Indian Ocean (by controlling the Persian Gulf, Iran and the buffer state, Afghanistan). He predicted the stronger interference in this Asian policy of the United States and Japan, which actually occurred later (beginning with the period between the two world wars).

In the United Kingdom, the main representative of geostrategy was Halford J. Mackinder (1861-1947), of anthropogeographic formation. In the work *The Geographic Pivot of History* (1904), as Mahan, in the *Problem of Asia*, it was emphasized the continental geographical space, first of all - on the Eurasian core area (heartland), which would have the possibility to dominate the whole world, as from a continental fortress, surrounded by a buffer zone (rimland), in a permanent dispute, and then by the *„World Ocean"*.

In Mackinder's original conception, the key to world domination would lie in Eastern Europe, which can ensure the supremacy over the so-called „world islands" (Eurasia and Africa), while the „peripheral islands" (the Americas and Oceania) would be of secondary importance. In his later works from the interwar period and the World War II, Mackinder changed his mind, considering that the Eurasian core area could be counterbalanced by Western Europe and North America, which tend to form a community that is not separated but united by the North Atlantic Ocean (referred to as the „Median Ocean"). It is an idea that underpinned NATO's constitution.

To a large extent, Mackinder's ideas were retold, with minor tweaks [2], by Nicholas J. Spykman (1893-1943), an American of Dutch origin. According to him, the rimland would be the one who plays the key role in world politics and would be able to oppose the heartland.

Some contemporary geostrategists, such as the French Georges Chaliand and J.-P. Rageau (1982), conceive the world as a concentric circular structure, with several rings, which remind H. Mackinder's ideas, even if their influence of analysis on world systems is also visible: - the core of the central powers (the former Soviet Union and its political satellites), the maritime ring (corresponding to the rimland and surrounding the nucleus, starting from North Africa to Southeast Asia), the ring of maritime powers (North America, Western Europe and Japan), the ring of underdevelopment and poverty (Sub-Saharan Africa and most of Latin America, less the „South Cone") and the southern developed ring (Chile, Argentina, Uruguay, South Africa, Australia and New Zealand).

Both Mahan's and Mackinder's geostrategic ideas have attracted considerable criticism, as a result of over-simplification of history and excessive influence of determinism. This does not mean that they have not influenced the entire foreign policy and military strategy of Western countries and, first of all, the USA, from the period between the end of the eleventh century and the middle of the twentieth century. Thus, Mahan's ideas were largely followed by US foreign policy, especially during Theodor Roosevelt's presidency. It resulted in occupying the archipelago of Hawai in order to control the center of the Pacific Ocean; in assuring domination over a number of islands, former Spanish, from Antilles (Cuba, Puerto

Rico); in supporting the separation of the Republic of Panama from Colombia in order to deal with the authorities of the new republic obtaining a strip between the Caribbean Sea and the Pacific Ocean, in which the Panama Canal was built, intended to control the connections between the Atlantic Ocean and the Pacific Ocean, as well as ensuring the possible joint action of the US fleets in the two oceans [15].

The most recent geostrategies include Alexandr Severskii (1894-1974), of Russian origin and refugee in the U.S. He emphasized the role of military aviation in a conflict and was the main advocate for US air supremacy, especially during World War II, and after the war. His concept the „decision area" of the world strategies would be, in fact, the Arctic, due to the smaller distance, over the North Pole, than on the West - East direction, between the regions of great strategic importance of the USA and those of the former USSR. The ideas of Severskii were also taken as a strategy official in the US and Canada. It refers to states that have given special importance to the installation of a sophisticated, comprehensive defense system of the North, with numerous air bases, radar stations and so on.

Of contemporary geostrategies, we must mention firstly Saul B. Cohen (born 1928, in Massachussets), the author of a highly commented work – *„Geography and Politicsin a Divided World"* (1963). According to S. Cohen, the whole world would be divided into five geostrategic regions, which would be none other than the spheres of influence of the United States, Ocean Europe, the former Soviet Union, China and India. These would interfere with areas of dispute, characterized by chronic political instability, such as the Middle East, Southeast Asia and Central and Eastern Europe, with frequent changes of political regimes and borders.

Saul Cohen's recommendations in the field of political-strategic orientations go in the direction of developing cooperation, of realistic acceptance of a geostrategic division of the world and not in that of conflict and military rivalry. In general, it can be seen that Cohen's ideas represent coordinates that have been followed, to a large extent, by world politics, especially the great powers of the last years, after 1989. The destabilization and fragmentation of Central-Eastern Europe, the emergence of numerous outbreaks of conflict in this disputed area, in the Caucasus and the Near East (in Bosnia-Herzegovina, Croatia, Kosovo-Metohia, Transnistria, Chechnya, Abkhazia, Mount Karabakh, Iraq, etc.) are evidence of the special political-geographical labors of the in this area, within which Romania has the chance to present itself as an island of stability and balance, the chance that it deserves to be much better used [15].

Conclusions

Thus, today's world is going through a very complex evolutionary stage, with a dynamic dominant component, but also with an inherited background that is expressed through a strong inertia. On the one hand, contemporary geostrategies emphasize increasing the importance of global economic exchanges, and reducing the role of strategic armament, however sophisticated it may be. It also determines the increasing role of superstate organisms (European Union) and states with a more dynamic economy (People's Republic of China, Japan, Germany, India), while decreasing the importance on the world chessboard of the states with a less dynamic economy, regardless of their political regime (Russia, Great Britain, France, all in turn, second-level powers), as well as increasing the interventionism of the world's first politico-economic and military power, the United States, which sometimes ignores the position of the United Nations.

At the same time, historical inertia continues to play a role worthy of consideration in the contemporary world [15]: The US continues to exercise

its authority in the Latin American political-geographical space, where it often intervenes, directly or indirectly, when it considers that its authority is endangered (for example, in Panama, Grenada, Chile, Haiti, etc.), by openly supporting pro-American regimes; Russia seeks to maintain its authority over the space of the former Soviet Union by maintaining its strategic enclave in Kaliningrad (north of former East Prussia), intervening more or less in Abkhazia, South Ossetia, Mountain Karabakh, Transnistria, Tajikistan and supporting pro-regime (from Belarus); France intervenes systematically in the various conflicts of the former French and Belgian colonies in Sub-Saharan Africa (*Côte d'Ivoire*, Chad, Central African Republic, Democratic Republic of the *Congo*) and supports the pro-Western factions of the Near East (especially in Lebanon); United Kingdom seeks to maintain its former positions in the South Atlantic (intervention in the Falkland Islands) and in the Persian Gulf area (co participation in US intervention in Iraq). All the above explains why today's last fragments of the former colonial empires are retained, 60 years after the end of World War II.

References

1. CLAUSEWITZ, C. Despre război. București: Antet, 2006. p. 408.
2. DOBRESCU, P. Geopolitica. București: Comunicare.ro., 2008, 422 p.
3. GHICA, L., ZULEAN, M. Politica de securitate națională. Concepte, instituții, procese. Iași: Polirom, 2007, p.117-118.
4. GRECU, M., ȚĂRANU, A. Trupele ruse în Republica Moldova. Chișinău: Litera Internațional, 2004, 872 p.
5. FRĂSINEANU, D. Geopolitica. Ediţia a II-a, revăzută şi adăugită. Bucureşti: Fundaţia România de Mâine, 2007, 332 p.
6. LOGOFĂTU, Gh. Elemente de strategie militară. Bucureşti: Editura militară, 1975. 340 p. B 255.
7. MAURICIUS. Arta militară. Bucureşti: Editura Academia R.S.R., 1970. 424 p.
8. Noul Dicționar universal al limbii române. București: Litera Internațional, 2006.
9. PÎNTEA, I. Identitatea pericolelor existente şi probabile pentru interesele naţionale de bază ale Moldovei. Chişinău: Institutul de Politici Publice, 2001, p.33.
10. TĂMAS, S. Geopolitica, o abordare prospectivă. Bucureşti: Noua Alternativă, 1995, p. 201.
11. Webster's Third New International Dictionary of the English Language Unabridged, vol. III. Merriane-Webster, 7448 p.
12. Webster's New Encyclopedic Dictionary. Germany: Koneman, 1994.
13. СОРОКИН, К.Э. Геополитика современности и геостратегия России. Москва:РОССПЭН, 2009. 170 с.
14. РАЗИН Е. История военного искусства (XXXI в. до н.э.-VI в.н.э.). Санкт Петербург: Издательство „Полигон, 1994. 560 с.
15. http://www.scritub.com/geografie/Geostrategia71954.php (accesat 06.05.2021)

CZU 321:351.86
DOI https://doi.org/10.52388/1812-2566.2021.3(94).02

THE STATE AND NATIONAL SECURITY: CURRENT ISSUES AND CONTEMPORARY APPLICATION

Ludmila OLEINIC
Doctor of Political Science, Associate Professor,
The American University of Moldova, Chisinau, Republic of Moldova,
Affiliate to George Mason University, Washington DC / Arlington, USA
e-mail: *oleynyckliuda2@yahoo.com*
https://orcid.org/0000-0002-5884-9563

The dominant security paradigm has styled the nation state in order to reflect its popular basis as the fundamental source of social belonging. The good governed nation state is a formidable security organization as an all. It is through the nation state that citizens guarantee their own security, individual as well as collective. Personal security thus becomes dependent upon and even analogous to national security. In contrast, insecurity is understood as an external threat located outside the state. Internally or externally directed, policies taken to ensure national security may be of an economic, political or military nature. National security measures thus include, among others: maintaining effective armed forces; implementing anti-terrorist measures; ensuring civil and emergency defenses; using intelligence to detect and counter external attack and internal subversion; using diplomacy to strengthen alliances and isolate threats; and using economic power to encourage cooperation and isolate or weaken political rivals. Generalizing, the article reflects the national security approaches, specifics and extreme circumstances of liberal democracies, authoritarian states and failed states.

Keywords: *nation state, national security, security policy, international terrorism, liberal democracy, authoritarian state, failed state.*

STATUL ȘI SECURITATEA NAȚIONALĂ: PROBLEME CURENTE ȘI ABORDARE CONTEMPORANĂ

Paradigma dominantă a securității a identificat statul națiune în vederea reflectării bazei comune ca sursă fundamental a sociumului. Un stat națiune bine guvernat reprezintă o organizare formidabilă a securității per general. Așa cum prin intermediul statului națiune cetățenii au asigurată propria securitate, atât individuală, cât și colectivă. Securitatea personală devenind dependentă și chiar identică cu securitatea națională. Din contra, insecuritatea este percepută ca o amenințare externă localizată în afara statului. Intern sau extern direcționată, politicile menite să asigure securitatea națională pot fi de natură economică, politică sau militară. Astfel, printre măsurile de securitate națională sunt: menținerea forțelor armate efective; implementarea măsurilor antiteroriste; asigurarea apărării civile și de urgență; utilizarea serviciilor secrete pentru detectarea sau contracararea atacurilor externe și diversiunilor interne; folosirea diplomației pentru consolidarea alianțelor și izolarea amenințării; utilizarea puterii economice pentru încurajarea cooperării și izolarea sau diminuarea influenței oponenților politici. Generalizând, prezentul articol reflectă abordările, particularitățile și circumstanțele extreme a securității naționale a democrațiilor liberale, statelor autoritare și statelor eșuate.

Cuvinte-cheie: *stat națiune, securitate națională, politică de securitate, terorism internațional, democrație liberală, stat autoritar, stat eșuat.*

ÉTAT ET SÉCURITÉ NATIONALE: PROBLÈMES ACTUELS ET APPROCHE CONTEMPORAINE

Le paradigme dominant de la sécurité identifiait l'état-nation en vue de refléter la base commune comme source fondamentale de la société. Un état-nation bien gouverné est une organisation formelle de la sécurité en général. Tout comme à travers l'état-nation, les citoyens ont leur propre sécurité, à la fois individuellement et collectivement. La sécurité personnelle devient dépendante et même identique à la sécurité nationale. Au contraire, l'insécurité est perçue comme une menace extérieure située en dehors de l'état. Dirigées en interne ou en externe, les politiques visant à assurer la sécurité nationale peuvent être de nature économique, politique ou militaire. Ainsi, les mesures de sécurité nationale font partie, telles que: le maintien de forces armées efficaces; la mise en œuvre de mesures antiterroristes; assurer une défense civile et d'urgence; utiliser les services secrets pour détecter ou contrer les attaques externes et les détournements internes; utiliser la diplomatie pour renforcer les alliances et contenir la menace; et l'utilisation du pouvoir économique pour renforcer la coopération et isoler ou diminuer les opposants politiques. En généralisant, cet article reflète les approches, les particularités et les circonstances extrêmes de la sécurité nationale des démocraties libérales, des états autoritaires et des états en faillite.

Mots-clés: *état-nation, sécurité nationale, politique de sécurité, terrorisme international, démocratie libérale, état autoritaire, état défaillant.*

ГОСУДАРСТВО И НАЦИОНАЛЬНАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ: АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ И СОВРЕМЕННЫЙ ПОДХОД

Доминирующая парадигма безопасности определила национальное государство как общую базу и фундаментальный источник общества. Хорошо управляемое национальное государство представляет собой хорошую организацию безопасности в целом. Особенно через национальное государство, граждане обеспечивают собственную безопасность, как индивидуальную, так и коллективную. Личная безопасность становится зависимой от национальной безопасности и даже тождественна ей. Напротив, незащищенность воспринимается как внешняя угроза, находящаяся за пределами государства. Политика, изнутри или извне, направленна на обеспечение национальной безопасности, и может иметь экономический, политический или военный характер. Таким образом, меры национальной безопасности включают следующее: поддержание боеспособности вооруженных сил; реализация антитеррористических мер; обеспечение гражданской и чрезвычайной защиты; использование секретных служб для обнаружения или противодействия внешним атакам и внутренним диверсиям; использование дипломатии для укрепления союзов и изоляции угрозы; использование экономической мощи для поощрения сотрудничества и изоляции или подавления политических оппонентов. В целом, данная статья отражает подходы, особенности и крайние обстоятельства национальной безопасности либеральных демократий, авторитарных государств и несостоявшихся государств.

Ключевые слова: *национальное государство, национальная безопасность, политика безопасности, международный терроризм, либеральная демократия, авторитарное государство, несостоявшееся государство.*

Introduction

The idea of security identifies it as a core value of human life. To be secure is to be undisturbed by danger or fear. The desire for security is a defensive and self-protecting response to the fact or threat of harm from other human beings. If there were no threatening people, the need to guarantee security would disappear. The four key assumptions underlying the idea of security – security in (or of) what, from what, for what, and by what means – are each discussed and analyzed. In this article normative and instrumental methodological approaches to security are compared and contrasted. Being explored particularly the contradictions and dilemmas in the con-

text of recent debate on the problem of intervention with reference to national security of the state. The originality of work consists in the analysis of different states promoted policy and their national security approaches.

Throughout the scientific research the author respected the historical and comparative methods used in order to emphasize the differences and discrepancies between mentioned phenomena and political actors on national and international stage.

Nation states and national security

As a result, from the time of the American and French revolutions onwards, the dominant security paradigm has viewed the state, now styled the nation state, to reflect its popular basis, as the fundamental source of social belonging and ergo also personal well-being. The nation state in the Western liberal tradition is understood as an extension of the will of the individual citizens who comprise it and thus becomes the supreme moral association within society. Its raison d'être is to preserve and promote just relations among the citizenry, thereby ensuring that they remain free and equal.

A well-governed nation state is a formidable security organization. It is for this reason that the nation state ultimately replaced clans, tribal societies, fiefdoms, free cities, medieval guilds, duchies, dynastic states and even empires, among others, to become the basic form of modern political organization. The nation state performs this central task by acting as an effective and impartial arbiter within society.

In all of this, it is crucial to remember that according to liberal political theory the state not only belongs to the nation but is in fact a creation of the nation. In other words, the state is not meant to be a remote entity separate from and imposing itself upon the nation. Far from it, it is through the nation state that citizens guarantee their own security, individual as well as collective. Personal security thus becomes dependent upon and even analogous to national security. In contrast, insecurity is understood as an external threat located outside the state/citizen relationship: therefore in theory (if not in fact) the state cannot pose a threat to its own citizens whose personal interests are synonymous with state interests. This ideal is captured by the Latin expression: *ubi bene, ibi patria*: 'where it is well with me, there is my country'.

For the national security paradigm to hold true, the coercive power of the state should be used as a last resort and as rarely as possible. In other words, the state is legitimate only in so far as its coercive power 'affects most people marginally, negligibly, and indirectly, while its full might is meted out to a relatively small (and in principle) indefinite group of 'law-breakers'[1, P.53.].

That is the ideal, and in many states it closely corresponds to historical reality. We might even go so far as to say that the history of such countries in the period since 1945 bears out the liberal idea that a secure state is the ultimate foundation for the 'good life'. Citizens of such states – examples include the member states of the European Union, the United States, Canada, Australia, New Zealand and Japan, among others – enjoy the highest standards of living in the history of humankind. These are of course highly internationalized nation states, whose populations benefit greatly from common security arrangements (NATO, etc.) as well as economic unions (like the European Union and the North American Free Trade Association) and internationally institutionalized free trade (GATT, WTO), etc. This enviable condition owes much to the state's ability to create and maintain a secure society in which individual freedom is protected.

National security as an arrangement

The nation state defines the standard of acceptable conduct within which citizens can pursue

their own ends free from outside interference. This is often presented as a reciprocal arrangement. To understand national security in this way draws our attention to the fact that the nation state, and specifically its agents and representatives, is given a monopoly on the use of force only insofar as it is necessary to protect against harmful intervention and punish those who violate the common legal framework.

In other words, the underlying rationale here is one of force used only for the public good and not for personal power or aggrandizement. Public officials are therefore responsible for providing both national security and personal security and they can be held to account for neglecting or failing to fulfil their security mandate. At the same time, citizens can be condemned for ignoring or violating any reasonable security demands placed upon them.

That reciprocal security obligation between the nation state and its citizens is the normative basis upon which the nation state's claim to be a protector of the people is often justified. From this perspective, the nation state is the provider of peace, order and – by implication – good governance. The term 'national security' has thus come to refer to all those public policies through which the nation state ensures its survival as a separate and sovereign community and, in so doing, the safety and prosperity of its citizens.

National security policies

Policies taken to ensure national security may be of an economic, political or military nature. And they may be either internally or externally directed. National security measures thus include, among others: maintaining effective armed forces; implementing anti-terrorist measures; ensuring civil and emergency defenses; using intelligence to detect and counter external attack and internal subversion; using diplomacy to strengthen alliances and isolate threats; and using economic power to encourage cooperation and isolate or weaken political rivals. For example, the 2002 National Security Strategy of the United States of America singles out 'defending American Nation against its enemies' as the 'the first and fundamental commitment of the US Federal Government'. To do that, the US government says it will 'make use of every tool in its arsenal − military power, better homeland defences, law enforcement, intelligence, and vigorous efforts to cut off terrorist financing.' [2, p.1].

National security and the war on terror

In extreme circumstances (war or threat of war), even liberal democracies may restrict the civil liberties of resident aliens and sometimes also their own national citizens. We see evidence of such policies in the American response to the threat of international terrorism after 9/11. A 2003 report by the Washington-based Lawyers Committee for Human Rights documents post-September 11 restrictions in several key policy areas, including government openness, personal privacy, immigration and security-related detention [3, p.16].

Most notorious of these are perhaps the set of extra-legal institutions established by executive order to bypass the federal judiciary in cases relating to the 'war on terror'. In such circumstances, the nation state may single out certain individuals for security-related reasons. For example, the American Civil Liberties Union claims that security screening of immigrants and refugees since 9/11 has disproportionately targeted males who fit a specific 'racial or ethnic profile' (i.e. of Arab origin) [4, p.28].

In other words, even where its function more or less corresponds with the liberal ideal, national security comes at a price. Citizens must pay for their security. They do that in their taxes, in their obligation to obey the law, in the requirement to perform military duty in times of war or threat of war, and

in accepting certain incursions into their usual civil liberties when circumstances require it.

The price of security is not without its controversies. In a liberal democracy there will always be those who claim the price is too high because the perceived gain in national security does not justify the necessary infringement of individual freedom needed to sustain it. We see exactly this sort of argument at work in public criticism directed at post-9/11 anti-terrorist measures in the United States.

National security in authoritarian states

Outside Western liberal democracies, the potential incompatibility of national security and personal security is arguably even greater. In authoritarian or police states like the German Democratic Republic (communist 'East Germany') or the People's Republic of China (PRC) or the Democratic People's Republic of Korea (communist North Korea), security for the rulers may translate into profound insecurity for the ruled.

Communist rule in the German Democratic Republic was only sustained by the very real possibility of military intervention by the Red Army. The threat of such intervention effectively prevented any democratic opposition from arising. And it was only after the Brezhnev Doctrine (which made it an obligation of communist countries to intervene in support of communist rule elsewhere) was publicly repudiated by the Soviet Union in 1989 in favor of the so-called 'Sinatra Doctrine' (they do it their way) that communist rule in Eastern Europe came to an end.

The People's Republic of China (PRC) is another authoritarian state in which the Chinese Communist Party continues to rule by maintaining a tight grip on society. Chinese Communist Party members hold almost all top government, police and military positions. Continued rule of the Chinese Communist Party and its hierarchy relies on the control of public officials, the media and the security apparatus, and the continued improvement in the living standards of most of the country's citizens. In theory, the constitution guarantees an independent judiciary; but, in practice, the ruling Chinese Communist Party frequently intervenes in the judicial process, and even direct verdicts in many high-profile political cases. The net result of all this is that the Chinese people lack the freedom to express political opposition and the right to change their political leaders or form of government. Nowhere is this fact more powerfully revealed than in the brutal suppression of the Tiananmen Square demonstrations of 1989.

In a similar vein, the communist government of North Korea has long used rationing as a means to control its population. By banning people from buying and selling grain, it has forced them to rely on the state for their most basic needs. This policy has proven very effective at ensuring the political survival of Kim Jong-il and the Korean Worker's Party. But the price for their security has been a widespread famine and consequent suffering for the people of North Korea [5, p.34-39].

Security in weak, failed or quasi-states

Alternatively, in what are variously referred to as weak or failed or quasi-states, there is in effect no civil rule and instead circumstances closely approximate what Thomas Hobbes referred to as the 'state of nature' which is a 'war of all against all' in an unending struggle for survival. States are generally deemed 'successful' when they are able to maintain effective control over territory and population through a monopoly on the legitimate use of force – indeed, this was the classic, nineteenth-century definition of sovereignty. Conversely, when states cannot satisfy these basic criteria, their statehood becomes suspect. States may fail when rival actors such as warlords or popular militias usurp some of their governmental powers, in particular the monopoly of force. States are also said to fail in those circum-

stances where they are rendered ineffective because of high crime rates, extreme corruption, a powerful 'black (unregulated) market', judicial ineffectiveness, military interference in politics, or in cultural situations where traditional leaders have more authority than the state in a certain area of competency or regional jurisdiction.

Domestic circumstances in the Democratic Republic of the Congo, Somalia, Sierra Leone and the Sudan have in recent years all been characterized by conditions of armed conflict, famine, disease and refugees. Consequently, these are widely acknowledged to be 'failed states.'

Significantly, these four are far from being isolated cases: according to the 2005 Failed States Index compiled by Foreign Policy and the Fund for Peace, 'about 2 billion people live in insecure states, with varying degrees of vulnerability to widespread civil conflict' [6, p.7]. In other words, for somewhere in the region of 2 billion men, women and children worldwide, national security has failed to guarantee personal security. This statistic is a very damning indictment of the national security paradigm. And it calls into question the very basis upon which security is understood in the liberal tradition – the nation state is a tremendous boon to personal security in some places, but in very many others it is tremendous liability.

Conclusions

Generalizing, can be affirmed that security was examined especially from the perspective of the state. As was revealed, the state had in its origins, a security arrangement and it remains so today. A well-governed nation state is a formidable security organization. It is for this reason that the nation state ultimately replaced clans, tribal societies, fiefdoms, free cities, medieval guilds, duchies, dynastic states and even empires, among others, becoming the basic form of modern political organization. The term 'national security' has thus come to refer to all those public policies through which the nation state ensures its survival as a separate and sovereign community and, in so doing, the safety and prosperity of its citizens. The reciprocal security obligation between the nation state and its citizens is the normative basis upon which the nation state's claim to be a protector of the people. For the national security paradigm to hold true, however, the coercive power of the state should be used as a last resort and as rarely as possible. But that is not always the case. Even in liberal democracies, what Barry Buzan terms a 'defense dilemma' may arise as the examples of nuclear deterrence and counter-terror measures make clear. The experience of totalitarian and weak, failed or quasi-states also were recalled to demonstrate the limitations of the national security paradigm.

References

1. BERKI, R.N. Security and society. London: J.M. Dent and Sons, Sec. Ed, 1991. 198 p.
2. HERZ, J. The security dilemma in international relations: background and present problems, p. 21. www.whitehouse.gov/nsc/nssintro.html seen on August 29, 2021.
3. Lawyers Committee for Human Rights, 2003. 206 p. www.humanrightsfirst.org/pubs/descriptions/AssessingAssessingthe NewNormal.pdf
4. New York: American Civil Liberties Union, 2004, 151 p. www.aclu.org/Files/OpenFile.cfm?id=15101, seen on August 16, 2021.
5. JACKSON-PREECE, J. Security in international relations. Oxford, 2011.
6. KALDOR, M. American power: from „compellance” to cosmopolitanism. www.foreignpolicy.com/story/cms.php?story_id=3098, seen on September 1, 2021.

CZU 327:061.1EU
DOI https://doi.org/10.52388/1812-2566.2021.3(94).03

CONCEPTUL UNIUNII EUROPENE PRIVIND MENȚINEREA ȘI CONSOLIDAREA PĂCII

Artur SOSIN
Doctorand, Academia Militară a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun”,
Chisinau, Republica Moldova
e-mail: *sosin_artur@yahoo.com*
https://orcid.org/0000-0001-6418-4572

Prezentul articol descrie importanța operațiunilor de menținere a păcii, precum și rolul Uniunii Europene în menținerea păcii și securității internaționale. Pacea și securitatea internațională a devenit o cerință greu de realizat pentru întreaga populație. La moment, lumea se află într-o perioadă de tranziție care a schimbat abordarea contemporană a sistemului internațional. Uniunea Europeană joacă un rol important in sistemul internațional, prin promovarea politicii de securitate care are drept scop consolidarea păcii internaționale, promovarea valorilor democratice și a statului de drept. Complexitatea conflictelor în vecinătatea imediată a Uniunii Europene, a făcut ca Uniunea Europeană să-și consolideze eforturile în domeniul păcii și securității pentru a fi pregătiți să răspundă noilor tipuri de riscuri. Mai mult ca atât, abordarea cuprinzătoare utilizată de Uniunea Europeană în operațiuni de menținere a păcii a demonstrat că doar prin securitate colectivă și unirea eforturilor comune între organizațiile internaționale, poate aduce o pace durabilă și stabilitate în zonele aflate în conflict.

Cuvinte-cheie: *Uniunea Europeană, organizație internațională, sistem internațional, prevenirea conflictelor, pace, securitate, securitate colectivă.*

EUROPENIAN UNION’S CONCEPT OF PEACE AND PEACEBUILDING

This article describes the importance of the peacekeeping missions and the role of the European Union in maintaining international peace and security. International peace and security has become a difficult task for the whole world to achieve. The entire world is now in a period of transition that has changed the contemporary international system approach. These new types of conflicts require a comprehensive approach from international organizations. The European Union is playing an important role in the international system, by promoting the security policies which have the aim to consolidate the international peace, promote democratic values and the rule of law. The complexity of the conflicts in the immediate vicinity of the EU, made the European Union to consolidate its efforts in the field of peace and security in order to be ready to respond to the new types of risks. Furthermore, the comprehensive approach utilized by EU in peacekeeping operations has demonstrated that only by a collective approach and unity of effort within the international organizations can bring durable peace and stability in the conflict zones.

Keywords: *European Union, international organization, international system, conflict prevention, peace, security, collective security.*

LE CONCEPT DE MAINTIEN ET DE CONSOLIDATION DE LA PAIX DE L’UNION EUROPÉENNE

Cet article décrit l’importance des opérations de maintien de la paix et le rôle de l’Union européenne dans le maintien de la paix et de la sécurité internationales. La paix et la sécurité internationales sont devenues une exigence difficile pour

l'ensemble de la population. À l'heure actuelle, le monde est dans une période de transition qui a changé l'approche contemporaine du système international. L'Union européenne joue un rôle important dans le système international en promouvant une politique de sécurité visant à renforcer la paix internationale, à promouvoir les valeurs démocratiques et l'État de droit. La complexité des conflits dans le voisinage immédiat de l'Union européenne a amené l'Union européenne à renforcer ses efforts dans le domaine de la paix et de la sécurité afin d'être prête à répondre à de nouveaux types de risques. En outre, l'approche globale utilisée par l'Union européenne dans les opérations de maintien de la paix a montré que seule la sécurité collective et l'Union des efforts conjoints des organisations internationales peuvent apporter une paix et une stabilité durables dans les zones en guerre.

Mots-clés: *Union européenne, organisation internationale, système international, prévention des conflits, paix, sécurité, sécurité collective.*

КОНЦЕПЦИЯ ЕВРОПЕЙСКОГО СОЮЗА ПО ПОДДЕРЖАНИЮ И УКРЕПЛЕНИЮ МИРА

В данной статье анализируется значимость миротворческих операций и роль Европейского союза в поддержании международного мира и безопасности. Международный мир и безопасность стали сложно реализуемым требованием для всего населения. В настоящее время мир переживает переходный период, изменивший современный подход к международной системе взаимоотношений. Европейский союз играет важную роль в международной системе, продвигая политику безопасности, направленную на укрепление международного мира, продвижение демократических ценностей и верховенства закона. Сложность конфликтов в непосредственной близости от границ Европейского союза побудила европейское сообщество активизировать свои усилия в области мира и безопасности, чтобы быть готовым к реагированию на новые типы рисков. Более того, всеобъемлющий подход, используемый Европейским союзом в операциях по поддержанию мира, показал, что только посредством коллективной безопасности и совместных усилий международных организаций можно обеспечить прочный мир и стабильность в зонах конфликтов.

Ключевые слова: *Европейский союз, международная организация, международная система, предотвращение конфликтов, мир, безопасность, коллективная безопасность.*

Introducere

Actualul context geopolitic este caracterizat prin noi riscuri și amenințări la adresa securității mondiale. Menținerea păcii și securității internaționale a devenit o sarcină tot mai dificilă pentru organizațiile internaționale. Uniunea Europeană joacă un rol important în sistemul relațiilor internaționale, prin promovarea unor politici de securitate care au drept scop consolidarea păcii, promovarea valorilor democratice și a statului de drept. Fiind o instituție formată din state pașnice care au aceiași viziune, Uniunea Europeană dorește să contribuie la menținerea păcii în lume. În acest sens, unul din obiectivele sale de bază este de a include politica de securitate și apărare în acțiunile Uniunii Europene la nivel extern, concomitent cu alte politici, cum ar fi politici de vecinătate, politici externe, politicile diplomatice, precum și în relațiile politice cu organizațiile internaționale. Intensificarea eforturilor Uniunii Europene în ceea ce privește consolidarea acțiunilor în domeniul păcii și securității s-a datorat faptului creșterii numărului riscurilor și amenințărilor în vecinătatea imediată a Uniunii Europene, precum și apariția noilor tipuri de provocări, conflicte de lungă durată. Conceptul abordării cuprinzătoare utilizat de Uniunea Europeană descrie procesul de implicare a tuturor actorilor și a eforturilor comune pentru a face față noilor tipuri de crize și conflicte.

Politica de securitate a Uniunii Europene

Uniunea Europeană joacă un rol important în menținerea păcii și securității internaționale. Prin prisma Politicii de Securitate și Apărare Comună, Uniunea Europeană participă activ la gestionarea crizelor la nivel global, precum și la prevenirea conflictelor. Sfârșitul Războiului Rece și perioada imediat următoarea (conflictul din Balcani) a demonstrat că Europa trebuie să-și asume mai multe responsabilități în ceea ce privește gestionarea crizelor și prevenirea conflictelor. În anul 1999, statele membre ale Uniunii Europene au reafirmat disponibilitatea de a pune la dispoziție forțe și mijloace în scopul dezvoltării capabilităților militare. Puțin mai târziu, în anul 2003, Înaltul Reprezentant al Uniunii Europene pentru Politică Externă și de Securitate Comună a inițiat elaborarea strategiei de securitate pentru Europa, analizând pentru prima dată mediul de securitate al Europei, precum și identificând factorii cheie care duc la amenințările în adresa securității. Totodată, această strategie, a servit drept bază pentru analiza mediului de securitate și a contribuit la implicarea ulterior a deciziilor politice în acest sens.

Sfârșitul anului 2009, a intrat în vigoare Tratatul de la Lisabona, care a servit drept baza dezvoltării Politicii de Securitate și Apărare Comune (PSAC). În conformitate cu art.42, p.1 al prezentului tratat, „Politica de securitate şi apărarea comună face parte integrantă din politica externă şi de securitate comună. Aceasta asigură Uniunii o capacitate operaţională bazată pe mijloace civile şi militare. Uniunea poate recurge la acestea în cadrul misiunilor în afara hotarelor sale pentru a asigura menţinerea păcii, prevenirea conflictelor şi întărirea securităţii internaţionale, în conformitate cu principiile Cartei ONU. Îndeplinirea acestor sarcini se sprijină pe capacităţile furnizate de statele membre" [1, p.45]. Totodată, potrivit art.42 p.7, în premieră Uniunea Europeană stabilește o prevedere de apărare și de securitate reciprocă, cu scopul de a consolida capabilitățile sale militare, indicându-se că "În cazul în care un stat membru ar face obiectul unei agresiuni armate pe teritoriul său, celelalte state membre sunt obligate să îi acorde ajutor şi asistenţă prin toate mijloacele de care dispun, în conformitate cu art. 51 din Carta Organizaţiei Naţiunilor Unite. Aceasta nu aduce atingere caracterului specific al politicii de securitate şi apărare a anumitor state membre" [1, p.45].

Acordarea reciprocă a asistenței demonstrează faptul că statele membre ale Uniunii Europene î-și unesc eforturile pentru a-și consolida pacea și a deveni o instituție rezilientă bazată pe valori și principii democratice. În acest context, Uniunea Europeană este în permanentă îmbunătățire a capacităților sale de gestionare a crizelor. În anul 2016, Înaltul Reprezentant al Uniunii pentru afaceri externe și politică de securitate și Vicepreşedinte al Comisiei Europene Federica Mogherini a pus bazele dezvoltării politicii externe și de securitate prin prezentarea „Strategiei globale pentru politica externă și de securitate". Acest document include un set complex de acțiuni în domeniul securității și apărării, având la bază trei elemente majore: stabilirea noilor obiective politice ale Uniunii Europene orientate spre asumarea responsabilității pentru a se apără cu propriile forțe; identificarea noilor instrumente de finanțare direcționare spre dezvoltarea capabilităților militare ale Europei [2, p.46], precum și intensificarea domeniilor de cooperare cu Alianța Nord-Atlantică [2, p.20].

Implementarea Strategiei globale a contribuit enorm la realizarea întregului pachet de securitate și apărare. Au fost înregistrate progrese considerabile în ceea ce privește consolidarea capacității operaționale a Uniunii Europene și anume crearea unei structuri militare de comandă și control sub denumirea de Capacitatea militară de planificare și conducere a misiunilor a misiunilor non-executive a Uniunii Europene (MPCC) în cadrul Statului Major

al Uniunii Europene [3], Crearea acestei capacități militare a avut drept scop implementarea la nivel practic a Strategiei globale a Uniunii Europene. [3]

Un alt nivel de reformă în domeniul securității și apărării europene a fost summitul de la Bratislava, în urma căruia liderii statelor Uniunii Europene au decis asupra consolidării segmentului de securitate și apărare, prin intensificarea cooperării Uniunii Europene în acest sens. La capitolul consolidarea cooperării în domeniul securității și apărării, liderii Uniunii Europene și-au asumat angajamente care au avut drept scop implementarea planului privind securitatea și apărarea, precum și propunerea Comisiei Europene cu referință la Planul de acțiune european în domeniul apărării. Aceste angajamente au jucat un rol semnificativ la intensificarea cooperării dintre Uniunea Europeană și Alianța Nord-Atlantică. Anume prin consolidarea cooperării între aceste două organizații, pachetul securitate și apărare se va dezvolta acoperind atât reziliența statelor membre ale Uniunii Europene, cât și dimensiunea societală. Este foarte important ca Uniunea Europeană să abordeze crizele și conflictele atât pe plan intern cât și extern, prin prisma unei strategii integrate care să cuprindă nu doar vecinătatea imediată a statelor Uniunii Europene dar și alte zone de pe glob. Conform sondajelor, cetățenii doresc implicarea mai activă a Uniunii Europene pe plan extern în ceea ce privește promovarea păcii și securității internaționale. În acest context, pentru a se manifesta ca actor global de gestionare a crizelor, Uniunea Europeană trebuie să dispună de un proces bine stabilit de implementare a deciziilor în ceea ce privește alocarea resurselor și asigurarea mijloacelor necesare nivelului de ambiție.

Deja sunt o serie de progrese pe segmentul securității și apărării care contribuie la angajamentul Uniunii Europene pe dimensiunea operațională. Unul din exemple este crearea Capacității de planificare și conducere a misiunilor non-executive ale UE, care are rolul de a oferi asistență comandantului misiunilor militare neexecutive la nivel strategic milita și este responsabilă de planificarea operațională, și anume: construirea, lansarea susținerea și redresarea forțelor Uniunii Europene. Un alt exemplu ar servi Politica de Securitate și Apărare Comună (PSAC). [3]

Actualmente, contextul geopolitic este unul plin de provocări, atât pe filiera păcii, cât și aspectul democrației. În ultima perioadă, numărul conflictelor pe glob a crescut drastic, deși după natura lor sunt mai limitate față de impactul războaielor din secolul precedent, multe dintre aceste conflicte au devenit de durată, iar impactul umanitar al acestora a devenit tot mai vizibil, impunând emigrarea a unui număr mare de persoane. Mai mult ca atât, în conflictele recente sunt implicați actorii non-statali, care acționează în contradicție cu principiile și normele dreptului internațional umanitar și alte acte legislative ce țin de drepturile omului. Anume acest tip de conflicte necesită o abordare cuprinzătoare, care să aibă la bază o strategie de consolidare a rezilienței societale.

Rolul militar al Uniunii Europene este executat nu doar prin prevenirea crizelor și a conflictelor, dar și prin gestionarea eficientă și soluționarea acestora prin căi diplomatice și pașnice. Capacitățile militare și civile, instrumentele și instituțiile de care dispune Uniunea Europeană sunt în stare să garanteze apărarea și securitatea statelor Uniunii Europene și a cetățenilor săi. Anume aceste capacități și instrumente în domeniul securității și apărării îi permit Uniunii Europene să acționeze decisiv pe scena mondială, precum și să fie responsabil de prevenirea și gestionarea crizelor prin detașarea personalului militar și civil în operațiuni de menținere a păcii și operațiuni de stabilizare. De exemplu, în august 2008, Uniunea Europeană a participat la negocierile de încetare a focului între Georgia și Federația Rusă, precum și a detașat observatori în zonă [4].

Misiunea Uniunii Europene EULEX din Kosovo

Misiunea Uniunii Europene EULEX din Kosovo este una dintre cele mai ambițioase misiuni civile ale UE. Fiind mandatată de Consiliul Europei în februarie 2008, cu scopul de a contribui la consolidarea statului de drept în Kosovo, nu este doar una dintre cele mai numerice misiuni civile UE, dar și prima misiune integrată cu personal din domeniul poliției, statului de drept, poliția de frontieră [5]. EULEX este prima misiune UE cu dreptul de a exercita o putere executivă, care îi permisă să intervină direct în afacerile din Kosovo. Mandatul misiunii EULEX conține câteva sarcini de bază cum ar fi [5, art.7]:

1. Monitorizarea, îndrumarea și consilierea autorităților din Kosovo;
2. Inversarea sau anularea deciziilor operaționale a celor autorități, când este cazul menținerii statului de drept;
3. Asigurarea independenței sistemului judiciar;
4. Investigarea sau asistarea la procesul de investigare ce țin de crime de război, terorism, crime organizate, corupție, și alte crime serioase;
5. Îmbunătățirea coordonării și cooperării statului de drept între autoritățile din Kosovo;
6. Lupta împotriva corupției.

De asemenea, ajutorul financiar al UE a jucat un rol important în Balcani, unde au fost finanțate proiecte pentru stabilizarea situației în țările afectate. Misiunea EULEX a contribuit cu 250 milioane de euro în primele optsprezece luni ale mandatului [5]. Până în 2009, Uniunea Europeană a cheltuit deja prin diferite instrumente de finanțare două miliarde de euro în Kosovo, pentru stabilizare și reconstrucție [6, pp.967-111]. Privitor la personalul care activează în misiunea EULEX, majoritatea o deține efectivul de poliție. Componenta poliției este cea mai voluminoasă în personal dintre cele trei componente și este organizată în trei subcomponente. Prima subcomponentă este destinată consultării și observării la nivel național și regional. Cea dea doua subcomponentă este destinată crimei, și anume crimelor de război, crimelor financiare, crimelor organizate și lupta împotriva corupției. A treia componentă este poliția specială și are rolul de a acționa ca forță de jandarmerie în cazuri de protecție.

Componenta de justiție este una dintre cele mai importante componente din misiunea EULEX. Una dintre cele mai mari dificultăți a fost alinierea judecătorilor conform codului diversificat din Kosovo, care la rândul său include codul misiunii UNMIK, codul din Kosovo și alte diverse coduri. Anume dificultatea cea mai mare este atunci când trebuie să fie luată decizia care cod necesită a fi aplicat. Totodată, personalul justiției la luarea unei decizii, deseori trebuie să țină cont de aspectul politic. Mai mult ca atât, componenta juridică întâmpină mai multe dificultăți, conform mandatului misiunea EULEX este o misiune UE și pe linie de comandă raportează șefului misiunii, pe de altă parte trebuie să mențină independența judiciară în vederea menținerii standardelor din zonă.

O altă dificultate cu care se confruntă componenta juridică este atunci când este vorba de procesul de judecată a crimelor organizate. Necitând la faptul că combaterea crimelor organizate este una din sarcinile de bază a misiunii EULEX, și anume din acest considerent Uniunea Europeană a contribuit enorm la misiunea EULEX, există diferite ezitări de a investiga cazurile pentru a nu destabiliza balanța politică din Kosovo [6, pp.967-111].

Cea dea treia componentă îi revine poliției de frontieră, care este și cea mai redusă din punct de vedere numeric. Poliția de frontieră este considerată importantă pentru guvernul din Kosovo, deoarece activează în toate punctele de trecere a frontierei în Kosovo. Unele dintre cele mai dificile puncte de trecere a frontierei sunt acelea din partea de nord cu Serbia. Aceste puncte de trecere au fost distruse de către protestatarii din Serbia, imediat după ce Kosovo a obținut independența. Odată cu detașarea forțelor poliției de

frontieră în acea zonă, situația s-a normalizat. Misiunea EULEX a început colectarea datelor, inclusiv prin verificarea permiselor de conducere a conducătorilor auto care traversau punctele de trecere a frontierei. Anume acest efort semnificativ de colectare a datelor a condus la reducerea considerabilă a procentajului în ceea ce privește contrabanda, cu aproximativ 80%.

Evaluând misiunea EULEX din Kosovo, putem considera că Uniunea Europeană a demonstrat că este capabilă să contribuie pe dimensiune civilă în situații post conflict și misiuni de stabilizare și reconstrucție.

Abordare cuprinzătoare în viziunea Uniunii Europene

Sfârșitul anilor '90 a dus la schimbarea climatului de securitate la nivel global. Perioada de tranziție a devenit foarte dificilă pentru multe state, în special după destrămarea URSS, caracterizându-se prin apariția noilor tipuri de conflicte, cum ar fi religioase și etnice, dar și dorința diferitor grupuri etnice de a-și obține independența. Reglementarea crizelor în viziunea Uniunii Europene este un obiectiv (catalizator) care a devenit foarte important pe agenda uniunii. Pe parcursul acestor schimbări deseori au fost încălcate drepturile fundamentale ale omului. Astfel, comunitatea internațională a decis să se implice pentru a stabilizarea, reconstrucția și menținerea păcii în zonele de post-conflict. În acest sens, organizațiile internaționale (ONU, NATO, UE) au decis să se implice pentru prevenirea crizelor și soluționarea conflictelor, având la bază metodele clasice de soluționare a conflictelor. Aceste metode nu erau suficiente pe deplin pentru a face față noilor tipuri de conflicte. Mai mult ca atât, datorită dublării numărului de conflicte pe glob, a dus la creșterea nivelului de complexitate a operațiunilor de menținere a păcii. În acest context, a apărut necesitatea asumării noilor sarcini și obligații atât de natură militară cât și de natură civilă, pentru a asigura crea condiții de dezvoltare a instituțiilor de a guvernare care să fie capabile să gestioneze conflictele.

Conflictul din Kosovo poate fi considerat drept exemplu în care s-a folosit abordarea cuprinzătoare. Rolul comunității internaționale în acest caz a dus la apariția unei noi metode de cooperare între civili și militari, care aveau același obiectiv final de dezvoltare, reconstrucție și stabilizare pe termen lung. Colaborarea instituțiilor internaționale cu organizațiile non-guvernamentale și cele regionale a devenit tot mai necesară și mai eficientă. Mai exact apariția conceptului de „abordare cuprinzătoare" a devenit mai des întâlnită în anul 1999. [7] Potrivit ex-secretarului General ONU Kofi Annan, efortul trebuie să fie unul multilateral antrenând atât organizațiile internaționale cât și instituțiile naționale și regionale, în scopul prevenirii conflictelor, precum și menținerea și consolidarea păcii, într-un context lărgit de gestionare a crizelor.

Din perspectiva NATO, abordarea cuprinzătoare se regăsește în cel de-al treilea concept strategic. Alianța recunoaște importanța acestei abordări cuprinzătoare ce vizează domeniul securității, precum și importanța factorilor dimensiunii apărării, cum ar fi, factorii politici, sociali și economici [8, p.3]. Începând cu anul 1999, analiza conflictelor necesită o abordare cuprinzătoare, datorită complexității acestora. Experiența întâlnită de Statele Unite ale Americii și Regatul Unit al Marii Britanii în Irak au demonstrat că analizele și experimentele teoretice la nivel multinațional nu corespund acțiunilor practice. Conceptul strategic NATO din 1999 a accentuat că obiectivul final al Alianței constă în apărarea libertății și securității statelor membre NATO, utilizând atât mijloace politice cât și militare. [9] Summit-ul de la Washington a pus bazele unei politici de gestionare a crizelor care va reflecta menținerea păcii și securității la nivel mondial. Conceptul apărării colective capătă o nouă amploare și anume cel de gestionare la nivel global al crizelor [9].

În scopul prevenirii conflictelor, menținerii și restabilirii păcii este necesară o viziune comună și o conducere unică. Experiența a demonstrat că chiar dacă unele activități se completează reciproc, fără o conducere unică abordarea cuprinzătoare nu poate fi implementată. Comunitatea internațională trebuie să cunoască cum să utilizeze forțele și mijloacele pentru a face față amenințărilor împotriva păcii și securității, și cel mai important să identifice căi de soluționare a crizelor. Arhitectura actuală de consolidare a păcii depășește cu mult modelul tradițional sau clasic, fiind caracterizată prin apariția a noilor sarcini, cum ar fi, prelungirea mandatelor, sau implicarea forțelor în misiuni umanitare. Construirea unei păci solide și durabile după conceptul abordării cuprinzătoare include activități nu doar pe segmentul militar, dar și activități pe dimensiunea economică și socială. Coordonarea activităților prin implicarea actorilor internaționali și cei din teatru de operații este un element esențial al abordării esențiale, deoarece permite apropierea față de populația aflată în conflict. Pentru a ieși din criză trebuie să fim siguri că cele trei elemente cheie ale unui stat sunt asigurate: securitatea statului, stabilitatea politică și cooperarea internațională, precum și dezvoltarea economică. Deci, abordarea cuprinzătoare trebuie să gestioneze totalitatea acțiunilor de la prevenirea crizei până la soluționarea acesteia.

Concluzii

Contextul geopolitic actual a demonstrat că sistemul relațiilor internaționale este în permanentă evoluție și schimbare. Organizațiile internaționale deja nu mai sunt în stare să facă față individual noilor riscuri și amenințări cu care se confruntă societatea. Rolul organizațiilor internaționale este indispensabil în prevenirea conflictelor și gestionarea crizelor. Politica de securitate a Uniunii Europene subliniază că statele membre ale UE doresc să contribuie la menținerea păcii și securității mondiale prin prisma securității colective și a abordării cuprinzătoare. Abordarea cuprinzătoare a devenit tot mai necesară pentru gestionarea crizelor și a noilor tipuri de conflicte. Anume prin integrarea instrumentelor atât civile cât și militare, precum și implicarea tuturor actorilor se poate ajunge la o pace durabilă și stabilă. Mai mult ca atât, dezvoltarea unei strategii cuprinzătoare necesită stabilitate pe termen lung în elementele esențiale ale unui stat, cum ar fi, politic, economic, social, diplomatic, militar, și justiției. Abordarea cuprinzătoare trebuie să dea importanță tuturor eforturilor, pentru a atinge obiectivul propus. De aceea, pentru a soluționa o criză conform modelului abordării cuprinzătoare, toți actorii implicați trebuie să cunoască acțiunile celorlalți actori pentru a atinge același obiectiv comun.

Referințe

1. Tratatul de la Lisabona, întrat în vigoare la 1 decembrie 2009, art.42, p.1,7.
2. A Global Strategy for the European Union's Foreign and Security Policy: Shared Vision, Common action: A stronger Europe", June 2016.
3. http://publications.europa.eu/resource/cellar/6be11201-0a6f-11e8-966a-01aa75ed71a1.0020.02/DOC_1, (accesat - 21 iulie 2021).
4. https://www.senat.fr/ue/pac/E3964.html, (citat 17 iulie 2021).
5. European Council Joint Action, 2008/124/CFSP, February 4, 2008.
6. POND, Elizabeth. The EU's Test in Kosovo, The Washington Quarterly, Vol. 31, No.4, Autumn 2008, pp.967-111.
7. FRUNZETI, Teodor. Abordarea cuprinzătoare în gestionarea crizelor, Impact Strategic, nr.3/2021.
8. Cf.Approache(s) globale(s)-actes table ronde, http://www.ihendn.fr/userfiles/file/debats_fond/approche-globale/Approche_globale-actes_table_ronde_06mai2010.pdf, (accesat - 27 iulie 2021).
9. VENTURONI, Guido. http://nato.int/docu/revue/19996/96903-03.htm,p.2, (accesat - 24 iulie 2021).

CZU 323.15
DOI https://doi.org/10.52388/1812-2566.2021.3(94).04

CONCEPTUALIZAREA TERMENULUI DE DIASPORĂ: ASPECTE TEORETICO-METODOLOGICE

Gheorghe MOȘNEAGA
Doctorand, magistru în științe politice,
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova
e-mail: *gheorghemosneaga@gmail.com*
https//orcid.org/ 0000-0001-5372-3016

În prezentul articol se caracterizează principalele abordări și definiții ale termenului de diasporă. Diaspora apare pe baza grupurilor etnice care locuiesc în afara statelor sale ”titulare”. Ea se caracterizează printr-o identitate multiplă; legături etnoculturale cu țara de reședință, dar și cu țara de origine; prezența instituțiilor sociale care asigură menținerea, dezvoltarea și funcționarea diasporei. Organizațiile diasporale (asociațiile culturale, parohiile bisericești) sunt astfel de instituții. Diaspora se instituționalizează prin activitatea colectivă ale membrilor săi. Se consideră diasporă, membri ai diasporei doar cei care în mod conștient își mențin legătura și contactele cu patria. Diaspora este o formațiune complexă și neomogenă. În afară de activiștii, care sunt „fața” diasporei, în componența ei mai intră și membrii pasivi, „tăcuți”, care asigură caracterul ei de masă. Diaspora reprezintă totalitatea membrilor din generații diferite, comuniunea cărora cu țara de origine poate varia (cetățenie, cunoașterea limbii, culturii, tradițiilor, activitatea socială, durata participării, etc.). Diaspora este compusă atât din persoane aflate permanent în străinătate, care dețin cetățenia țării de destinație, cât și din persoane care se află în țară temporar (migranții de muncă, studenții). Această diversitate și este izvorul reînnoirii și dezvoltării continue a diasporei. În știința contemporană există o mulțime de tipologii ale diasporilor moderne. Apelarea la diferite criterii a dat apariție multitudinii de materiale pentru caracterizarea și clasificarea diasporilor, crearea a unui profil mai exact al existenței și funcționării lor.

***Cuvinte-cheie**: stat, cetățenie, țară de reședință, diasporă, tipologia diasporelor, etnocultură, identitate multiplă.*

CONCEPTUALISING THE TERM DIASPORA: THE THEORETICAL-METHODOLOGICAL ASPECTS

The following article characterizes the principal approaches and definitions of the term ‘Diaspora’. Diaspora appears on the basis of ethnic groups that reside outside of their “titular” states. It is characterized by a multiple identity; ethno-cultural ties to both its country of residence and to the country of origin; the presence of social institutes that provide the maintenance, development, and functioning of the Diaspora. Diaspora organizations (cultural associations, church parishes) are such institutes. The Diaspora is institutionalized through the collective activity of its members. Only those groups that deliberately maintain their ties and strengthen their relations with the motherland are considered Diasporas and members of Diasporas. The diaspora is a complex and heterogeneous phenomenon. Beside the activists that make up its “face”, it also consists of passive “mute” members that provide its mass character. The diaspora is a sum of representatives of different generations, whose relation to the country of origin may vary (citizenship, possession of language, knowledge of culture, traditions, social activity, length of participation, etc.). The diaspora consists of both those that continuously reside in, have the citizenship of the country of destination, and of those that are staying there temporarily (labor migrants, students). This diversity is the source of the Diaspora’s renewal and development. Modern science counts numerous typings of modern Diasporas. The use of various criteria

gave rich material for characterizing and classifying Diasporas, for the creation of a more complete picture of their existence and functioning.
***Keywords**: state, citizenship, country of residence, diaspora, diaspora typology, ethno-culture, multiple identity.*

.

CONCEPTUALISATION DU TERME DIASPORA: ASPECTS THÉORIQUES ET MÉTHODOLOGIQUES

Dans cet article, les principales approches et définitions du terme diaspora sont caractérisées. La diaspora naît sur la base de groupes ethniques vivant en dehors de ses États "titulaires". Elle se caractérise par une identité multiple; des liens ethnoculturels avec le pays de résidence, mais aussi avec le pays d'origine; la présence d'institutions sociales qui assurent le maintien, le développement et le fonctionnement de la diaspora. Les organisations de la diaspora (associations culturelles, paroisses religieuses) sont de telles institutions. La Diaspora est institutionnalisée par l'activité collective de ses membres. Il est considéré comme une diaspora, les membres de la diaspora ne sont que ceux qui maintiennent consciemment leurs liens et leurs contacts avec la patrie. La Diaspora est une formation complexe et inhomogène. Outre les militants, qui sont le "visage" de la diaspora, sa composition comprend également des membres passifs, "silencieux", qui assurent son caractère de masse. La diaspora représente la totalité des membres de différentes générations, dont la communion avec le pays d'origine peut varier (citoyenneté, connaissance de la langue, de la culture, des traditions, activité sociale, durée de participation, etc.). La Diaspora est composée à la fois de personnes permanentes, détenant la nationalité du pays de destination, et de personnes qui se trouvent temporairement dans le pays (travailleurs migrants, étudiants). Cette diversité et est la source du renouvellement et du développement continu de la diaspora. Dans la science contemporaine, il existe de nombreuses typologies de diasporas modernes. Faire appel à différents critères a donné lieu à la multitude de matériaux permettant de caractériser et de classer les diasporas, créant un profil plus précis de leur existence et de leur fonctionnement.
***Mots-clés:** état, citoyenneté, pays de résidence, diaspora, typologie des diasporas, ethnoculture, identité multiple.*

КОНЦЕПТУАЛИЗАЦИЯ ПОНЯТИЯ ДИАСПОРЫ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ

В статье дана характеристика основных подходов и определения понятия диаспоры. Диаспора возникает на основе этнических групп, проживающих за пределами своего «титульного» государства. Ее характеризует множественная идентичность; этнокультурная связь, как со страной проживания, так и со страной происхождения; наличие социальных институтов, которые обеспечивают сохранение, развитие и функционирование диаспоры. Такими институтами являются организации диаспоры (культурные ассоциации, церковные приходы). Диаспора институционализируется через коллективную деятельность своих членов. Диаспорой и ее членами являются только те, кто сознательно сохраняет связь и укрепляет контакты с родиной. Диаспора является сложным и неоднородным образованием. Помимо активистов, которые создают «лицо» диаспоры, в ее состав входят и пассивные, «молчаливые» члены, создающие ее массовость. Диаспора представляет собой совокупность представителей различных поколений, общность которых со страной происхождения может быть различной (гражданство, знание языка, культуры, традиций, социальная активность, продолжительность участия и др.). Диаспора состоит как из тех, кто постоянно проживает, является гражданином страны приема, так и из тех, кто находится в этих странах временно (трудовые мигранты, студенты). В этой разнородности заключается источник подпитки диаспоры, ее дальнейшего развития. В современной науке существует множество типологий современных диаспор. Использование различных критериев позволило дать разнообразный материал для характеристики и классификации диаспор, создать более полную картину их существования и функционирования.
***Ключевые слова**: государство, гражданство, страна проживания, диаспора, типология диаспор, этнокультура, множественная идеитичность.*

Introducere

În prezentul articol se analizează principalele abordări și definiții ale termenului de diasporă. Diaspora apare pe baza grupurilor etnice care locuiesc în afara statelor sale ”titulare”. Ea se caracterizează printr-o identitate multiplă; legături etnoculturale cu țara de reședință, dar și cu țara de origine; prezența instituțiilor sociale care asigură menținerea, dezvoltarea și funcționarea diasporei. Organizațiile diasporale (asociațiile culturale, parohiile bisericești) sunt astfel de instituții. Diaspora se instituționalizează prin activitatea colectivă ale membrilor săi. Se consideră diasporă, membri ai diasporei doar cei care în mod conștient își mențin legătura și contactele cu patria. Diaspora este o formațiune complexă și neomogenă. În afară de activiștii, care sunt „fața" diasporei, în componența ei mai intră și membrii pasivi, „tăcuți", care asigură caracterul ei de masă. Diaspora reprezintă totalitatea membrilor din generații diferite, comuniunea cărora cu țara de origine poate varia (cetățenie, cunoștința limbii, culturii, tradițiilor, activitatea socială, durata participării, etc.). Diaspora este compusă cât din persoane aflate permanent, care dețin cetățenia țării de destinație, atât și de persoane care se află în țară temporar (migranții de muncă, studenții). Această diversitate și este izvorul reînnoirii și dezvoltării continue a diasporei. În știința contemporană există o mulțime de tipologii ale diasporilor moderne. Apelarea la diferite criterii a dat apariție multitudinii de materiale pentru caracterizarea și clasificarea diasporilor, crearea a unui profil mai exact al existenței și funcționării lor.

Evoluția cercetărilor în domeniul diasporei

Cercetarea problematicii diasporei ne este ceva nou. R. Cohen identifică patru etape principale în cercetarea diasporei:

Prima etapă se caracterizează prin cercetarea problemelor ce țin de „diasporă ca victimă". La această perioadă apare definiția clasică a termenului „diasporă". În mare parte aceasta provine de la experiența tragică a formării forțate a diasporei evreiești. În perioada anilor 1960-1970, definiția clasică permanent se extindea, incluzând în sine și alte exemple (africanii, armenii, irlandezii, grecii, palestinienii). Ca și evreii, toate aceste grupuri etnice se refereau la un „eveniment-cataclism" ca principala cauză comună al exodului său, traumând întreaga lor societate. În alte cuvinte, victimizarea era principala trăsătură caracteristică a acestor diaspore [34].

A doua etapă reflectă anii ‘80. Ea rezultă din dificultățile care apar în clasificarea diasporilor, particularitățile subtipurilor lor. În opinia lui W.Safran, la această perioadă termenul „diasporă" se folosea în calitate de „o denumire metaforică" pentru descrierea diferitor categorii de oameni incluși în procesele migraționiste. Luând în considerație numărul lor, experiența istorică, istoriile colective similare, particularitățile relațiilor lor cu țara-gazdă și țara de origine, ele erau clasificate ca grupuri mai diverse (clustere) și nu ca diaspore, după cum erau descrise la etapa precedentă [15].

A treia etapă (mijlocul anilor 1990) se caracterizează prin raționalizarea și critica teoriilor propuse în anii ‘80. Deși noi grupuri de migranți au fost recunoscute ca diaspore, autorii acestor teorii au fost criticați pentru stagnare în definirea conceptului de diasporă. Sub influența post-modernismului adepții interpretării social-constructiviste în definirea diasporei au delimitat două elemente principale: „patria" și „comunitățile etnice sau religioase". Aceasta a contribuit la faptul că în lumea post-modernă identitățile au fost supuse influenței semnificative, schimbărilor. Ca rezultat, conceptul de diasporă a fost reorientat în mod radical ca și răspuns la această complicație [11, p. 2].

L. Basch și colegii săi au remarcat că migranții au elaborat practici transnaționale, explicarea căro-

ra a fost dificilă cu ajutorul teoriilor migraționiste existente. Aceasta viza trans-naționalismul în migrație: migranții stabilesc și mențin o multitudine de relații sociale, locuiesc în comunități și spații transnaționale [7].

La sfârșitul secolului XX începe a ***patra etapă*** care se caracterizează prin consolidarea cercetărilor în domeniul diasporei. Definirea diasporei devine din ce în ce mai dificilă. În același timp are loc procesul de deteriorare al identităților și de creare a minorităților diasporale [11, p. 2]. Lumea contemporană se caracterizează printr-o mobilitate sporită a populației. Mobilitatea a devenit principala particularitate lumii moderne, mereu în schimbare. Interacțiunea diferitor culturi duce la hibridizarea identității. Procesele de dislocare și reinvestire a identității iau amploare. Dar migranții oricum doresc să obțină un fundament în formă de o oarecare origine, care le va ajuta să găsească răspuns la întrebările ce țin de atașamentele lor culturale și psihologice [13].

Globalizarea devine realitate, începe a fi intens analizată de către științele socio-umane. Aceasta se regăsește și în cercetarea problemelor diasporei. Diaspora începe a fi văzută prin prisma transnaționalismului, ca o comunitate care, în același timp, este legată de țara sa de origine, și de țara sa de reședință.

Cercetarea diasporei în Vest, în științele socioumane, are loc în cadrul teoriei naționalismului [2], în timp ce la baza tradiției științifice sovietice / ruse de cercetare a diasporei mereu a stat teoria etniei. Această teorie a fost dezvoltată științific în anii 1960-1980 în lucrările lui I. Bromlei, L. Gumileov, ș.a. În același timp, problema diasporei ca subiect aparte nu se cerceta. Și totuși lucrările fundamentale ale savanților din acest domeniu au pus bazele teoretice pentru cercetarea diferitor comunități etno-sociale. Ei au clasificat în detaliu comunitățile etnice, au evidențiat caracteristicile acestora. În anii 1980-1990 următoarea generație de savanți sovietici a început în mod direct să cerceteze problema diasporilor, acordând atenție specială aspectelor statutului lor politico-legal, rolului și locului lor în viața politică internă și externă a statelor. Dizolvarea Uniunii Sovietice, apariția noilor state independente, formarea noilor diaspore în spațiul post-sovietic și a diasporilor postsovietice în alte regiuni a planetei au stimulat interes față de cercetarea problemelor legate de formarea și funcționarea diasporilor [35].

Principalele abordări ale cercetării

În cercetarea fenomenului diasporei putem identifica câteva abordări principale:

a) ***Abordarea etnografică*** se concentrează pe analiza aspectelor etnografice ce țin de existența, viața, cultura, și tradițiile unei anumite parți ai națiunii/etniei principale care locuiește în alte condiții, într-un alt mediu social, (geo)politic, social-economic, și socio-cultural. Diaspora se interpretează ca un număr specific de persoane de aceeași origine etnică (naționalitate) care se află/locuiesc în afara țării sale de origine. Diaspora își menține limba, cultura, tradițiile și conștiința etnică de sine. În studiul diasporei abordarea etnografică ocupă poziția dominantă. Majoritatea cercetătorilor sunt adepți ai acestei abordări, deși în ultimele decenii crește interesul față de abordările sociologice și politologice în studierea diasporilor.

b) ***Abordarea geografică*** cercetează aceste procese și fenomene din punct de vedere spațial-teritorial. Diaspora se interpretează ca fenomen exteritorial. Cu ajutorul termenului diasporă se caracterizează populația care locuiește în afara statului/principalului teritoriu de reședință al etniei / națiunii. De asemenea, se atrage atenția la aspectele „transnaționale" și „de-teritoriale".

c) ***Abordarea istorică***. Adepții acestei abordări analizează aspectele ce țin de apariția și dezvoltarea istorică a comunităților etnice și migraționiste care

se află în afara teritoriul tradițional de reședință al poporului în cauză, la fel ca și menținerea și dezvoltarea caracteristicilor etnice ale acestor comunități.

d) ***Abordarea sociologică*** pune accent pe cercetarea instituțiilor sociale și organizațiilor datorită cărora comunitățile etnice devin diaspore. Adepții „abordării sociologice" consideră că diaspora se poate forma și funcționa doar cu prezența instituțiilor sociale în grupurile etnice și religioase, care locuiesc în afara patriei etnice. Anume aceste instituții consolidează și fortifică diaspora, îi permit să acționeze în calitate de o entitate [39].

e) ***Abordarea politologică***. Accentul se pune pe comportamentul reprezentanților comunităților etnice (istorice și migratoare) al poporului aflat în afara statului „titular", care deliberat își mențin legăturile cu țara de origine/patria. Acțiunea socială/politică conștientă (individuală și colectivă) în menținerea și consolidarea legăturilor cu patria, formarea asociațiilor diasporale sunt principalele criterii în transformarea comunităților etno-naționale în diasporă.

Abordarea etnografică a apărut mai devreme. Această abordare în mare parte domină în cercetarea contemporană a diasporei. Totuși aceasta nu înseamnă că celelalte abordări nu sunt necesare sau nu au perspectivă. Alta e că ele nu trebuie să fie văzute separate și opuse reciproc. Și unele, și altele tind spre un rezultat pozitiv și trebuie să se bazeze pe proiectele și rezultatele savanților care se folosesc, inclusiv și de alte abordări.

Abordarea etnografică a dat de înțeles că diaspora reprezintă o comunitate etnică în afara patriei sale etnice, statului său titular. Această comunitate are, și tinde să-și mențină cultura, tradițiile, religia, limba, conștiința națională (etnică). Pierderea componentei etnice va transforma această comunitate într-un grup analogic și similar altor grupuri din țara de reședință. Această fostă comunitate, care mai înainte se deosebea prin originalitatea sa etnică, multipla identitate, se va dizolva printre alte grupuri de vârstă-sex, profesional-calificate, ș.a. din țara de reședință. Și respectiv, diaspora nu va avea de unde să apară.

În același timp, diaspora poate apărea doar cu prezența instituțiilor sociale speciale din interiorul grupului etnic. Fără aceste instituții, ca și fără grupul etnic care-și ia originea din afara statului de reședință și care manifestă o conștiință etnică diferită, diasporă nu poate fi.

Actualizarea abordării politologice este legată de noile procese în lumea contemporană. În trecut diaspora a fost o parte practic completamente separată/izolată a etniei de bază. Majoritatea reprezentanților diasporei niciodată în viață nu a vizitat, și, datorită cauzelor istorice concrete, nu s-a întors în patria sa istorică. Aceasta se datora mobilității reduse a oamenilor, absenței mijloacelor de transport contemporane, durata și prețul înalt a călătoriei. Migrația în mare parte purta un caracter forțat și non-retur, condiționat de conflicte armate, etnice și religioase. Astăzi ea a devenit mai diversă, mai des fiind caracterizată de cauze economice, temporalitate și revenire.

În condițiile globalizării și interconectării sporite a lumii, funcțiile diasporei se lărgesc, ea devine un actor activ nu doar în țara de reședință, ci si în patria istorică, în statul titular. Ea capătă noi funcții politice, social-economice și culturale în țara de origine. Diaspora de-facto își consolidează legăturile cu patria. Ea începe să joace un rol transnațional, devenind o „punte" între țara de origine și țara de reședință. Iar statul de origine, statul de reședință, și organizațiile internaționale o ajută în conștientizarea și realizarea acestui rol.

Particularitățile termenului de diasporă

Rolul-cheie în conceptualizarea diasporei îl joacă termenul «diasporă». Trebuie de menționat că termenul nici acum nu are o definiție clară, și astfel se interpretează în moduri diferite. Diaspora este

obiectul de studiu a mai multor științe socio-umane (etnologie, istorie, geografie, politologie, psihologie, sociologie, ș.a.). Fiecare știință folosește propriile metode, ceea ce duce la multiplicitatea în înțelegerea acestui fenomen. «Conceptul de diasporă propriu-zis este destul de eclectic și contradictoriu» [33, p. 467], ceea ce adeseori duce la confuzii în ceea ce ține terminologia. Deseori putem auzi opinia că «diaspora» a devenit doar un cuvânt de vogă, care a ajuns să fie utilizat când e vorba despre grupuri etnice [28; 29].

Termenul «diaspora» provine de la termenul grecesc «diasperien», compus din cuvintele «dia» (asupra, împrejur) și «spreiro» (a semăna»). Acest termen pentru prima dată apare în limba greacă în descrierea exilului evreilor din Palestina. Apariția diasporilor se datează la secolului VI î.e.n., când regele babilonian Nabucodonosor II, după cucerirea Palestinei, în mod forțat i-a relocat pe evrei în Babilon, unde ei au locuit până Babilonul nu a fost cucerit de regele pers Xerxes. Inițial acest termen se aplica iudeilor și evreilor [22, p. 387]. Termenul «diaspora» își are originile în experiența istorică de împrăștiere a poporului evreiesc în afara patriei sale [1], dar treptat a început să fie aplicat în calitate de caracteristică a fenomenelor similare: precum diasporele armenească și grecească [8, p. 2], sau africană [4, pp. 3; 21].

Termenul «diaspora» a ajuns să fie aplicat tuturor grupurilor etnice, care din oarecare motive au devenit separate de poporul său, și continuau să trăiască menținându-se ca o comunitate etnică specifică. Corespunde acestei interpretări definiția lui W. Connor, care descrie diaspora drept «partea a poporului care locuiește în afara patriei» [12, p. 16].

W.Safran, bazându-se pe modelul evreiesc al diasporei, identifică criteriile diasporei. În opinia savantului, conceptul de «diasporă» poate fi aplicat comunităților care corespund următoarelor criterii:

a) totalitatea reprezentanților/urmașilor comunităților minoritare, dispersate ca urmare al exodului din patrie;

b) prezența memoriei colective (reale sau mitice) despre țara de origine / patrie;

c) simțul că sunt parțial sau completamente alienați de către populația-gazdă. La baza acestui simț stă ideea că ei, probabil, nu vor putea niciodată fi completamente acceptați în țara-gazdă;

d) dorința de a se întoarce în țara strămoșilor. Ei consideră țara de exod adevărata sa patrie, unde ei, sau urmașii săi trebuie, într-un final, să se întoarcă;

e) obligațiunea de a susține țara-patrie. Ei consideră că trebuie, în mod colectiv și activ, să participe la susținerea sau restabilirea securității și prosperității patriei;

f) menținerea în mod direct, sau prin mediatori, a legăturilor cu patria. Elementele definitorii aici sunt conștiința colectivă etnică și solidaritatea în relațiile continue cu patria [15; 17].

R. Cohen completează câteva din caracteristicile lui W. Safran: «dispersarea comunității din centrul ei, urmată de memoria evenimentului traumatizant, care se cristalizează ca marea nedreptate istorică». El consideră că această idee consolidează membrii diasporei [11, p.23]. Cu ajutorul memoriei traumatizate, oamenii din diasporă își dezvoltă un simț puternic al «statului imaginar», căruia îi rămân fideli. Mai mult ca atât, ei vorbesc nu doar de menținerea, reconstruirea patriei, dar și de crearea ei. De aceasta el și folosește termenul de «comunitate imaginară». De aici, legătura dintre diasporă și statul de origine este mai puțin fizică, și mai mult metaforică.

R. Cohen propune propria definiție a termenului «diaspora», identificând 4 criterii de definire:

a) grupurile care s-au dispersat în lume din motivele cât agresive, atât și voluntare;

b) nu toți migranții etnici se pot considera diasporă, ci doar cei care «mențin legături strânse cu trecutul sau blochează asimilarea, iar în viitor pot contribui la apariția «conștiinței diasporale»;

c) trebuie să fie luate în considerație doar eve-

nimentele pozitive, care susțin / fixează identitatea diasporală;

d) identitatea comună cu conaționalii din alte state este condiționată de obligațiunile ce-și iau originea în religia, limba, și destinul comun [11, pp. 24-25].

În opinia lui K. Tölölyan conceptualizarea diasporei se bazează pe următoarele elemente:

a) distrugerea patriei sau exilul colectiv din patrie, sau ambele procese împreună;

b) trauma colectivă, legată de exodul forțat;

c) identitate clar-definită în patrie și memoria colectivă;

d) menținerea legăturilor cu statul de origine și conaționalii în statul-gazdă [24; 4].

Trebuie de menționat că cercetătorii ruși nu ignoră acest subiect. A. Militariov a încercat să formuleze caracteristicile comune ale diasporilor clasice, în special al diasporei evreiești. Acestea sunt: a) apartenența la un grup minoritar al populației; b) corporatismul; c) delimitarea domeniilor de activitate / muncă; d) lezarea în drepturi; e) interdicția sau limitarea dreptului de a-și schimba statutul social; f) limitarea drepturilor de posesie a pământului și la carieră militară; g) izolarea de celelalte pături sociale; h) «conștiința diasporală» [34].

În opinia lui V. Tișkov, istoria și identitatea culturală sunt doar fundamentul asupra căruia se construiește fenomenul de diasporă. Însă acest fundament de unul singur nu este destul. «Diaspora este comunitatea culturală definitorie, bazată pe ideea de o patrie comună, și a legăturilor colective, solidarității de grup, și atitudinii manifestate față de patrie, care se construiesc pe fundamentul ideii date. Daca asemenea caracteristici sunt absente, nu poate fi nici diasporă. Prin alte cuvinte, diaspora este stilul de comportament habitual, și nu o realitate demografică, sau chiar etnică strictă. Astfel, acest fenomen se deosebește de restul migrațiilor rutine» [36, p. 18].

T. Poloskova consideră că «definirea termenului de diasporă trebuie începută cu identificarea caracteristicilor de bază, la care se referă: 1) identitatea etnică; 2) comunitatea valorilor culturale; 3) antiteza socioculturală, manifestată prin dorința de a-și menține originalitatea etnică și culturală; 4) ideea (mai des în calitate de arhetip) de prezență a unei origine istorice comune. Din punctul de vedere al analizei politologice, care determina locul diasporilor in sistemul instituțiilor politice, importantă este nu doar conștiința diasporilor de sine, ca al unei părți al poporului, care locuiește într-o altă țară, dar și prezența unei strategii proprii în interacțiunea ei cu statul-gazdă și cu patria istorică (sau simbolul acesteia); formarea instituțiilor și organizațiilor, activitatea cărora este direcționată către menținerea și dezvoltarea identității etnice. Altfel spus, diaspora, în comparație cu grupul etnic, este mereu instituționalizată și poartă în sine componenta nu doar etnoculturala, dar si cea etno politică» [36, p. 18].

Începând cu anii 1970, are loc revizuirea termenului „diasporă”. Aceasta a avut loc cu scopul unirii al aproape tuturor formelor de minorități împrăștiate prin lume (migranți, refugiați, etc.) într-un întreg [34].

Astăzi diasporele se definesc ca fiind «colective sociale, care există în afara hotarelor de stat și au reușit, cu timpul, să: a) își mențină identitatea națională, culturală sau religioasă comună prin sentimentul de unitate internă și a legăturilor reale sau imaginare cu Patria, b) își manifestă abilitatea de a promova interesele colective a comunității sociale prin dezvoltarea unei structuri organizaționale interne și a legăturilor transnaționale» [2]. Astfel, prin diasporă în sens larg se poate identifica comunitatea de persoane, scoase din patrie prin migrație voluntară sau forțată, care-și formează și promovează propria identitate culturală, care se formează ca rezultat al combinării patrimoniului național cu noile perspective, obținute în țara-gazdă prin hibridizare [23, p. 277].

Trebuie luat în considerație ca astăzi termenul «diasporă» se folosește larg de către mijloacele de

informare în masă, care adeseori îi dau conținut ce iese în afara cadrului format și recunoscut de științele socio-umane contemporane.

Încercând să sistematizeze definițiile existente a diasporei, K. Gadjiev și E. Soloviova identifică două direcții, care reunesc întreaga multitudine de abordări. În primul rând, diaspora, în opinia acestor autori, este o categorie polemică, larg folosită în publicistică, discuțiile științifice, dar care nu posedă calitatea de termen științific [27, p. 5]. A. Militariov în legătură cu aceasta spune: «Acest termen nu are nici un fel de componentă universală, și de fapt, nici nu este un termen propriu-zis» [34, p. 24]. În opinia savanților, adepții acestei abordări nu se aprofunda în nuanțele terminologice, ci se limitează la versiunea sa lingvistică.

Adepții celei de a doua direcții preferă certitudine în terminologie, tind să prezinte o definiție comprehensivă a fenomenului diasporei. Aceasta duce la lărgirea permanentă a cadrului semantic al termenului, noi aspecte fiind incluse, și termenul permanent fiind concretizat. Termenul «diaspora» a ajuns să fie utilizat pentru desemnarea unui număr prea mare de fenomene, ceea ce diminuează din semnificația lor euristica [34; 11]. Ca rezultat, termenul se complică, «capătă o multitudine de condiții adiționale, iar caracterul său universal se pierde irecuperabil» [27, p. 124]. T. Poloskova de asemenea subliniază că în literatura științifică contemporană nu exista o definiție clară a termenului «diasporă», deși se utilizează larg, ceea ce sugerează că termenul are o „definire neidentificabilă" [36].

Cercetătorii vestici, ca și cei ruși, în definirea termenului sunt de acord că diaspora este parte al etniei, care locuiește în afara statului său național. Z. Levin, privind diaspora drept parte al etniei aflată în afara țării sale de origine, consideră că diaspora exista atât timp cât își menține specificul etnocultural, manifestare supremă al căruia este mentalitatea formată și definită prin clivajul caracteristic „noi – ei". Mentalitatea diasporei - derivă de la funcționarea sa adaptivă. Comunitatea propriu-zisă se păstrează atât timp cât triada «structura – adaptivitatea – mecanismul regularii» există neîntrerupt. Instituțiile ei asigură posibilitatea de contact dintre migranți, permit menținerea specificului etnocultural [31].

Acesta este rezultatul pozitiv al cercetărilor productive și de lungă durată. Recunoscând succesul irefutabil al cercetătorilor obiectului diasporei în definirea termenului, care reflectă întreaga multitudine de opinii și abordări existente în știința cât vestică, atât și rusă, trebuie menționat totuși că în același timp s-au identificat și anumitele complicații ce rezultă din complexitatea proceselor formarii și funcționării al formațiunilor diasporale, ceea ce adesea duce cât la interpretarea extensivă, atât și la folosirea diferitor abordări în analiza acestui fenomen.

Astfel, unii autori ruși (S. Socolovschii, G. Starovoitova, I. Petrov, ș.a.) interpretează termenul diaspora destul de larg, incluzând în el și comunitățile etnice care locuiesc într-un stat unitar, dar în afara republicii sale «titulare». J.T oscenko si T. Ceaptakova, de exemplu, clasifică drept diaspore popoarele care locuiesc în Rusia, dar în afara «republicilor» sale titulare: ciuvașii, udmurzii, cecenii, ș.a. [39, p. 33]. Alți savanți (A. Balezin, I. Bromlei) propun interpretarea diasporei ca echivalentă cu termenul de «subetnie», prin care se subînțeleg «părțile teritoriale a unui popor sau unii națiuni, care diferă prin specificul local al limbii vorbite, cultură și mod de trai, care posedă ca și cum o dubla conștiință de sine, care se manifesta atunci, când părțile migratoare a etniei nimeresc într-un mediu natural diferit, interacționează cu etnii diferite» [26, pp. 36-37].

Altfel spus, în acest caz termenul de diasporă, de facto este echivalent (egal) termenului de grup etnic. V. Deatlov atenționează că în acest caz, sensul inițial al termenului «diaspora» se lărgește, căpătând noi sensuri, care adesea diferă reciproc, dar și de situația care i-a dat origine [28, p. 230].

Experiența arată că asemenea termeni precum «cetățeni de origine etnică», «non-rezidenți», «generația a doua», «născuți peste hotare», «migranți de muncă», «migranți temporari sau sezonieri», deseori se folosesc drept sinonime ale diasporei. Termenul «diasporă» treptat a ajuns sa fie identificat cu «comunitatea transnaționala» [22, p. 387].

Unii cercetători indică dubla dimensiune a conceptului de diasporă: cea sociologica (diaspora este categorie socială, tipică pentru cultura mobilității «mobilității de idei, artefacte și oameni în timp și spațiu») și cea teoretica («diaspora este categorie analitică, necesară pentru înțelegerea condițiilor sociale precum coeziunea socială, conflictul, cultura globală și globalizarea culturală») [22, p. 387].

Termenul «diasporă» deseori este cercetat prin prisma instrumentalismului și al constructivismului, într-o legătură strânsă cu asemenea termeni precum «națiune», «etnie» și «minoritate național-etnică». Instrumentalismul ia în considerație procesele asimilaționiste dintr-o parte, și privește etnia ca mijloc de a atinge scopurile de grup. Apartenența la diasporă se determină nu doar pe bază de etnie, dar în mare parte depinde de conștiința de sine a oamenilor. Aceasta în mare parte permite explicarea mobilității diasporei, incluziunea ei într-un alt mediu etnic și cultural. Metoda constructivistă răspunde anumitor cerințe și necesități ale diasporei, luând în considerației mobilitatea acestui grup, asemenea caracteristicile ei precum numărul, nivelul de compacitate sau dispersare, nivelul de distanță etnică, ș.a. Eficacitatea în aplicarea ambilor abordări este incontestabilă, deoarece combinarea constructivismului cu instrumentalismul subliniază «importanța acestei integrări din punct de vedere abordării sociologico-fenomenologice a etniei, care presupune dualitatea lumii identității» [30, pp. 134, 137].

Altfel spus, diaspora este, dintr-un punct de vedere, procesul dispersării a unii etnii sau alteia în afara patriei istorice, iar din alt punct de vedere, este fenomenul coeziunii dintre oamenii de o origine etnică comună, caracterizați prin prezența și menținerea relațiilor reale și permanente cu statul de reședință și patria istorică.

Diaspora are și poartă în sine principalele caracteristici de originalitate națională al poporului său (cultura, limba, conștiința). Ea menține, susține și contribuie la dezvoltarea limbii, culturii și conștiinței naționale. Diaspora îndeplinește asta prin participarea activă la diferite mișcări național-culturale, sociale și politice. Însă trebuie de reținut că «nu putem numi diasporă orice grup de persoane de o anumita naționalitate, dacă grupul nu are un impuls intern și necesitate de a se autoconserva» [39, p. 36][1]. Nu mai puțin interesantă este concluzia lui S.A. Arutiunov că diaspora nu este doar, sau pur și simplu o condiție, ci este procesul de dezvoltare de la «încă nu o diasporă» prin «diasporă propriu-zisă» la «deja nu o diasporă» [28, p. 21].

Putem fi de acord cu opinia T. Poloskova că:

1. Diaspora este un fenomen etnocultural și etno-politic, care apare pe baza grupurilor etnice, care locuiesc în afara statelor sale «titulare». Diaspora posedă caracteristici precum: o conștiință de sine etnică multiplă, care se manifestă prin existența unei legături etno-culturale și cu țara de reședință, și cu țara de origine (patria); formarea instituțiilor, care asigură păstrarea și dezvoltarea diasporei; prezenta interacțiunii cu instituțiile de stat cât a țării de reședință, atât și a patriei etnice.

2. Consolidarea interacțiunii dintre statele contemporane duce la sporirea influenței diasporilor asupra politicii interne a statelor incluse în acest sistem de interacțiuni.

3. Evoluția diasporilor contemporane are un număr de particularități comune și speciale. Majoritatea diasporilor trec prin mai multe etape a dez-

[1] Și noi ne-am convins de asta în timpul cercetărilor sociologice a diasporei moldovenești din 2016-2017, în 6 țări (Regatul Unit, Germania, Israel, Italia, Portugalia, Rusia) [16].

voltării: formarea; dezvoltarea și stingerea diasporală, sau transformarea. Particularitățile speciale sunt condiționate de impactul a mai multor factori, printre care un rol important îl joacă: situația socio-politică și economică și din țara de reședință, și din patria diasporei; politica socială și etnică al statului de reședință și a patriei etnice; proximitatea sau «distanța» dintre cultura diasporei și cea a tării de reședință; potențialul (social, economic, cultural, instituțional) a diasporei, ș.a. [36].

Crește necesitatea de o analiză concretă a diasporei, incluziunea ei în practica reală, în dezvoltarea politicii din domeniul susținerii și folosirii diasporei cât în țara de reședință, atât și în patrie, în statul «titular».

Menținerea diasporei depinde, desigur, de educația și socializarea copiilor ale membrilor diasporei în conformitate cu tradițiile culturii naționale și conștiința etnică a poporului. Dar nu mai puțin important este și procesul îmbogățire a diasporei de din afară, prin migranți noi din țara de origine etnică a diasporei.

R. Schwarz arată că interacțiunea diasporei cu comunitățile migranților este baza pentru dezvoltarea diasporei [18, p. 7]. El face această concluzie bazându-se pe cercetările lui D. Ionescu, care include în diasporă următoarele elemente:

- originari din țara de origine, care continuu locuiesc în țara de destinație și dețin cetățenia țării de origine;
- migranți de muncă, studenți, care se află peste hotarele țării de origine o perioadă oarecare de timp;
- persoane ce dețin cetățenie dublă;
- diaspora etnică;
- cetățenii țării de destinație / copiii migranților (a doua generație de migranți).

Rolul și autoritatea diasporei depind de nivelul de activitate a diasporei [18, p. 7]. M. Ivanska și Y. Schein arată că la definirea diasporei este necesar de luat în considerație nu numărul formal al membrilor diasporei, ci activitatea lor. În opinia autorilor, din diasporă fac parte persoanele, activitatea socială / contribuția cărora nu este identică:

– membrii ”de bază” a diasporei — elita activă, rolul și acțiunile căreia sunt vitale pentru existența și funcționarea diasporei. Liderii asociațiilor diasporale și activiștii, care consolidează diaspora, permanent articulând și agregând pozițiile, orientările și atitudinea diasporei.

– membrii «ariergardei» - «generația-efect» al activității diasporei, care se includ în activitățile de zi cu zi a diasporei într-o măsura mai mică, dar care, totuși, sunt o componentă importantă și consecventă în ceea ce țină păstrarea memoriei colective.

– membrii «tăcuți» – sursa de recrutare potențială a noilor membri pentru activitatea diasporei. Această pătură este formată din migranți de muncă, studenți, care se afla în țara de destinație temporar, au venit cu scopul de muncă (un salariu mai înalt, mijloace de existență mai bune) sau educație. Prezența acestui component în structura diasporei este foarte importantă. Aceasta parte instabilă („flotantă”) a diasporei este rezerva creșterii ei, a inovației, cerințelor și intențiilor permanente a diasporei.

Putem fi de acord cu M. J. Isman că, pentru organizarea și mobilizarea diasporei în realizarea unui interes comun, este nevoie de: resursele materiale, culturale si organizaționale ale diasporei; structura și posibilitățile țării de destinație; motivație și abilitatea de a menține integritatea (legăturile interne strânse), exersarea unei influențe de grup. Fără o componentă organizațională activă, diaspora nu va putea fi considerată diasporă, rămânând doar un grup numeros de oameni dezorganizați, uniți doar prin faptul că sunt originari din, sau urmașii emigranților din țara de origine [18, p. 7].

„Diaspora reprezintă grupurile de minorități etnice de origine migraționistă sau istorică, care locuiesc și activează în țările de destinație,

păstrându-și, în același timp, legăturile emoționale și materiale cu patria (țara de origine)” [16, p. 21]. Diaspora interacționează strâns, se află într-o legătură permanentă de colaborare cu comunitățile migraționiste; ea se menține, se îmbogățește, se consolidează și se dezvoltă prin integrarea și incluziunea reprezentanților comunităților migraționale. Diaspora se instituționalizează prin activitatea conștientă și colectivă în ceea ce ține de menținerea relațiilor / legăturilor cu patria, țara de origine, prin consolidarea comunității sale etnice/migraționale în țara gazdă. Aceasta se manifestă prin activitatea asociațiilor (organizații, instituții) diasporei, la activitatea cărora participă (co-participa) reprezentantul diasporei. Diaspora nu este totalitatea celor veniți din țara de origine (în cazul nostru, din Moldova) în țara de destinație și de ședere. Diasporă sunt doar cei, care doresc să-și mențină, și își mențin contactele cu patria, manifestă și întăresc aceste legături [16, p. 18].

Funcțiile diasporei

Se identifica următoarele funcții ale diasporilor contemporane:

- Participarea activă la dezvoltarea și fortificarea culturii spirituale al poporului său prin cultivarea tradițiilor și obiceiurilor naționale;
- Păstrarea legăturilor cu patria istorică;
- Păstrarea limbii materne, care este instrumentul de re-translare a culturii naționale;
- Păstrarea conștiinței etnice și simțului de apartenență la o anumită etnie, ceea ce se manifestă prin crearea diasporilor prin delimitarea „noi” – „ei”;
- Funcția de protecție socială ale membrilor comunităților diasporale, protecției drepturilor și asigurării cu garanții sociale;
- Funcția de lobby a intereselor diasporilor cu scopul obținerii a mai multor garanții și drepturi politice;
- Funcția opoziției în relație cu regimul politic din țara de origine [32].

În condițiile globalizării și creșterii transnaționalismului diasporile capătă și un număr de funcții noi, îndeplinesc sarcini care iese în afara hotarelor țării de reședință. Ele devin actori politici, social-economici și cultural-ideologici activi inclusiv și în țara de origine.

Tipologia diasporelor

Un loc important în conceptualizarea termenului «diasporă» îl joacă problema tipologiei diasporilor. La începutul secolului XXI descrierea diasporilor a fost înlocuită de procesul tipologiei lor. În știința contemporană există o multitudine de tipologii ale diasporilor contemporane. În calitate de bază a tipologiei, cercetătorii selectează diferite criterii.

A. Medam a propus o tipologie bazată pe nivelul de consolidare și dinamism a organizării diasporale. El diferențiază diaspore „cristalizate” și „flotante”. În celea din urma el include diasporile dinamice, caracterizate prin eficacitatea rețelelor transnaționale (de exemplu, diaspora chineză) [15].

R. Brubaker a introdus un nou termen în cercetarea și tipologia diasporilor. El era primul care a vorbit de „diaspore de cataclism”. Apariția acestui tip de diaspore el leagă cu dezintegrarea și destrămarea statelor mari, ceea ce a dus la schimbarea hotarelor existente. În calitate de criteriu de identificare a „diasporilor de cataclism” R. Brubaker a marcat nu relocarea persoanelor peste hotare, ci relocarea anume a hotarelor propriu-zise. Datorită acestei relocări, în comparație cu diasporile istorice sau de munca, „diasporile de cataclism” apar instantaneu, ca rezultat al schimbării brușțe al organizării politice. În comparație cu diasporile de muncă, care au tendința de a se dispersa în spațiu și sunt slab înrădăcinate în societatea-gazdă, „diasporile de cataclism” sunt mai compacte [9, p. 19].

M. Bruneau consideră că tipologia diasporilor trebuie să se bazeze pe criteriul de orientare. Astfel, el identifică trei tipuri principale de diaspore:

a) diasporile de comerț (chinezii, libanezii);

b) diasporile religioase (evreii, grecii);

c) diasporile politice (palestinienii, tibetanii) [10]. Delimitarea palestinienilor si tibetanilor a contribuit la introducerea de către G. Sheffer al criteriului politic, care, înainte de asta a fost slab reprezentat în literatura despre diasporă.

G. Sheffer prezintă diferențele dintre diaspore după criteriul prezenței / absenței statului național [5]: pe cei care nu au un stat de baștină, el i-a numit „diasporă-apatridă", iar pe cei, care au stat de baștină, el i-a numit „diasporă-stat" (palestinienii). Această tipologie permite descrie lichiditatea formelor de organizare în grupurile etnice pe parcursul întregii lor istorii. Astfel, în dezvoltarea diasporei europene, el delimitează trei etape: evreii au fost prima diasporă-stat, apoi diasporă-apatrid, iar din 1948 – diaspora-stat [19].

G. Sheffer a propus încă o clasificare a diasporilor – din punct de vedere a evoluției istorice al acestui fenomen. El identifică**:**

- diaspore cu rădăcini adânci istorice (evreiască, armenească, chineză);

- diaspore inactive (americanii în Europa și Asia, scandinavii în SUA);

- diaspore tinere (grecii, polonezii, turcii);

- diaspore în formare (coreenii, filipinezii, sau rușii în ex-URSS);

- diaspore care nu au stat de origine (kurzii, romii (țiganii), palestinienii);

- diaspore etno-naționale (cel mai răspândit tip). Particularitatea lor principal constă în faptul că ele permanent simt prezența invizibilă a statului de origine;

- diaspore împrăștiate și diasporile amplasate compact [20, p. 165].

M. Kainova prezintă patru tipuri de diaspore politic mobilizatoare: - puternic radicale; - slab radicale; - puternic moderate; - slab moderate [14]. Ea compară „diasporile generatoare de conflict" cu „diasporile pacificatoare".

Ea consideră că diasporile politic mobilizatoare manifestă abilitatea de a promova interesele colective a comunității sale prin dezvoltarea structurii interne organizaționale, la fel ca și a legăturilor transnaționale.

În opinia lui B. Anderson, diaspore politic mobilizate sunt „diasporile naționaliste", acțiunile cărora deseori sunt iresponsabile, datorită faptului că consecințele acțiunilor acestora se vor reflecta asupra conaționalilor săi [3]. La fel și alți autori dau o apreciere negativă diasporilor politic mobilizatoare, considerând că ele adesea contribuie la agravarea conflictelor în țara de baștină. Participarea la conflictele din patrie le ajută să-și mențină identitatea și instituțiile în străinătate [14].

J. Armstrong pune la baza clasificării diasporilor caracterul interacțiunii lor cu statul multietnic în care s-au format și există. El identifică două tipuri de diaspore: „mobilizate" și „proletare".

Diasporile „mobilizate" posedă o istorie lungă și complicată, ele s-au format pe parcursul secolelor. Din acest motiv ele sunt capabile de adaptare socială. Ele s-au înrădăcinat adânc în societatea care le-a acceptat. La asemenea diaspore aparțin cea evreiască (el o numește „diasporă arhetipică", adică adevărată, inițială) și cea armenească. Diasporile „proletare" sunt comunitățile etnice tinere, recent apărute. J. Armstrong le consideră „produs nereușit al politicii contemporane" [6, p. 393].

R. Cohen identifică patru tipuri de diaspore bazându-se pe activitatea care a dus la formarea lor: - diasporile-victime (evreiască, africană, armenească, palestiniană), - diasporile de muncă (indiană), - de comerț (chineză); - imperiale (britanică, franceză,

spaniolă, portugheză); - culturale (diasporile din bazinul Mării Caraibelor) [11, p. 31].

El consideră că diaspora culturală a bazinului mării Caraibelor a devenit unul din celea mai stimulatoare și productive tipuri, deoarece mulți din membrii acestui grup sunt actori, lideri, intelectuali, scriitori, persoane active în sfera publică. Vorbind despre diaspore culturale, el dă importanță specială termenului „hibriditate", care moderniștii îl folosesc pentru caracteristica evoluției noii dinamici structurale, privită ca culturi amestecate. Lucrările lui E. Glissant se bazează pe conceptul de „identity-rhizome"[2].

Experiența diasporei „nu este determinată de esența sau puritatea ei, ci de recunoașterea eterogenității și diversității; conceptul identității, care trăiește în, și prin diferențe" [23, p. 277].

În literatura științifică rusească găsim încercări de a clasifica diaspora reieșind nu doar din contextul social istoric, legat de relocarea în masă a popoarelor, dar și cu luare în considerație a realităților politice precum destrămarea statelor, conflictele interetnice, suveranitatea etno-națională, ș.a. Astfel, O. Ghenisarețchii identifică diaspore, adică imigranți, care, pe parcursul câtorva generații mențin legături bazate pe identitate, cu țara de origine. Ei se susțin reciproc și formează comunități/ diaspore, care pot fi aflate teritorial cât compact, atât și dispersat fără să formeze comunități definite [38]. El de asemenea deosebește diasporile etnice și teo-etnoculturale.

T. Poloskova consideră că apartenența religioasă nu este esența diasporei, ci mijlocul ei de existență și reproducere, transmitere a identității naționale și culturale [36, p. 49-50].

Criteriul tipologiei diasporilor T. Poloscova îl identifică precum „locul în sistemul relațiilor internaționale". În conformitate cu acest criteriu, ea prezintă următoarea tipologie a diasporilor:

- diasporile „globale", care exercită influență asupra sistemul de relații internaționale și politica statelor puternice (liderilor mondiali). Din caracteristicile care determină apartenența la diasporile „globale", se enumeră: arealul localizării; potențialul cantitativ, politic, economic și cultural a diasporei; potențialul influenței internaționale; conștientizarea de sine ca o diasporă „globală"; prezența instituțiilor care unesc diasporale globale (de exemplu, Congresul Mondial Evreiesc; Congresul Mondial al Organizațiilor Rusești, etc.).
- diasporile, influența cărora se limitează la sistemele regionale, la un grup specific de țări;
- diasporile importante pentru relațiile bilaterale.

S. Arutiunov și S. Kozlov propun un alt criteriu de tipologie – timpul formării diasporei. Pe bază la acesta, ei identifică:

- diaspore vechi (evreiești, grecești, armenești în țările Europei și Asiei de Vest; chineze și indiene în țările Asiei de Sud-Est, care există din antichitate sau perioada medievală);
- diaspore relativ-tinere (turcești, poloneze, algeriene, marocane, coreene, japoneze);
- diaspore noi, formate de gastarbaiteri (palestiniene, indiene, pakistaneze, coreene, ș.a.) în statele petroliere din Golful Persic și Peninsula Arabică, începând cu anii 1970 [25].

Prezintă interes tipologia detailată a lui V. Popkov. El clasifică diasporile pe baza a opt criterii:

1. Un destin comun istoric. După acest criteriu, el identifică două tipuri: a) diasporile, membrii cărora locuiesc în teritoriul fostului său stat, dar în afara țării de exod (de exemplu, diasporile armenească și azeră în Rusia, comunitățile rusești (și rusofone) în statele central-asiatice); b) diasporile, membrii cărora mai înainte nu au fost legați de un cadru legal, lingvistic unic cu teritoriul nou de reședință, și niciodată nu au fost parte a statului unitar (majoritatea

[2] Rhizome (din limba franceză) – tulpina subterană a unor plante, lipsită de clorofilă, asemănătoare cu rădăcina. Tulpina are muguri rudimentari de frunze solzoase și o structură internă.

diasporilor existente, de exemplu, armenii în SUA sau în Franța, turcii în Germania, etc.).

2. Statutul juridic. La fel se identifică două tipuri: a) diasporile, membrii cărora dețin statut juridic oficial, necesar pentru reședința legală în țara-gazdă (cetățenie, permis de reședință, statut de refugiat, etc.); b) diasporile, membrii cărora se află în țară ilegal, nu dețin documente care să reglementeze reședința lor legală[3].

3. Circumstanțele apariției diasporilor. Din nou, două variante: a) migrația. Oamenii migrează peste hotare. Datorită acestui fapt apar noi comunități diasporale care completează celea deja existente. b) relocarea hotarelor. Oamenii nu migrează, dar ca urmare a schimbărilor hotarelor statelor, oamenii, grupul etnic, „din senin" ajung în calitate de minoritate etnică, și din necesitate formează comunitate diasporală (ungurii după al doilea război mondial, rușii după destrămarea URSS în statele nou-independente).

4. Caracterul motivului de relocare. În conformitate cu acest criteriu, formațiunile diasporale se împart în: a) celea care se formează în urma relocării voluntare a persoanelor (motive economice – turcii sau polonezii în Germania, ș.a.); b) formate în urma deplasării / expulzării a membrilor acestui grup etnic din teritoriul inițial ca urmare a diferitor cataclisme social-politice, etnice, confesionale, sau naturale / tehnogene (majoritatea diasporilor clasice, emigrația rusească valurile unu și doi).

5. Caracterul de ședere în teritoriul regiunii așezării. În conformitate cu acest criteriu, diasporile se împart în: a) comunitățile orientate spre șederea permanentă în țara în cauză (așezare, integrare, cetățenie, ș.a.); b) comunitățile care privesc țara în cauză ca țară de tranzit, de unde migrează mai departe, într-o țară-terță, sau se întorc în patrie, în țara de exod; c) comunitățile, membrii cărora sunt orientați spre migrație continuă între țara de exod și țara-gazdă (un număr semnificativ de azeri în Rusia, orientați spre migrație de tip „suveică").

6. Prezența unui „sediu" în țara de destinație: a) diasporile, membrii cărora un timp îndelungat locuiesc (sau au locuit), au legături cu țara dată, și posedă experiență de interacțiune cu stilul de viață și cultură comunității gazdă. Pentru asemenea diaspore este caracteristică prezența rețelelor de comunicații formate, un nivel înalt de organizare și capital economic (diasporile evreiască sau armenească în Rusia); b) comunitățile diasporale apărute recent, și care nu au experiență de interacțiune cu societatea gazdă (turcii în Germania și afghanii în Rusia). c). „asemănarea culturală" cu populația gazdă. Aici se identifică trei tipuri: - comunitățile cu distanță culturală apropiată (comunitățile ucrainești în Rusia, comunitățile azere în Turcia, comunitățile afghanilor în Iran); - comunitățile cu distanță culturală medie (comunitățile ruse în Germania, sau celea armenești în Rusia); - comunitățile cu distanță culturală mare (afghanii în Rusia sau turcii în Germania).

7. Prezența formațiunilor statale în teritoriul țării de exod. Acest criteriu presupune divizarea comunităților diasporale în trei tipuri: a) diaspore care au stat propriu, unde se pot întoarce benevol sau unde pot fi deportate de către autoritățile statului gazdă; b) diasporile «apatride», care nu au stat propriu recunoscut (țiganii, palestinienii, până în 1948 - evreii) [37].

Tipologia prezentată ne arată cât de complex și ambiguu este fenomenul diasporei. A.I. Militariov a avut dreptate spunând că „în literatura contemporană acest termen este aplicat destul de arbitrar către procese și fenomene foarte diferite, fiecare autor sau școală științifică atribuindu-i sens propriu" [34, p. 24].

Însă aplicarea diferitor criterii a permis colectarea unui material factologic bogat și divers pentru caracterizarea și clasificarea diasporilor, crearea unei imagini mai complete a existenței și funcționării lor.

[3] V. Popkov subliniază că această divizare este destul de condiționată, deoarece practic fiecare diasporă include în sine cât persoane cu statut juridic, atât și fără.

Concluzii

1. Mai multe științe socio-umane se ocupă de cercetarea diasporei, fiecare aplicând diferite abordări. Cercetarea problematicii diasporilor devine un proces activ în a doua jumătate al secolului XX. În știința vestică aceasta are loc în cadrul teoriei naționalismului. În tradiția științifică sovietică/rusă – pe baza teoriei etniilor.

2. Rolul-cheie în conceptualizarea diasporei îl joacă termenul de „diasporă". Acesta își are rădăcinile în experiența istorică de dispersare al poporului evreiesc în lume, în afara patriei sale. Mai târziu, termenul a ajuns să fie aplicat tuturor grupurilor etnice, care au ajuns separate de poporul său, și își continuau existența ca o comunitate etnică specifică. Folosirea diferitor criterii a permis examinarea esenței termenului de „diasporă". În același timp, s-a văzut și interpretarea extinsă a diasporei.

3. Diaspora este un fenomen etnocultural și etnopolitic, care se bazează pe grupurile etnice aflate în afara statelor sale „titulare". Diaspora este caracterizată de o identitate multiplă, de legăturile etnoculturale cât cu țara de reședință, atât și cu țara de exod (patria); formarea instituțiilor, care asigură menținerea și dezvoltarea diasporei. Diaspora se instituționalizează prin activitatea colectivă ai membrilor săi. Diasporă sunt doar cei, care-și păstrează și mențin legăturile cu patria.

4. Un loc important în conceptualizarea termenului de „diasporă" îl ocupă tipologia diasporilor. La începutul secolului XXI descrierea diasporelor a fost înlocuită de procesul tipologiei lor. În știința contemporană există o multitudine de tipologii ale diasporilor. Aplicarea diferitor criterii a permis elaborarea documentării diverse pentru caracterizarea și clasificarea diasporilor contemporane, crearea ai unei imagini complete a existenței și funcționării lor.

Referințe

1. ABDILE, M., PIRKKAINEN, P. Homeland Perception and Recognition of the Diaspora Engagement: The Case of the Somali Diaspora Nordic. // Journal of African Studies. Vol.20 (1), 2011, p.48-70.

2. ADAMSON, F., DEMEETRIOU, M. Remapping the Boundaries of „State" and „National Identity". // European Journal of International Relations, nr.13 (4), 2007, pp.489-526.

3. ANDERSON, B. Imagined Communities. - London, Verso, 1983. 256 p.

4. ANDONI, A., OIRZABAL, P.J. (coords.). Diasporas in the New Media Age: identity, Politics, and Community. - University of Nevada Press, Rena, 2010. 288 p.

5. ANTEBY-YEMINI, L., BERTHOMIÈRE, W. Diaspora: A Look Back on a Concept. // Bulletin du Centre de recherché français à Jérusalem, [online] http://bcrfj.revues.org/257 (accesat - 10.06.2019)

6. ARMSTRONG, J.A. Mobilized and proletarian Diasporas. // American political science review. Washington, 1976. Vol. 70. № 2, pp. 393-408.

7. BASCH, L., GLICK SCHILLER, N., SZANTON, C. Nations unbound: transnational projects, postcolonial predicaments, and deterritorialized nation-states. - New York, Routledge, 1994. 344 p.

8. BRUBAKER, R. The „Diaspora" diaspora. // Ethnic and Rasial Studies. Vol.28, no.1, January 2005, [online] http://www.sscnet.ucla.edu/soc/faculty/brubaker/Publications/29_Diaspora_diaspora_ERS.pdf (accesat - 12 02.2021)

9. BRUBAKER, R. Accidental Diasporas and external «homelands» in Central and Eastern Europe: Past and present. Vienna, 2000. 19 p.

10. BRUNEAU, M. Diasporas. - Montpellier: GIP Reclus, 1995. 190 p.

11. COHEN, R. Global Diasporas: An Introduction. - Seatle, WA: University of Washington Press, 1997. 240 p.

12. CONNOR, W. The impact of homelands upon Diasporas. // Modern Diasporas in International Politics. - London: Groom Helm. 1986. 349 p.

13. DRĂCEA-CHELSOI, M. Identităţi dilematice în romanul diasporic italian şi românesc din Canada multiculturală. Rezumatul tezei de doctorat, [online] www.unibuc.ro (accesat - 09.06.2021)

14. KAINOVA, M. Four Types of Diaspora Mobilization: Albanian Activism for Cosovo Independence in the US and the UK. // Foregn Policy Analysis, nr.9, 2013, p.433-453

15. MEDAM, A. Diaspora / Diasporas. Archétype et typologie. // Revue Européenne des Migrations Internationales. Vol.9 (1), 1993, [online] http://www.persee.fr/web/revues/home/prescript/article/remi_0765-0752_1993_num_9_1_1049, (дата посещения - 12.06.2021)

16. MOŞNEAGA, V. Cartografierea diasporei moldoveneşti din Germania, Marea Britanie, Israel, Italia, Portugalia şi Rusia. Organizaţia Internațională pentru Migraţie, Misiunea în Moldova. – Chişinău: Tipografia. «Grafic Design». 2017, 220 p.

17. SAFRAN, W. Diasporas in Modern Societies: Myths of Homeland and Return. // Diaspora: A Journal of Transnational Studies, Volume 1, Number 1, Spring 1991, pp.83-99. http://europeofdiasporas.eu/sites/default/files/posts/files/3.%20Safran%20Diasporas%20in%20Modern%20Society.pdf (accesat - 10.02.2021)

18. SCHWARTZ, R. Exploring the Link between Moldovan Communities abroad (MCA) and Moldova. May 2007. – Chisinau, IOM, 2007, 17 p.

19. SHEFFER, G. Modern Diasporas in International Politics. - New York: Saint Martin Press, 1986. 349 p.

20. SHEFFER, G. Integration Impacts on Diaspora-Homeland Relations. // MMG Working Paper 10-08. – Göttingen: Max Planck Institute for the Study of Religious and Ethnic Diversity, 2010, [online] http://www.mmg.mpg.de/fileadmin/user_upload/documents/wp/WP_10-08_Sheffer_Integration-Impacts.pdf, (accesat - 21.05.2021)

21. SHEPPERSON, G. The African diaspora – or the African abroad. // African Forum. Vol.1 (2), 1966, p.76-96;

22. STĂNICĂ, S. Diaspora și fenomenul de Brain-drain. // Revista română de sociologie. Anul XXIV, nr.5–6. - Bucureşti, 2013, http://www.revistadesociologie.ro/pdf-uri/nr.5-6-2013/04-SStanica.pdf (accesat - 07.03.2020)

23. ȘERBAN-OPRESCU, A.T. Dincolo de stat-națiune din perspectiva românească. // Analele Universității "Constantin Brâncuşi" din Târgu Jiu. Seria Litere şi Ştiinţe Sociale. Nr.1, 2010, p.138-147

24. TÖLÖLYAN, K. Rethinking diaspora(s): stateless power in the transnational moment. //Diaspora: a Journal of Transnational Studies, 1996, nr.5 (1), pp.3-36. http://muse.jhu.edu/article/411228/pdf (accesat - 10.02.2019)

25. АРУТЮНОВ, С., КОЗЛОВ, С. Диаспоры: скрытая угроза или дополнительный ресурс. // «Независимая газета». 2005, 23 ноября.

26. БРОМЛЕЙ, Ю. Этносоциальные процессы: теория, история, современность. – Москва, 1998. 334 p.

27. ГАДЖИЕВ, К., СОЛОВЬЕВА, Э. Диаспоры и разделенные народы на постсоветском пространстве. - Москва, 2006. 141 p.

28. ДЯТЛОВ, В. Диаспора: попытка определиться в понятиях // Диаспоры. 1999. № 1, с.8-24.

29. ДЯТЛОВ, В. Диаспора: экспансия термина в общественную практику современной России // Диаспоры. 2004. № 3. с.126-138.

30. ЖОВТУН, Д. Конфликтология. Межэтнические конфликты в структуре современного российского социума // Социально-гуманитарные знания. 2001. № 1, с. 132-146.

31. ЛЕВИН, З. Менталитет диаспоры (системный и социокультурный анализ). - Москва, 2001. 176 p.

32. КОНДРАТЬЕВа, Т. Диаспоры в современном мире: эволюция явления и понятия, [online] http://www.perspektivy.info/book/diaspory_v_sovremennom_mire_evolucija_javlenija_i_ponatija_2010-02-27, (accesat - 10.06.2021)

33. КОРОБКОВ, А. Диаспоры и политика: сравнительный аспект. // Diaspora în lumea modernă: contextul regional și potenţialul pentru o dezvoltare durabilă a ţărilor de origine Conferința științifică internațională. Chișinău, 21 decembrie 2017. – Chisinau, 2018, с. 466-473.

34. МИЛИТАРЕВ, А. О содержании термина «диаспора» (К разработке дефиниции). // Диаспора. №1, 1999, с.24-33

35. ОБИДИНА, Ю.С. Концептуализация понятия «диаспора» в современных научных исследованиях, 2012, kontseptualizatsiya-ponyatiya-diaspora-v-sovremennyh-nauchnyh-issledovaniyah.pdf (accesat - 19.04.2021)

36. ПОЛОСКОВА, Т. Современные диаспоры: внутриполитические и международные аспекты - Москва, ''Научная книга", 2002, 200 с.

37. ПОПКОВ, В. Некоторые основания для типологии диаспор. [online] http://lib.socio.msu.ru/l/library?e=d-000-00- 0kongress. (accesat - 12.01.2021).

38. САНДУЛ, Я. Попытки типологизации диаспор в научной литературе. [online] http://world.lib.ru/k/kim_german_nikolaewich/3015.shtml (accesat - 09.06.2021)

39. ТОЩЕНКО, Ж., ЧАПТЫКОВА, Т. Диаспора как объект социологического исследования // Социс. Москва, 1996. № 12, с.33-42.

CZU 342.5
DOI https://doi.org/10.52388/1812-2566.2021.3(94).05

ПРИНЦИП РАЗДЕЛЕНИЯ ВЛАСТЕЙ В ПРАВОВОМ ГОСУДАРСТВЕ С ТОЧКИ ЗРЕНИЯ ПОЛИТИЧЕСКИХ РИСКОВ

Татьяна АЛЫМОВА
Докторант, магистр политических наук,
Молдавский Государственный Университет, Кишинев, Республика Молдова
e-mail: *tanya.alymova.75@mail.ru*
https/orcid.org/0000-0003-3010-6001

Данная статья посвящается рассмотрению политических рисков, их влиянию на правовое государство и теорию разделения властей. Дается и определение понятия политический риск. Рассматривается влияние политических рисков на теорию разделения властей, как риски могут повлиять на ту или иную ветвь власти и какие последствия они влекут за собой, к чему могут привести политические риски влияя на права человека и гражданина в государстве. В статье представлен обзор развития политико-правовой мысли различных философских деятелей, способствовавших развитию теории разделения властей и риски, связанные с ней. Рассматривается также взаимосвязь между тремя ветвями власти: законодательной, исполнительной и судебной, постоянно стремящихся контролировать друг друга, во избежание создания политических рисков. В статье автор делает обзор о том, какой характер на развитие правового государства и принцип разделения властей оказывают политические риски. Являются ли политические риски катализатором к развитию правовой базы политических отношений, к развитию правового государства и принципа разделения властей. Также указываются основополагающие доктрины, в которых делается акцент не только на индивидуальных свободах и правах человека и гражданина, но и на установление конституционного порядка разделения властей. Затрагивается и вопрос системы законодательства, касающегося непосредственно разделения властей. В заключение автор делает вывод о том, какую все же роль играют политические риски в реализации на практике теории разделения властей в правовом государстве.

Ключевые слова: *риск, политический риск, политический процесс, правовое государство, разделение властей, права человека, политико-правовая мысль.*

PRINCIPIUL SEPARĂRII PUTERILOR ÎNTR-UN STAT DE DREPT DIN PUNCT DE VEDERE AL RISCURILOR POLITICE

Prezentul articol este dedicat examinării riscurilor politice, impactului acestora asupra statului de drept şi teoriei separării puterilor. Articolul oferă și o definiție a conceptului de risc politic. Se analizează influența riscurilor politice asupra teoriei separării puterilor, modul în care riscurile pot afecta una sau altă ramură și ce consecințe implică acestea, la ce riscuri politice pot duce atunci când influențează drepturile omului și cetățeanului în stat. Autorul oferă un rezumat asupra dezvoltării gândirii politice și juridice a diferiților filozofi care au contribuit la dezvoltarea teoriei separării puterilor și a riscurilor asociate acesteia. La fel, este analizată relația dintre cele trei ramuri ale puterii în stat: legislativă, executivă și judecătorească, care mereu tind să se controleze reciproc pentru a evita crearea riscurilor politice. În articol, autorul face o trecere în revistă despre impactul riscurilor politice asupra dezvoltării statului de drept și a principiului

separării puterilor. Dacă sunt riscurile politice un catalizator pentru dezvoltarea unui fundament legal pentru relațiile politice, pentru dezvoltarea unui stat de drept și a principiului separației puterilor? De asemenea, sunt indicate doctrinele fundamentale în care se pune accent nu numai pe libertățile individuale și pe drepturile omului și cetățeanului, ci și pe instituirea unei ordini constituționale de separare a puterilor. Este abordată și problema sistemului legislativ, care este legat direct de separarea puterilor. În finalul articolului se concluzionează despre rolul pe care îl joacă riscurile politice în implementarea practică a teoriei separării puterilor într-un stat de drept.

***Cuvinte-cheie**: risc, risc politic, proces politic, stat de drept, separarea puterilor, drepturile omului, gândire politică și juridică.*

THE PRINCIPLE OF SEPARATION OF POWERS IN A CONSTITUTIONAL STATE FROM A POINT OF VIEW OF POLITICAL RISKS

This article is dedicated to the review of political risks, its impact on the rule of law and the theory of separation of power. The article provides a definition of the concept of political risk. It reviews the influence of political risks on the theory of separation of power; how risks can affect one or another branch of government and which consequences they entail; what political risks can lead to, when influencing on human and civil rights within a state. The article provides an overview of the development of political and legal thoughts of different philosophers who influenced to the development of the theory of separation of power and to the risks that are associated with it. In conclusion, the article underlines that political risks play an important part in the practical implementation of the theory of separation of power in a constitutional state. The article discusses the relationship between the three branches of power: legislative, executive and judicial; that constantly strive to control each other, in order to avoid the creation of political risks. In the conclusion, the author makes an overview of the nature of political risks on the development of the rule of law and the principle of separation of powers; whether the political risks are a catalyst for the development of a legal basis for political relations, and for the rule of law. The fundamental doctrines are also mentioned, which fact emphasizes not only individual freedoms and human and citizenship rights, but also the establishment of a constitutional procedure for the separation of powers. The author touches upon the issue of the legislative system, which directly relates to the separation of powers.

***Keywords**: risc, political risk, political process, constitutional state, separation of powers, human rights, political and legal thought.*

LE PRINCIPE DE SÉPARATION DES POUVOIRS DANS UN ÉTAT DE DROIT DU POINT DE VUE DES RISQUES POLITIQUES

Cet article est consacré à la prise en compte des risques politiques, de leur impact sur l'État de droit et de la théorie de la séparation des pouvoirs. L'article fournit une définition du concept de risque politique. L'influence des risques politiques sur la théorie de la séparation des pouvoirs est étudiée, comment les risques peuvent affecter l'une ou l'autre branche et quelles conséquences ils entraînent, quels risques politiques peuvent entraîner lorsqu'ils influencent les droits de l'Homme et du citoyen dans l'État. L'article fournit un résumé du développement de la pensée politique et juridique de divers philosophes qui ont contribué au développement de la théorie de la séparation des pouvoirs et des risques associés à it.In l'article, la relation entre les trois branches du pouvoir de l'État est analysée: législative, exécutive et judiciaire, qui ont toujours tendance à se contrôler mutuellement afin d'éviter de créer des risques politiques. En conséquence, l'auteur conclut sur l'impact des risques politiques sur le développement de l'État de droit et du principe de séparation des pouvoirs. Et si les risques politiques étaient un catalyseur pour le développement d'une base juridique pour les relations politiques, pour le développement d'un état de droit et du principe de séparation des pouvoirs? Les doctrines fondamentales sont également indiquées dans lesquelles l'accent est mis non seulement sur les libertés individuelles et sur les droits de l'Homme et du citoyen, mais aussi sur l'établissement d'un ordre constitutionnel de séparation des pouvoirs.

La question du système législatif, qui est directement liée à la séparation des pouvoirs, est abordée. À la fin de l'article, il est conclu sur le rôle que jouent les risques politiques dans la mise en œuvre pratique de la théorie de la séparation des pouvoirs dans un État de droit.

Mots-clés: *risque, risque politique, processus politique, état de droit, séparation des pouvoirs, droits de l'homme, pensée politique et juridique.*

Введение

Рассматривая принципы разделения властей и верховенство закона в правовом государстве, проанализируем, в первую очередь, что представляет собой политический риск, а затем его влияние на развитие правового государства.

В зависимости от того, кто и как проводит исследование, выделяются самые разные определения политического риска. Гаршакова, в своей работе под политическим риском понимает «вероятность неблагоприятных последствий политических решений, принимаемых в условиях неопределенности, дефицита ресурсов (времени, информации и т.д.), что ведет к ущербу для участников политических действий и вероятности осуществления нежелательных событий" [1].

Альгин А.П. в своей работе «Риск и его роль в общественной жизни» выделяет следующие элементы риска, взаимосвязь данных элементов и составляет его сущность.

- возможность отклонения от предполагаемой цели, ради которой осуществлялась выбранная альтернатива;
- вероятность достижения желаемого результата;
- отсутствие уверенности в достижение поставленной цели;
- возможность наступления неблагоприятных последствий (материальный или физический ущерб, заболевание, смерть и т. д. при осуществлении тех или иных действий в условиях неопределенности для субъекта, идущего на риск;
- материальные, экологические, нравственно – идеологические и другие потери, связанные с осуществлением выбранной в условиях неопределенности альтернативы;
- ожидание опасности, неудачи в результате выбора альтернативы и ее реализации [2, с. 53].

Риск представляет собой неустранимый элемент любого процесса, в том числе и политического. Он порождается неопределенностью среды, а также данной средой и характеризуется особым типом взаимосвязи деятельностью политического субъекта в ней и объективной политической ситуацией. Данная деятельность, определяется отсутствием или дефицитом информации и времени, и как результат наступления неблагоприятных последствий. Под неопределенностью в сложившейся ситуации подразумевается отсутствие ясных и четких, легко понятных и общепринятых методов ведения дел.

Политический риск представляет собой множество факторов неопределенности, вызванных в первую очередь не всегда рациональной политикой, сложностью и обширностью этой области. Политический риск – это элемент политического решения любого уровня начиная с революционных преобразований и заканчивая голосованием отдельного избирателя и зачастую данный выбор не всегда просчитан той или иной линии поведения, того или иного действия, так как было выше отмечено, рисковое решение принимается в ситуации неопределенности, в отсутствии достаточной информации и времени.

Как бы там ни было политические риски можно рассматривать как события, в политическом процессе, исходящие косвенно или прямо со стороны институтов власти. Данные институты власти могут нанести ущерб как отдельно взятым личностям, так и всецело государству, начиная от военной агрессии, применения силы, а также развязывания войны.

Теперь непосредственно перейдем к рассмотрению темы правового государства и влияние политического риска на его развитие.

Изложение основной темы

В правовом государстве государственная власть не является абсолютной, да в принципе и не может быть таковой. Причина тому не только господство права, соотношение государственной власти и права, но, прежде всего, это связано, с организацией государственной власти, органах и формах ее осуществления. Главным принципом в данном случае выступает принцип разделения власти. В противном случае это сопряжено с определенными политическими рисками. В возможности наступления неблагоприятных последствий, а именно узурпации власти.

Правовое государство не может функционировать без принципа разделения власти на три ветви. Этот принцип был разработан еще в Риме почти 2000 лет назад. Римляне полагали, что написанием законов и их объяснением должны заниматься одни люди, приведением в исполнение законов и контролем за их исполнением должны заниматься вторые люди, спорные же ситуации в государстве должны разрешать третьи люди, которые представляют собой независимых судей.

Принцип разделения властей определяется как «конституционный принцип и политико-правовая доктрина, лежащие в основе организации власти правового демократического государства». Еще в античность мыслители развивали идею разделения власти (Аристотель), далее данная идея была развита в эпоху буржуазных революций (а именно, французским представителем Монтескье) как противовес феодальному произволу и абсолютизму. В трудах видных мыслителей Древней Эллады и Древнего Рима уже видны зачатки доктрины разделения власти. Самыми выдающимися мыслителем среди них конечно же являются Аристотель (384-322 г.г. до н.э), затем Эникур (ок 341- ок 270 г.г. до. н.э), далее Полибий (ок 201-ок 120 г.г. до н.э). Но, бесспорно, авторство принципа разделения власти, как важного элемента правового государства принадлежит мыслителям нового времени. Среди них можно выделить провозвестников революционных перемен в своих странах: англичанин Джон Локк (1632- 1704) и француз Шарль Монтескье (1689-1755).

Возникновение теории разделения властей и ее материализация начинается на той стадии развития общества и государства, когда в обществе созревают все необходимые предпосылки для весьма активного участия широких слоев населения в социально-политической жизни и политических процессах страны, начинается торжество хотя бы в формальном плане идеологический и политический плюрализм; в интеллектуальной среде общества идет поиск путей и средств создания гарантий прав и свобод подданных или граждан: создаются попытки ограждения их, а вместе с ними всего государства и общества от возможных политических рисков узурпации государственной власти как со стороны отдельных лиц, также и со стороны органов государства.

Именно в этот период, в конце XVII в., в период Славной революции в Англии и в середине XVIII в., когда происходит период нарастания

революционных нарастаний во Франции благодаря усилиям Дж. Локка и Ш. Монтескье идет разработка основных положений, создается каркас и закладывается фундамент здания под названием теории разделения властей.

Для глубокого понимания истоков, назначения и роли данной концепции в Англии важным является не только констатация объективно существующих факторов, которые непосредственным образом отразились на содержании теории разделения властей, но и становление нового класса – буржуазии, набиравшего в тот период силу, конституционной монархии, получившей затем закрепление в Билле о правах (1689) и Акте об достижении и устроении (1710) социально-политического компромисса между денежной и земельной аристократией, между господствовавшей в стране официально правящим дворянством и буржуазией и др. [3, с. 201]. В результате противоречивых интересов и создания рисковой, критической политической ситуации вызревает теория разделения властей.

Объективные факторы – реально существующие предпосылки и условия, несомненно, являются той основой, базой, на которой возникают и функционируют как отдельно взятые идеи, также и сама теория разделения властей. Они, бесспорно, имеют важнейшее значение для процесса возникновения и развития изучаемой концепции и играют при этом доминирующую роль.

Но далеко не второстепенное значение для рассматривания данного процесса имеют и *субъективные факторы,* в особенности, философские и политико-правовые воззрения самого основателя доктрины разделения властей Дж. Локка.

Являясь сторонником теории общественного договора, естественного права, неотчуждаемости естественных прав и свобод личности, а также, идеологом социального компромисса и защитником идей либерализма, философ, не без основания рассматривал разрабатываемую им теорию или принцип разделения властей как один из способов решения ряда социально-политических задач. Создание теории разделения властей сняла накал отношений и разрешила противоречивую ситуацию политических рисков.

В своих воззрениях философ представлял государство как совокупность людей, объединившихся в единое целое под эгидой ими же утвердившегося общего закона и создавших судебную инстанцию, правомочную улаживать политические риски между ними, Дж. Локк полагал, что именно такой, а не какой бы то ни было другой институт, как государство – носитель публичной (политической) власти, будет способен защитить права и свободы граждан, быть гарантом их участия в общественно-политической жизни, добиться «великой и главной цели» - сохранения собственности, цели ради которой люди объединяются в политическое сообщество [4, с. 347].

Однако успешное выполнение этой весьма многогранной и сложной миссии со стороны государства непременно предполагает, согласно взглядам знаменитого философа, четкого разделения его публично-правовых властных полномочий на уравновешивающие друг друга составные части и естественно наделения ими различных «сдерживающих» друг друга от властных притязаний государственных органов.

В соответствии с этими воззрениями, полномочия принимать законы (законодательная власть) возлагаются на парламент, а осуществлять их, данные полномочия возлагаются (исполнительная власть) – на монарха и правительство (Кабинет министров). Все данные виды публично-властной деятельности и государственные органы располагаются в иерархиче-

ском порядке. Законодательная власть является верховной властью. Все иные ветви власти подчиняются ей, но и оказывают на нее активное воздействие во избежания создания политических рисков [5, с. 428].

Отстаивая данный способ организации власти и рассредоточения ее между различными государственными органами, Дж. Локк выступал против концепции неограниченности власти и абсолютизма. Абсолютная монархия, отмечал в этой связи автор, которую некоторые полагают «единственной формой правления в мире», в реальности «*несовместима с гражданским обществом* и, следовательно, не может быть формой гражданского правления» [4, с. 153]. Дело в том, высказывался ученый, что поскольку данная власть сама не подчиняется закону, то, следовательно, можно утверждать, она не может обеспечить подчинение ему и других лиц и властей. Такая власть не может также гарантировать и естественную свободу человека [4, с. 175].

Дело в том, что человек по природе своей полностью свободен «от какой бы то ни было стоящей выше его власти на земле и не подчиняется власти другого человека, но руководствуется только законом природы». Что отличает от естественной свободы «свобода человека в обществе» заключается в том, что он не подчиняется другой «законодательной власти, кроме той, которая установлена по согласию в государстве, и не находится в подчинении чьей-либо воле и не ограничен каким-либо законом, за исключением тех, которые будут установлены этим законодательным органом в соответствии с оказанным ему доверием» [4, с. 183].

Согласно политическим и философским воззрениям Дж. Локка, если абсолютная монархия представляет собой тиранию и беззаконие, что является глубоким противоречием природы человека и общественному договору, то публичная власть, имеющая в основе принципа разделения властей, берет свои истоки в естественной природе людей.

Отстаивая данный тезис, автор обращал внимание к таким природным чертам человека, как его необходимость и способность создавать для всего общества правила поведения и руководствоваться ими в повседневной жизни; как способность внедрять в жизнь принимаемые им решения и применять к конкретным ситуациям общие правила; наконец, как возможность не только устанавливать в определенных рамках и на определенном уровне и свои отношения с другими людьми. Наличием этих черт данных природой человеку отстаивалась необходимость разделения властей на законодательную, исполнительную, судебную власти.

Подобные идеи о разделении властей разрабатывались и дополнялись позднее в работах Ш. Монтескье. В каждом государстве, отмечал философ, «есть три рода власти» власть законодательная, власть исполнительная, которая ведает вопросами международного права, и власть исполнительная, имеющая в своем веденье вопросы гражданского права [5, с. 236].

«В силу первой части государь или учреждение создают законы, временные или постоянные, и исправляют или отменяют существующие. В силу второй они объявляют войну или заключают мир, посылают или принимают послов, обеспечивают безопасность, предотвращают нашествия. В силу третьей власти они карают преступления и разрешают столкновения частных лиц. Последнюю власть можно назвать судебной, а вторую – просто исполнительной властью государства». Избранные произведения [5, с. 257].

Связывая воедино идею политической свободы с идеей гражданской свободы и ратуя за

строгое соблюдение законов, регулирующих отношения между государством и гражданами, Монтескье, так же, как и Локк, узрел в разделении властей и взаимном сдерживании их не только реальную гарантию прав и свобод, но также и защиту от государственного произвола и беззакония.

Отсутствие данного разделения властей, а также и отсутствие механизма их взаимного сдерживания друг друга, ведет, по мнению мыслителя, к риску сосредоточения власти в руках одного лица, небольшой группы людей или государственного органа, а также к злоупотреблению государственной властью и произволу.

Несмотря на то что, общность многих воззрений, высказанных Локком и Монтескье относительно рассматриваемой теории, идея Монтескье о разделении властей обладала весьма значительными новыми знаниями по сравнению с предшествующими концепциями.

Во-первых, Монтескье объединил либеральное понимание свободы с идеей конституционного закрепления данного механизма разделения властей. Свобода, утверждал просветитель, «устанавливается только законами и даже законами основными». А во-вторых, его заслуга в том, что он более определенно отстаивал идею за включение в состав властей судебных органов, подлежащих разграничению. Система государственного управления, основанная на принципе разделения властей, дополнялись у Монтескье *принципом независимости судей* [5, с. 264].

Построенная философом триада в виде законодательной, исполнительной и судебной власти со временем установилась в виде классической формулы теории конституционализма.

Разработанная теория разделения властей была направлена на избежание противоречий и разрастания политического кризиса а также во избежание развития политических рисков, против королевского абсолютизма и послужила основой в сложившихся условиях предреволюционной Франции компромисса дворянства и буржуазии. Формой данного компромисса во Франции, так же, как и в Англии, рассматривалась конституционная монархия.

Теория разделения властей предполагает собой не только академическое, научное, но и важное *практическое значение.* Данная теория была широко представлена, например, в таких фундаментальных актах, имевших для своего времени огромное политико-практическое и юридическое значение, как Декларация прав человека и гражданина (1789), в данной Декларации делался акцент не только на индивидуальных свободах и правах, но и на необходимости установления конституционного порядка разделения властей (ст.16); Конституция Франции (1791), в ней закрепляется важное положение о том, что «во Франции нет власти, стоящей над законом», и что «король царствует лишь в силу закона, и лишь именем закона он может требовать повиновения» (ст. 3 отд. 1 гл. II) и др.

Необходимо обратить внимание на то, что в Конституции 1791 г. сохранилось, наряду с ограниченной законом монархией в разделе «О государственных властях», положение о том, что «суверенитет всей нации не делим, един, неотъемлем и неотчуждаем» [5, с. 305].

Очень важным в плане разделения властей было конституционное установление, которое гласит, что «ни одна часть народа, никакое лицо не может себе присвоить его осуществление» [5, с. 308].

В соответствии с данным установлением «законодательная власть вверяется Национальному собранию, в состав которого входят представители, свободно избранные народом на определенный срок». Исполнительная же власть «вве-

рена королю и осуществляется под его главенством министрами и прочими ответственными органами». Судебная власть же «вверена судьям, избранным народом на определенный срок» ст. 1-5 разд. III)

Взяв за основу в своих политико-философских рассуждениях учение Дж. Локка о том, что в «конституционном государстве, опирающемся на свой собственный базис и действующем в соответствии со своей собственной природой, т.е. действующем ради сохранения сообщества, может быть всего одна верховная власть, а именно законодательная, которой все остальные подчиняются и должны подчиняться», (см. там же) авторы приходят к выводу о чрезмерном преувеличении, *а порой и абсолютизации законодательной власти*.

Делая упор в своих суждениях и спорах о теории разделения властей на основе философских положений, сформулированные Ш. Монтескье, по поводу того, что для образования «умеренного правления» необходимо уметь «комбинировать власти, регулировать их, умерять, приводить их в действие, добавлять, так сказать, балласту одной, чтобы она могла уравновешивать другую…», исследователи современники и интерпретаторы теории разделения властей самой логикой своих рассуждений приходят к несколько другому выводу. А именно, не отрицая значения законодательной власти и доминирующей ее роли в системе всех ветвей и органов государственной власти, они делают вывод о том, что законодательную власть тем не менее нет необходимости возводить в абсолют и рассматривать как над государственное или над правовое образование.

Достоверно известно, что еще Дж. Мэдисон и другие американские авторы весьма убедительно доказали, что, «полномочия, принадлежащие одному ведомству, не должны прямо или косвенно осуществляться ни одним из двух других» и что «непомерно разбухшая и всеохватывающая прерогатива наследственной исполнительной власти, да еще поддержанная и подкрепленная наследственной законодательной» представляет собой весьма большую опасность для независимости и свободы народа. Узурпация со стороны законодателей всей власти ведет к политическим рискам «приведет к такой же тирании, как и узурпация правления исполнительной властью» [5, с. 278].

Принцип разделения властей предполагает собой систему «сдержек и противовесов», что не дает возможность сконцентрировать власть в одних руках и избежать определенные политические риски. Способствует политической стабильности в стране. Принцип разделения властей минимизирует риски возможности государственных переворотов, восстания, терроризма, гражданских войн, массовых беспорядков, санкций, сепаратизма, а главное способствует защите прав человека и гражданина – иными словами, способствует ведению нормальных политических процессов.

Рассматривая проблему под другим углом зрения и если абстрагироваться от системы сдержек и противовесов и взглянуть на принцип разделения властей, то находим, что по своему характеру и природе он представляет не что иное, как самое заурядное «разделение труда». Данный феномен в научной литературе рассматривается как «объективно обусловленное формирование в ходе исторического развития видов общественного труда, его дифференциация, вызывающая соответственное распределение людей по различным видам труда и его организацию» [6, с.562].

Применительно к рассматриваемому принципу таким видом общественного труда, в рамках которого он осуществляется, представляется,

упрощенно говоря, *управленческий труд*, который связан с проведением в различных сферах и на разных уровнях государственно властных полномочий. Распределение между различными учреждениями и государственными органами конкретно определенных видов управленческой деятельности и наделение их необходимыми государственно-властными полномочиями является делом вполне необходимым и естественным. В силу того, что от этого зависит четкость всей управленческой работы и как результат ее эффективность, каждое государство, вне зависимости от того, как оно себя позиционирует, имеет стремления в процессе своей внутренней самоорганизации *к наиболее оптимальному, стремясь исключить всякое дублирование и противоречия и* распределить между различными организациями не только те или иные виды управленческой деятельности, но и соответствующие полномочия.

Конечно же, привлекательность принципа разделения властей для сторонников правового государства заключается даже не в том, что он *способствует оптимальному распределению государственно-властных прерогатив и управленческих функций* между различными государственными органами, как в ряде других его социально значимых особенностей.

В научной литературе вполне обоснованно обращается внимание, *во-первых*, на то, что данная позиция, благодаря заложенной в систему «сдержек и противовесов» одной из ветвей власти со стороны других ее ветвей, *направлена на то чтобы избежать возникновения такой* рискованной *ситуации, когда одна ветвь власти, несмотря на конституционные положения, покушается на прерогативы других ее ветвей.* Таким образом, система сдержек и противовесов играет важную роль в структуре и содержании принципа разделения властей и способствует исключению политических рисков.

В этой связи, исследователи верно делают замечание, что закрепленный в той или иной конституции принцип разделения властей «как такового, без его фактической основы, т.е. комплекса сдерживающих и взаимно контролирующих полномочий высших органов государственной власти в отношении друг друга («системы сдержек и противовесов»), не играет, по сути, никакой роли в организации власти в стране». [7, с. 116].

Во-вторых, заключается, что конституционное закрепление и реализация принципа разделения властей, способствующего сдерживанию различных ветвей власти друг другом, устраняют политические риски нарушения прав и свобод человека и способствуют соблюдению дополнительных гарантий.

Поскольку создатели американской конституции были уверены в том, что «концентрация власти в одних руках была бы *главным риском и угрозой правам и свободам человека»,* то они ее разделили (распылили – disperse) между отдельными независимыми государственными институтами – между президентом, конгрессом и федеральными судами» [8, с. 96].

В-третьих, предполагается, что принцип разделения властей *способствует созданию баланса властей* в государстве, а вместе с тем – *дальнейшему устойчивому развитию общества*, исключая политические потрясения и политические риски.

В-четвертых, резюмируется, что введение принципа разделения властей в государственно-правовую практику различных стран не только создает условия, но также исключает риски узурпации власти отдельными ее звеньями, но и закладывает демократические тенденции в государственном механизме, формирует и развивает многовековой идеал – «подлинного» народовластия.

Хорошо понятно, что эффективность работы, государственного аппарата складывается из многих факторов, и принцип разделения властей является одним из них. Поэтому попытки сведения данного явления к другому явлению – эффективности госаппарата, а тем более «отождествлять» их, представляются несостоятельными.

Делая анализ основных положений теории разделения властей, применяя ее к современной действительности, ряд ученых-конституционалистов заключают, что в реальной жизни рассматриваемая теория нередко остается лишь «формальной теорией». Что же относительно практики ее изменения, то она, зачастую носит весьма противоречивый характер.

В Конституции Молдовы говорится, что государственная власть делится на три ветви власти: законодательную, исполнительную и судебную. Данный принцип является гарантом реализации принципа приоритета прав человека и гражданина в Молдове.

Если этот принцип будет нарушаться, то в государстве есть риск установления злоупотребления властью и коррупцией, что приводит государства к разрухе и нестабильности. Как результат этого, появляются конфликты, которые проявляются в мирных выступлениях, что приводит к проведению реформ, либо это может перерасти в настоящую гражданскую войну, как следствие которой невозможно предугадать, так как политический риск представляет собой непрерывную, структурированную, наслаивающуюся друг на друга деятельность.

Основной принцип разделения властей предполагает собой создание системы «сдержек и противовесов», что не способствует концентрации власти в одних руках.

Законодательную власть в Республике Молдова осуществляет парламент, Законодательные органы занимаются право творческой деятельностью.

Контроль за исполнением госбюджета, обеспечивается исполнительной властью,

Каждому органу соответствует определенная обязанность. Данные взаимосвязи приводят к образованию горизонтальных отношений (гражданско-правовым) и вертикальным (административно-командным) правоотношениям.

Высшей ценностью являются человек, его права и свободы, а признание, защита и соблюдение прав и свобод человека и гражданина является обязанность государства. Защищенность человека и гражданина от произвола государства и посягательств обеспечивается законом. Право, направленно на регулирование всех сфер общественной деятельности, верховенство законности вот основной признак правового государства. При подобном раскладе политических сил минимизируются политические риски, обеспечивая правовую свободу человеку и гражданину.

Таким образом, основная цель законодательства, помимо регулирующей функции, заключается в снятии политических рисков и напряженности в обществе, создании и культивировании идей демократии и равенства, в сущности затмевающих повседневность.

Еще одной из основных особенностей правового государства это правовая устойчивость Конституции как основополагающего закона, ее постоянное, дополнение и изменение, обновление недопустимо и способствует созданию политических рисков. Частое изменение ее основных норм приводит к тому, что она рискует перестать быть Основным Законом государства, имеющим продолжительной характер.

Выводы

Среди подобного рода общих, весьма устоявшихся универсальных положений, представляющих основу разделения властей, можно выделить следующие постулаты.

В государстве, именующем себя демократическим, правовым и т. п., *законодательная, исполнительная и судебная власти* помимо того , что они тесно связаны между собой единым государственным механизмом, но они также и *относительно самостоятельны*.

Среди высших государственных органов, осуществляющих законодательные, исполнительные и судебные функции, присутствует некий баланс властей, действует система сдержек и противовесов.

Все данные три власти действуют, на постоянной правовой, основе как правило. Поскольку законы, как отмечал в связи с этим Дж. Локк, «обладают постоянной и устойчивой силой и нуждаются в непрерывном исполнении или наблюдении за этим исполнением, то необходимо, чтобы все время существовала власть», которая будет следить бы за их исполнением [4, с. 352].

Однако, необходимо отметить, не во всех современных государствах такая правовая база существует. Некоторые американские авторы отмечают что «Верховный суд США, несмотря на множество рассмотренных дел и созданных прецедентов, так и не смог в течение более чем двух столетий нашей истории создать систему законодательства, касающуюся непосредственно разделения властей» [10, с. 507].

Делая вывод о том, что все три ветви власти очень тесно взаимосвязаны между собой и постоянно стремятся в конституционном плане контролировать друг друга, во избежание создания политических рисков, трудно предположить, что совершенно необходимый для свободного и эффективного управления государством определенный уровень разделения властей друг от друга возможен быть когда-либо найден и сохранен должным образом в течение длительного времени.

Также хочется отметить, что безусловно политические риски зачастую имеют разрушительный характер на развитие правового государства и принцип разделения властей, так как зачастую ведут к разрушению той текстуры правового государства которая лежит в его основе, ставя под удар и сам принцип разделения властей и права и безопасность человека и гражданина, но в тоже время сами политические риски являются катализатором к развитию правовой базы политических отношений, к развитию правового государства и принципа разделения властей. На их основе были созданы и реализовываются на практике такие основополагающие доктрины как Декларация прав человека и гражданина (1789), в данной Декларации делался акцент не только на индивидуальных свободах и правах, но и на необходимости установления конституционного порядка разделения властей (ст.16); Конституция Франции (1791), в ней закрепляется важное положение о том, что «во Франции нет власти, стоящей над законом», и что «король царствует лишь в силу закона, и лишь именем закона он может требовать повиновения» и многие другие правовые доктрины.

Политические риски представляют собой определенный баланс отношений, корректировать которые должны сами политические акторы.

Библиография

1. ГОРШКОВА, А.А. Политический риск и методы его оптимизации. [on-line] http://www.ipages.ru/index.php?ref_item_id=4853 (просмотрено 01. 03. 2020)

2. АЛЬГИН, А.П. Риск и его роль в общественной жизни. Москва: «Мысль» 1989.

3 НЕРСЕСЯНЦ, В.С. История политических и правовых учений. Москва: «ИНФРА» 1996.

4. ЛОКК, Дж. Избранные произведения. В 3-х томах. Москва: «Социум», 2019.

5. МОНТЕСКЬЕ, Ш. Избранные произведения. В 2-х томах. Под общ. ред.: Баскин М.П. - Москва.: Госполитиздат, 1955.

6. Философский словарь /под ред. И.Т. Фролова. Москва: 2009.

7. АВДЕЕВ, Д.А. Принцип разделения властей как способ организации власти // Разделение властей в современной России: проблемы и перспективы. Материалы Всеросийской науч-практ. Конф 21-22 октября 2008 г. / под ред. М.С. Матейковича. Тюмень, 2008.

8. LADDY, Ev. The American Polity/ The People and the Government N.Y., 1989. P.6.

9. GRESSMAN, E Separation of Powers: The Third Circilt Dimention //Seton Hall Law Review. 1989. №3

10. ELLIOTT, E. Holmes and Evolution: Legal Process as Artificial Intelligence // Journal of Legal Studies. 1984. P.113; Why Our Separation of Powers is so Abismal? The George Washington Review. 1989. №3.

COMPARTIMENTUL

SOCIOLOGIE

CZU 342.8(478)
DOI https://doi.org/10.52388/1812-2566.2021.3(94).06

ГЕОПОЛИТИЧЕСКИЙ ВЫБОР РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА. АНАЛИЗ НА ПРИМЕРЕ ДОСРОЧНЫХ (2021) ПАРЛАМЕНТСКИХ ВЫБОРОВ

Татьяна ТУРКО
Доктор политических наук, доцент,
Молдавский государственный университет, Кишинэу, Республика Молдова
e-mail: *turcotatiana27@gmail.com*
https://orcid.org/0000-0003-4334-3612

На протяжении многих лет ключевой темой на парламентских выборах в Республике Молдова остается геополитический выбор между Западом и Востоком, интеграции с Европейским Союзом или с Российской Федерацией. Это находит свое выражение в противостоянии политических партий, расколе политических элит и молдавского общества по геополитическому признаку. Более того, эта проблема влияла не только на внешнюю политику Молдовы, но и отражалась на внутренней политике страны. Представители государствообразующего этноса – молдаване – чаще выступали сторонниками евроинтеграции, в то время как представители этнических меньшинств чаще ориентировались на Россию. Целью данного исследования является анализ геополитического выбора Республики Молдова на примере досрочных парламентских выборов 11 июля 2021 года. Учитывая специфику выборов, исследование сфокусировано на отражении проблемы геополитического выбора в предвыборных платформах молдавских электоральных конкурентов. Основываясь на результатах досрочных парламентских выборов и социологических опросов, анализируется отношение молдавского населения к различным геополитическим проектам – интеграции с Европейским Союзом или Евразийским Экономическим Союзом. Исследование показало, что на парламентских (2021г.) выборах в Республике Молдова проблема геополитического выбора не была доминирующей темой. Идея борьбы с коррупцией, реформы системы правосудия, которые продвигали победившая Партия «Действие и солидарность» и президент Республики Молдова М. Санду, стала главной, определившей победу на выборах и объединившей различные этнические группы. Молдавское общественное мнение свидетельствует об увеличение числа сторонников интеграции в Европейский Союз и, соответственно, снижение интереса к Таможенному Союзу, российскому геополитическому проекту.

Ключевые слова*: досрочные парламентские выборы, президент, парламент, предвыборная платформа, электоральный конкурент, геополитический выбор, общественное мнение.*

ALEGEREA GEOPOLITICĂ A REPUBLICII MOLDOVA. STUDIU BAZAT PE EXEMPLUL ALEGERILOR PARLAMENTARE ANTICIPATE (2021)

Pe parcursul ultimilor ani, tema-cheie în alegerile parlamentare din Republica Moldova a fost alegerea geopolitică între Vest și Est, integrarea cu Uniunea Europeană sau cu Federația Rusă. Acest lucru se reflectă în confruntarea dintre partidele politice, scindarea elitelor politice și societatea moldovenească pe criterii geopolitice. Mai mult, această problemă a influențat nu doar politica externă a Moldovei, ci și politica internă a țării. Reprezentanții grupului etnic titular - moldo-

venii - au susținut mai des integrarea europeană, în timp ce reprezentanții minorităților etnice erau orientați spre Rusia. Scopul prezentului studiu este de a analiza alegerea geopolitică a Republicii Moldova pe exemplul alegerilor parlamentare anticipate din 11 iulie 2021. Ținând cont de specificul alegerilor, studiul se concentrează pe reflectarea problemei alegerii geopolitice în platformele electorale ale concurenților electorali din Republica Moldova. Pe baza rezultatelor alegerilor parlamentare anticipate și a sondajelor sociologice, autorul analizează atitudinea populației față de diverse proiecte geopolitice - integrare în Uniunea Europeană sau în Uniunea Economică Eurasiatică. Studiul a demonstrat că la alegerile parlamentare (2021) din Republica Moldova problema alegerii geopolitice nu a fost un subiect dominant. Ideea combaterii corupției, a reformei sistemului de justiție, care a fost promovată de Partidul Acțiune și Solidaritate (câștigător în alegeri) și de Președintele Republicii Moldova M. Sandu, a devenit principala ceea ce a determinat victoria în alegeri și a unit diverse grupuri etnice. Opinia publică din Republica Moldova indică o creștere a numărului de susținători ai integrării în Uniunea Europeană și, în consecință, o scădere a interesului pentru Uniunea Vamală, un proiect geopolitic rusesc.

Cuvinte-cheie: *alegeri parlamentare anticipate, președinte, parlament, platformă electorală, concurent electoral, alegere geopolitică, opinie publică.*

GEOPOLITICAL ELECTION OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA. A STUDY BASED ON THE EXAMPLE OF THE EARLY PARLIAMENTARY ELECTIONS (2021)

For a long time, the key topic in the parliamentary elections in the Republic of Moldova is the geopolitical choice between West and East, integration with the European Union or with the Russian Federation. This is reflected in the confrontation between political parties, the split of political elites and Moldovan society along geopolitical lines. Furthemore this problem had an outlet not only to the foreign policy of Moldova, but also reflected in the domestic policy of the country. Representatives of the state-forming ethnic group - Moldovans - were more often supporters of European integration, while representatives of ethnic minorities more often identified themselves with an orientation towards Russia. The purpose of this article is to analyze the geopolitical choice of the Republic of Moldova using the example of the early parliamentary elections on July 11, 2021. Taking into account the specifics of the elections, the study is focused on reflecting the problem of geopolitical choice in the electoral platforms of Moldovan electoral competitors. Based on the results of early parliamentary elections and sociological polls, the authors analyze the attitude of the Moldovan population to various geopolitical projects - integration with the European Union or the Eurasian Economic Union. The study showed that in the parliamentary (2021) elections in the Republic of Moldova, the problem of geopolitical choice was not a dominant topic. The idea of combating corruption, reforming justice, which was promoted by the winning Action and Solidarity Party and the President of the Republic of Moldova M. Sandu, became the main idea that determined the victory in the elections and united various ethnic groups. Moldovan public opinion indicates an increase in the number of supporters of integration into the European Union and, accordingly, a decrease in interest in the Customs Union, a Russian geopolitical project.

Keywords: *early parliamentary elections, president, parliament, electoral contestant, electoral platform, geopolitical choice, public opinion.*

CHOIX GÉOPOLITIQUE DE LA RÉPUBLIQUE DE MOLDOVA. ÉTUDE BASÉE SUR L'EXEMPLE DES ÉLECTIONS LÉGISLATIVES ANTICIPÉES (2021)

Au cours des dernières années, le thème clé des élections législatives en République de Moldova était le choix géopolitique entre l'Ouest et l'Est, l'intégration à l'Union Européenne ou à la Fédération de Russie. Cela se reflète dans la confrontation entre les partis politiques, la scission des élites politiques et de la société moldave selon des lignes géopolitiques. De plus, ce problème a influencé non seulement la politique étrangère de République deMoldava, mais aussi la politique intérieure du pays. Les représentants du groupe ethnique titulaire - les Moldaves - soutenaient plus souvent l'intégration européenne, tandis que les représentants des minorités ethniques étaient orientés vers la Russie. Le but de

cette étude est d'analyser le choix géopolitique de la République de Moldava sur l'exemple des élections législatives anticipées du 11 juillet 2021. Compte tenu des spécificités des élections, l'étude se concentre sur la réflexion sur le problème du choix géopolitique dans les plates-formes électorales des candidats aux élections de la République de Moldova. Sur la base des résultats d'élections législatives anticipées et d'enquêtes sociologiques, l'auteur analyse l'attitude de la population envers divers projets géopolitiques - intégration dans l'Union européenne ou l'Union économique eurasienne. L'étude a montré que lors des élections législatives (2021) en République de Moldova, la question du choix géopolitique n'était pas un sujet dominant. L'idée de lutter contre la corruption, de réformer le système judiciaire, qui a été promue par le Parti action et Solidarité gagnant et le président de la République de Moldova M. Sandu, est devenu le principal qui a déterminé la victoire aux élections et a uni divers groupes ethniques. L'opinion publique en République de Moldova indique une augmentation du nombre de partisans de l'intégration dans l'Union Européenne et, par conséquent, une diminution de l'intérêt pour l'Union Douanière, un projet géopolitique russe.

Mots-clés: é*lections législatives anticipées, président, parlement, concurrent électoral, plateforme électorale, choix géopolitique, opinion publique.*

Введение

На протяжении многих лет ключевой темой на выборах в Республике Молдова остается геополитический выбор между Западом и Востоком, между Европейским Союзом и Российской Федерацией. Это накладывает отпечаток на политические процессы, происходящие внутри страны, находит свое выражение в политическом противостоянии и электоральном поведении политических партий, а также в расколе политических элит и молдавского общества по геополитическому признаку.

Цель данного исследования – анализ геополитического выбора Республики Молдова на примере досрочных парламентских выборов, состоявшихся 11 июля 2021 года. Учитывая специфику выборов, мы сфокусируемся на том, как проблема геополитического выбора была отражена в предвыборных платформах электоральных конкурентов. Основываясь на результатах социологических опросов, мы проанализируем отношение молдавского населения к выбору между двумя геополитическими проектами - Европейским Союзом и Евразийским Экономическим Союзом.

Прежде чем приступить к реализации поставленной цели, необходимо обратить внимание на два важных момента. Во-первых, согласно Конституции, Молдова является парламентской республикой. Несмотря на то, что в 2016 году страна вернулась к всеобщим выборам президента, полномочия главы государства ограничены, и полноценно влиять на ситуацию президент может только при поддержке парламента и правительства. Поэтому парламентские выборы – значимое событие, которое определяет, кто будет иметь реальную власть в стране.

Во-вторых, за три десятилетия независимости в Республике Молдова сложилась многопартийная система, которая сочетает элементы экстремально-плюралистического и ограниченно-плюралистического типов. В Молдове зарегистрировано 53 политических формирования [6], которые осуществляют свою деятельность в соответствии с Законом о политических партиях [7]. Однако реально на политической арене активно действуют не более 10 партий и общественно-политических организаций.

Несмотря на названия и продвигаемые идеологии политических партий, борьба между ними сводится к борьбе двух коллективных, противоположных друг другу, видов памяти, связанных с коммунистической (советской) и румынской идентичностью. Представители левых партий считают, что правые находятся под влиянием за-

падных ценностей и процесса европеизации, а, по мнению правых, левые подвержены влиянию востока и евразийских интеграционных процессов. Поэтому основное противостояние на парламентских и президентских выборах разворачивается между проевропейскими и пророссийскими силами.

Специфика и результаты выборов

1. Парламентские выборы 11 июля 2021 года были досрочными. Парламент созыва 2019 года отработал неполный срок – немногим более двух лет и был распущен президентом страны М. Санду указом от 28 апреля 2021 года. Это решение было вызвано разногласиями между президентом и парламентским большинством по кандидатуре премьер-министра и формированию правительства. Конституционный суд признал основание для роспуска парламента конституционным, а также отменил чрезвычайное положение, объявленное парламентом, создав условия для проведения досрочных выборов. Ключевой вопрос выборов состоял в том, сможет ли глава государства укрепить свои позиции при новом парламенте, преодолев таким образом кризис между президентом и парламентом.

2. Парламент Республики Молдова состоит из 101 депутата. После парламентских выборов 2019 года, которые проходили по смешанной системе, произошел возврат к пропорциональной избирательной системе, были снижены избирательные пороги для партий и блоков, а 40-процентная гендерная квота, впервые введенная на парламентских (2019) выборах, была усилена требованием к расположению в списках кандидатов. Женщины составляли 46% из числа зарегистрированных кандидатов, однако лишь три партийных списка возглавляются женщинами [8]: (Альянс за объединение румын, Экологическая партия зеленых, партия «Закон и справедливость»). Кроме того, были внесены поправки, связанные с финансированием избирательной кампании, возвращено условие предвыборной тишины.

3. Парламент, избранный в 2019 году, состоял из трех политических партий и одного блока: Партии социалистов Республики Молдова, блока ACUM (включающего Партию «Действие и солидарность» и Партию «Платформа Достоинство и правда»), Демократической партии Молдовы и Партии ШОР. Состав парламента постоянно подвергался критике, так как ряд депутатов был замешан в коррупционных скандалах. Кроме того, его конфигурация постоянно менялась: в Молдове широко распространен «политический туризм», связанный с переходом депутатов из одной фракции в другую не столько из-за убеждений, сколько за материальное вознаграждение [18]. Одним из предвыборных обещаний М. Санду на президентских (2020) выборах была организация досрочных парламентских выборов и «чистка» парламента.

4. Проведение парламентских выборов регулируется Конституцией Республики Молдова 1994 года, Кодексом о выборах 1997 г., Законом о политических партиях 2007 г., Кодексом об аудиовизуальных медиа услугах 2018 г. и другими соответствующими законодательными актами, а также положениями и решениями Центральной избирательной комиссии (ЦИК). В условиях пандемии COVID-19 3 июня Чрезвычайная национальная комиссия общественного здоровья утвердила «Инструкцию по организации и проведению Центральной избирательной комиссией выборов в условиях пандемии, связанной с заражением COVID-19». Это решение было направлено на обеспечение всех нормативных требований в период выборов во избежание распространения коронавирусной инфекции.

5. На этих выборах ЦИК столкнулась с проблемами, связанными с недостаточным бюджетом для полного финансирования избирательного

процесса. Правительство с трудом нашло только часть денег, необходимых для проведения избирательной кампании. Основная проблема состояла в том, что в бюджете страны не было заложено дополнительных средств на организацию внеочередных выборов.

В целом проведение избирательного процесса ЦИК было профессиональным и транспарентным, однако, по мнению экспертов, в некоторых случаях процесс принятия решений ЦИК был политически мотивированным. Обеспокоенность вызвало решение о создании избирательных участков за границей, избирательных участков для избирателей с левого берега Днестра, а также непринятие решения об организованной перевозке избирателей в день выборов [3, с.7] (на президентских (2020) выборах транспортировка к избирательным участкам для голосования на основании договоренностей с третьими лицами считалась нарушением).

6. Медиа-ландшафт в Молдове можно оценить как плюралистичный, но поляризованный, что связано с зависимостью СМИ от политических и партийных интересов. Телевидение является основным источником информации, популярны также онлайн-источники и социальные сети.

Исходя из цели нашего исследования и рассматривая влияние СМИ на формирование геополитических предпочтений избирателей, следует отметить, что при И. Додоне, который в массовом сознании воспринимался как пророссийский президент, российские информационные каналы и дискуссионные политические передачи в Молдове не транслировались. С приходом проевропейского президента М. Санду трансляция российских информационных программ была возобновлена, чтобы показать России, что наша страна открыта для сотрудничества. Этот шаг нового президента способствует преодолению геополитического раскола в молдавском обществе.

7. Для участия в досрочных парламентских выборах было зарегистрировано 23 электоральных конкурента: 20 политических партий; два избирательных блока: ПСРМ-ПКРМ, объединивший Партию социалистов и Партию коммунистов, и блок «Ренато Усатый», состоящий из двух левых партий – «Наши» во главе с бизнесменом Р. Усатым и «Родина» во главе с бывшим послом Молдовы в Румынии Э. Чобу; один независимый кандидат.

В качестве основных соперников рассматривались правоцентристская партия «Действие и солидарность» (PAS), которая прочно ассоциируется с нынешним президентом страны М. Санду, и блок ПСРМ-ПКРМ во главе с бывшими президентами РМ В. Ворониным (2001-2009) и И. Додоном (2016-2020) на левом фланге. По результатам опросов общественного мнения, в парламент также проходили Партия ШОР и блок «Ренато Усатый» [1].

В пользу PAS работала победа Санду на президентских выборах. Сильными сторонами партии являются хорошо узнаваемая предвыборная повестка, которая стала продолжением идей, выдвинутых на президентских выборах («борьба с коррупцией», «окончательное очищение политической системы» и т.д.), а также поддержка внешних сил в лице ЕС, США и Румынии. Кроме того, Санду обладает мощной поддержкой молдавской диаспоры в Европе и Северной Америке.

Слабыми сторонами PAS является достаточно неподготовленная команда, составленная в основном из сотрудников различных НПО, весьма далеких от нужд рядовых граждан и не имеющих опыта государственного управления [16]; праворадикальные настроения некоторых ее руководителей и активистов, способные оттолкнуть часть электората, тяготеющего к политическому центру. М. Санду удалось сгладить праворадикальный фон на президентских выборах и в целом получилось на парламентских выборах.

На левом фланге Партия социалистов и Партия коммунистов под предлогом объединения левых сил перед угрозой Запада создали предвыборный блок. Лидеры партий договорились на время забыть прежние обиды и выступить на парламентских выборах единой командой. Представители блока акцентировали внимание на влиянии Запада на выборы в Молдове. Основными принципами предвыборной программе блока были укрепление государственности и независимости Молдовы, её традиционных ценностей, православной веры, экономическое развитие страны и повышение благосостояния граждан.

Партию ШОР возглавляет мэр Оргеева И. Шор, который обвиняется в причастности к краже миллиарда, который руководит партией из Израиля, где он скрывается от молдавского правосудия. Партия опирается на уязвимые социальные категории, открыла в городах страны специализированные социальные магазины, реализует другие социальные проекты.

Р. Усатый - лидер «Нашей партии» и на момент выборов мэр города Бельцы, второго по величине экономического центра страны. В 2014 году по подозрению во внешнем финансировании (из России) его партия была снята с предвыборной гонки за три дня до выборов (в апреле 2021 года Высшая судебная палата признала это решение незаконным). В 2015 году Усатый стал мэром города Бельцы, второго по величине города Молдовы. Позже против него завели несколько уголовных дел, он покинул Молдову и вернулся в страну в 2019 году после крушения олигархического режима.

Его популизм эффективно привлекает молдавских избирателей. В первом туре президентских выборов 2020 года он был третьим по количеству набранных голосов после М. Санду и И. Додона (227 939 голосов). По мнению экспертов, партия надеялась, что Усатый сможет повторить успех президентских выборов, а также рассчитывали на голоса жителей Бельц и диаспоры в России [20].

8. По состоянию на 1 июня Центральная избирательная комиссия зарегистрировала 3 282 837 избирателей, в том числе 258 691 избирателей, проживающих в населенных пунктах левобережья Днестра (Приднестровье), не подконтрольных конституционным властям Республики Молдова [2].

Принимая во внимание рост электоральной активности молдавской диаспоры, Министерство иностранных дел и европейской интеграции предложило открыть за рубежом 191 избирательный участок в 38 странах. ЦИК настаивала на открытии меньшего количества участков, но после решения Верховного суда, избирательный орган утвердил открытие 150 участков в 36 странах, на 11 больше, чем на президентских выборах 2020 года. В виде исключения молдавские избиратели за границей могли голосовать с просроченным молдавским паспортом [3, с.11].

9. В парламентских выборах приняли участие 1 480 965 избирателей (52,3%) [4]. Это ниже аналогичного показателя во втором туре президентских выборов 2020 года (58,22%).

Для прохождения в парламент партия должна набрать 5%, избирательный блок — 7%, независимый кандидат — 2% голосов избирателей. По результатам выборов партия «Действие и солидарность» получила 52,8% голосов (63 места в парламенте). Это была безоговорочная победа, партия набрала большинство голосов в 25 районах и Кишиневе [14]. Впервые в современной молдавской политической истории правоцентристская партия набрала более 50% голосов, что позволило ей сформировать руководящие органы парламента и назначить однопартийное правительство (51 мандат). В парламент также

прошли Блок коммунистов и социалистов — 27,17% (32 места, в том числе 22 - ПСРМ, 10 – ПКРМ), который победил в 8 районах и Бельцах, и Партия ШОР — 5,74% (6 мест). Остальные 20 конкурентов не преодолели необходимый порог для избрания в парламент.

Победу PAS сравнивают с победой Партии коммунистов на парламентских выборах 2001 года, когда она получила 71 место в парламенте. С таким количеством мандатов коммунисты, кроме формирования руководящих органов парламента и назначения правительства, имели возможность осуществления конституционных поправок и изменения Конституции страны (67 мандатов).

10. Диаспора однозначно проголосовала за PAS, которая набрала за рубежом 86,23% голосов. Однако было бы ошибочным считать, что Партия «Действие и Солидарность» победила благодаря диаспоре. Она победила и внутри страны, а диаспора только усилила окончательный результат выборов в пользу партии «Действие и Солидарность» [14].

Геополитический вектор в предвыборных платформах электоральных конкурентов

Анализ предвыборных платформ политических партий, участвующих в досрочных парламентских выборах 2021 года, показал, что, в отличие от парламентских и президентских выборов последнего десятилетия [22, с.113-125], электоральные конкуренты больше концентрировались на внутренних проблемах, стоящих перед страной. Платформы участников, в первую очередь, были посвящены социально-экономическим вопросам, борьбе с коррупцией, судебной реформе и, в меньшей степени, геополитической ориентации страны. С одной стороны, это свидетельствует о том, что выбор геополитического вектора уже не столь актуален, как раньше. С другой, это говорит об уровне «взросления» избирателей и более прагматичном подходе к выборам в законодательный орган власти.

В предвыборных платформах 9 из 23 электоральных конкурентов, принявших участие в досрочных выборах, вопросы внешней политики Республики Молдова вообще не затрагиваются (*Партия ШОР, Партия закона и справедливости, партия «Строим Европу дома», профессиональное движение «Speranța-Надежда», Партия «Народная власть», Партия перемен, Альянс за объединение румын, Партия трудящихся, независимый кандидат В. Валько*). Это может свидетельствовать как о приоритетности внутриполитических проблем, так и о том, что их устраивает сложившийся внешнеполитический status-quo Республики Молдова.

Тем не менее, большинство политических партий в своих предвыборных платформах уделили внимание внешнеполитическому развитию Республики Молдова.

1. В предвыборной программе «Молдова хороших времен» правоцентристская *PAS* воспроизвела программу реформ, предложенную М. Санду во время президентских выборов 2020 года [7]. В сфере внешней политики PAS однозначно утверждает, что оптимальной стратегической ориентацией страны является европейская интеграция, поэтому необходимо углубление политического и секторального диалога с Европейским Союзом и его государствами-членами для усиления устойчивости Республики Молдова в области демократии, экономики, климата, энергетики и безопасности, в том числе в контексте новых результатов Восточного партнерства.

В этом направлении партия предлагает активизировать процесс реализации Соглашения об Ассоциации и Углубленной и всеобъемлющей зоны свободной торговли с Европейским

Союзом; утвердить и реализовать новую Повестку дня ассоциации с Европейским Союзом на 2021-2027 годы; ускорить внедрение стандартов ЕС; оказывать необходимую поддержку отечественным производителям, чтобы способствовать выходу на новые рынки, поддерживать структурные изменения, необходимые для повышения конкурентоспособности национальной экономики.

Партия выступает за укрепление стратегического партнерства с Румынией и Украиной, внедрение стратегических проектов объединения энергоносителей, транспортной инфраструктуры, либерализации экономического пространства, политики и безопасности, культуры и образования. Но если отношения с Румынией строятся на основе общих ценностей, то в отношениях Кишинева и Киева, помимо общего движения по пути европейской интеграции, существуют и токсичные вопросы, касающиеся реки Днестр, совместного контроля молдавско-украинской границы на приднестровском периметре и т.д. [17].

Важным направлением внешней политики партия считает развитие регионального партнерства для европейской интеграции с Украиной и Грузией, расширение экономического, гуманитарного и культурного сотрудничества с другими странами.

Сотрудничество с Российской Федерацией рассматривается в качестве одного из внешнеполитических направлений. PAS выступает за позитивный, уважительный и прагматичный политический диалог с Россией. Особо подчеркивается необходимость уважения национальных интересов Республики Молдова, принципов суверенитета и территориальной целостности Молдовы, выполнения Договора о дружбе и сотрудничестве. Важной целью провозглашается восстановление торгово-экономических отношений и защита прав граждан Республики Молдова.

Партия намерена возобновить стратегический диалог с США, разработать и реализовать дорожную карту с подробным описанием основных ожиданий и приоритетных направлений сотрудничества с США, уделяя особое внимание укреплению демократии и надлежащего управления, включая борьбу с коррупцией и энергетическую независимость.

2. В предвыборных программах других правых и правоцентристских партий (*Платформа «Да», ДПМ, «Демократия дома», Партия развития и объединения Молдовы, «Новый исторический выбор», Экологическая партия зеленых*) отмечается, что Европейский Союз является стратегической целью Республики Молдова, поэтому следует приложить все усилия для обеспечения необратимости вектора европейской интеграции. Необходимо выполнение положений Соглашения об ассоциации Молдова-ЕС. Условия ЕС в отношении реализации реформ в ключевых секторах (реформа правосудия, борьба с коррупцией, экономическое развитие и т. д.) должны оставаться инструментом объективной оценки достижений правительства, независимо от его состава.

Партии нацелены на развитие стратегического партнерства с Румынией и привилегированного партнерства с Украиной, укрепление общих механизмов устойчивости и безопасности, углубление выгодного экономического сотрудничества в интересах граждан. Важным направлением внешней политики партии считают развитие стратегического партнерства с США.

Отношения с Россией должны «основываться на взаимном уважении» (ДПМ), «строиться по принципу равноправия и взаимоуважения» (Экологическая партия зеленых). Россия рассматривается как важный партнер для Молдо-

вы (Партия «Демократия дома»), как стратегический партнер (Партия развития и объединения Молдовы). Партия «Новый исторический выбор» и экологическая партия выступают за выход из СНГ, а в предвыборной программе Платформы «ДАф» нет упоминаний о сотрудничестве с Россией, как двусторонних, так и в рамках каких-либо объединений.

3. На левом фланге в течение длительного времени идею геополитического выбора активно продвигали Партия коммунистов и Партия социалистов. На выборах 2021 г., несмотря на неприязнь между лидерами партий, они выступали единым блоком.

Предвыборная платформа *блока ПСРМ-ПКРМ*, также как и большинства электоральных конкурентов, строилась на решении социально-экономических проблем. В отношении геополитического вектора блок вел весьма противоречивую кампанию. С одной стороны, социалисты утверждают, что они - последний оплот, который не даёт Молдавии уйти от России, качнуться в сторону НАТО и Европы. С другой стороны, коммунисты в лице бывшего президента Воронина говорят, что главная идея молдавской государственности – это евроинтеграция и её надо обязательно внести в молдавскую конституцию [13].

В предвыборной программе-2021 сложившаяся ситуация нашла свое выражение в предпочтениях блока строить стратегический диалог с Россией, но в то же время и в сохранении отношений с Европейским Союзом в их нынешнем виде. Блок готов сотрудничать с внешними партнерами для решения острых социальных и экономических проблем при неуклонном соблюдении национальных и государственных интересов суверенной и независимой Молдова и её граждан. «Единственный геополитический вектор, которым должна руководствоваться страна на внешней арене, – это национальные интересы Республики Молдова [11].

Несмотря на то, что в 2014 году ПСРМ выступила против подписания Соглашения об ассоциации с ЕС, партия признает, что Соглашение сыграло благоприятную роль в углублении отношений Молдовы с Евросоюзом и предоставлении нашей стране безвизового режима со странами ЕС. ПСРМ выступает за сохранение этого Соглашения при условии изменения ряда статей, которые в настоящее время наносят ущерб молдавским товаропроизводителям и не совместимы с нашими традиционными ценностями.

ПСРМ рассматривает восточный вектор как важное условие устойчивого развития нашей страны. Молдовы может стать полноправным участником в евразийских интеграционных процессах на правах страны, принимающей решения. Также как и правые партии, ПСРМ выступает за развитие добрососедских, стратегических отношений с Украиной и Румынией, за расширение двусторонних партнёрских отношений с США, за всестороннее развитие отношений с Турцией и Китаем.

Блок коммунистов и социалистов был вынужден считаться с изменениями, произошедшими в массовом сознании молдавского населения. Он вынужден был модифицировать свой месседж, говорить о том, что на этих парламентских выборах Молдова выбирает не между ЕС и Россией, а «между внешним управлением и государственностью» [19]. При этом себя они позиционировали в качестве сторонников суверенитета и государственности, а М. Санду и PAS определяли как сторонников внешнего управления 14].

4. *Блок «Ренато Усатый»* позиционировал себя как умеренную центристскую политическую силу, выступающую за укрепление молдавской

государственности, за независимое развитие Молдовы и взаимовыгодное сотрудничество как с Востоком, так и с Западом. «Молдова должна стать площадкой, на которой Запад взаимодействует с Востоком, а не образует геополитический многоугольник на нашей территории». Только сами граждане Молдовы могут решить проблемы, с которыми столкнулась страна, а «на бесплодную демагогию вокруг «геополитических вариантов» надо наложить мораторий не менее чем на 10 лет» [9].

10. На левом фланге разместились также Партия коллективного действия - Гражданский конгресс, Партия регионов и «Патриоты Молдовы». *Партия коллективного действия - Гражданский конгресс* считает, что геополитический выбор - одна из тем, которая генерирует процессы распада государства. Но пессимистического сценария можно избежать, если «принять процессы быстрого политического распада в качестве бесконфликтного начала для запуска инновационного молдавского политического, социального, экономического и культурного проекта» [21, c.44]. Преимуществом Молдовы является наличие Соглашения об ассоциации и Углубленной и всеобъемлющей зоне свободной торговли с Европейским Союзом, а также Соглашения о зоне свободной торговли со странами СНГ.

Партия регионов на первое место ставит сохранение отношений с Россией, а также развитие плодотворных политических, экономических, торговых отношений со странами ЕС и США. Партия называет себя партией «евроскептиков». Они открыто заявляют об отказе от вступления в Евросоюз как стратегической цели Республики Молдова, и считают необходимым сосредоточить усилия на внутренней модернизации страны [10]. *«Патриоты Молдовы»* выступают за объединение с Россией, но эта идея не имеет поддержки в молдавском обществе.

11. *Партия национального объединения (PUN), Партия "Новый исторический выбор", Альянс за объединение румын (AUR)* продвигают идею объединения Молдовы и Румынии. Если посмотреть на результаты выборов и сделать скидку на то, что правый электорат не хотел распыляться между разными партиями и в основном проголосовал за победившую партию PAS, следует отметить, что ни одна из партий унионистской ориентации не смогла пройти в парламент.

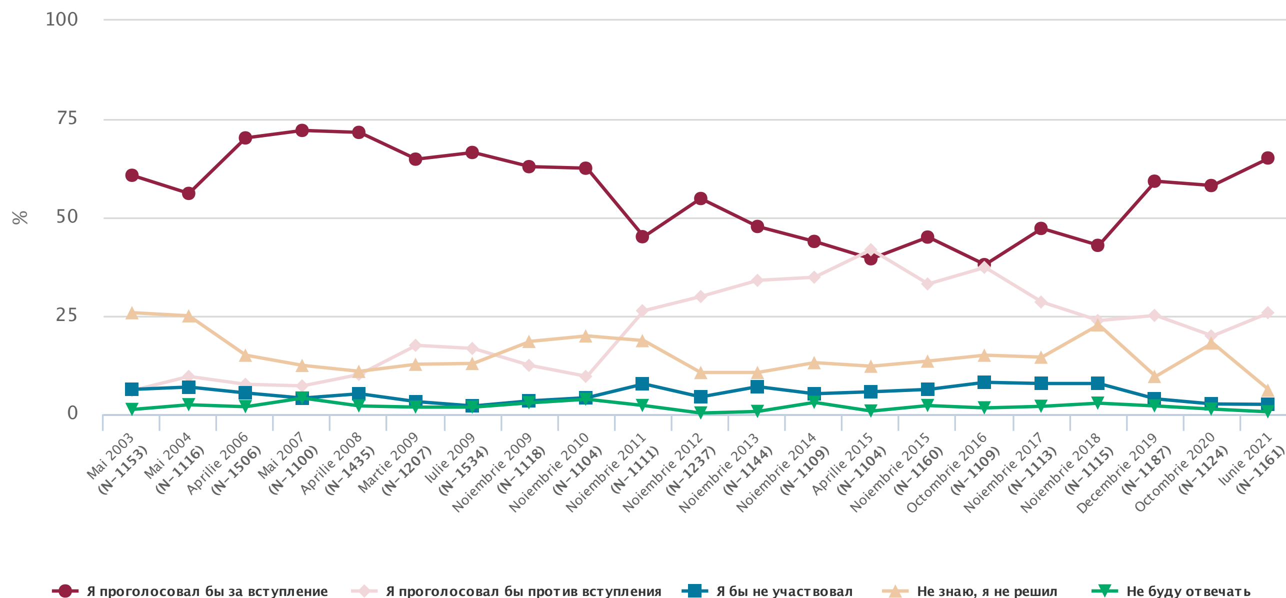
Проблема геополитического выбора сквозь призму общественного мнения

Общественное мнение является существенным компонентом политической жизни страны. В Республике Молдова стало традицией исследовать общественное мнение населения страны по актуальным проблемам, в том числе и внешнеполитическим. В массовом сознании проблема геополитического выбора получила свое выражение в виде раскола Европейский Союз / Евразийский Таможенный Союз.

1. Опросы общественного мнения, проведенные в 2003-2021 гг., свидетельствуют, что идея европейской интеграции в Республике Молдова имеет много сторонников.

Диаграмма 1. Динамика ответов на вопрос «Если бы в следующее воскресенье пройдет референдум по вопросу присоединения Молдовы к ЕС, Вы проголосуете…» (в %)

Если бы в следующее воскресенье состоялся референдум о вступлении Молдовы в Европейский Союз, вы проголосовали бы"за" или"против"?
Perioada: 05.2003, 05.2004, 02.2005, 04.2006, 05.2007, 04.2008, 03.2009, 07.2009, 11.2009, 11.2010, 11.2011, 11.2012, 11.2013, 11.2014, 04.2015, 11.2015, 10.2016, 11.2017, 11.2018, 12.2019, 10.2020, 06.2021

N – число респондентов

Источник: Барометр общественного мнения, 2003-2021, http://bop.ipp.md/ru

Наибольшее число сторонников европейской интеграции было отмечено в ноябре 2007 г. (76,2%). Это в два раза выше наименьшего показателя в октябре 2016 г. (38%). Наивысшие показатели (выше 70%) сторонников евроинтеграции достигнуты в 2006-2008 гг. Это связано с тем, что в 2007 г. Румыния вошла в Европейский Союз, и Республика Молдова стала непосредственным соседом ЕС. Активизация деятельности международных акторов (в первую очередь, ЕС и США) в отношении Молдовы оказали позитивное влияние, стимулировали европейские ожидания молдавского населения [15, c.138].

Приход к власти в 2009 г. Альянса за европейскую интеграцию (АЕИ) дал новый импульс евроинтеграционным ожиданиям молдавского населения. Однако отсутствие успехов в социально-экономическом развитии страны,

низкий уровень жизни населения, непрофессионализм управления, высокий уровень коррупции, кража миллиарда привело к тому, что идея евроинтеграции стало ассоциироваться в массовом сознании с негативной деятельностью АЕИ. Это привело к снижению числа сторонников европейской интеграции и росту евроскептицизма в молдавском обществе. Количество противников евроинтеграции достигло максимального значения (41,8%) в апреле 2015 г. Это почти в 8 раз выше минимального показателя в ноябре 2004 г. (5,4%).

Кроме того, в молдавском массовом сознании ЕС получил конкурента в лице Таможенного союза, широко пропагандируемого Россией, ее средствами массовой информации. Играя на ностальгическом постсоветском сознании значительной части молдавского населения, СМИ не акцентируют внимания на выгодах и потерях от вхождения в ТС, реальном положении дел в этом региональном образовании [15, с.140-141].

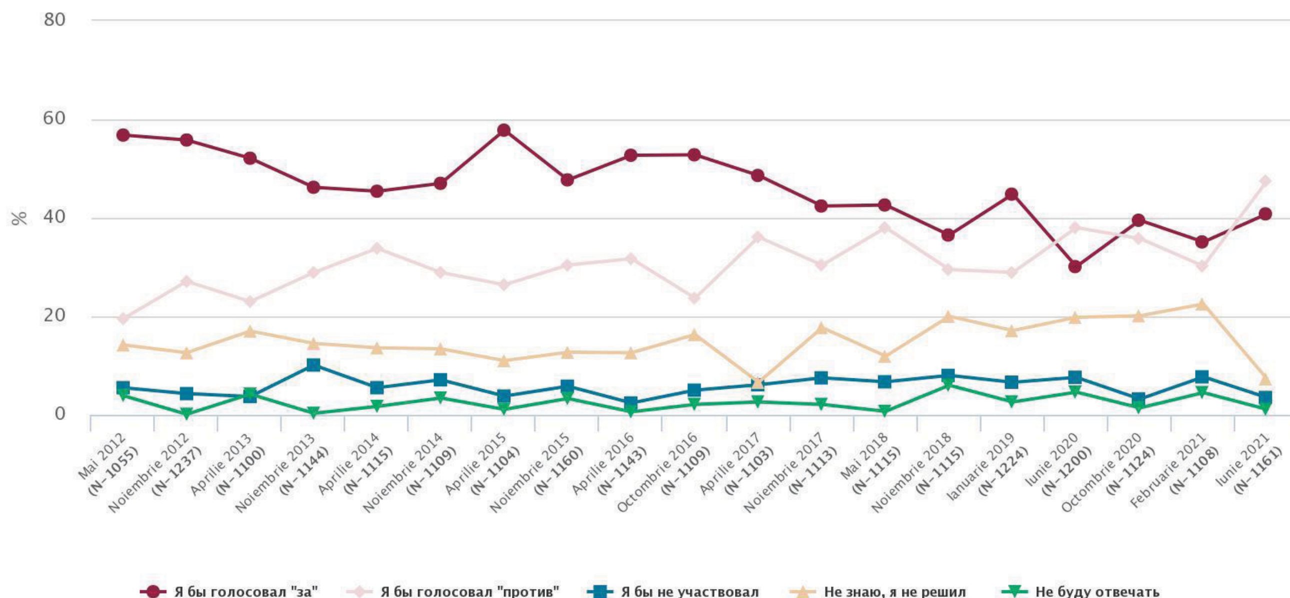
В апреле 2014 г. Республика Молдова получила безвизовый режим с Европейским Союзом, который стал одним из реальных достижений по пути европейской интеграции. В ходе туристических поездок и кратковременной миграции молдавские граждане смогли ознакомиться с Европейским Союзом, жизнью населения стран-членов ЕС. Демонстрационный эффект Европейского Союза способствовал увеличению числа сторонников европейского вектора развития Республики Молдова и снижению уровня евроскептицизма. Результаты опросов общественного мнения свидетельствуют о том, что после 2016 г. около половины респондентов поддерживают европейскую интеграцию Республики Молдова. За месяц до парламентских выборов опрос общественного мнения (июнь 2021 г.) показал, что почти две трети опрошенных проголосовали бы за вступление Молдовы в ЕС.

Число молдавских граждан, которые не имеют определенной позиции по этому вопросу, достигло наименьших значений в июне 2021 г. (6,1%). Наибольший показатель не определившихся граждан был зафиксирован в мае 2004 г. (25,8%). В тот период идея интеграции в Европейский Союз была новой для молдавских граждан, и они еще не сформировали свое отношение к ней.

2. Динамика ответов на вопрос о вхождении в Таможенный Союз свидетельствует о том, что наибольший показатель среди сторонников этой идеи приходится на апрель 2015 г. (57,8%). Наименьший показатель (30,1%) был отмечен в июне 2020 г., и связан он с разочарованиями молдавского населения деятельностью президента Додона, его бесконечными упованиями на Россию [23].

Несмотря на то, что в мае 2018 г. Молдова получила статус наблюдателя в Евразийском экономическом союзе (ЕАЭС), число противников вхождения страны в ТС достаточно высоко. Наивысший показатель был зарегистрирован в июне 2021 г. (47,5%), что почти в 2,5 раза превышает наименьший показатель в мае 2012 (19,5%). В три раза снизилось число тех, кто не знает или не решил, как бы он проголосовал по этому вопросу.

Диаграмма 2. Динамика ответов на вопрос «Если бы вам предложили проголосовать применительно к вхождению Республики Молдова в Таможенный Евразийский союз (Россия-Беларусь-Казахстан), вы проголосовали бы…» (в %)

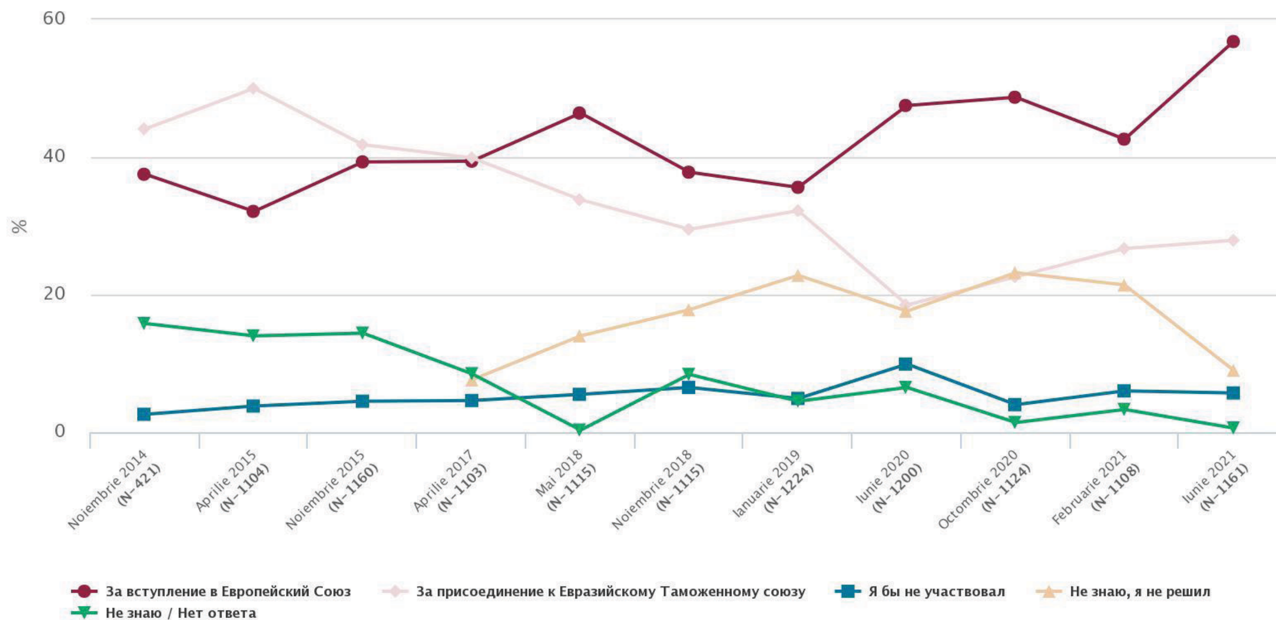
Источник: Барометр общественного мнения, 2012-2021, http://bop.ipp.md/ru

Таков срез общественного мнения Молдовы в условиях раздельного рассмотрения возможности присоединения к тому и иному региональному межгосударственному образованию.

3. В условиях выбора между вариантами Европейский Союз / Таможенный Союз по принципу «или – или», складывается стрессовая ситуация для большинства опрошенных [15, с.142]. Пик симпатий к Евразийскому Таможенному союзу приходится на апрель 2015 г., когда половина опрошенных была готова выбрать это межгосударственное образование. Европейский Союз согласны были выбрать почти треть опрошенных (32,1%).

Постепенно число сторонников ТС снижается, достигнув минимальных значений в июне 2020 г. (18,5%). Число сторонников ЕС растет, и находится в разные годы в диапазоне 35,6 – 48,7%.

Диаграмма 3. Динамика ответов на вопрос «Если бы вам пришлось выбирать в ходе референдума между вступлением Республики Молдова в Европейский Союз или в Евразийский Таможенный Союз, что бы вы предпочли?»

Источник: Барометр общественного мнения, 2012-2021, http://bop.ipp.md/ru

Если бы гражданам Молдовы пришлось выбирать между ЕС и ЕАЭС, то за ЕС проголосовало бы в два раза больше респондентов (57%), чем за ЕАЭС — 27,9%. По сравнению с опросом в феврале 2021 г. более чем в два раза снизилось число тех, кто не смог ответить на этот вопрос. Это свидетельствует о том, что все больше молдавских граждан вырабатывают определенную позицию о присоединении Республики Молдова к ЕС или ЕврАзЭС.

Молдавские граждане считают, что Молдова может оказаться в выигрыше как от членства в

ЕС, так и от членства в ТС. Данные опроса 2019 г. свидетельствуют, что число респондентов, считающих, что Молдова окажется в выигрыше от членства в ЕС (47,1%) несколько выше, чем тех, кто считает, что Молдова выиграет от членства в ТС (45,8%). Количество респондентов, считающих, что Молдова проиграет от членства в ТС (28,6%) выше аналогичного показателя по ЕС (25,3%). Общим трендом является высокое число не определившихся с ответом на этот вопрос.

Таблица 4. Считаете ли Вы, что Республика Молдова оказалась бы в выигрыше или проигрыше от членства в ЕС / ТС (январь 2019)

Вариант ответа	Европейский Союз	Таможенный Союз
Только в выигрыше	15,7	18,1
Больше в выигрыше	31,4	27,7
Больше в проигрыше	19,5	22,0
Только в проигрыше	5,8	6,6
Не знаю	27,6	26,1

Источник: Барометр общественного мнения, 2012-2021, http://bop.ipp.md/ru

3. Представляет интерес позиции различных этнических групп в отношении присоединения Молдовы к ЕС или к Таможенному Союзу. Различие позиций проходит по критерию представитель титульной нации или этнического меньшинства Республики Молдова. Ранее в Барометре общественного мнения этнические меньшинства были представлены русскими, украинцами, гагаузами, болгарами и другими. И это справедливо, так как внутри этой категории наблюдаются отличия, иногда очень существенные, в отношении той или иной проблемы. В последнем опросе (июне 2021 г.) категория «этничность» была представлена двумя опциями – «молдаване / румыны» и «другие».

Опросы показывают, представители титульной нации в своем большинстве (3:1) проголосовали бы «за» Европейский Союз. В то время как представители этнических меньшинств проголосовали бы против вступления в ЕС в пропорции 1:3,5. В то же время результаты существенно отличались бы при голосовании за Евразийский Экономический Союз. За присоединение к ЕврАзЭС проголосовали бы ⅓ молдаван / румын и ¾ представителей этнических меньшинств. Среди проголосовавших «против» соотношение между представителями титульной нации и этнических меньшинств было бы 4:1 [12, с. 82]. Если бы стоял вопрос о выборе между присоединением Республики Молдова к Европейскому Союзу или Евразийскому экономическому союзу, то результаты голосования были бы следующие: молдаване / румыны проголосовали бы за ЕС в пропорции 3,5:1 «против»; представители этнических меньшинств – 1:5 «против». Среди тех, кто затруднился ответить или не ответил на этот вопрос, доля представителей этнических меньшинств несколько выше, чем молдаван / румын (11,8% и 9,1% соответственно). Эти результаты свидетельствуют об этническом противостоянии в молдавском обществе, которое является следствием событий начала 1990-х годов.

Выводы и рекомендации

В результате проведенного анализа геополитических ориентаций Республики Молдова на примере парламентских (2021) выборов в Республике Молдова мы пришли к следующим выводам:

1. При всей сложности и неоднозначности предпринимаемых действий Молдова движется

по пути европейской интеграции. Это обусловлено международным положением Республики Молдова, влиянием влиятельных внешних акторов, сложной социально-экономической ситуацией внутри страны и ходом общественно-политических трансформаций, электоральным поведением политических партий и т.д.

2. В результате досрочных парламентских (2021) выборов в парламент страны прошли три политических формирования. Впервые в современной молдавской политической истории правоцентристская партия смогла набрать более половины голосов избирателей. Республика Молдова получила стабильный парламент во главе с проевропейскими силами. Было сформировано пропрезидентское парламентское большинство, создано однопартийное правительство, обладающее всей полнотой власти и возможностью реально стать дееспособным и работающим правительством, поддержанным международными структурами и международным сообществом.

3. Анализ предвыборных платформ электоральных конкурентов показал, что проблема геополитического выбора в своем классическом варианте (ЕС или Россия), которая традиционно доминировала на выборах в постсоветской Молдове, не была основной или была модифицирована у основных участников парламентской гонки. Однако нельзя сказать, что эта проблема решена. Идея геополитический выбор трансформировалась в формулу «суверенитет или внешнее управление». На этих выборах основной идеей, объединяющей молдавских граждан, у победившей партии «Действие и Солидарность» была борьба с коррупцией, продажностью и неэффективностью правовой системы.

Опросы общественного мнения фиксируют отношение молдавского населения к различным геополитическим проектам – интеграции с Европейским Союзом или интеграции с Россией, Евразийским экономическим Союзом. Результаты свидетельствует об увеличении числа сторонников интеграции в ЕС и, соответственно, снижении интереса к ЕАЭС. Представители государствообразующего этноса – молдаване – чаще всего выступают сторонниками евроинтеграции, в то время как представители национальных меньшинств чаще идентифицируют себя с ориентацией на Россию. Таким образом, находясь между двумя региональными геополитическими системами – Европейским Союзом и Евразийским экономическим союзом, общественное мнение Республики Молдова испытывает на себе влияние множества внутренних и внешних факторов, что обусловливает его противоречивый и не всегда логичный характер.

Библиография

1. Alegerile parlamentare 2021, [on-line:] http://alegeri.md/ (Дата обращения 5.08.2021)

2. Central Electoral Commission of the Republic of Moldova, [on-line:] https://a.cec.md/ru/obshchee-chislo-izbirateley-vklyuchennykh-v-gosudarstvennyy-registr-izbirateley--2781_99716.html (Дата обращения 12.08.2021)

3. ENEMO International Election Observation Mission Early Parliamentary Elections, 11 July - Moldova 2021, [on-line:] http://enemo.eu/uploads/file-manager/ENEMOStatementofPreliminaryFindingsandConclusionsMoldovaEarlyParliamentaryElectionsJuly2021.pdf (Дата обращения 12.08.2021)

4. Hotărârea nr. 20 din 23 iulie 2021 cu privire la confirmarea rezultatelor alegerilor parlamentare anticipate din 11 iulie 2021 şi validarea mandatelor deputaților aleşi, [on-line:] https://www.constcourt.md/ccdocview.php?tip=hotariri&docid=776&l=ro (Дата обращения 5.08.2021)

5. Lege No. 294-XVI din 21-12-2007 privind partidele politice. Publicat: 29-02-2008 în Monitorul Oficial Nr. 42-44

6. Lista partidelor politice din Republica Moldova,

[on-line:] http://www.asp.gov.md/ro/node/3664 (Дата обращения 1.08.2021)

7. Moldova vremurilor bune, [on-line:] http://alegeri.md/images/a/ad/Program-electoral-pas-2021.pdf (Дата обращения 15.08.2021)

8. OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights. Moldova, Early Parliamentary Elections, 11 July 2021: Interim Report, [on-line:] https://www.osce.org/files/f/documents/c/e/490586.pdf (Дата обращения 12.08.2021)

9. Platforma electorala a Blocului Renato Usatii din 2021, [on-line:] http://alegeri.md/images/4/4c/Program-electoral-bru-2021.pdf (Дата обращения 15.08.2021)

10. Program-electoral-prm-2021, [on-line:] http://alegeri.md (Дата обращения 16.08.2021)

11. Programul Partidului socialiştilor din Republica Moldova, [on-line:] https://socialistii.md/program-psrm (Дата обращения 16.08.2021)

12. Raport Barometrul Opiniei publice 2021, https://ipp.md/2021-07/barometrul-opiniei-publice-iunie-2021/ (Дата обращения 18.08.2021)

13. МАРТЫНОВ, Алексей. Вместо сближения с РФ Додон решал личные вопросы, [on-line:] http://alfanews.md/index.php?newsid=24927 (Дата обращения 16.08.2021)

14. МОШНЯГА, В., МОШНЯГА, Г., ТУРКО, Т. Парламентские (2021) выборы в Республике Молдова: специфика и основные результаты. (В процессе публикации).

15. МОШНЯГА, В., ЦУРКАН, В., БАЙОР, П. Общественное мнение Республики Молдова о внешней политике страны. В: Детерминанты и перспективы политики европейской интеграции Республики Молдова. Краков, p.137-151.

16. ТОДУА, З. Молдавия: 10 лет имитации реформ. Независимая газета. 06.06.2021, [on-line:] https://www.ng.ru/dipkurer/2021-06-06/11_8166_moldova.html (Дата обращения 6.08.2021)

17. Молдова после выборов, [on-line:] https://www.svoboda.org/a/moldova-posle-vyborov-efir-v-20-32/31367220.html (Дата обращения 18.08.2021)

18. «Очистить от коррупции». Дан старт кампании к досрочным выборам в парламент Молдовы, [on-line:] https://www.dw.com/ru/v-moldove-dan-start-kampanii-k-dosrochnym-vyboram-v-parlament/a-57485469 (Дата обращения 16.08.2021)

19. ВЛАДИМИРОВ, Р. Итоги парламентских выборов в Молдове 11 июля 2021: Всё решила диаспора - PAS получает большинство, а Блок коммунистов и социалисты вместе с партией ШОР будут в оппозиции, [on-line:] www.kp.md: https://www.kp.md/daily/28302.5/4442844/ (Дата обращения 15.08.2021)

CZU [351+061.2](478+479.22+479.25)
DOI https://doi.org/10.52388/1812-2566.2021.3(94).07

TENDINȚELE DEZVOLTĂRII DIALOGULUI DINTRE ADMINISTRAȚIA PUBLICĂ ȘI ORGANIZAȚIILE SOCIETĂȚII CIVILE ÎN REPUBLICA MOLDOVA, GEORGIA, ARMENIA[1]

Liliana PALIHOVICI
Doctorandă, Școala doctorală în științe administrative,
Academia de Administrare Publică, Chișinău, Republica Moldova
e-mail: palihovici.liliana@gmail.com
https://orcid.org/ 0000-0002-6225-9494

Dialogul și cooperarea dintre administrația publică și organizațiile societății civile în cele trei state ale Parteneriatului Estic - Republica Moldova, Georgia și Armenia a cunoscut o dezvoltare pozitivă, deși destul de lentă, de la declararea independenței acestor state și până în prezent. În această perioadă au fost dezvoltate unele modele interesante și eficiente de dialog și colaborare dintre administrația publică și organizațiile societății civile. Rezultatele cercetării demonstrează că în instituțiile/comunitățile unde acest dialog este valorificat la justa lui valoare, comunitatea beneficiază de o guvernare eficientă, centrată pe problemele cetățenilor, iar gradul de interes și de implicare al cetățenilor în treburile comunității este mai mare, comparativ cu acele comunități unde acest dialog lipsește. Dialogul dintre administrația publică și organizațiile societății civile în cele trei state este caracterizat printr-un nivel scăzut de încredere dintre reprezentanții autorităților și cei ai organizațiilor societății civile. Legislația națională în toate cele 3 state prevede anumite forme de consultare publică, de implicare a cetățenilor și a organizațiilor societății civile în procesele de guvernare. Cu toate acestea, autoritățile publice locale nu dispun de capacități instituționale pentru organizarea și menținerea acestui dialog, cel puțin în măsura în care legislația națională stipulează acest lucru. În toate cele trei țări organizațiile societății civile se confruntă cu mari deficiențe de finanțare. Acest fapt nu le permite să-și dezvolte departamente organizaționale care s-ar ocupa de monitorizarea calității implementării politicilor publice naționale și locale.

Cuvinte-cheie: *administrație publică, societate civilă, dialog, Parteneriat Estic, Republica Moldova, Georgia, Armenia.*

TENDENCIES OF DEVELOPING DIALOGUE BETWEEN PUBLIC ADMINISTRATION AND CIVIL SOCIETY ORGANIZATIONS IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA, GEORGIA AND ARMENIA

The dialogue and cooperation between the public administration and civil society organizations in the three Eastern Partnership states - the Republic of Moldova, Georgia and Armenia has seen a positive, albeit rather slow, development since the declaration of independence of these states until now. During this period, some interesting and effective models of dialogue and collaboration between public administration and civil society organizations were developed. The results of the research show that in institutions / communities where this dialogue is valued at its fair

[1] *Acest articol a fost elaborat în cadrul grantului de cercetare oferit de Open Society Foundations. Opiniile exprimate în prezentul studiu sunt ale autorului și nu exprimă neapărat punctele de vedere ale Open Society Foundations.*

value, the community benefits from effective governance, focused on citizens' issues, and the degree of interest and involvement of citizens in community affairs is higher compared to those communities where this dialog is missing. The dialogue between the public administration and civil society organizations in the three states is characterized by a low level of trust between representatives of the authorities and those of civil society organizations. National legislation in all 3 states provides for certain forms of public consultation, involvement of citizens and civil society organizations in governance processes. However, local public authorities do not have the institutional capacity to organize and maintain this dialogue, at least to the extent required by national law. In all three countries, civil society organizations face severe funding shortfalls. This does not allow them to develop organizational departments that would monitor the quality of implementation of national and local public policies.

Keywords: *public administration, civil society, dialogue, Eastern Partnership, Republic of Moldova, Georgia, Armenia.*

TENDANCES DU DÉVELOPPEMENT DU DIALOGUE ENTRE L'ADMINISTRATION PUBLIQUE ET LES ORGANISATIONS DE LA SOCIÉTÉ CIVILE EN RÉPUBLIQUE DE MOLDOVA, EN GÉORGIE ET EN ARMÉNIE

Le dialogue et la coopération entre l'administration publique et les organisations de la société civile dans les trois États du Partenariat Oriental – la République de Moldova, la Géorgie et l'Arménie - ont connu un développement positif, quoique plutôt lent, depuis la déclaration d'indépendance de ces États jusqu'à présent. Au cours de cette période, des modèles intéressants et efficaces de dialogue et de collaboration entre l'administration publique et les organisations de la société civile ont été développés. Les résultats de la recherche montrent que dans les institutions / communautés où ce dialogue est valorisé à sa juste valeur, la communauté bénéficie d'une gouvernance efficace, centrée sur les problèmes des citoyens, et le degré d'intérêt et d'implication des citoyens dans les affaires communautaires est plus élevé que dans les communautés où ce dialogue fait défaut. Le dialogue entre l'administration publique et les organisations de la société civile dans les trois États se caractérise par un faible niveau de confiance entre les représentants des autorités et ceux des organisations de la société civile. La législation nationale des 3 États prévoit certaines formes de consultation publique, d'implication des citoyens et des organisations de la société civile dans les processus de gouvernance. Cependant, les autorités publiques locales ne disposent pas des capacités institutionnelles nécessaires pour organiser et maintenir ce dialogue, du moins dans la mesure où la législation nationale le prévoit. Dans les trois pays, les organisations de la société civile sont confrontées à des déficits de financement importants. Cela ne leur permet pas de développer des départements organisationnels qui seraient chargés du suivi de la qualité de la mise en œuvre des politiques publiques nationales et locales.

Mots-clés: *administration publique, société civile, dialogue, Partenariat Oriental, République de Moldova, Géorgie, Arménie.*

ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ ДИАЛОГА МЕЖДУ ОРГАНАМИ ГОСУДАРСТВЕННОГО УПРАВЛЕНИЯ И ОРГАНИЗАЦИЯМИ ГРАЖДАНСКОГО ОБЩЕСТВА В РЕСПУБЛИКЕ МОЛДОВА, ГРУЗИИ, АРМЕНИИ

Диалог и сотрудничество между органами государственного управления и организациями гражданского общества в трех странах Восточного партнерства – Республике Молдова, Грузии и Армении – развивались положительно, хотя и довольно медленно, с момента провозглашения независимости этих государств до настоящего времени. За этот период были разработаны интересные и эффективные модели диалога и сотрудничества между органами государственного управления и организациями гражданского общества. Результаты исследования показывают, что в институтах/сообществах, где этот диалог ценится по достоинству, сообщество выигрывает от эффективного управления, ориентированного на проблемы граждан, а также

степени заинтересованности и вовлеченности граждан в сообщество, положение дел выше по сравнению с теми сообществами, где этот диалог отсутствует. Диалог между органами государственного управления и организациями гражданского общества в трех государствах характеризуется низким уровнем доверия между представителями власти и организациями гражданского общества. Национальное законодательство во всех трех странах предусматривает определенные формы общественного обсуждения, вовлечения граждан и организаций гражданского общества в процессы управления. Однако, органы местного публичного управления не имеют институциональных возможностей для организации и поддержки этого диалога, по меньшей мере, на том уровне, в каком это требуется с точки зрения национального законодательства.. Во всех трех странах организации гражданского общества сталкиваются с серьезной нехваткой финансирования. Это не позволяет им развивать собственные департаменты и подразделения, которые бы следили за качеством реализации государственной и местной политики.

Ключевые слова: *государственное управление, гражданское общество, диалог, Восточное партнерство, Республика Молдова, Грузия, Армения.*

Introducere

În literatura de specialitate sunt cunoscute și se operează cu mai multe definiții și interpretări ale noțiunii de societatea civilă. Din acest considerent, este important de menționat, că în contextul acestei cercetări, prin conceptul de societate civilă, avem în vedere un sector distinct de cel de stat și de sectorul comercial (market), care după cum spune Michael McFaul *”societatea civilă reprezintă tot ce este între sfera privată și cea publică, unde indivizii sau grupuri de indivizi au posibilitatea să se organizeze în mod voluntar pentru ași promova colectiv interesele sau valorile”* [8, p.137]. În contextul acestei cercetări prin societate civilă și actorii societății civile, se subînțelege organizațiile necomerciale, grupurile de inițiativă locală, grupuri de acțiune locală și alte forme de organizare formal înregistrate sau neînregistrate, apolitice, etc. În literatura de specialitate organizațiile societății civile sunt diferite după caracterul activităților, valorilor pe care le promovează și instrumentelor de pledoarie pe care le utilizează.

Dezvoltarea acestui sector în țările Parteneriatului Estic și, în special, în Republica Moldova, Armenia și Georgia, este influențat de trecutul lor comun, ca state-părți ale fostei Uniuni Sovietice care au cunoscut parcursuri diferite, dar cu multe similitudini, generate, inclusiv, de mentalitatea post sovietică atât a populației, precum și a celor care au format noua elită politică și administrativă în tinerele state, care și-au declarat independența la începutul anilor 90. Acest lucru influențează nivelul și forma de comunicare între cei care iau deciziile, la nivel național sau local.

Deoarece organizațiile societății civile, sunt instituții care reprezintă și promovează interesele a diferitor grupuri de cetățeni, în acest articol este analizat aspectul ce ține de modalitatea cum acești actori influențează procesul de guvernare, și în mod aparte, dacă se implică în procesele de elaborare a politicilor publice, de monitorizare a implementării lor, precum și în alte activități ce influențează calitatea guvernării.

În acest articol este descrisă metodologia de cercetare utilizată de autor în colectarea datelor, iar conținutul este structurat în două capitole. În primul capitol sunt prezentate rezultatele cercetării calitative realizate la nivel de 3 țări: Georgia, Armenia și Republica Moldova, iar în capitolul doi sunt prezentate rezultatele cercetării cantitative realizate doar în Republica Moldova.

Metodologia de cercetare

Prezentul articol este elaborat în baza studiului sociologic „*Impactul dialogului și colaborării dintre administrația publică și organizațiile societății civi-*

le asupra calității actului de guvernare în Republica Moldova, Georgia și Armenia”.

Studiul sociologic este realizat prin 2 metode de colectare a datelor: cercetarea cantitativă și cea calitativă.

În cadrul *cercetării cantitative*, tehnica de cercetare utilizată este chestionarea. În total au fost realizate 209 chestionare, fiind intervievați 170 reprezentanți ai administrației publice locale și 39 reprezentanți ai organizațiilor necomerciale din Republica Moldova. Chestionarul a fost aplicat pentru două grupuri de respondenți. Tipul eșantionului este unul reprezentativ, probabilist, stratificat. Marja de eroare este de ±3%.

Structura eșantionului: Eșantionul pentru selectarea respondenților din rândul administrației publice locale, este distribuit uniform, conform datelor statistice existente dezagregate în funcție de mediul de reședință, sex, și perioada de guvernare (numărul de mandate).

În eșantion sunt incluse circa 20,9% din primăriile la conducerea cărora se află femei în calitate de primar, și în cazul a 79,1% - primării conduse de un bărbat. În circa jumătate dintre primăriile incluse în eșantion (48,3%), primarul este la primul mandat. Este important de menționat faptul că în cadrul studiului au fost intervievați atât primarii, viceprimarii (72,5%) cât și secretarii consiliilor locale (27,5%). Din numărul total al respondenților, mai mult de jumătate sunt bărbați (58%). Totodată, jumătate din respondenți au o experiență de muncă ca funcționar public mai mare de 10 ani. Circa 57% dintre respondenți reprezentanți ai administrației publice locale au vârsta mai mare de 50 ani.

Pentru chestionarea reprezentanților organizațiilor societății, în eșantion sunt incluse: organizații din mediul urban (74,4%) iar 25,6% din mediul rural, care prestează servicii atât la nivel național cât și la regional și local.

O pondere mai mare în eșantion o au respondenții de gen feminin (71,8%), din rândul reprezentanților organizațiilor societății civile, care activează în funcția de președintă sau vicepreședintă a organizației. Circa jumătate dintre respondenți au vârsta de până la 45 ani (53,9%), și o experiență de muncă în domeniul asociativ mai mare de 10 ani (61,5%).

Cercetarea calitativă este realizată în baza analizei legislației celor 3 țări cu referire la cadrul de dialog și cooperare dintre administrația publică și organizațiile societății civile în procesul de guvernare și în baza interviului aprofundat. Pentru interviurile realizate a fost utilizat un singur Ghid de interviu pentru reprezentanții din toate trei țări. În total, s-au realizat 25 interviuri aprofundate, inclusiv: Republica Moldova (15), Georgia (5) și Armenia (5). În Republica Moldova au fost intervievați 2 reprezentanți ai APC, 6 reprezentanți ai APL de nivel 2 (1 președinte de raion, 4 vicepreședinți de raion și 1consilier municipal), și 5 reprezentanți ai APL de nivel 1 (primari) și 2 - reprezentanți ai OSC. În Georgia și Armenia au fost intervievați câte un reprezentant din administrația publică și câte 4 de la organizațiile societății civile.

Colectarea datelor cantitative și calitative s-a desfășurat în perioada lunilor august – noiembrie 2021.

Modele de dialog și cooperare dintre administrația publică și societatea civilă din Georgia, Armenia și Republica Moldova

Dialogul, colaborarea și activitatea comună a administrației publice și organizațiile societății civile, reprezintă o precondiție de bază pentru ca actorii societății civile, prin activitatea lor, să contribuie ca orice persoană, să poată beneficia de toate drepturile omului (civile, culturale, economice, politice și sociale). Elementele cheie ale mediului de activitate și colaborare pentru organizațiile societății civile sunt reprezentate de drepturile și libertățile fundamentale, precum și condițiile necesare pentru sprijinirea și dezvoltarea acestui sector. Conținutul și calitatea

relației dintre administrația publică și societatea civilă sunt esențiale pentru definirea mediului de activitate al societății civile.

În urma analizei evoluției cooperării și dialogului dintre administrația publică și organizațiile societății civile în Georgia, Armenia și Republica Moldova, se constată că în toate aceste state acest dialog există și este mai pronunțat la nivel național, comparativ cu nivelul administrației publice locale. În opinia reprezentanților societății civile din Georgia, exprimat în cadrul interviurilor, *„acest dialog există și este instituționalizat la nivel național, iar la nivel local el poate fi observat mai activ în Tbilisi, Batumi, Kutaisi și în regiunea Guria, pe când în restul administrațiilor locale el este slab prezent și dezvoltat, sau chiar practic lipsește"*[10]. La nivel național, în legislația cu privire la elaborarea documentelor de politici, precum și în Regulamentul parlamentului, în strategia de monitorizare a implementării obiectivelor de dezvoltare durabilă din Georgia, *„sunt stabilite prevederi ce încurajează dialogul și cooperarea administrației publice cu organizațiile societății civile. Spre exemplu, în Georgia, în toate comisiile de reformă sunt neapărat incluși și reprezentanții organizațiilor societății civile, iar în cazurile când această condiție nu este respectată, autoritățile și procedurile sunt criticate dur de societatea civilă*" [11]. În același timp, reprezentanții organizațiilor societății civile pot participa la discutarea diverselor subiecte de interes public în cadrul comisiilor parlamentare. Potrivit opiniilor participanților la interviuri din Georgia, reforma securității muncii este un bun exemplu unde reprezentanții organizațiilor societății civile s-au implicat activ și au contribuit la avansarea legislației pe această dimensiune. Un alt exemplu pozitiv din Georgia de dialog între administrația publică și organizațiile societății civile este cel condus de Consiliul pentru Egalitate de Gen, care se implică în dialogul pe politici pentru asigurarea egalității. Reprezentanții din partea autorităților publice intervievați au menționat drept exemplu pozitiv de cooperare a autorităților publice cu organizațiile societății civile procesul de elaborare a „conceptului pentru tineret", în cadrul căruia a fost creat un grup de lucru din care au făcut parte organizații ale societății civile și experți independenți care au contribuit la elaborarea documentului. Adițional, și consultările naționale organizate pe marginea legii sportului în 2019 în Georgia, la fel sunt prezentate ca un exemplu pozitiv de dialog și cooperare.

Dialogul autorităților locale cu cetățenii și structurile care le reprezintă interesele, este descris în Legea cu privire la autoritățile publice locale din Georgia [7], unde în secția IV, capitolul XI este descrisă modalitatea de participare a cetățenilor în procesele de guvernare locală. Legea garantează dreptul și posibilitatea pentru cetățeni de a se implica. Conform acestei legi, pentru a asigura participarea cetățenilor în procesele de administrare la nivel local, „*organele municipale și funcționarii organelor municipale sunt obligați să asigure condiții organizatorice, materiale și tehnice pentru primirea și întâlnirea cetățenilor, pentru asigurarea participării acestora la activitățile administrației municipale, inclusiv la sesiunile instituțiilor publice colegiale și cele de luare a deciziilor transparente"* [7]. Formele de participare descrise de lege sunt participarea în adunările generale ale administrației, expedierea petițiilor, participarea în cadrul „consiliului de consilieri civili", participarea la ședințele consiliului local/municipal (*sakrabulo*) și în comisiile lui, precum și la evenimentele de prezentare a rapoartelor primarului (*gamgebeli*), dar și prin alte forme, care pot suplimentar fi stabilite de către consiliul municipal. Din interviurile realizate se constată că cea mai frecvent utilizată formă de implicare a cetățenilor este petiția, iar participarea la ședințele *sakrabulo* este cel mai des practicată de către organizațiile societății civile. În general, în opinia reprezentanților societății civile intervievați, cetățenii manifestă interes scăzut de implicare, fiind,

deseori, slab informați, respectiv ei nu cunosc suficient despre această oportunitate, sau dacă cunosc nu au încredere în eficiența acestor instrumente de participare. Conform opiniei reprezentanților organizațiilor societății civile, această implicare a societății civile și a cetățenilor în procesele de guvernare este dictată de deschiderea și voința autorităților. Acolo unde autoritățile publice apreciază rolul și contribuția de mediator între administrație și cetățeni, adusă de organizațiile societății civile, procesul de guvernare este mai transparent ți succesele sunt mai multe. Există administrații publice locale care diversifică formele de participare a cetățenilor și organizațiilor societății civile. Aceste cazuri sunt rare, dar există. Printre formele noi, promovate în Georgia, este participarea prin intermediul platformei on-line la „bugetul participativ" și transmiterea on-line a ședințelor publice *sakrabulo*.

Chiar dacă sunt cunoscute mai multe exemple de implicare a societății civile în procesele de elaborare a politicilor și în cele ce țin nemijlocit de guvernare la nivel național și local, nu se poate vorbi despre un proces existent continuu și eficient. Acest lucru se întâmplă din mai multe cauze, care au fost menționate, atât de reprezentanții organizațiilor societății civile, precum și de cei din administrația publică. Printre cauzele principale este vigilența sporită a reprezentanților societății civile de implicare în aceste procese, deoarece au fost cunoscute cazuri, când autoritățile au utilizat evenimentele de consultare, în calitate de instrumente de argumentare a unor acțiuni ale administrației, la care organizațiile societății civile nu au participat sau nu și-au manifestat susținerea. O altă cauză al dialogului scăzut, în special la nivel local, îl constituie numărul mic de organizații ale societății civile care activează la nivel local și capacitățile lor slabe de a organiza sau a se implica în activități de pledoarie. În același timp, participanții la cercetare au menționat și lipsa platformelor organizațiilor societății civile care ar putea aduce plus valoare acestui dialog. Cea mai cunoscută platformă activă de organizații neguvernamentale în Georgia rămâne a fi Platforma Națională din Georgia a Forumului Societății Civile din Parteneriatul Estic. Conform opiniei liderilor organizațiilor societății civile intervievați, cu toate că există organizații puternice cu expertiză pe diferite subiecte importante, în majoritatea cazurilor, aceste organizații nu cunosc cum să expedieze recomandări pentru autoritățile publice în scopul îmbunătățirii actului de guvernare. „*Drept urmare, intervențiile societății civile, deseori se finalizează cu o expunere de pretenții care nu este urmată de propuneri concrete pentru schimbare*"[10]. Cu toate acestea, unii reprezentanți ai societății civile participanți la interviuri menționează că sunt și exemple de implicare activă cu recomandări constructive din partea organizațiilor societății civile, însă propunerile lor nu sunt întotdeauna luate în calcul de autoritățile naționale și locale. Un exemplu semnificativ este situația creată în cadrul Parteneriatului pentru o Guvernare Deschisă, inițiativă care conform opiniei organizațiilor neguvernamentale din Georgia, tenează de mai mult de doi ani. Despre calitatea dialogului dintre administrația publică și organizațiile societății civile vorbește și apelul public al organizațiilor societății civile din Georgia în care se menționează „*că guvernul a ignorat o parte semnificativă a sugestiilor făcute de sectorul neguvernamental în cadrul Parteneriatului pentru o Guvernare Deschisă. Guvernul și-a asumat obligația de a transforma procesul de cooperare cu societatea civilă din unul ,,de fațadă" într-un proces real și important pentru a asigura o participare semnificativă a sectorului civil în planificarea unor reforme ambițioase asumate de către autorități*" [9]. Tot în acel apel, organizațiile societății civile semnatare consideră că „*Guvernul a creat un Consiliu de coordonare inter-instituțională pentru guvernare deschisă în care societatea civilă are un vot*

consultativ. Această inițiativă a Guvernului aduce, cu siguranță o schimbare pozitivă care introduce o nouă practică de bună. Din păcate însă, această schimbare a rămas doar pe hârtie și timp de doi ani de la înființarea Consiliului, nici o ședință nu a fost organizată. Dacă această inițiativă ar fi implementată, Georgia ar deveni unul dintre liderii guvernării deschise" [9].

În opinia, unei experte georgiene în bună guvernare, exprimată în cadrul interviului, una din dificultățile pe care le întâmpină acest dialog în țara lor, este voința politică scăzută a ambelor părți participante la dialog. Uneori, atât autoritățile publice, cât și organizațiile societății civile nu apreciază adecvat valoarea pe care o poate aduce această cooperare procesului de guvernare. În același timp, experta menționează nivelul de încredere scăzut între partenerii de dialog. În cele mai dese cazuri, organizațiile societății civile nu au încredere în capacitățile autorităților de a schimba situația și îi consideră prea influențați politic. Un alt motiv care argumentează încrederea scăzută, este și percepția de corupție a autorităților locale, precum și faptul, că în majoritatea cazurilor nu se acționează în interesul cetățeanului. În același timp, experta menționează capacitățile scăzute ale organizațiilor societății civile de a construi un dialog durabil orientat pe schimbare în actul de guvernare.

În Armenia, conform opiniei reprezentanților organizațiilor societății civile intervievați, dialogul dintre autoritățile publice și organizațiile societății civile, este unul fragmentat, sporadic și neinstituționalizat. Așa cum se întâmplă în Georgia și în Republica Moldova, procedura de consultare publică a proiectelor de legi, hotărâri de guvern, decizii ale autorităților locale este prevăzută și în legislația națională a Armeniei. Conform articolelor 27, 27.1 ale Legii cu privire la actele juridice [6], în procesul de elaborare a proiectului pot fi implicați și reprezentanți ai organizațiilor științifice, organismelor și organizațiilor interesate, precum și experți. Instituția responsabilă de elaborarea proiectului actului legislativ poartă toată răspunderea organizării consultărilor publice asupra proiectului, al căror scop este notificarea persoanelor fizice și juridice cu privire la proiectul de act de reglementare și colectarea de opinii. Tot această instituție poartă și responsabilitatea de ajustare a proiectului de act normativ conform propunerilor recepționate. Legea prevede, că procesul de consultări publice include publicarea proiectului pe site-ul instituției responsabile, organizarea unor ședințe de consultare publică, întâlniri și discuții cu părțile interesate, organizarea audierilor publice, discuții și sondaje de opinie publică. Procesul de consultare publică este organizat pe parcursul a cel puțin 15 zile. Propunerile colectate în procesul de consultări publice sunt incluse într-o sinteză cu explicațiile de rigoare privind acceptarea sau respingerea acestora și justificarea motivelor respingerii, care însoțesc proiectul către autoritatea care trebuie să-l adopte.

În urma analizei procesului de consultare publică reglementat de către autoritățile din Armenia, în cadrul interviurilor realizate cu reprezentanții organizațiilor societății civile, a fost cercetată eficiența și relevanța acestui mecanism de consultare. În acest sens, persoanele intervievate menționează că există un portal *web* [16], unde organizațiile societății civile și alți actori pot expedia propuneri pentru îmbunătățirea proiectelor de acte juridice, și tot acolo pot vedea dacă propunerea lor a fost sau nu acceptată. Pe lângă oportunitatea oferită de acest portal, organizațiile societății civile sunt, uneori, invitate să participe la elaborarea diferitor proiecte de acte juridice sau concepte de reforme importante. Spre exemplu, *‚în 2018, a fost creat un grup de lucru pentru elaborarea codului electoral, iar jumătate din membrii lui erau reprezentanții organizațiilor societății civile*" [12]. Aceste experiențe sunt interesante dar, în opinia reprezentanților organizațiilor societății

civile intervievați, „*ele nu reprezintă dovada unui dialog constant, deoarece nu există un mecanism care ar instituționaliza acest dialog*” [12]. Cel mai des, dialogul acesta se produce pe domenii ce țin de drepturilor omului și reforma electorală. Potrivit opiniilor persoanelor intervievate din Armenia, consultările la nivel parlamentar se realizează, foarte rar și în marea majoritate a cazurilor acest lucru se produce la solicitarea donatorilor și partenerilor de dezvoltare a țării, care finanțează reformele. Reprezentanții organizațiilor societății civile intervievați au menționat și despre existența unei reticențe a deputaților referitor la consultările cu societatea civilă. Reprezentanții organizațiilor societății civile au menționat în cadrul interviurilor că deseori au auzit opinii exprimate de deputați, că odată ce parlamentul este legitim și deputații au fost aleși de către cetățeni, ei nu au nici o obligație de a consulta acțiunile și proiectele cu organizațiile societății civile. Într-o astfel de stare de spirit, opinia societății civile este consultată mai rar. Totodată, persoanele intervievate consideră că dialogul și cooperarea dintre autoritățile publice și societatea civilă depind și de interesul și capacitățile organizațiilor societății civile pentru a duce un dialog activ și consistent cu autoritățile publice. În cele mai dese cazuri, organizațiile societății civile au capacități scăzute sau au alte subiecte pe agendele lor în dependență de domeniile care sunt finanțate de donatori externi, care nu întotdeauna coincid cu subiectele de pe agenda autorităților.

Experiența Republicii Moldova în organizarea dialogului cu organizațiile societății civile a cunoscut diferite etape de dezvoltare, cu perioade de ascendență și de regres. Acest dialog este organizat având la baza mai multe acte normative printre care Legea privind transparența în procesului decizional [1], Legea privind accesul la informație, Legea cu privire la actele normative[2], Legea privind aprobarea strategiei de dezvoltare a societății civile pentru perioada 2018-2020 [3] și Hotărârea de Guvern cu privire la mecanismul de consultare publică cu societatea civilă în procesul decizional [4]. Cooperarea și dialogul cu societatea civilă au fost declarate printre prioritățile guvernului din 2009 și până în prezent. În 2010, Guvernul a creat Consiliul Național de Participare [5] pentru a facilita participarea organizațiilor societății civile în procesul de elaborare, implementare, monitorizare, evaluare și actualizare a documentelor de politici publice. Consiliul are ca scop dezvoltarea şi promovarea parteneriatului strategic între autoritățile publice, societatea civilă şi sectorul privat în vederea consolidării democrației participative în Republica Moldova, prin facilitarea comunicării şi participării părților interesate la identificarea şi realizarea priorităților strategice de dezvoltare a țării la toate etapele şi crearea cadrului şi capacităților instituționale de asigurare a implicării plenare a părților interesate în procesul de luare a deciziilor. Consiliul Național de Participare, în mod special, în primii ani de existență, a reprezentat un exemplu pozitiv de cooperare și dialog dintre guvern și organizațiile societății civile. Prin acest Consiliu societatea civilă a obținut o tribună publică, de prezentare a opiniilor și recomandărilor pentru actul de guvernare. În urma analizei activității Consiliului Național de Participare, s-a constatat că după câtiva ani de existență, activitatea acestui Consiliu a fost compromisă, fapt confirmat și de opinia mai multor lideri ai organizațiilor societății civile. Actele de compromitere a Consiliului sunt documentate prin activitățile mai multor funcționari, care au încercat prin diferite metode să dea o conotație/influență politică acestei structuri. Într-un astfel de context mai multe organizații ale societății civile au refuzat să facă parte din acest Consiliu, deoarece nu au dorit să fie parte a unor ,,jocuri politice”. Astfel, o platformă eficientă de dialog la nivelul executivului național, este astăzi nevalorificată, atât de administrația publică, cât și de societatea civilă.

O altă inițiativă de dialog dintre organizațiile societății civile și administrația publică locală o reprezintă Consiliile Raionale de Participare, create doar în câteva raioane, dar care au influențat mult nivelul de transparentizare a procesului decizional în raioanele unde astfel de Consilii funcționează. Obiectivele acestor consilii sunt de a contribui la consolidarea transparenței în procesului decizional în cadrul Consiliului Raional, precum și de a facilita implicarea organizațiilor societății civile locale în monitorizarea actului de guvernare a autorității publice raionale și modului de luare a deciziilor, inclusiv consultarea deciziilor de o importanță majoră pentru cetățenii din teritoriul guvernat [17].

O altă practică de cooperare a administrației publice cu societatea civilă în scopul asigurării bunei guvernări în Republica Moldova, ține de includerea reprezentanților organizațiilor societății civile în componența grupurilor de lucru pentru elaborarea proiectelor de legi, care vizează importante elemente de reformă, sau în cadrul comisiilor de concurs implicați în selectarea candidaților pentru funcții publice importante în stat (exemplu: comisia de concurs pentru selectarea secretarilor de stat, a procurorului general, etc). Reprezentanții societății civile sunt membri ai consiliilor colegiale ale ministerelor, agențiilor de stat și sunt invitați să participe în componența consiliilor de administrare a companiilor cu capital de stat.

Conținutul și parametrii dialogului societății civile cu Parlamentul se stabilește în cadrul conferinței anuale „Cooperarea dintre Parlament și societatea civilă" [18], care reprezintă un forum de discuții, unde se evaluează gradul de implementare a Strategiei de dezvoltare a societății civile, nivelul de implicare a sectorului asociativ în procesele decizionale, precum și prezentarea bunelor practici din programelor de susținere implementate cu sprijinul partenerilor externi, întru dezvoltarea și consolidarea democrației participative în Republica Moldova. De obicei, la această discuție participă organizațiile societății civile, membrii guvernului, ai parlamentului și reprezentanții partenerilor de dezvoltare. Din anul 2017 această platformă nu a mai fost convocată, iar dialogul societății civile cu parlamentul s-a concentrat pe comunicarea organizațiilor societății civile cu comisiile parlamentare.

În Republica Moldova, spre deosebire de Georgia și Armenia, organizațiile societății civile, în ultimii ani, au investit în capacitățile lor de advocacy și au creat diverse platforme, care se implică în dialogul de politici cu autoritățile publice. Printre cele mai active platforme sunt Platforma „Viața fără violență ", Platforma Naționala a Societății Civile din cadrul Parteneriatului Estic, Alianța ONG-lor Active în domeniul Protecției Sociale a Familiei și Copilului, Alianța Organizațiilor pentru Persoane cu Dizabilități, Platforma pentru Egalitate de Gen, Consiliul Național al ONG-lor și alte platforme, coaliții și alianțe active pe diverse domenii de dezvoltare.

La nivel local situația este diferită și intensitatea dialogului dintre administrația publică și organizațiile societății civile diferă de la regiune la regiune și de la localitate la localitate și în mare parte, depinde de nivelul de informare și înțelegere a importanței acestui dialog de către persoanele alese sau numite în funcții publice, precum și de nivelul de pregătire a organizațiilor societății civile pentru a se implica în acest dialog. Unii reprezentanți ai administrației publice intervievați afirmă că „ organizațiile societății civile locale trebuie să fie mai active, ele au nevoie de a fi încurajate," pentru a participa în dialogul pentru bună guvernare și luare a deciziilor [13].

Opinii și percepții ale administrației publice locale și ale organizațiilor societății civile despre implicare și cooperare la nivel local (cazul Republicii Moldova)

În acest compartiment din articol sunt prezentate rezultatele unei cercetări cantitative rea-

lizate în baza unui chestionar completat atât de reprezentanții administrației publice locale, precum și de reprezentanții organizațiilor societății civile din Republica Moldova cu privire la cooperarea și dialogul atât în actul de guvernare, cât și în procesul de soluționare a problemelor social-economice. Un element important, care dictează gradul de cooperare și dialog dintre administrația publică și societatea civilă, îl reprezintă încrederea pe care o au fiecare dintre acești actori în capacitățile celuilalt de a schimba sau de a contribui la schimbarea în bine a stării de lucruri pentru cetățeni. Altfel spus, care este gradul de încredere al organizațiilor societății civile în capacitățile administrației publice de a rezolva problemele social-economice ale cetățenilor pe care îi guvernează, și cum își autoevaluează capacitățile administrația publică locală de a face față acestor probleme din teritoriile pe care le administrează. Rezultatele cercetării arată, că reprezentanții societății civile consideră că administrația publică locală se descurcă „modest" cu această sarcină. Astfel, din totalul respondenților din rândul societății civile, peste 82 la sută au menționat că administrația publică locală se descurcă „așa și așa" și „în mică măsură", iar 2.6% din respondenți au menționat că nu se descurcă deloc, și doar 15.4% din ei au spus că APL se descurcă în „mare măsură".

Pe de altă parte, percepția administrația publică locală despre capacitățile lor de a soluționa problemele cetățenilor este mult mai pozitivă. Peste 55% din reprezentanții administrației publice locale chestionați au menționat că se descurcă în „foarte mare măsură" sau „în mare măsură" în rezolvarea problemelor social- economice ale comunității și doar 10.9 % din ei au menționat că se descurcă „în mică măsură" sau „deloc" (figura 1). Decalajul enorm dintre percepția celor ce guvernează și percepția celor guvernați joacă un rol considerabil în crearea precondițiilor necesare pentru implicarea cetățenilor, la general și a organizațiilor societății civile, în particular, într-un dialog cu administrația publică locală , în vederea participării și contribuției la îmbunătățirea actului de guvernare.

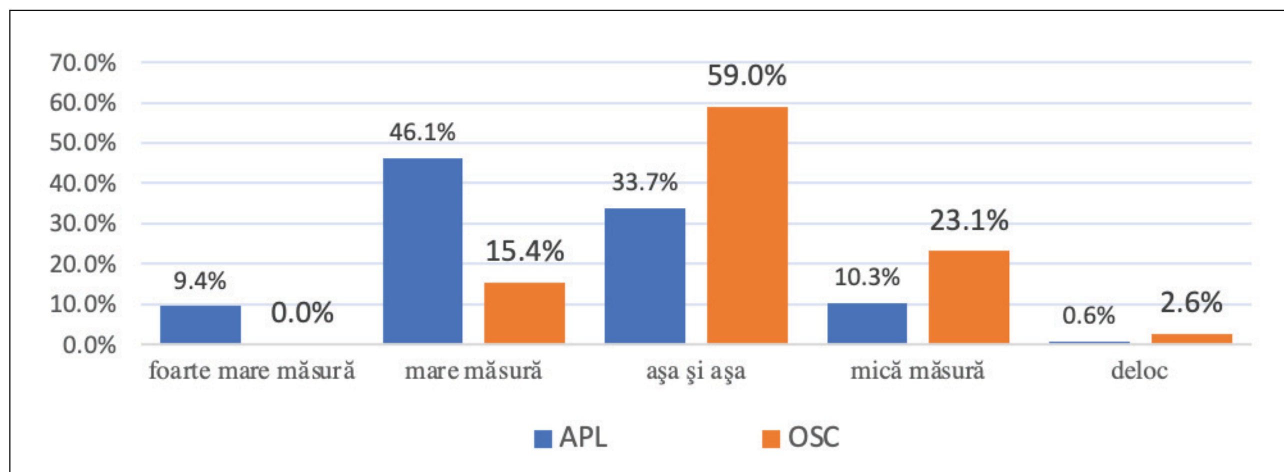

Figura 1. Percepția APL și OSC privind gradul de implicare ale APL în soluționarea problemelor social-economice

Sursa: Palihovici L. Studiu sociologic „Impactul colaborării și dialogului dintre administrația publică și organizațiile societății civile asupra calității guvernării".

Pe de altă parte, analiza percepțiilor respondenților din rândul organizațiilor societății civile și administrației publice locale referitor la capacitățile societății civile de a contribui, sau de a se implica în soluționarea problemelor social- economice a comunității, scoate în evidență că autopercepțiile organizațiilor societății civile despre capacitățile lor de implicare în procesele susmenționate sunt mult mai pozitive decât percepția administrației publice locale. Astfel, 29.3% din respondenți-reprezentanți ai administrației publice locale consideră, că organizațiile societății civile se implică în „foarte mare măsură" sau „în mare măsură" în soluționarea problemelor social-economice ale comunității comparativ cu 66.7% din respondenți-reprezentanți ai societății civile. În același timp, din răspunsurile colectate, reiese că 38.2% din respondenții ce reprezentă administrația publică locală consideră, că implicarea organizațiilor societății civile în soluționarea problemelor social-economice este „ în mică măsură" sau „deloc" (figura 2). Răspunsul la aceste două întrebări denotă că, atât administrația publică locală, cât și organizațiile societății civile, apreciază relativ înalt propria implicare și mai puțin contribuția celeilalte părți. Rezultatele cercetării, arată motivele care afectează dialogul și cooperarea în Republica Moldova.

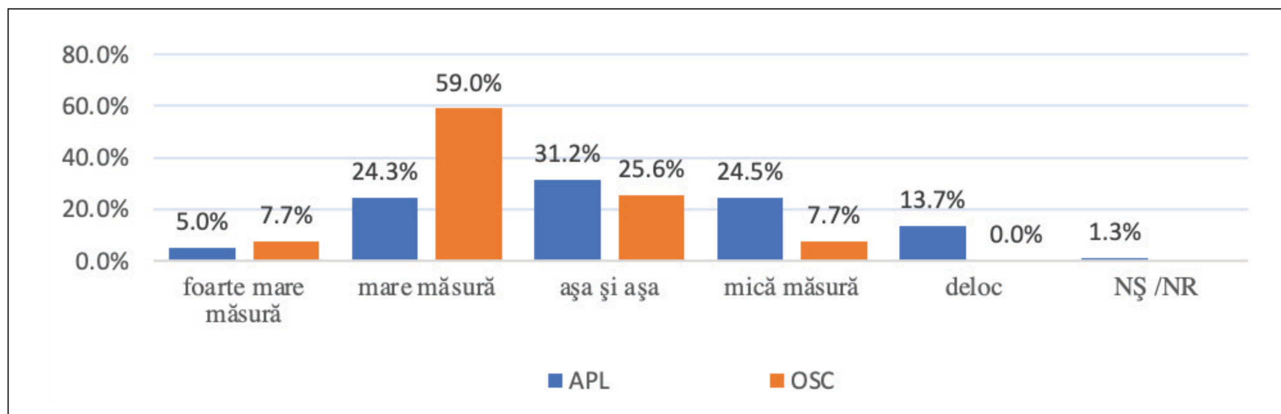

Figura 2. Proporția în care OSC contribuie / se implică în soluționarea problemelor social-economice din comunitate

Sursa: Palihovici L. Studiu sociologic „Impactul colaborării și dialogului dintre administrația publică și organizațiile societății civile asupra calității guvernării".

Nu există o percepție comună referitor la problemele, în care se implică, cel mai mult, organizațiile societății civile . Reprezentanții administrației publice locale de nivelul doi intervievați consideră că organizațiile societății civile preferă să se implice mai mult în soluționarea problemelor locale/sătești de cât a celor la nivel raional [13]. Acest lucru este confirmat și de răspunsurile colectate prin intermediul chestionarelor. Printre domeniile recunoscute de ambele părți, ca cele în care societatea civilă se implică cel mai frecvent sunt: soluționarea problemelor legate de salubrizarea parcurilor, comunităților, activități de protecție a mediului, îmbunătățirea infrastructurii instituțiilor de învățământ, oferirea de ajutor material diferitor grupuri social vulnerabile, crearea de servicii de colectare și evaluare a deșeurilor, încurajarea

participării civice a cetățenilor din localitate. Peste 72 % din respondenții-reprezentanți ai organizațiilor societății civile au menționat despre rolul lor în crearea serviciilor sociale, în același timp, doar 40% la suta din respondenții din partea autorităților publice au menționat acest lucru. Circa 83 % din respondenții din partea organizațiilor societății civile menționează rolul lor major în atragerea de resurse externe prin diverse proiecte și fonduri necesare pentru comunitate comparativ cu 43% din respondenți din administrația publică locală care menționează implicarea organizațiilor societății civile în soluționarea problemelor legate de deficitul de resurse financiare pentru proiecte locale (figura 3).

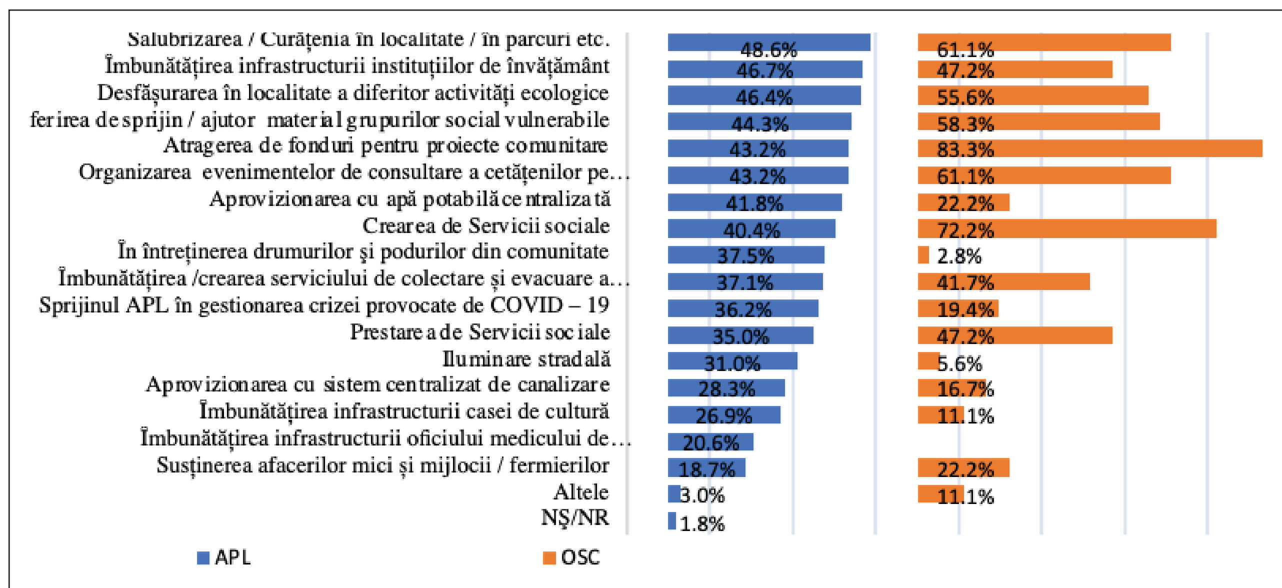

Figura 3. Probleme, la soluționarea cărora se implică OSC la nivel de comunitate

Sursa: Palihovici L. Studiu sociologic „Impactul colaborării și dialogului dintre administrația publică și organizațiile societății civile asupra calității guvernării".

Din lista lungă de probleme, în opinia ambelor părți, cel mai frecvent societatea civilă se implică în soluționarea problemelor din comunitate ce țin de salubrizare, atragerea de resurse pentru asigurarea cu apă potabilă a gospodăriilor din comunitate, desfășurarea activităților de educație ecologică, asistență diferitor grupuri vulnerabile, îmbunătățirea infrastructurii instituțiilor de învățământ, stabilirea graficului pentru colectarea deșeurilor . În același timp, doar 8,7% din respondenții din administrația publică locală și 19.2% din rândul organizațiilor societății civile au remarcat implicarea organizațiilor societății civile în activități ce țin de finanțele și politicile publice, sau mai exact în activități de stabilire a priorităților de dezvoltare a comunității și ajustare a bugetului local la aceste priorități.

Există o percepție generală în Republica Moldova, și acest lucru a fost confirmat de mai multe ori de diferite alte cercetări și el apare deseori și în mesajele publice ale primarilor, precum că cetățenii sunt apatici și nu dau curs invitațiilor administrației publice locale de a participa în consultări publice pe diverse subiecte de interes comunitar. Acest fapt este confirmat și de cercetarea dată, unde doar 17% din respondenți-reprezentanți ai administrației publice locale și 17.9% din cei de la organizațiile societății civile au menționat, că cetățenii se implică în „foarte mare măsură" sau în „mare măsură" în soluționarea problemelor comunității, iar 39,5% din reprezentanții APL și 33,4% din cei de la OSC au spus că cetățenii se implică în „mică măsură" sau „deloc" (figură 4).

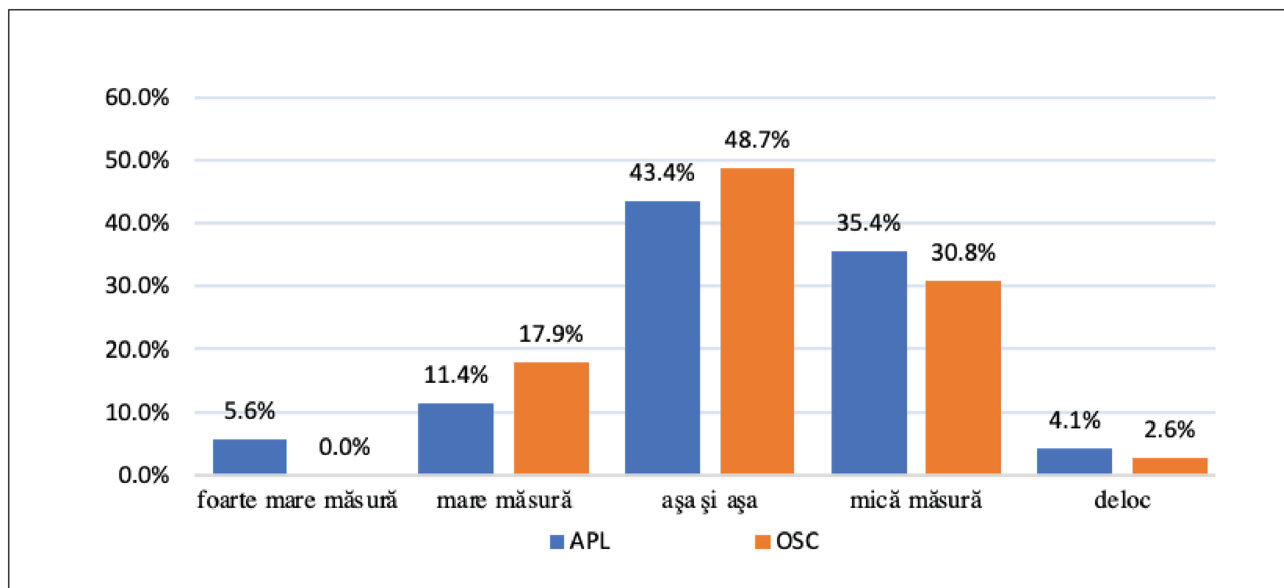

Figura 4. Implicarea cetățenilor în soluționarea problemelor din comunitate

Sursa: Palihovici L. Studiu sociologic „Impactul colaborării și dialogului dintre administrația publică și organizațiile societății civile asupra calității guvernării".

Printre formele preferate de cetățeni, de implicare în soluționarea problemelor social -economice, sunt contribuția prin muncă voluntară, participarea la consultări și donațiile financiare. Din experiența OSC peste 84% din cetățeni se implică prin muncă voluntară, pe locul doi în preferințe fiind participarea la consultări și oferirea de sfaturi (figura 5). Cu toate acestea, atunci când se dorește o mai mare implicare a cetățenilor, administrația publică locală explorează diferite instrumente de informare/consultare a cetățenilor. În cadrul interviurilor, reprezentanți ai administrației publice locale de nivelul unu, au menționat că pentru a afla care este opinia cetățenilor referitor la prioritățile de dezvoltare a localității, au organizat „sondaje la nivel de localitate, unde toți cetățenii au răspuns, nu a refuzat nimeni" [14].

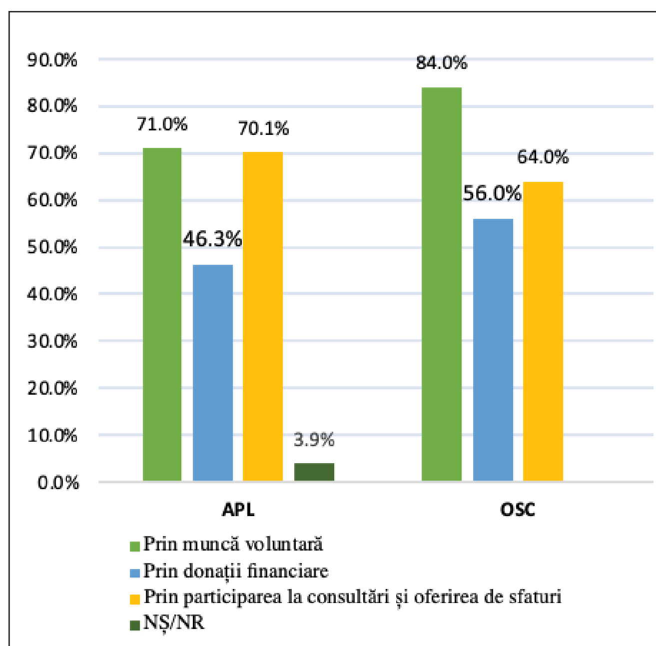

Figura 5. Metodele preferate de implicare a cetățenilor

Sursa: Palihovici L. Studiu sociologic „Impactul colaborării și dialogului dintre administrația publică și organizațiile societății civile asupra calității guvernării".

Cel mai frecvent în activități, ce contribuie la soluționarea problemelor comune se implică elevii, tinerii, profesorii și pensionarii. Respondenții din rândul organizațiilor societății civile menționează elevii ca cea mai activă parte a populației din comunitate, urmați de tinerii cu vârsta între 18-25 ani. Din răspunsurile respondenților din administrația publică locală, rezultă că cei mai activi cetățeni sunt persoanele cu vârsta între 26-60 ani, urmați de elevi (figura 6).

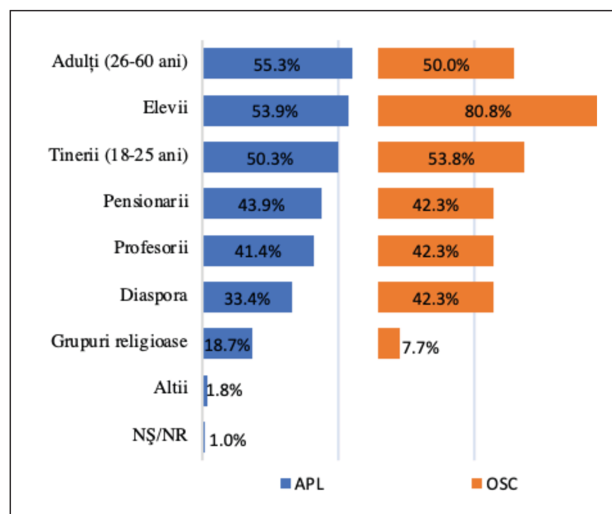

Figura 6. Grupurile de cetățeni mai deschise spre colaborare

Sursa: Palihovici L. Studiu sociologic „Impactul colaborării și dialogului dintre administrația publică și organizațiile societății civile asupra calității guvernării".

Urmând tendințele din ultimii ani, de a consolida conexiunile dintre comunități și diaspora, de a implica diaspora în dezvoltarea comunității, cercetarea a scos în evidență care este la etapa actuală relația dintre administrația publică locală, organizațiile societății civile și diaspora. Peste 41% din respondenții de la administrația publică locală și 43.6% din rândul organizațiilor societății civile au menționat că au o relație destul de bună cu diaspora, în același timp, 41,5% din respondenți-reprezentanți ai administrației publice și 38.5% respondenți-organizații ale societății civile au menționat ca nu au nici o relație cu diaspora din comunitatea lor.

Aceste date ale sondajului denotă că aproape jumătate din administrațiile publice precum și organizațiile societății civile nu au o legătură cu băștinașii din comunitățile pe care le guvernează, sau unde activează, astfel ratând valorificarea potențialului unei asemenea colaborări pentru dezvoltarea durabilă a comunității (figura 7).

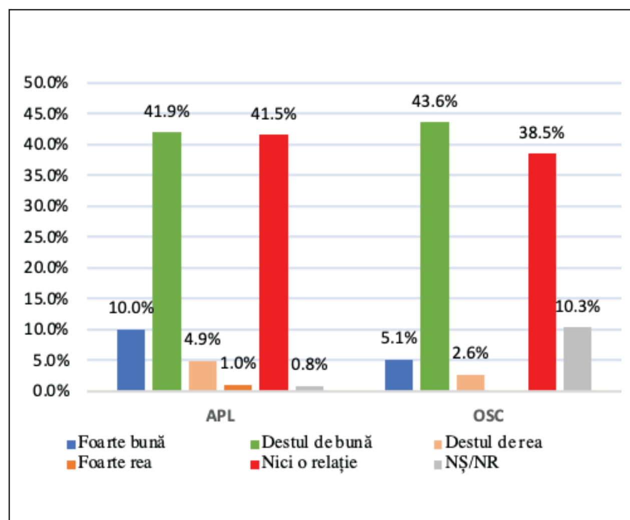

Figura 7. Relațiile APL și OSC cu diaspora

Sursa: Palihovici L. Studiu sociologic „Impactul colaborării și dialogului dintre administrația publică și organizațiile societății civile asupra calității guvernării".

În ceia ce privește implicarea agenților economici în soluționarea problemelor din comunitate, respondenții din rândul administrației publice locale au o apreciere mai pozitivă a implicării agenților economici, comparativ cu opinia respondenților din rândul organizațiilor societății civile (figura 8).

Totodată, dacă ne referim la implicarea în procesul de luare a deciziilor în comunitate, și influențarea, în acest mod, a direcției de dezvoltare a localității, conform răspunsurilor administrației publice locale, cel

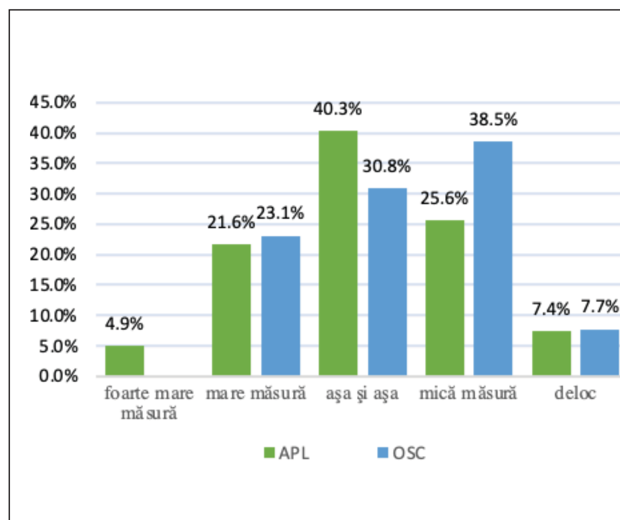

Figura 8. Implicarea agenților economici în soluționarea problemelor comunității

Sursa: Palihovici L. Studiu sociologic „Impactul colaborării și dialogului dintre administrația publică și organizațiile societății civile asupra calității guvernării".

mai activ se implică cetățenii, grupurile de inițiativă locală și consiliile locale ale tinerilor/elevilor (figura 9 și 10).

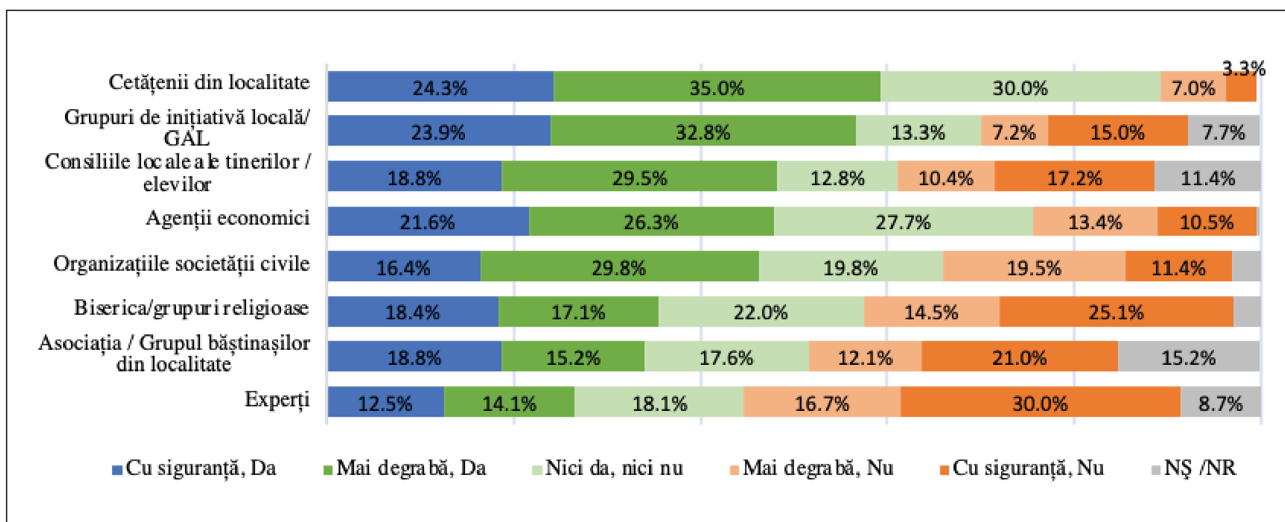

Figura 9. Măsura în care actorii enumerați se implică în procesele de luare a deciziilor în comunitate (răspunsuri APL)

Sursa: Palihovici L. Studiu sociologic „Impactul colaborării și dialogului dintre administrația publică și organizațiile societății civile asupra calității guvernării".

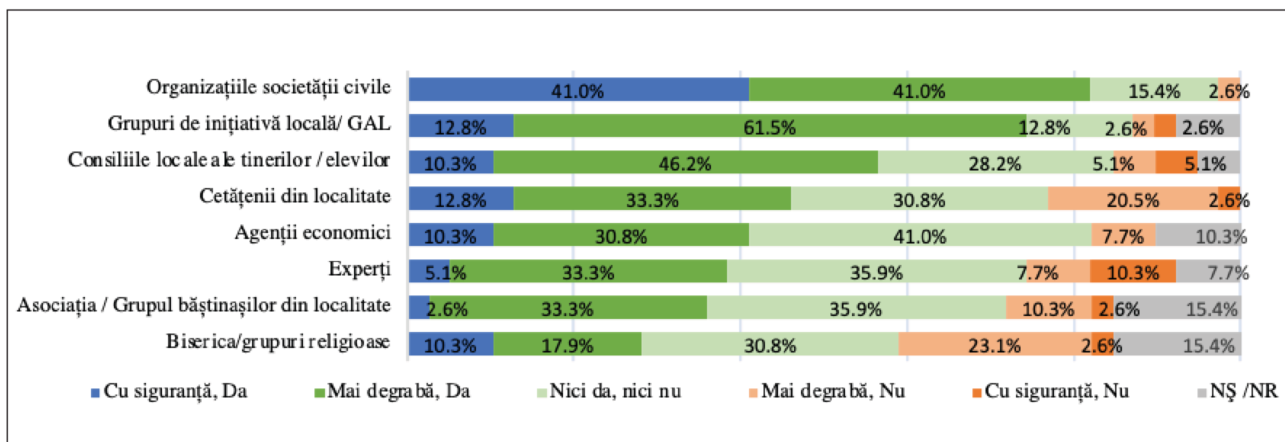

Figura 10. Măsura în care actorii enumerați se implică în procesele de luare a deciziilor în comunitate (răspunsuri OSC)

Sursa: Palihovici L. Studiu sociologic „Impactul colaborării și dialogului dintre administrația publică și organizațiile societății civile asupra calității guvernării".

Organizațiile societății civile nu sunt printre primii trei actori menționați de autorități. Pe de altă parte, conform răspunsurilor respondenților din rândul organizațiilor societății civile, ei sunt cei care sunt cel mai activi implicați, urmați de grupurile de inițiativă locală, și cetățenii din localitate. Această discrepanță vis-a-vis felul cum este percepută implicarea organizațiilor societății civile în procesele de luare a deciziilor poate avea două explicații: organizațiile societății civile își supra-apreciază implicarea sau administrația publică locală sub-apreciază implicarea societății civile.

O guvernare de calitate se construiește printr-o implicare calitativă a majorității actorilor comunitari și în baza parteneriatelor de dezvoltare. În opinia respondenților din rândul administrației publice locale, cei mai importanți parteneri în procesul de guvernare este populația din localitate, urmați de consiliile raionale și pe locul trei fiind plasate organizațiile societății civile.

A treia parte din respondenții din rândul administrației publice locale au plasat partidele ‚politice printre partenerii importanți de dialog pentru bună guvernare. În viziunea respondenților din rândul societății civile cei mai importanți parteneri ai administrației publice locale în asigurarea unei guvernări de calitate sunt organizațiile societății civile, urmate de populația din comunitate, experții, mass media , întreprinzătorii locali și consiliile raionale. Respondenții care reprezintă opinia organizațiilor societății cvile nu consideră partidele politice drept un partener important de dialog al administrației publice locale pentru asigurarea bunei guvernări (figura 11).

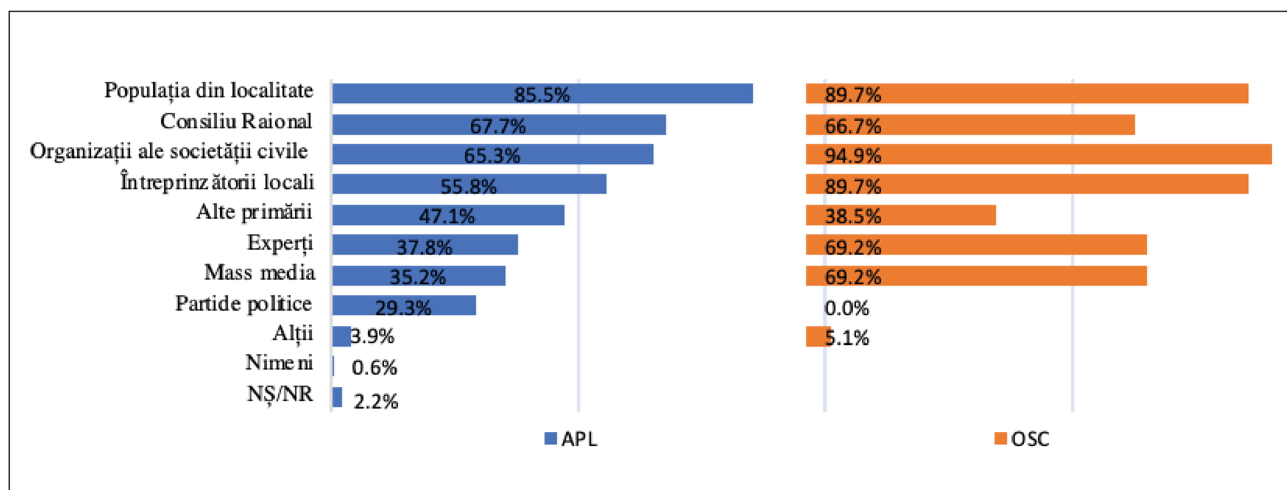

Figura 11. Cei mai importanții partenerii de dialog pentru bună guvernare ai APL

Sursa: Palihovici L. Studiu sociologic „Impactul colaborării și dialogului dintre administrația publică și organizațiile societății civile asupra calității guvernării”.

Pentru ca implicarea actorilor comunitari să aibă un impact calitativ asupra procesului de guvernare sunt necesare câteva elemente determinate: autoritățile publice să aibă capacități și resurse pentru a organiza și facilita această implicare și dialog, și actorii comunitari, la rândul lor să fie organizați, să-și manifeste interes pentru participare și respectiv să dispună de capacități de participare calitativă în acest dialog pentru bună guvernare.

Marea majoritate a respondenților – reprezentanți ai administrației publice locale, sunt de părere că dialogul și colaborarea lor cu organizațiile societății civile influențează pozitiv calitatea guvernării. Astfel 70,2% din respondenții din rândul administrației publice locale și 92.3% din respondenți din rândul organizațiilor societății civile consideră, că acest dialog influențează „cu siguranță pozitiv" și "mai degrabă pozitiv" calitatea guvernării. În același timp, 18,2% dintre respondenți reprezentanți ai administrației publice locale și 7,7% din respondenți-reprezentanți ai organizațiilor societății civile sunt de părerea că acest dialog nu influențează nici pozitiv și nici negativ calitatea guvernării (figura 12).

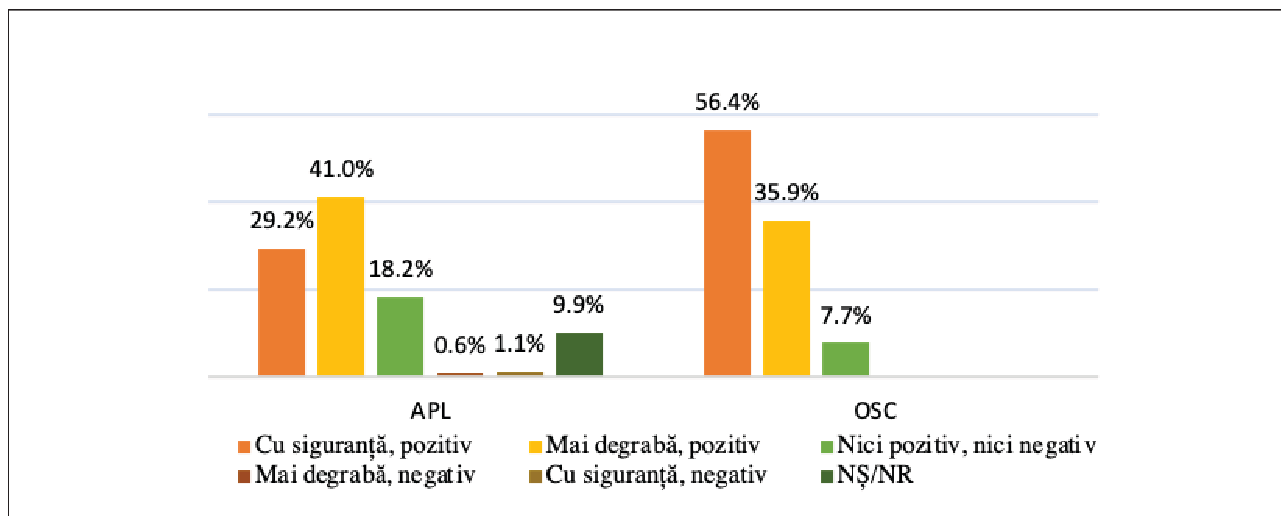

Figura 12. Cum influențează dialogul dintre APL și OSC calitatea guvernării

Sursa: Palihovici L. Studiu sociologic „Impactul colaborării și dialogului dintre administrația publică și organizațiile societății civile asupra calității guvernării".

Dialogul și cooperarea dintre autoritățile publice și organizațiile societății civile se confruntă cu un șir de dificultăți (figura 13).

Printre dificultățile majore menționate de ambele părți este numărul foarte mic de organizații sau chiar lipsa lor în teritoriile guvernate, precum și lipsa specialiștilor în cadrul instituțiilor administrației publice, care ar ști cum să organizeze acest dialog. Atât respondenții din rândul organizațiilor societății civile, cât și din rândul administrației publice locale, menționează că și în cadrul organizațiilor societății civile este o deficiență de specialiști care ar putea contribui la organizarea dialogului pentru bună guvernare. Este vădit, că investițiile în dezvoltarea capacităților ambelor părți sunt necesare, pentru a putea spori calitatea actului de guvernare. Cu toate aceste impedimente, totuși 96% din respondenții din rândul administrației publice locale și-au manifestat deschiderea de a implica în viitor societatea civilă în procesul de dezbatere a proiectelor de documente de politici publice, iar 94% dintre ei și 97.4 % din respondenți din rândul organizațiilor societății civile consideră această implicare ca un bun instrument al schimbării și de îmbunătățire a actului de guvernare.

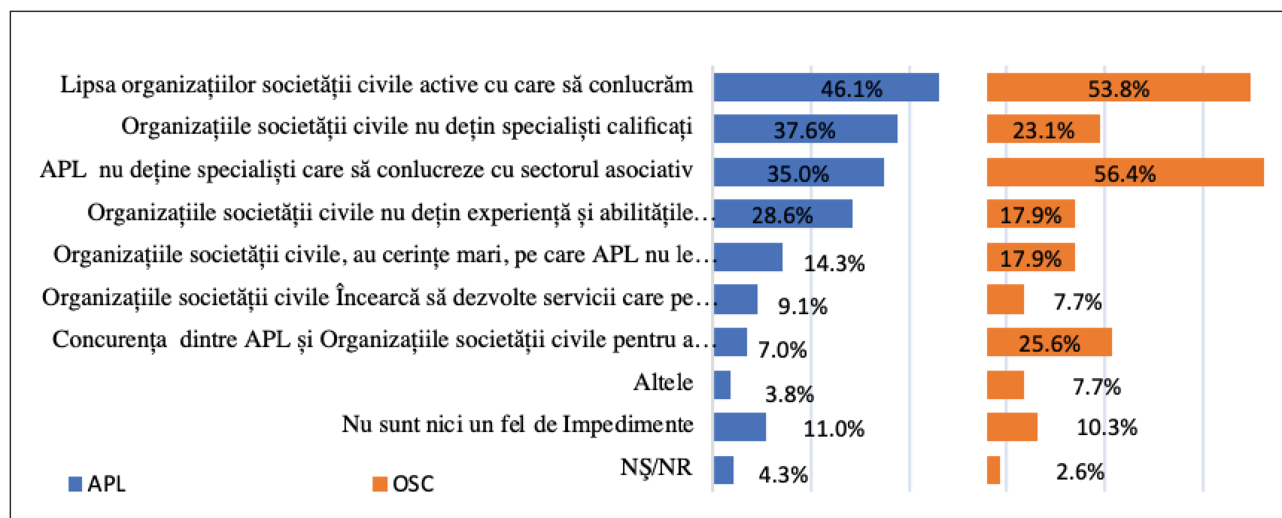

Figura 13. Principalele impedimente în dialogul dintre autoritățile publice și OSC

Sursa: Palihovici L. Studiu sociologic „Impactul colaborării și dialogului dintre administrația publică și organizațiile societății civile asupra calității guvernării”.

Rezultatele studiului demonstrează că în pofida faptului dacă există anumite reticențe în comunicarea dintre organizațiile societății civile și administrația publică locală, peste 59% din respondenții din rândul organizațiilor societății civile au menționat că autoritățile publice au solicitat opinia și implicarea organizației lor în dezbaterea documentelor de politici. În ultimele 12 luni premergătoare acestei cercetări reprezentanții societății civile au menționat, că au participat la adunări comunitare și ședințe ale consiliului local, activități unde s-au discutat și s-au aprobat decizii pe următoarele subiecte: planificare strategică în comunitate, elaborarea bugetului comunității, elaborarea documentelor de politici, stabilirea taxelor pentru serviciile publice, dezvoltarea serviciilor publice și a infrastructurii (figura 14).

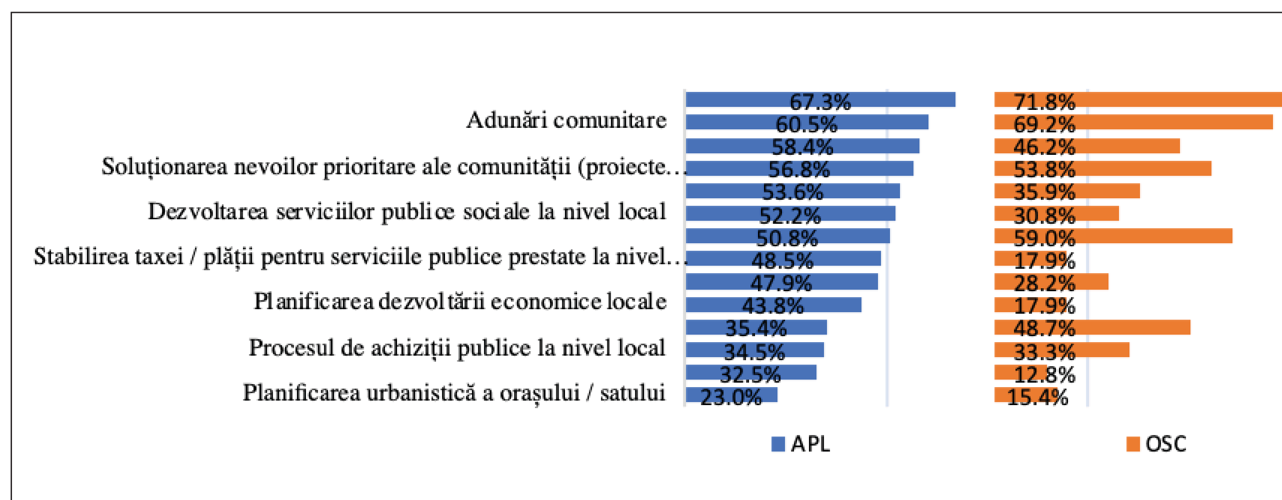

Figura 14. Participarea reprezentanților OSC în ultimele 12 luni la acțiuni de luare a deciziilor in comunitate (opinia APL și OSC).

Sursa: Palihovici L. Studiu sociologic „Impactul colaborării și dialogului dintre administrația publică și organizațiile societății civile asupra calității guvernării”.

Din totalul de respondenți-reprezentanți ai administrației publice locale, 63.5% sunt foarte mulțumiți sau mulțumiți de participarea societății civile în consultările organizate în cadrul procesului decizional, și 87.2% din respondenți-reprezentanți ai organizațiilor societății civile își apreciază la fel implicarea lor în actul de guvernare (figura 15). În același timp, reprezentanții administrației publice locale de nivelul doi, menționează că ar fi dorit „să primească mai multe propuneri din partea organizațiilor societății civile, pe marginea documentelor pe care le elaborează administrația publică” [13] . În același timp, reprezentanții administrației publice centrale menționează că „OSC trebuie să se

asigure că-și dezvoltă acele capacități care le vor ajuta să influențeze și să aducă valoare adăugată la deciziile care stau pe agenda autorităților, agenda guvernului” [15] .

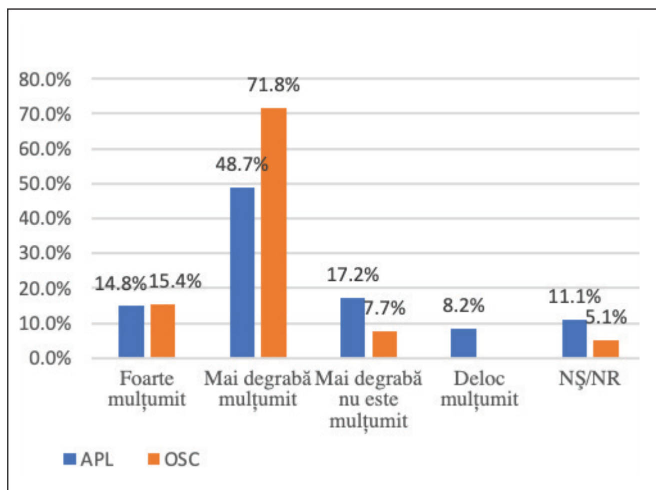

Figura 15. Gradul de mulțumire cu participarea OSC în activități de consultare în procesul decizional

Sursa: Palihovici L. Studiu sociologic „Impactul colaborării și dialogului dintre administrația publică și organizațiile societății civile asupra calității guvernării”.

În opinia noastră, este interesant să cunoaștem cum s-a schimbat actul de guvernare odată cu implicarea OSC în procesul decizional (figura 16).

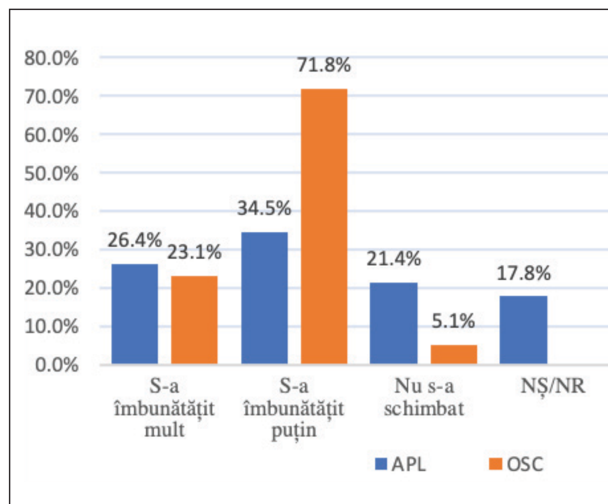

Figura 16. Cum s-a schimbat actul de guvernare odată cu implicarea OSC în procesul decizional

Sursa: Palihovici L. Studiu sociologic „Impactul colaborării și dialogului dintre administrația publică și organizațiile societății civile asupra calității guvernării”.

Rezultatele cercetării demonstrează că implicarea organizațiilor societății civile, sub orice formă, în procesele decizionale are un impact pozitiv asupra actului de guvernare și a procesului decizional. Acest lucru este recunoscut atât de reprezentanții administrației publice, cât și de marea majoritate a organizațiilor societății civile intervievate.

Concluzii

Dialogul și cooperarea dintre administrația publică și organizațiile societății civile în cele trei state ale Parteneriatului Estic - Republica Moldova, Georgia și Armenia a cunoscut o dezvoltare pozitivă, deși destul de lentă, de la declararea independenței acestor state și până în prezent.

În această perioadă au fost dezvoltate modele interesante și eficiente de dialog și colaborare dintre administrația publică și organizațiile societății civile, dar nu totdeauna multiplicate și extinse la nivel național. Sunt cunoscute unele modele pozitive de instituționalizare a acestui dialog cum ar fi Consiliul Național de Participare, Consiliile Raionale de Participare, care ar putea fi multiplicate învățând lecțiile din experiența anilor precedenți și cu anumite ajustări la specificul organizării și funcționării administrației publice și a organizațiilor societății civile în fiecare țară.

Rezultatele cercetării demonstrează că în teritoriile unde acest dialog este prețuit și valorificat la justa lui valoare, comunitatea beneficiază de o guvernare eficientă, centrată pe problemele cetățenilor, iar gradul de interes și de implicare al cetățenilor în treburile comunității este mai mare, comparativ cu cele unde acest dialog lipsește.

Există un șir de elemente care afectează dialogul și eficiența lui, cum ar fi:

- Părțile participante în dialog manifestă o anumită doză de neîncredere reciprocă. Organizațiile societății civile, deseori au frica de a nu fi atrași în discuții care ar putea fi utilizate de politicieni în scopuri politice, iar administrația publică nu totdeauna apreciază drept realiste recomandările înaintate de societatea civilă;
- Legislația națională în toate cele 3 state prevede anumite forme de consultare publică, de implicare a cetățenilor și a organizațiilor societății civile în procesele de guvernare. Cu toate acestea autoritățile publice locale nu dispun de capacități instituționale pentru organizarea și menținerea acestui dialog, cel puțin în măsura în care legislația națională stipulează acest lucru;
- Organizațiile societății civile au capacități limitate de a face pledoarie și de a se implica într-un dialog cu autoritățile publice. Acest lucru este, în special, valabil pentru organizațiile care activează în mediul rural și în regiuni. În toate cele trei țări organizațiile societății civile se confruntă cu mari deficiențe de finanțare, fiind dependente de finanțările pe proiectele oferite de diverși donatori. Acest fapt nu le permite să-și dezvolte departamente organizaționale care s-ar ocupa de monitorizarea calității implementării politicilor publice naționale și locale și să dea opinii/rapoarte pe marginea acestor documente. Acest fapt le diminuează din capacitatea lor de participare în dialogul cu administrația publică.

Pentru eficientizarea acestui dialog se recomandă:

- Dezvoltarea platformelor naționale și regionale de dialog și consultare continuă a organizațiilor societății civile pe diverse domenii de dezvoltare;

- Preluarea și implementarea modele eficiente de consultare și dialog cu societatea civilă care s-au dovedit a fi eficiente în alte țări;

- Dezvoltarea capacităților reprezentanților administrației publice pentru organizarea dialogului cu cetățenii și organizațiile societății civile;

- Punerea în aplicare a mecanismelor naționale de susținere financiară a dezvoltării organizațiilor societății civile, în special în regiunile unde se înregistrează un număr extrem de modest de organizații ale societății civile active.

Referințe bibliografice

1. Legea nr.239 privind transparența procesului decizional din 13.11.2008. Publicată în MO nr.215-217, art. 79 , din 05.12.2008.

2. Legea 100 cu privire la actele normative din 22.12.2017. Publicată în MO nr. 7-17 art. 34, din 12.01.2018.

3. Legea nr. 51 privind aprobarea Strategiei de dezvoltare a societății civile pentru perioada 2018–2020 şi a Planului de acțiuni pentru implementarea Strategiei de dezvoltare a societății civile pentru perioada 2018–2020. Publicat în Monitorul Oficial Nr. 157-166 art. 298, la 18.05.2018.

4. Hotărâre de Guvern nr. 967 cu privire la mecanismul de consultare publică cu societatea civilă în procesul decizional. Publicată la 19.08.2016 în Monitorul Oficial Nr. 265-276 art. 1050

5. Hotărâre de Guvern nr.11 cu privire la crearea consiliului Național de Participare, din 19.01.2010. Publicată în MO nr.8-10, art.42

6. Law of the Republic of Armenia on legal acts, adopted on 3rd of April, 2002. http://www.translation-centre.am/pdf/Translat/HH_orenk/Legal_Acts/Legal_Acts_en.pdf (Accesat în noiembrie 2021).

7. Organic Law of Georgia. Local Self-Government Code. https://matsne.gov.ge/en/document/download/2244429/15/en/pdf. (Accesat în noiembrie 2021).

8. McFAUL, Michael, PETROV, Nikolay, RYABOV, Andrei. Between Dictatorship and Democracy: Russian Post Communist Political Reform. 2004. All rights reserved -Carnegie Endowment for International Peace. Printed by Maple-Vail Book Manufacturing Group, York, Pennsylvania. 364 pag. https://books.google.md/books?id=4_yMPuEtumoC&pg=PA160&lpg=PA160&dq=michael+MdFaul+about+dialog+of+authirties+with+NGOs&source=bl&ots=v7fy1Pk-xe&sig=ACfU3U1wPL1CZrz5n4cpMzAMfA_CTfnO2g&hl=en&sa=X&ved=2ahUKEwi50MLVr670AhUJ6aQKHRPSAXEQ6AF6BAgUEAM#v=onepage&q=michael%20MdFaul%20about%20dialog%20of%20authirties%20with%20NGOs-&f=falsev (Accesat în octombrie 2021).

9. NGO statement: Suspended Process of Open Government Partnership (OGP) in Georgia https://idfi.ge/en/ngos_joint_statement_937352 . (Accesat în noiembrie 2021).

10. Rezultatele interviului realizat cu reprezentantul societății civile din Georgia

11. Rezultatele interviului realizat cu reprezentantul administrației publice din Georgia

12. Rezultatele interviului realizat cu reprezentantul societății civile din Armenia

13. Rezultatele interviului realizat cu reprezentantul administrației publice de nivelul doi din Republica Moldova

14. Rezultatele interviului realizat cu reprezentantul administrației publice de nivelul unu din Republica Moldova

15. Rezultatele interviului realizat cu reprezentantul administrației publice centrale din Republica Moldova

16. Portal public de consultare a proiectelor de acte legislative în Armenia https://www.e-draft.am (Accesat în noiembrie 2021).

17. Consiliul Raional de Participare Soroca http://eu-particip.md/consiliul-raional-de-participare-din-soroca/ (Accesat în noiembrie 2021)

18. Parlamentul republicii Moldova. Comunicat de presa despre Conferința anuala https://www.parlament.md/TRANSPAREN%C8%9AADECIZIONAL%C4%82/Conferin%C5%A3eanuale/tabid/75/Id/6/language/ro-RO/Default.aspx (Accesat în octombrie 2021).

CZU 314(100)
DOI https://doi.org/10.52388/1812-2566.2021.3(94).08

МИРОВАЯ ДЕМОГРАФИЧЕСКАЯ ПОЛИТИКА: ИСТОКИ И СТАНОВЛЕНИЕ

Игорь БЕЛОБОРОДОВ
Кандидат социологических наук, доцент,
Приднестровский государственный университет,
г. Тирасполь, Республика Молдова
e-mail: *semyainfo@yandex.ru*
https://orcid.org/0000-0001-7486-3712

Валентина ТЕОСА
Доктор хабилитат политических наук, профессор,
Молдавский государственный университет, Кишинев, Республика Молдова
e-mail: *val.teosa@gmail.com*
https://orcid.org/0000-0002-3430-2803

Статья раскрывает первоосновы формирования глобальной политики народонаселения на примере самых ранних цивилизаций в истории человечества. Вопреки устоявшимся стереотипам о возникновении первых образцов указанной политики в период древнекитайской и древнегреческой цивилизаций, в статье даётся аргументированное обоснование более раннего зарождения, становления и динамичного развития практики политико-правового регулирования семейно-демографических процессов. Отдельное внимание авторы уделяют терминологическим основам и специфике интерпретации ключевых понятий в контексте предметного поля статьи. Используя широкий пласт источников, включающих исторические свидетельства, произведения искусства, утверждения античных авторов (поэтов и историков), поучения, трактаты, своды (кодексы) законов и т. д., в статье делается вывод о полноценном становлении в рассматриваемый период нормативных регуляторов брачности, разводимости и репродуктивного поведения, определяющих в конечном итоге режим воспроизводства населения. В ходе анализа первичных нормативных практик в сфере регулирования семейно-демографических процессов доказательно демонстрируется соответствие древних способов воздействия на компоненты демографической динамики современному пониманию сущности и содержания политики народонаселения в её глобальном международном значении. Демонстрируя системный характер древних образцов указанной политики, авторы приходят к структурному изложению её основных принципов, история которых восходит к появлению феномена государственности.

Ключевые слова: *народонаселение, политика народонаселения, мировая демографическая политика, генезис демографической политики, воспроизводство населения.*

POLITICA DEMOGRAFICĂ MONDIALA: ORIGINI ȘI EVOLUȚIE

Articolul dezvăluie principiile fundamentale ale formării politicii globale demografice pe exemplul primelor civilizații din istoria omenirii. Contrar stereotipurilor stabilite cu privire la apariția primelor exemple ale acestei politici în perioada civilizațiilor antice chineze și Greciei antice, articolul oferă o justificare motivată pentru originea

anterioară, formarea și dezvoltarea dinamică a practicii reglementării politice și juridice a proceselor familiale și demografice. Autorii acordă o atenție deosebită fundamentelor terminologice și specificului interpretării conceptelor cheie în contextul subiectului articolului. Folosind o gamă largă de surse, inclusiv dovezi istorice, opere de artă, afirmații ale autorilor antici (poeți și istorici), învățături, tratate, coduri de legi etc., autorii concluzionează că regulatorii normativi ai căsătoriei erau pe deplin formați în perioada examinată, rata divorțului și comportamentul reproductiv, care determină în cele din urmă modul de reproducere a populației. În cursul analizei practicilor normative primare în domeniul reglementării proceselor familiale și demografice, corespondența metodelor antice de influențare a componentelor dinamicii demografice la înțelegerea modernă a esenței și a conținutului politicii populației în planul său internațional global, sensul este demonstrat. Demonstrând natura sistemică a eșantioanelor antice ale acestei politici, autorii ajung la o prezentare structurală a principiilor sale de bază, a căror istorie datează de la apariția fenomenului statalității.

Cuvinte-cheie: *populație, politica populației, politică demografică mondială, istoria politicii demografice, reproducerea populației.*

WORLD DEMOGRAPHIC POLICY: ORIGINS AND EVOLUTION

The article reveals the fundamental principles of the origin and development of world population policy on the example of the earliest civilizations in the history of mankind. Contrary to the popular stereotypes about the emergence of the first practices of this policy during the period of ancient Chinese and ancient Greek civilizations, the article provides a reasoned justification for the earlier origin, formation and dynamic development of the practice of political and legal regulation of family and demographic processes. The authors pay special attention to the terminological foundations and the specifics of the interpretation of key concepts in the context of the subject field of the article. Using a wide range of sources, including historical evidence, works of art, statements of ancient authors (poets and historians), teachings, treatises, codes of laws, etc., the article concludes that the normative regulators of marriages, divorces and reproductive behavior were fully formed during the period under review. Analysis of the primary normative practices in the field of regulation of family and demographic processes show the clear link of ancient methods of influencing the components of demographic dynamics with the modern understanding of the essence and content of population policy in its global international meaning. Demonstrating the systemic nature of the ancient samples of this kind of state policy, the authors come to a structural presentation of its basic principles, the history of which dates back to the emergence of the phenomenon of statehood.

Keywords: *population, population policy, world demographic policy, history of population policy, population reproduction.*

POLITIQUE DÉMOGRAPHIQUE MONDIALE: ORIGINES ET ÉVOLUTION

L'article révèle les principes fondamentaux de la formation de la politique le monde démographique sur l'exemple des premières civilisations de l'histoire de l'humanité. Contrairement aux stéréotypes établis sur l'émergence des premiers exemples de cette politique à l'époque des civilisations chinoises et grecques anciennes, l'article fournit une justification raisonnée de l'origine, de la formation et du développement dynamique antérieurs de la pratique de la régulation politique et juridique des processus familiaux et démographiques. Les auteurs portent une attention particulière aux fondements terminologiques et aux spécificités de l'interprétation des concepts clés dans le contexte du domaine de l'article. En utilisant un large éventail de sources, y compris des preuves historiques, des њuvres d'art, des déclarations d'auteurs anciens (poètes et historiens), des enseignements, des traités, des codes (codes) de lois, etc., l'article conclut que les régulateurs normatifs du mariage étaient pleinement formé au cours de la période considérée,

le taux de divorce et le comportement reproducteur, qui déterminent en fin de compte le mode de reproduction de la population. Au cours de l'analyse des pratiques normatives primaires dans le domaine de la régulation des processus familiaux et démographiques, la correspondance des anciennes méthodes d'influence sur les composantes de la dynamique démographique à la compréhension moderne de l'essence et du contenu de la politique démographique dans son contexte international global. le sens est démontré. Démontrant le caractère systémique des échantillons anciens de cette politique, les auteurs en arrivent à une présentation structurelle de ses principes de base, dont l'histoire remonte à l'émergence du phénomène de l'État.

Mots-clés: *population, politique démographique, politique démographique mondiale, histoire de la politique démographique, reproduction de la population***.**

Введение

Сегодня трудно назвать сферу общества, которая так или иначе не была бы обусловлена демографической динамикой. Последняя все чаще выступает предметом оживленных дискуссий в рамках международных институтов, вовлекая в дебаты политиков, экспертов, представителей бизнеса, лидеров мнений и средства массовой информации. Демографические процессы и прогнозы населения в глобальном контексте приобретают приоритетное значение и формируют особый кластер в системе международных отношений. Демографические вызовы носят поистине глобальный характер, однако оценка одних и тех же процессов в данной сфере зачастую трактуется диаметрально противоположным образом. Одни эксперты убежденно (не путать с «убедительно») заявляют о грядущем «ужасе перенаселения», другие – резонно предупреждают об угрозе глобальной депопуляции. Опыт Молдовы, как и многих других европейских государств, свидетельствует о том, что негативная демографическая ситуация со временем ведет к устойчивой убыли населения и чревата драматическими социально-экономическими последствиями.

Мировая политика народонаселения, от которой напрямую зависят национальные решения и демографическая картина будущего, на наш взгляд, оказалась в «ловушке» противоречий и устаревших подходов. Между тем, накопленный человечеством опыт регулирования демографических процессов имеет богатую историю, которая сегодня в значительной мере проигнорирована. Однако, без полноценного глубокого изучения зарождения, становления и развития демографической политики научное сообщество и управленческий сегмент обречены на фрагментарное восприятие. Полагаем, что используемый в процессе исследования цивилизационный подход лучшим образом позволяет раскрыть фундаментальные основы появления политики, связанной с регуляцией демографических процессов. Восполняя явный недостаток научной информации об истоках возникновения и формирования политики народонаселения, мы предлагаем на суд читателей статью, которая, на наш взгляд, вправе претендовать на статус условной «точки отчёта» в части зарождения и начала становления такого уникального социально-политико-исторического феномена как политика народонаселения (демографическая политика).

Ключевые термины и интерпретации

Исходя из предметного поля настоящей статьи, её терминологические основы вытекают из определения таких понятий как «мировая демографическая политика» и «политика народонаселения» (*population policy*).

При исследовании различных аспектов и уровней управления (глобальный, региональный, национальный или локальный) демографи-

ческими процессами в научном обороте параллельно используются два близких термина: политика народонаселения (политика населения) и демографическая политика. Среди советских и российских исследователей нет единства мнений относительно сходства, различия и взаимосвязи указанных понятий. Начиная, как минимум, со второй половины XX века и по настоящее время в ряде русскоязычных теоретических статей и монографий указывается на отсутствие синонимичности и необходимость их смыслового разграничения и отдельного рассмотрения [1, 2]. Долгое время в отечественной научной литературе понятию «политика народонаселения» в большинстве случаев придавали широкий смысл, включая, помимо демографических процессов, иные качественные и социально-экономические аспекты [3].

Другая группа ученых, как в советский, так и в современный период употребляли оба указанных термина в синонимичном значении, либо прямо указывали на близость и сопоставимость данных понятий [4, 5, 6, 7]. Примечательно, что наиболее близкими по значению данные термины названы и в крупнейшей профильной русскоязычной энциклопедии, где также сказано, что в узком смысле оба термина используются как синонимы [8]. Более того, в Большой российской энциклопедии оба термина даются как синонимы [9] без дополнительных оговорок.

Вместе с тем, в англо- и испаноязычной научной литературе, в международных документах, рекомендациях и аналитических докладах ООН в основном используется термин «политика населения» (*population policy, politica de poblacion*) [10]. При этом в рамках настоящей статьи принципиально важно, что в деятельности профильных международных институций, включая ключевые международные мероприятия, в большинстве случаев в оригинальном изложении (на английском языке) используется в разных вариациях терминология, связанная именно с политикой в области населения *(population policy* [11], *population policies* [12], *population-related policies* [13]), в то время как словосочетание “demographic policy” («демографическая политика») в подобных источниках встречается чрезвычайно редко.

Кроме того, было неоднократно выявлено, что при публикации отчетов, докладов и проблемных новостных статей на официальных профильных ресурсах ООН термин “*population policies*” в англоязычном оригинальном тексте переводится на русский язык как «демографическая политика» [14, 15].

В настоящей работе в целях терминологической унификации, исходя из наблюдаемого отождествления при использовании и интерпретациях политики народонаселения (политики населения) и демографической политики, в т. ч. в ее международном и глобальном аспектах, оба указанных термина представлены в синонимичном контексте. При этом, в соответствующих фрагментах данной статьи для уточнения политического воздействия непосредственно на институт семьи, как первоисточник демографических событий и преобразований, используется понятие «семейно-демографическая политика», употребление которого было обосновано в прежних работах авторов и других исследователей [3, с. 31; 16; 17].

Переходя к интерпретации указанных терминов отметим, что смыслообразующим признаком политики народонаселения (политики населения) в определениях ведущих международных научно-аналитических центров, специализирующихся на проблемах демографии и демографической политики, является намерение государства (властей, правительства) повлиять на те социальные перемены, от которых напрямую за-

висит режим воспроизводства населения – численность, темпы роста, характер расселения и структура населения [18]. Такая интерпретация прямым образом корреспондирует с устоявшимся определением термина «***демографическая политика***», представленном в русскоязычном научном пространстве, где объектом указанной политики также выступает воспроизводство населения [3, с. 24 – 25].

На практике это означает, что управленческое воздействие в рамках реализации той или иной модели демографической политики осуществляется посредством регулирования тех демографических процессов, от которых напрямую зависит воспроизводство населения. В строго демографическом смысле, которого вслед за предыдущими исследователями [19, 20, 21] придерживается и авторы настоящей работы, воспроизводство населения является итоговым балансом процессов рождаемости и смертности. Однако, добавим, что принципиальное влияние на демографическое воспроизводство населения оказывают и такие компоненты демографической динамики как брачность и разводимость, что также принималось нами во внимание при исследовании исторических источников.

Между тем, авторы солидаризируется с той группой демографов, которые относят к компонентам, формирующим демографическое воспроизводство, только процессы естественного движения населения (рождаемость, смертность, брачность, разводимость), исключая из них миграцию, которую мы рассматриваем в качестве внешнего фактора по отношению к демографической динамике в изложенном выше понимании.

Исходя из вышесказанного в концептуальном и теоретико-управленческом плане под демографической политикой (политикой народонаселения/населения) в настоящей работе понимается управленческое воздействие властных субъектов на режим воспроизводства населения посредством комплексного регулирования процессов рождаемости, смертности, брачности и разводимости.

Зарождение и формирование политики народонаселения в древние времена

Исследование в рамках данной работы охватывает хронологический интервал, который, по мнению авторов, можно условно классифицировать как этап зарождения и первичного развития (становления) политики народонаселения. В своих цивилизационно-исторических границах данный период отмечен ключевыми, по мнению авторов, вехами формирования указанной политики и включает определяющие политико-правовые достижения Древнего Египта, а также шумерской и древневавилонской эпохи.

Анализ исторических источников, проведенный в рамках написания настоящей статьи, показал, что демографическое развитие и меры, связанные с его регулированием, заботили правителей и мыслителей с самых древних времен. Первые концепты регулирования брачно-семейных отношений, рождаемости, а с ними и воспроизводства населения, стали появляться отнюдь не в Древнем Китае и античных полисах Древней Греции, как это указано во многих академических источниках [6, с. 9; 7, с. 13 – 14; 22; 23] и в целом ряде научных статей по данной проблематике [24, 25, 26]. Это произошло гораздо раньше – в Древнем Египте и Шумере, породившем первые государственные образования в истории человечества.

Хотя до наших дней дошли далеко не все письменные древнеегипетские, шумерские и иные источники, но по уцелевшим фрагментам текстов, можно утверждать, что уже тогда были четкие представления и нормы, регулирующие брачно-репродуктивное поведение и семейные

отношения. В целом доминирующие представления о семье, браке и деторождении, а с ними и социально-правовые нормы, в рассматриваемый период справедливо отнести к пронаталистским, т. е. направленным на рост населения и повышение рождаемости. В древнеегипетской и шумерской цивилизациях доминировала про семейная традиционная мораль, определявшая дух и содержание законов (установлений) того времени. Семья была непререкаемым социальным фундаментом первых человеческих цивилизаций, а деторождение считалось естественной следствием и целью брака, а также «благословением свыше».

Как указывает в своем известном труде немецкий египтолог А. Эрман, иметь детей у древних египтян считалось величайшим счастьем. Мать заботилась о ребенке в годы его младенчества, три года кормила его грудью и носила на шее [27]. Культ семьи и детей в древнеегипетской культуре убедительно подтверждается на уровне искусства: семья считалась ценностью и величайшим благом у всех народов Ближнего Востока, но только в Египте мы можем встретить такое количество семейных групповых портретов [28].

Поскольку в Древнем Египте увеличение населения считалось полезным для государства, ребенок был основой упования египтян. Египтяне особенно глубоко понимали ценность детства, видели в нем сакральную глубину. Наличие детей в семье увеличивало респектабельность супружеской пары в глазах общества, отсутствие детей было позором, как и в других древних обществах. Сама египетская земля, по Гомеру, была богата детьми, которых не убивали, ни выбрасывали на произвол судьбы, что было нередким явлением в древнем мире. Египтяне, в отличие от греков и римлян считали, что оставлять детей на произвол судьбы (например, выбрасывать нежеланных новорожденных девочек) чудовищно [29].

Примечательно, что дети в Древнем Египте, в отличие от соседних народов, следовавших иным религиозным традициям, никогда не приносились в жертву богам на протяжении всех трех тысячелетий его истории. Более того, за убийство ребенка полагалось наказание по закону. Уже в утробе матери ребенок считался живым существом, он рос до рождения под покровительством бога или богини. Причем, у египтян существовали божества, ассоциируемые с беременностью и родами, а сами понятия «дитя» и «божество» были почти синонимичны. [29, с. 53, 54]

Как сообщал античный историк Диодор Сицилийский, ни один египетский ребенок, даже ребенок рабыни, не считался «незаконнорожденным», так как мать считалась источником питания зачатого ребенка, а его творцом считался отец [29]. По утверждению упомянутого выше античного историка, даже смертная казнь механически отменялась, если устанавливалось, что осужденная преступница оказывалась беременной [30].

Особого внимания в данном контексте требует тот факт, что положительный демографический императив, характерный для многовековой древнеегипетской культуры, имел место в довольно противоречивых по современным представлениям условиях – на фоне кратного демографического роста. Так, египтолог Ж. Веркуттер характеризует результирующую динамику древнеегипетского населения как «значительный демографический подъем» – только за эпоху Древнего царства (примерно 2707 – 2150 до н. э) население выросло вчетверо [31]. Очевидно, что ментальные и социально-культурно-религиозные предпосылки того периода определяли демографическую динамику и нормы её

регулирования в гораздо большей степени, чем материально-экономические, ресурсные и иные факторы. Между тем, упомянутый выше автор, ссылаясь на невозможность определения демографических вариаций в рассматриваемый период, фактически констатирует демографический прогресс в его взаимосвязи с постоянным ростом ресурсов Египта в эпоху фараонов. [31, с. 54]

В одном из древнейших текстов человечества, Поучении Птаххотепа (ок. 2375 года до н. э.), имеется цитата-предостережение, отражающая социальное представление древних египтян о деторождении как о положительной норме: «Не предъявляй претензий к тому, кто не имеет потомства, не унижай и не хвастайся (своими); бывает велико несчастье отца (букв. «велик отец в качестве несчастного (бывает) мать родившая, (но) другая счастливее ее»). Там же мы встречаем еще один яркий образец древнего фамилизма наряду с негативным отношением к разводам в сочетании с констатацией нормативной внутрисемейной иерархии: «Если ты значителен, да обустроишь ты дом свой, да любишь ты жену свою пылко. Наполняй живот ее, одевай спину ее, масло – лекарство/средство (ухода) для тела ее. Радуй ее (букв. «расширяй сердце ее»), пока живешь, то пашня благодатная для господина своего. Не разводись с ней, (но) удаляй ее от власти (в семье), обуздывай ее: око ее, (когда) смотрит она, – это буря ее, (и) таким образом будет жить она долго в доме твоем» [32].

Имеются сведения о том, что брачный возраст у древних египтян был очень ранним. Большинство мужчин вступало в брак в возрасте около 20 лет, в то время как девочек обычно выдавали замуж вскоре после достижения ею зрелости (наступления менархе), между 12 и 14 годами, но были случаи и более раннего вступления в брак. Таким образом, девушка была защищена от недозволенных половых связей, а период ее фертильности был максимален [33]. По другим данным, брачный возраст мужчин в Древнем Египте предположительно варьировал в границах между 16 и 20 годами, в то время как девушек, вероятно, считали готовыми к браку после первой менструации [34].

Египетская семья была нуклеарной и моногамной, она состояла из отца, матери, детей, а также престарелых или больных родителей супружеской пары и сестер, не достигших брачного возраста. Каждая семейная пара должна была иметь несколько детей, желательно мальчиков. Наличие детей в семье увеличивало респектабельность супружеской пары в глазах общества, отсутствие детей было позором. Древние египтяне считали намеренный отказ от рождения детей эгоистичным и осуждали его. Бесплодие не только вызывало осуждение общества, оно еще было знаком божественного гнева, и поэтому молодые женщины очень боялись оказаться бесплодными. Мужчина также должен был проявить свою мужественность, зачав как можно больше детей. При этом бездетности страшились, так как из-за отсутствия детей прерывался заупокойный культ, являвшийся ключевым для мировосприятия египтян. «Нет у меня силы (забеременеть), нет у меня сына-защитника» – так звучит отрывок из «письма мертвым», написанного молодой бесплодной женщиной, которая писала своему умершему прадеду в надежде зачать от своего мужа [33, с. 51-52]. Примечательно, что в «письмах к мертвым», представляющим собой практику обращения древних египтян к умершим предкам, зафиксированную в хронологическом промежутке с XXII по VII вв. до н. э., наиболее распространенными поводами для обращений, наряду с вопросами собственности и болезни, были просьбы, касающиеся фертильности [35].

Однако, следует отметить и тот факт, что женщины Древнего Египта знали о контрацепции. До нас дошли некоторые рецепты контрацептивных средств. Некоторые из медицинских контрацептивов имели эффект, подобный контрацептивным гелям, используемым сегодня (экскременты крокодила в молоке, загустевший сок акации, богатый молочной кислотой, обладающей спермицидным эффектом, а также финики, сок рожкового дерева, мед (возможно, действие его обусловлено осмотическим эффектом), ферментированная паста из растений (спермицидное действие молочной кислоты), смесь меда и натрона (препятствующая движению сперматозоидов) [33, с. 55]. Наличие у древних египтян соответствующих знаний и предполагаемой практики контроля рождаемости (масштаб которой на сегодня оценить крайне сложно) подтверждается документально. Древнейшим свидетельством в этой сфере является Гинекологический Папирус Кахун (около 1850 г. до н. э.), три фрагмента которого содержат конкретные рецепты с вышеуказанными компонентами, предназначенными для предотвращения зачатия [36]. В более позднем древнеегипетском медицинском трактате, папирусе Эберса (1760 до н. э.), уже имеются указания, как прервать беременность [37]. Однако, наличие абортивной практики в рассматриваемый период, как и ее возможные масштабы, пока оставляют для исследователей больше загадок, чем ответов.

Высокая ценность семьи и деторождения была характерна и для шумерской культуры. Так, в Поучении Шуруппака (примерно 2600–2500 гг. до н. э.), относимом к шумерской культуре, мы встречаем апологетику семейного образа жизни и свидетельства, доминирующего в древнем обществе пронатализма. Автор этого поучения четко транслирует потомству социально одобряемые наставления, связанные с обзаведением семьей: “Имущий хорошо устроен. Имущий дает неимущему полбу. Женатый хорошо устроен. Неженатый спит на соломе” [38]. В этом же тексте имеются прямые наставления автора по вопросам деторождения и сохранения семьи: «Повитуху ищи на дворе постоялом»; «Супругу из дома не удаляй, голоса на нее не возвышай. Место, откуда изгнали супругу, – погибло» [38, с. 308].

Однако, разводы у шумеров все-таки практиковались и основной причиной для этого служило бесплодие жены. Если она не могла рожать детей или была серьезно больна, брак мог быть расторгнут [39]. При бесплодии супруги, муж мог отослать её в дом родителей вместе с приданым и выплатой денежной компенсации или взять в дом вторую жену [40]. В данном случае причинная сторона допустимости развода убедительно указывает на высокую ценность деторождения в шумерском обществе.

Если Древний Египет, не оставил нам сводов законов [41], то культурно-правовое наследие Шумера позволяет нам исследовать нормативно-правовые аспекты политики народонаселения уже на этапе её зарождения. Так, элементы семейно-демографической политики находят своё отражение уже в первых правовых памятниках (источниках) древней Месопотамии.

Уже в первом в истории человечества крупном писаном судебнике, «Кодексе Ур-Наммы» (ок. 2104–2095 гг. до н. э.), в основном тематическом содержании мы встречаем правовые положения, направленные на охрану беременных женщин и брачно-семейные нормы, в том числе правила развода, порядок наследования и наказания за сексуальные преступления, в частности за прелюбодеяние [42].

Ещё одним старейшим свидетельством, которому присущ законодательный характер в рассматриваемой сфере, являются «Реформы Урука-

гины» (*Уруинимгина*) (XXIV в. до н. э.). Данного правителя египтолог С. Крамер считает первым социальным реформатором в истории [43]. Как следует из повествований очевидцев, если ранее (до прихода к власти Урукагины) при разводе с женой, ишакку (верховный жрец) получал от мужа пять шекелей, а его визирь – один шекель, то по итогам социальных реформ процедура развода становилась для супругов, желающих расторгнуть брак полностью бесплатной [43, с. 60-61]. При этом, как указывает шумеролог М. И. Дьяконов, при Уруинимгине в рамках мер, направленных на борьбу с пережитками родового строя была также запрещена полиандрия (брак женщины одновременно с несколькими мужчинами) под страхом смертной казни для женщины [44]. Иными словами, в указанный период четко прослеживаются государственные меры, оказывающие прямое влияние на фундаментальные условия демографического воспроизводства населения.

В более позднем шумерском правовом своде, известном под названием «Кодекс Липит-Иштара» (1935 – 1924 до н. э.), элементы семейно-демографической политики представлены весьма объемно и, на наш взгляд, ввиду определённой системности изложения, могут, в некотором смысле, претендовать на аналогии с современным семейным правом. Более четверти из сохранившихся положений данного документа имеют прямое отношение к брачно-семейным и детско-родительским отношениям, а также к вопросам семейного наследования. Особого внимания заслуживает правовое установление, раскрывающее важность и значение продолжения рода в рассматриваемый период: «Если жена человека не родила ему детей, (а) гетера (с) публичной площали родила ему детей, он должен обеспечить гетеру зерном, маслом и одеждой; дети, которых родила ему гетера, станут его наследниками, но, покуда жива его жена, гетера не может проживать в доме с его женой.» [45]. В данном случае закон отражал силу стремления жителей древнего Шумера любой ценой произвести потомство, а также модели социально одобряемых демографических (репродуктивных) стандартов, что в свою очередь благоприятствовало демографическому воспроизводству населения.

Законы Хаммурапи как уникальный нормативный прецедент реализации комплексной государственной политики народонаселения

Кодекс Липит-Иштара предварял собой более известный и структурированный древневавилонский правовой свод, получивший название «Законы Хаммурапи» (1755 – 1752 до н. э.). Содержание документа [46] свидетельствует о сложившейся к тому моменту своеобразной модели семейно-демографической политики и семейного права, как отдельной законодательной отрасли. Согласно указанному правовому источнику, брак приобретал сугубо договорной характер – женой признавалась только та женщина, с которой её муж заключил брачный договор. Кроме того, Законы Хаммурапи вводили жесткое наказание (смертная казнь) за женскую измену, изнасилование девственниц, за физическую агрессию сына к отцу и за воровство чужих детей. Также документ содержал строгие наказания за совершение инцеста и «снохачества». В нем отдельно прописаны условия для повторных браков и некоторые аспекты усыновления детей.

Особое значение в Законах Хаммурапи уделялось вопросам репродукции: в случае бесплодия супруги муж имел законное право, как оставить свою жену, так и зачать детей от рабыни (с согласия супруги) или привести в дом наложницу. При этом, материнство и детство защищалось законом, начиная с внутриутробной стадии и предусматривало наказание за причинение вреда

беременной (выкидыша), налагая на виновника определенные санкции в зависимости от статуса пострадавшей женщины и степени нанесенного вреда. Самое строгое наказание в этом случае предусматривалось за нанесение побоев беременной дочери полноправного человека, если они привели к смерти матери и плода. За такой проступок, по древнему принципу талиона (эквивалентности возмездия) подлежала убийству дочь виновника.

Основаниями для развода, по Законам Хаммурапи, кроме бесплодия жены, выступали несогласие жены жить со своим мужем, разорение супругой своего дома, унижение женой своего мужа или проявление к нему чувства ненависти. Одним из ключевых аспектов в части регулирования брачно-семейных и детско-родительских отношений в документе, наряду с продолжением рода, выступают вопросы семейного наследования.

Изначальная структура Законов Хаммурапи предполагает 282 параграфа, однако 24 из них не сохранились до наших дней. 77 параграфов (около 30%) из 258 уцелевших посвящены семейно-брачным, детско-родительским и демографическим аспектам, что отражает высокую степень государственного внимания в т. ч. к вопросам рождаемости и воспроизводства населения.

Важность Законов Хаммурапи для последующего развития семейного права и политики народонаселения, как в национальном, так и в международном масштабе поистине сложно переоценить. Этот исторический источник, пожалуй, является апофеозом политико-правовой культуры своего времени. Его содержание определило развитие всей правовой и политической мысли Древнего Востока на многие последующие столетия и, на наш взгляд, по своему значению сопоставимо с источниками права Древнего Рима.

По мнению юристов, семья в Кодексе Хаммурапи является основой не только хозяйственной, материальной мощи государства, но и его политической стабильности и безопасности. Семейное право древнего Вавилона представляется не только вполне сложившимся, но и достаточно развитым. Публичная власть в лице царя рассматривала семью в качестве источника материальной силы государства и отводила ей подобающее место в нормативном регулировании [47].

Между тем, будучи признанными в качестве одного из первичных источников семейного и других отраслей права, Законы Хаммурапи, как и другие приведенные нами источники, до сих пор несправедливо недооценены как нормативный образец демографической политики. Возвращаюсь к началу данной статьи, особо укажем на то, что, учитывая уровень позиционирования, системность изложения, степень продуманности и глубину правового регулирования, древнешумерские своды законов и иные, приведенные выше источники, незаслуженно и необоснованно игнорируются в учебной и научной литературе по демографии и демографической политике.

Абсолютно очевидно, что, к примеру Законы Хаммурапи, нельзя ставить в один ряд с воззрениями Конфуция и древнегреческих философов (Сократ, Платона, Аристотеля). Последние представляли собой лишь философские концепции и к тому же носили характер социальной утопии, в то время как указанный свод законов Древнего Вавилона, наряду с иными представленными в статье источниками, содержит конкретные меры политики в области населения, направленные на регуляцию матримониального и репродуктивного поведения.

Заключение

Таким образом, по итогам представленного исследования содержания древнейших источников,

выступающих первыми из известных истории образцов нормативного регулирования демографического (брачно-семейного и репродуктивного) поведения можно констатировать, что *еще на заре появления государственности в человеческих цивилизациях зародилась и получила дальнейшее развитие разновидность политики, которую сегодня, исходя из её воздействия на режим воспроизводства населения, справедливо отнести к политике народонаселения (демографической политике).*

Опираясь на свидетельства очевидцев, произведения искусства, утверждения античных авторов (поэтов и историков), поучения, трактаты, своды (кодексы) законов и другие источники, было установлено, что в рассматриваемый период имелись сформировавшиеся нормативные регуляторы таких демографических процессов как брачность, разводимость и рождаемость.

Формационное развитие различных элементов и исторических форм семейно-демографической политики в рассматриваемый период эволюционировало от сакрально-синкретического уровня до системной кодификации норм, регулирующих брачно-семейное и репродуктивное поведение.

Исходя из представленных в статье фактов, мы можем уверенно утверждать об исторической синхронности процессов создания первых государств и зарождения семейно-демографической политики. Важно подчеркнуть тесную связь процесса семейно-демографической политики в древности с традиционной моралью и религиозными верованиями. Кроме того, нормативное регулирование вопросов семьи, брака и деторождения было тесно переплетено с материально-хозяйственными аспектами, доминировавшим бытовым укладом и отношениями собственности, в частности семейным наследованием.

Для политики в сфере народонаселения в древнюю эпоху (на примере исследуемых государственных образований) был характерен высший уровень субъекта управления в лице правителя и целый ряд принципов, дающих основания рассматривать соответствующие поведенческие нормы в качестве системных взаимосвязанных мер, направленных на определенный демографический результат. Показательно, что приводимые ниже принципы демографической политики, характерные для рассматриваемых в статье ранних цивилизаций, на наш взгляд, во многом определили направления и меры регулирования демографической динамики в широком международном контексте в последующие тысячелетия. К основным указанным принципам справедливо отнести следующие:

- *Общественный и государственный пронатализм.* Несмотря на наличие знаний о некоторых средствах контрацепции и прерывания беременности, социальные и правовые нормы носили ярко выраженный прокреативный характер, подразумевающий высокую репродуктивную активность и, соответственно, расширенное воспроизводство населения. Ценность деторождения была не только социально одобряемой, но и поощряемой государством.

- *Положительная взаимосвязь между брачностью/родительством и социальным статусом.* Брачно-семейные отношения имели важное общественное и государственное значение. Семейное положение непосредственным образом влияло на статус человека, подразумевая отрицательные последствия при сознательном отказе от брака и продолжения рода. Как на уровне традиционной морали, так и на уровне правовых регуляторов доминировала апологетика семейного образа жизни.

- *Охрана материнства и детства с момента зачатия.* Рассматриваемый период можно смело назвать эпохой трепетного отношения к личности ребенка и феномену детства как таковому.

Государство оберегало интересы ребенка, что распространялось не только на кровных детей, но и на усыновленных. При этом охрана материнства и детства выражалась в особой защите женщин-матерей, начиная с периода беременности, т. е. с самого зарождения человеческой жизни.

- *Ранняя брачность*. Ранний брачный возраст для обоих полов наряду с поощрением семейного статуса и деторождения способствовал максимальной реализации репродуктивного потенциала.

- *Моногамный характер брака.* Фактически был установлен государственный эталон семьи, что на определенных этапах сопровождалось решительной борьбой с пережитками родового строя в виде полиандрии (многомужества). Недопустимость внебрачных и сверх брачных половых связей подразумевала жесткие наказания за супружескую измену, инцест, изнасилование и т. д. В демографическом смысле поддержка моногамии создавала идеальные условия для стабильности семейной системы и воспроизводства населения.

- *Строгая семейная иерархия.* Патриархальный характер семейных отношений предполагал подчиненное положение женщин по отношению к мужчинам и детей по отношению к родителям. За грубые нарушения установленного порядка предполагались санкции. В какой-то мере доминирующее положение мужчин (мужей и отцов) компенсировалось возлагаемой на них полнотой ответственности. Впрочем, следует сделать оговорку, что женщины в исследуемый период имели целый ряд прав и обладали определенной степенью автономию (этот аспект выходит за рамки настоящей статьи).

- *Ограниченные основания для разводов.* Правила и порядок разводов во многом были подчинены целям соблюдения морально-нравственных установок, заботы об уязвимых социальных категориях, соблюдения семейной иерархии и продолжению рода. Также были регламентированы повторные браки и «параллельные» половые отношения, преследующие цель продолжения рода. Иными словами, даже причины для расторжения брака включали в себя репродуктивную мотивацию.

Данные принципы регулирования присутствуют в современной демографической политике и формулируются в соответствии с нормами морали, традиций и целей развития на глобальном, региональном и национальном уровнях. Не смотря на то, что в настоящее время демографическая проблематика плотно интегрирована в список глобальных проблем человечества и во многом определяет содержание Целей в области устойчивого развития, провозглашенных ООН в 2015, по-прежнему существуют значительные различия в региональных и национальных подходах, корни которых, как в истории общественных формаций, так и в финансовых экономических и политических системах, не всегда ориентированных на успешное противостояние современным глобальным угрозам и цивилизационным кризисам, что повышает роль и ответственность международного сообщества на этом направлении.

Библиография

1. Основы теории народонаселения. Под ред. Д.И. Валентея. М., «Высшая школа», 1973. С. 28-29.

2. Демографическая политика: Опыт социалистических стран: Сб. статей/ Под редакцией А. Г. Волкова. – М.: Финансы и статистика,1983. С. 4.

3. БЕЛОБОРОДОВ, И.И. Социальные технологии формирования семейно-демографической политики в России в условиях демографического кризиса: дис. ... канд. соц. наук: 22.00.08 / Белобородов Игорь Иванович. - М., 2008. С. 18.

4. МЕДКОВ, В.М. Демография: Учебное пособие. Ростов-на-Дону: «Феникс», 2002. С. 194, 199. URL: https://kingmed.info/media/book/3/2863.pdf (дата посещения: 25.08.2021)

5. ЛАРМИН, О.В. Методологические проблемы изучения народонаселения М: Статистика, 1975. С. 234.

6. Демография: учеб. пособие / А.И. Щербаков, М.Г. Мдинарадзе, А.Д. Назаров, Е.А. Назарова; под общ. ред. д-ра экон. наук, профессора А.И. Щербакова. – М.: ИНФРА-М, 2017. С. 13 – 14, 143.

7. Демография : учеб.-метод. пособие / Н. Л. Антонова; М-во образования и науки Рос. Федерации, Урал. федер. ун-т. – Екатеринбург: Изд-во Урал. ун-та, 2014. С. 108.

8. Демографическая энциклопедия. / Редколл: Ткаченко А. А., Аношкин А. В., М. Б. Денисенко и др. - М.: ООО «Издательство «Энциклопедия», 2013. С. 212.

9. РУМЯНЦЕВА, Е.Е. Демографическая политика // Большая российская энциклопедия. Том 8. Москва, 2007, с. 503.

10. Экономика народонаселения: Учебник / Под ред. проф. В. А. Ионцева. – М.: ИНФРА-М, 2007. С. 524.

11. United Nations. International Transmission of Population Policy Experience: Proceedings of the Expert Group Meeting on the International Transmission of Population Policy Experience (report). New York, 01 January 1990. URL:https://www.un.org/development/desa/pd/content/international-transmission-population-policy-experience-proceedings-expert-group-meeting (дата посещения: 25.08.2021).

12. United Nations. Department of Economic and Social Affairs, Population Division (2020). World Population Policies 2019 (ST/ESA/SER.A/442). URL: https://www.un.org/development/desa/pd/sites/www.un.org.development.desa.pd/files/undesa_pd_rep_world_population_policies_2019.pdf (дата посещения: 25.08.2021).

13. United Nations Population Fund. Programme of Action adopted at the International Conference on Population and Development Cairo, 5–13 September 1994. 20th Anniversary Edition, 2014. P. 6, 8, 12, 13 URL: https://www.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/programme_of_action_Web%20ENGLISH.pdf (дата посещения: 25.08.2021).

14. Организация Объединенных Наций. Всемирный день народонаселения 11 июля. Мировая демографическая политика (2019 год) URL: https://www.un.org/ru/observances/world-population-day/resources (дата посещения: 25.08.2021).

15. Организация Объединенных Наций. Экономический и Социальный Совет. Комиссия по народонаселению и развитию. Пятьдесят четвертая сессия 19–23 апреля 2021 года. Осуществление программы и ход работы в области народонаселения в 2020 году: Отдел народонаселения, Департамент по экономическим и социальным вопросам. Доклад Генерального секретаря.E/CN.9/2021/5. С. 10 URL: https://undocs.org/ru/E/CN.9/2021/5 (дата посещения: 25.08.2021).

16. КЛУПТ, М. Демография регионов Земли. – СПб.: Питер, 2008. С. 311.

17. БОРИСОВ, В.А. «Семейно- демографическая политика: цели и средства». Институт семьи и собственности. Рабочие тетради № 3. – М., 1999. С. 64-65.

18. Population Reference Bureau. Glossary of Demographic Terms URL: https://www.prb.org/resources/glossary/ (дата посещения: 25.08.2021).

19. Демография: Учебник для вузов / Под ред. Н. А. Волгина, Л. Л. Рыбаковского. – М.: Логос, 2005. С. 212.

20. ПРЕССА, Р. Народонаселение и его изучение (Пер. с франц.). – М.: «Статистика», 1966. С. 328.

21. АЧАДИ, Д. Предмет, метод и содержание демографии. – В кн.: Теоретические проблемы демографии. – М., 1967. С 21.

22. ВОРОНЦОВ, А.В. Демография: учебник и практикум для прикладного бакалавриата / А.В. Воронцов, М. Б. Глотов. – М.: Издательство Юрайт, 2016. С.15.

23. Демографическая энциклопедия. / Редкол.: Ткаченко А.А., Аношкин А.В., М.Б. Денисенко и др. - М.: ООО “Издательство “Энциклопедия”, 2013. С. 213.

24. АКОПЯН, Е.А. Зарождение и становление де-

мографической политики как социального явления. Социология и право. 2017. С. 45.

25. МАСАЛОВ, А.А. Демографическая политика: теоретические подходы к определению // Социально-гуманитарные знания. 2014. №6. С. URL: https://cyberleninka.ru/article/n/demograficheskaya-politika-teoreticheskie-podhody-k-opredeleniyu (дата посещения: 25.08.2021).

26. NEURATH, P. From Malthus to the Club of Rome and Back. Armonk (N.Y.), L. 1994. P. 6.

27. ЭРМАН, А. Жизнь в Древнем Египте / А. Эрман – «Центрполиграф», 2008 г. С. 16, 22.

28. ШЕВЧЕНКО, М.В. Брачно-семейные отношения в художественных памятниках Древнего Египта. // Ярославский педагогический вестник. 2006. № 4(49). С. 26.

29. ДЖАРМАН, О.А., МИКИРТИЧАН, Г.Л. Статус и отношение к ребенку в Древнем Египте. // Российский педиатрический журнал. 2014. № 5. С. 54.

30. Культура древнего Египта. Отв. редактор И. С. Кацнельсон. М., Главная редакция восточной литературы издательства «Наука», 1976. С. 289.

31. ВЕРКУТТЕР, Ж. Египет и долина Нила. Т. 1: С древнейших времен до конца Древнего царства. 12 000-2000 гг. до н. э. / перев. с фр. Н.Ю. Живловой; науч. ред. И.В. Богданов. – СПб.: Нестор-История, 2015. С. 54, 55.

32. ПОУЧЕНИЕ ПТАХХОТЕПА (комментированный перевод* текста папируса Присс). По изданиям: Žaba Z. Les Maximes de Ptahhotep. Prague, 1956; Sethe K. Aegyptische Lesestücke zum Gebrauch im akademischen Unterricht. Texte des Mittleren Reiches. Leipzig, 1924. Интернет-источник: Социальная сеть ВКонтакте. Сообщество «Загадочный Древний Египет». URL: https://vk.com/wall-43969312_31836 (дата посещения: 26.08.2021).

33. ДЖАРМАН, О.А. Статус женщины в Древнем Египте // Медицина и организация здравоохранения. 2017. №1. С. 50 – 51. URL: https://cyberleninka.ru/article/n/status-zhenschiny-v-drevnem-egipte (дата посещения: 26.08.2021).

34. The University of Chicago Library. Digital Collections.. Ancient Egyptian Society and Family Life by Douglas J. Brewer | Emily Teeter. This seminar is extracted from Chapter 7 of Egypt and the Egyptians, Cambridge University Press, 2001. Copyright Douglas J. Brewer and EmilyTeeter1999.URL:https://fathom.lib.uchicago.edu/2/21701778/(дата посещения: 26.08.21).

35. ХАПРОВА, А.В. Древнеегипетские «Письма к мертвым» древней традиции как явление египетской культуры Первого переходного периода (XXII–XXI вв. до н. э.) // Вопросы студенческой науки. Выпуск №6 (46), июнь 2020. С. 315. URL: https://cyberleninka.ru/article/n/drevneegipetskie-pisma-k-mertvym-drevney-traditsii-kak-yavlenie-egipetskoy-kultury-pervogo-perehodnogo-perioda (дата посещения: 26.08.2021).

36. StMU History Media. Mariah Cavanaugh. Pleasure vs. Procreation: Egyptian Women Take Control of Their Sexuality. Academic Explanatory, African and African American Studies, Cultural History, Explanatory Article, Gender Studies, Pre-Classical History (to 600 BCE), Social History, World History. October 2, 2017. URL: https://stmuhistorymedia.org/pleasure-vs-procreation-egyptian-women-take-control-of-their-sexuality/ (дата посещения: 26.08.2021).

37. БАРАНОВ, А.Н., САННИКОВ, А.Л., СИЗЮХИНА, Н.Н. Аборт: междисциплинарный взгляд // Экология человека. 2006. №6. С. 49. URL: https://cyberleninka.ru/article/n/abort-mezhdistsiplinarnyy-vzglyad (дата посещения: 26.08.2021).

38. От начала начал. Антология шумерской поэзии. Вступ. ст., пер., коммент., словарь В. К. Афанасьевой. – СПб.: Центр «Петербургское Востоковедение», 1997. С. 306–307.

39. ЗАЙЦЕВ, А., ЛАПТЕВА, В., ПОРЬЯЗ, А.З Мировая культура: Шумерское царство. Вавилон и Ассирия. Древний Египет. – М.: ОЛМА-ПРЕСС, 2000. С. 71.

40. БЕЛИЦКИЙ, М Шумеры. Забытый мир. Zapomniany. Swiat Sumerow. Серия: Тайны древних цивилизаций. Издательство: Вече, 2000 г. С. 293.

41. Культура древнего Египта. Отв. редактор И. С. Кацнельсон. М., Главная редакция восточной литературы издательства «Наука», 1976. С. 279.

42. ТРИКОЗ, Е.Н. «Кодекс Ур-Наммы»: особенности шумерской правовой традиции // Правоведение. 2013. №1 (306). С. 225, 236 URL: https://cyberleninka.ru/

article/n/kodeks-ur-nammy-osobennosti-shumerskoy-pravovoy-traditsii (дата плсещения: 26.08.2021).

43. КРАМЕР, С.Н. История начинается в Шумере / Под ред. и с предисл. В.В. Струве; Пер. Ф.Л. Мендельсона. М.: Наука, 1965. С. 58.

44. Древние цивилизации. От Египта до Китая: Вестник древней истории, 1937-1997. М.: Научно-издательский центр «Ладомир», 1997. Составители: А.И. Павловская (руководитель), В.А. Головина, С.Г. Карпюк, И.С. Клочков, Е.В. Ляпустина, С.Ю. Сапрыкин. С. 376.

45. КРАМЕР, С. Шумеры. Первая цивилизация на Земле / Пер. с англ. А.В. Милосердовой. – М.: ЗАО Центрполиграф, 2002. С. 377.

46. Исторический факультет МГУ имени М.В. Ломоносова. Законы вавилонского царя Хаммурапи. URL: http://www.hist.msu.ru/ER/Etext/hammurap.htm (дата посещения: 18.07.21).

47. КАРПЕНКО, К.В. О некоторых особенностях семейных отношений по законам Хаммурапи // Вестник МГИМО. 2012. №5. С. 172, 173. URL: https://cyberleninka.ru/article/n/o-nekotoryh-osobennostyah-semeynyh-otnosheniy-po-zakonam-hammurapi (дата посещения: 26.08.2021).

CZU 323.1(478)
DOI https://doi.org/10.52388/1812-2566.2021.3(94).09

PECULIARITIES OF INTERETHNIC PERCEPTION OF THE GAGAUZ AND BULGARIANS IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

Larisa HOROZOVA
Doctor of Psychological Sciences,
Comrat State University, Comrat, Republic of Moldova
e- mail: *larisahorozova@yandex.ru*
https://orcid.org/0000-0002-6567-0334

Sergey HOROZOV
Doctor of Sociological Sciences,
Comrat State University, Comrat, Republic of Moldova
e- mail: *horozovserghei11@gmail.com*
https://orcid.org/0000-0002-0599-4767

Moldova is a multi-ethnic state. One third of the country's population is national minorities, including the Gagauz and Bulgarians. There is material evidence in history that negative stereotypes and conflicts existed between two ethnic groups in the region in the early 19th century. But over time, relations between the Gagauz and Bulgarians lost their former acuteness. The article substantiates the need to study ethnic heterostereotypes of the Gagauz and Bulgarians as a brandtheir ethnic identity. The results of the conducted empirical study of ethnic heterostereotypes of the Bulgarian and Gagauz youth prove that in the sphere of intergroup perception, these ethnic groups have a problem - distance from each other. There is a certain tension in the relationship between the Gagauz and Bulgarians, which manifests itself in a hidden, smoldering form. It is expressed in social competition, achieved by ethnocentric evaluative comparison of one's own and another's group in favor of one's own. But, nevertheless, they also have a powerful resource - a positive ethnic identity, which includes not only a positive self-identification, but also a positive image. The authors conclude that it is necessary to strengthen the positive ethnic identity of the Gagauz and Bulgarian youth. Increasing intercultural communication and competence is the main way to bring these two closely adjacent ethnic groups closer together.
Keywords: *ethnic identity, ethnic stereotype, ethnic heterostereotype, Gagauz, Bulgarians, Republic of Moldova.*

PARTICULARITĂȚILE PERCEPȚIEI INTERETNICE A GĂGĂUZILOR ȘI BULGARILOR ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Moldova este un stat polietnic. O treime din populația țării o reprezintă minoritățile naționale, inclusiv găgăuzi și bulgari. Există dovezi materiale în istorie că stereotipuri și conflicte negative existau între două grupuri etnice din regiune deja la începutul secolului al XIX-lea. Dar, în timp, relațiile dintre găgăuzi și bulgari și-au pierdut fostul caracter acut. Autorii susțin necesitatea studierii heterostereotipurilor etnice ale găgăuzilor și bulgarilor ca marker al identității lor etnice. Aceștia concluzionează că este necesar să se consolideze identitatea etnică pozitivă a tinerilor găgăuzi și bulgari. Creșterea comunicării și competenței interculturale este principala modalitate de a apropia aceste două grupuri etnice apropiate identitatea lor etnică. Rezultatele studiului empiric efectuat al heterostereotipurilor

etnice ale tinerilor bulgari și găgăuzi demonstrează că, în sfera percepției intergrupale, aceste grupuri etnice au o problemă - distanța între ele. Există o anumită tensiune în relația dintre găgăuzi și bulgari, care se manifestă într-o formă ascunsă, mocnită. Se exprimă în competiție socială, realizată prin comparație etnocentrică evaluativă a propriului și o imagine pozitivă.

Cuvinte-cheie: *identitate etnică, identitate stereotip etnic pozitivă, heterostereotip etnic, găgăuzi, bulgari, Republica Moldova.*

PARTICULARITÉS DE LA PERCEPTION INTERETHNIQUE DES GAGAOUZES ET BULGARES DANS LA RÉPUBLIQUE DE MOLDOVA

Moldova est un état multiethnique. Un tiers de la population du pays est constitué de minorités nationales, dont les Gagaouzes et les Bulgares. Il existe des preuves matérielles dans l'histoire que des stéréotypes négatifs et des conflits existaient entre deux groupes ethniques dans la région au début du XIXe siècle. Mais au fil du temps, les relations entre les Gagaouzes et les Bulgares ont perdu leur ancienne acuité. L'article justifie la nécessité d'étudier les hétérostéréotypes ethniques des Gagaouzes et des Bulgares comme marqueur de leur identité ethnique. Les résultats de l'étude empirique menée sur les hétérostéréotypes ethniques des jeunes bulgares et gagaouzes prouvent que dans la sphère de la perception intergroupe, ces groupes ethniques ont un problème - la distance les uns des autres. Il y a une certaine tension dans la relation entre les Gagaouzes et les Bulgares, qui se manifeste sous une forme cachée et fumante. Elle s'exprime dans la compétition sociale, obtenue par une comparaison évaluative ethnocentrique de son propre groupe et de celui d'un autre en faveur du sien. Mais, néanmoins, ils ont aussi une ressource puissante - une identité ethnique positive, qui comprend non seulement une auto-identification positive, mais aussi une image positive de «l'Autre». La conclusion est faite sur la nécessité de renforcer l'identité ethnique positive de la jeunesse gagaouze et bulgare. L'augmentation de la communication et des compétences interculturelles est le principal moyen de rapprocher ces deux groupes ethniques étroitement adjacents.

Mots-clés: *identité éthnique, stéréotypes ethnique, hétérostéréotypes ethnique, Gagaouzes, Bulgares, République Moldova.*

ОСОБЕННОСТИ МЕЖЭТНИЧЕСКОГО ВОСПРИЯТИЯ ГАГАУЗОВ И БОЛГАР В РЕСПУБЛИКЕ МОЛДОВА

Молдова – полиэтническое государство. Третья часть населения страны является национальными меньшинствами, среди которых –гагаузы и болгары. В истории имеются материальные свидетельства того, что негативные стереотипы и конфликты существовали между двумя этническими группами в регионе в начале 19 века. Но со временем отношения между гагаузами и болгарами потеряли былую остроту. В статье обосновывается необходимость изучения этнических гетеростереотипов гагаузов и болгар как маркера их этнической идентичности. Результаты проведённого эмпирического исследования этнических гетеростереотипов болгарской и гагаузской молодежи доказывают, что в сфере межгруппового восприятия у данных этнических групп есть проблема - дистанцированность друг от друга. Во взаимоотношениях гагаузов и болгар существует определённая напряжённость, проявляющаяся в скрытой, тлеющей форме. Она выражена в социальной конкуренции, достигаемой этноцентристским оценочным сравнением своей и чужой группы в пользу собственной. Но, тем не менее, у них имеется и мощный ресурс - позитивная этническая идентичность, включающая не только позитивную самоидентификацию, но и позитивный образ «Другого». Делается вывод о необходимости усиления позитивной этнической идентичности гагаузской и болгарской молодёжи. Повышение межкультурной коммуникации и компетентности – основной путь к сближению этих двух близко соседствующих этнических групп

Ключевые слова: *этническая идентичность, этнический стереотип, этнический гетеростереотип, гагаузы, болгары, Республика Молдова.*

Nowadays, most of the countries can be claimed as polyethnic or multicultural. “Multicultural societies are considered to be those countries which include many (more than two) ethnic groups with a significant population number, regardless of how long they have been living in a given territory, whether they are “indigenous” or migrants, “titular” or “non-titular” [7, p.14].

Moldova is a multiethnic state, its territory is a unique intersection of the slavonic, roman and turk cultures. One third of the population (% 35.5) is the national minorities, that are made up of Gagauz, and Bulgarians, as well.

According to the latest census data, Gagauz make up 4.5 % of the republic population. In terms of population, the Gagauz occupy the fourth place after the Moldovans (the titular ethnic group), Ukranians and Russians. The Bulgarian population in the country is 1.8% of the total population of the country (without Transnistria). In ATU Gagauz Yeri, the number of Gagauz is 83.8% of the total population of the region, Bulgarians - 4.9% [13].

Bulgarians and Gagauz of Moldova are representatives of ethnic groups whose ancestors moved to the territory of modern Moldova in the 18th century from the territory of modern Bulgaria. The ancestors of today's Bulgarians live in Bulgaria. The Gagauz people do not have a “historical” homeland, they had been formed as an ethnic group on the territory of Moldova. Both ethnic groups are close in their cultural and daily traditions, historical destinies; both belong to the same religious branch (Orthodox Christians) and both live in the historical region of Budjak in stripes or mixed. Therefore, these ethnic groups should be considered together in the context of their ethnocultural development.

The relevance of research

The study of the phenomenon of ethnic identity of ethnic groups of the Gagauz and Bulgarians in the psychological aspect seems to us relevant, since ethnic identity has a great predictive potential. It has both stability, the ability to be passed on from generation to generation, and variability, the ability to “hide” in a latent state and become more active in a situation of interethnic interaction or a common external threat.

In the context of the study of the ethnic identity of the Gagauz and Bulgarians, it is advisable to study their ethnic stereotypes. A stereotype is an image created by the historical practice of interethnic relations and almost does not lend itself to arbitrary change, has powerful psychoenergetics. It allows the group to identify itself in the vortex of history [10].

When studying the ethnic identity of the young people of the Gagauz and Bulgarians, we proceeded from the fact that the ethnic stereotype is a basic, emotionally evaluative component in the structure of ethnic identity. Preferences and assessments towards your own and the other groups are manifested are manifested through this ethnic identity.

To understand the peculiarities of the content of ethnic stereotypes of Bulgarians and Gagauz, a study conducted by the Moldovan psychologist I.I. Kaunenko is of interest. on the problem of the perception of time and sociocultural changes through collective memory by various ethnic groups (including Bulgarians and Gagauz [4, p. 49-58].

To study this problem, she included the question in the survey: “What events should your children remember?” This question was borrowed from the research of A.V. Kuznetsova, who studied the collective memory of significant events in various social groups [5, p. 106]. It makes it possible to track trends in the construction and transmission of memories, as well as to understand how representatives of ethnic groups, on the one hand, reflect on sociocultural changes in society, and on the other hand, what is ready to transmit to the younger ge-

neration, since "one of the powerful mechanisms for transmitting the ideas of the collective memory into the future is a directly realized desire to create the desired image of the past in the younger generation. "filled with happy moments, travel, vacation trips"; "To remember that they had a good childhood, when everyone loves them, presents them with purchases, and pays attention." The next most important category is "Traditions, customs, history of the people (21%) –"traditions and customs of the people so as not to lose the history of the people"; "Must remember the history of their people"; "To know and honor traditions". It can be concluded that among a group of Bulgarians, the main semantic categories for intergenerational transmission are the subcategories "Transfer of traditions, family events". Historical events occupy an insignificant place (6%) (event in Odessa on May 2; World War II).

Gagauz prioritize "Family" (62%) as the most significant category that they would like to broadcast to children is: "birthdays of each family member", "to meet on these days", "birthdays of relatives", "own childhood", "Time spent with family." The subcategories "Family Holidays" and "Relationships" were equally divided (50% each). The second most important category is "Historical events" (16%) - "proclamation of the Gagauz republic", the independence of the Republic of Moldova". The third category is the category "Traditions, customs, history of our people" (13%) - "to honor the customs and traditions of our people, wherever we are". So, for the Gagauz group, the semantic categories for intergenerational transmission are "Family", "Historical events", "Traditions, customs, history of their people".

So, the study of the perception of time and socio-cultural changes through collective memory among ethnic groups of Bulgarians, Gagauz, revealed that one of the basic categories (through which sociocultural changes in society are perceived) is the category "Family". The most frequent events they highlight are those related to family celebrations, rituals, and family relationships. Difficulties in categorizing and reflecting socio-cultural changes in society in the perception of the world among representatives of ethnic groups activate the categories of the "close circle" - family, kindred intergenerational solidarity.

The features revealed by the researcher of the perception of the youth of the Gagauz and Bulgarians of time and socio-cultural changes through collective memory leave their mark on the formation of their ethnic stereotypes.

It should be noted that an ethnic stereotype can be autostereotype by its nature (i.e., describing one's own group) or a heterostereotype (i.e., describing another ethnic group), reflecting, albeit in a distorted or transformed form, objective reality: the properties of two interacting groups and the relationship between them.

The aim of our research was to study the ethnic heterostereotypes of the Gagauz and Bulgarians.

The sample consisted of 329 people. These are young men and women 18-25 years old, students of the Comrat State University (stationary, correspondence departments, as well as students of advanced training courses at the university). Study region: ATU Gagauz Yeri of the Republic of Moldova.

Ethnic stereotype was investigated by us using the basic methodology - "Diagnostic test of attitudes" (DTO) by G.U. Soldatova [9]. It allowed to measure the parameters of an ethnic stereotype, namely: the degree of agreement - ambivalence (A); intensity, strength of the stereotyped effect - severity (S); general positive or negative perception of the object of stereotyping - directionality (D); content is a set of characteristics attributed to an ethnic group.

We first identified the average values of the coefficients of ambivalence (A), severity (S), direction (D) of mutual heterostereotypes of the Gagauz and Bulgarians (hereinafter - ASD).

Then the heterostereotypes of the Gagauz / Bulgarians were compared. The comparison was carried out on the basis of comparing their coefficients of ambivalence (A), severity (S), direction (D). To assess the reliability of the data obtained, the Dunn test for multiple comparisons with the Bonferroni correction was used.

Further, the content of ethnic heterostereotypes was analyzed. For this, for each ethnic group (Gagauz and Bulgarians), the average scores were calculated for all 24 qualities of the method. The qualities that received the highest scores (above 3) were considered stereotyped, the most typical for this ethnic group.

Let us present the results of the study of ethnic heterostereotypes of student youth of the Gagauz and Bulgarians.

Main results of the rescarch

Analysis of the data of the average values of the coefficients of ambivalence (A), direction (D), severity (S) of mutual ethnic heterostereotypes revealed that the Gagauz and Bulgarian youth have a positive ethnic identity, since all indicators are with a + sign (table 1). It is worth noting here that earlier we have revealed a positive self-identification and a positive image of other ethnic groups (Moldovans, Russians [13]) among the youth of the Gagauz and Bulgarians. The youth of Bulgarians, as well as the youth of the Gagauz, have low indicators of orientation (D) of mutual heterostereotypes. The weakly expressed strength of the stereotypical effect (S) in both ethnic groups indicates a certain distance between the youth of the Gagauz and Bulgarians relative to each other.

Table 1. Average values of the coefficients of ambivalence (A), severity (S), orientation (D) of ethnic heterostereotypes - youth of Gagauz and Bulgarians

Assessment type	Heterostereotype parameters		
	A	S	D
Heterostereotype of Gagauz	0,67	0,07	0,07
Heterostereotype of Bulgarians	0,69	0,08	0,07

*Source: T*he author's calculations based on research data: "Ethnic identity of student youth in the conditions of labor migration of the population in ATU Gagauz Yeri. 2019 [12].

We can suppose that long-term living nearby, possibly, leads to the fact that the mechanism of psychological defense is triggered, when a high blurring of the image of the "others" is manifested through a decrease in the severity of the stereotype. There is material evidence in history that negative stereotypes and conflicts existed between two ethnic groups in the region in the early 19th century. But over time, relations between the Gagauz and Bulgarians lost their former acuteness [11].

In order to identify the differences between which objects of assessing the ethnic stereotype of the Gagauz and Bulgarians are statistically significant, we used the Dunn test for multiple comparisons with the Bonferroni correction.

Among the students Gagauz, statistically significant differences were revealed when comparing the auto-stereotype of the Gagauz with the heterostereotype of the Bulgarians ($Z = 0.926$, $p = 0.001$), as well as when comparing the image of the "I" of the Gagauz with the heterostereotype of the Bulgarians ($Z = 1.570$, $p = 0.001$), which indicates differentiati-

on (one's own - another) of the Gagauz youth from the Bulgarian ethnic group at the group and personal levels. The heterostereotype is characterized by a high level of ambivalence and a low strength of the stereotyped effect.

Among the students Bulgarians, statistically significant differences were revealed when comparing the auto-stereotype of Bulgarians with the heterostereotype of the Gagauz (Z = 1.375, p = 0.001), as well as when comparing the image of the "I" of Bulgarians with the heterostereotype of the Gagauz (Z = 2.315, p = 0.001), which also can be considered as the evidence of the differentiation (one's own - another) of Bulgarians from the Gagauz ethnic group at the group and personal levels. The heterostereotype of the Gagauz people is characterized by a high level of ambivalence, low emotional saturation.

We were surprised by the empirical data obtained among the youth of Bulgarians in the image of the Gagauz and among the youth of the Gagauz in the image of the Bulgarians, described above, because these groups have been living side by side for a long time. It seems that two moments can be at work here: the first is the difference between the Turkic and Slavic cultures, this is one "watershed", the second is a long-term residence nearby, which sometimes generates a certain distance for the self-preservation of the group. The phenomenon identified by us requires special research in the field of interethnic relations between Bulgarians and Gagauz, social perception of each other.

Ukrainian historian A.V. Shabashov explained such a distancing in relations between the Gagauz and the Bulgarians by the fact that the Gagauz, being ethnoculturally close to the Bulgarians (as a result of centuries of living nearby), can exist as an independent ethnic group only with a certain distance from them, focusing not on common features, but differences with the Bulgarians. Moreover, these differences can be exaggerated and even lead to dislike. In his opinion, this is one of the main functions of ethnicity at the psychological level: to differentiate the representatives of "one's own" group, of "one's own" ethnic group from representatives of "foreign" groups. Additionally, the closer ethnic groups, the researcher believed, the more motivation for such a confrontation in order to preserve their own ethnicity. And vice versa - the more another ethnos is removed by culture and other characteristics from its own, the more it is not similar, the more the attitude towards it is even and neutral [11].

One of the options for explaining such a distance between the Gagauz and Bulgarians is also found in the articles of historian N.V. Anikin, who studied the problems of ethnic identification of the Gagauz. This is how he explains the distance between Bulgarians and Gagauz at the present stage: "During the turbulent political events of 1989-1991, which led to the emergence of national autonomy within the Republic of Moldova in 1994, the Bulgarians and Gagauz of the Moldovan part of Budjak were again divided, into this times the administrative boundaries of ATU Gagauzia and Taraclia region. The political elites of the Bulgarians and Gagauz were unable to moderate their own ambitions and transform the historical unity of the two peoples into political forms. And the administrative boundaries were drawn without taking into account ethnic, cultural and economic aspects, artificially dividing the Bulgarian-Gagauz population compactly living in the region by state and administrative boundaries. Hence, a certain distance between the Bulgarians from the ethnic groups of the Gagauz and the preservation of mutual claims and frictions between the Bulgarian and Gagauz political elites, which complicates the long-standing ties between the two historically close peoples" [1, p. 21].

Researchers when living nearby for a long time, as a result of cultural borrowing, ethnic groups can sometimes have a certain "blur" of each other's

images. In addition, these groups belong to different cultures: Bulgarians - to Slavic [2], Gagauz - to Turkic [1; 8]. Therefore, another assumption is possible: these features of heterostereotypes relative to each other can be caused to a certain extent by the psychological defense of the image of their ethnic group.

Further, in order to make clear the obtained results, we analyzed the content of mutual ethnic heterostereotypes of the young Gagauz and Bulgarians.

When analyzing the content of ethnic heterostereotypes, we proceeded from the assumption that stereotypes are determined by the specifics of the stereotyped group, the duration and depth of historical contacts with other ethnic groups. The most stereotyped qualities were those that were assessed at the level of 3 points and higher (table 2.).

Table 2. Mutual ethnic stereotypes of Gagauz and Bulgarians students

Gagauz about Bulgarians			Bulgarians about Gagauz		
The most frequent qualities	Average		The most frequent qualities	Average	
talkative	3,17		talkative	3,36	
thrifty	3,17		temperamental	3,33	
greedy	3,03		persistent	3,22	
stubborn	3,01		proud	3,17	
temperamental	2,95		active	3,13	
active	2,91		hot-tempered	3,13	

Source: The author's calculations based on research data: "Ethnic identity of student youth in the conditions of labor migration of the population in ATU Gagauz Yeri. 2019 [12].

As you can see, among the youth of Bulgarians and Gagauz, the "end-to-end" quality of all assessments is - sociability as a manifestation of the communicative sphere.

Bulgarians include irascibility in the image of the Gagauz, which is well-founded. Our survey of the Gagauz youth regarding the typical features of the representatives of their group also revealed that the Gagauz people sometimes characterized themselves as hot-tempered and stubborn. So the image of the Gagauz people among the youth of the Bulgarians has grounds for adequacy.

As, however, the youth of the Gagauz people in the image of the Bulgarians are noted for frugality and greed. The researcher of the Gagauz ethnos A.V. Shabashov noted that the Gagauz people had ideas about the greed and avarice of the Bulgarians in the past [11]. Back in the early 19th century, V.A. Moshkov, characterizing the Bulgarians, noted that the Gagauz people say that they are a greedy and stingy people. He wrote that the Bulgarian or toucan is a common noun for the Gagauz. The phrase "ali Bulgar (toucan)" literally translates: "exactly like a Bulgarian, with the meaning "greedy, like a Bulgarian", which means: to call a person a Bulgarian and accuse him of stinginess [8]. I. Kaunenko's research on the ethnic identity of the youth of Bulgarians also noted a high stereotyping in the auto-stereotype of the characteristics of economy [3].

The thriftiness of the Bulgarians (and for the Gagauz people - greed) was reflected in the works of oral folk art of the Bulgarians: proverbs, sayings, became the subject of anecdotes. So, far beyond the borders of Bulgaria, the humor of the inhabitants of one of the cities of Bulgaria - Gabrovo is known. Excessive frugality and greed of Bulgarians are the main themes of their anecdotes.

In classical Bulgarian literature, the name of the protagonist of the eponymous work of the famous Bulgarian classic Aleko Konstantinov "Bai Gagno" has long become a household name in Bulgaria: he is spontaneous in his unrestrained greed. It is worth

noting, though, that in critical judgments about Bai Gagno, two main lines took shape. According to one, "... Bai Gagno is a national or racial, biological or cultural, but, in any case, not a socio-historical or class type with a set of the most unsympathetic features. According to another line, researchers deny the national character of the image and believe that it reflects the qualities that are not specific to Bulgarians, and the general ones are inherent in any uncultured people" [6, p. 91].

Conclusions

So, an empirical study of the ethnic heterostereotypes of the youth of the Gagauz and Bulgarians at the present stage, when the Moldovan society is undergoing profound transformations, revealed that:

• The youth of the Gagauz and Bulgarians have mutual ethnic heterostereotypes - positive. Positive self-identification and a positive image of other ethno-contact groups (Moldovans, Russians) can be the basis for the successful integration of the youth of the Gagauz and Bulgarians into the ethnocultural space of the country, as well as for the formation of civic identity, since tolerance in interethnic relations is formed on the basis of positive ethnic identity.

• Mutual heterostereotypes of Bulgarians / Gagauz students are characterized by a low level of stereotyping. They are diffuse, ambivalent, characterized by a low level of severity and focus.

• We assume that the distance of ethnic groups from each other, on the one hand, is due to the civilizational border "Slavic - Turkic", on the other hand, psychological protection during long-term territorial cohabitation and rapid ethno-cultural transformations in society. Defense mechanisms are activated, and then some ethnic markers, including qualities, become a protective cordon. But for a more substantiated answer to this phenomenon, special research is needed.

• The most stereotyped qualities of mutual images of Gagauz and Bulgarians are sociability, activity, temperament. But there are also peculiarities of each image of an ethnic group: for the Gagauz it is pride, perseverance, hot temper, and for Bulgarians it is economy, greed, stubbornness.

Further monitoring of heterostereotypes of various ethno-contact groups on the territory of the country in conditions of cohabitation and rapid ethnocultural transformations in society is very important, since heterostereotype is an image created by the historical practice of interethnic relations, it almost does not lend itself to arbitrary change, has great predictive potential.

Thus, there is a certain tension in the relationship between the Gagauz and Bulgarians, which manifests itself in a hidden, smoldering form. It is expressed in social competition, achieved by ethnocentric evaluative comparison of one's own and another's group in favor of one's own.

Enhancing intercultural communication and competence is the main path to the rapprochement of these two closely adjacent ethnic groups, where the main principles should be:

1. Development of understanding of another culture through a better awareness of their cultural identity, the characteristics of their culture.

2. Development of knowledge and a positive interest in everything new and unfamiliar that can be found in another culture - in traditional norms, customs, and behavioral characteristics that differ from one's own.

3. Development of the qualities inherent in a multicultural personality, the formation of openness and readiness to accept intercultural differences, the development of tolerance towards representatives of different cultures.

Bibliography

1. АНИКИН, Н. Проблемы этнической идентичности гагаузов Молдавии. Авт. дисс. канд. ист. наук. М. 2009. 146 с.

1. ЗАБУНОВ, И.Д. Болгары Молдовы: проблемы истории и культуры. В: Национальные образы мира: единство-разнообразие-справедливость. К: Штиинца, 2003. с.165-173.

2. КАУНЕНКО, И.И. Проблемы этнической идентичности или Свой Путь. В: Журнал исследований восточно-европейского Пограничья «Перекрестки», 2007, нм. 3-4, Вильнюс. с. 123-151

3. КАУНЕНКО, И. Особенности восприятия времени и социокультурных изменений через коллективную (семейную) память у этнических групп Республики Молдова. В: Сборник докладов и сообщений республиканской научно-практической конференции "Традиционная семья и вызовы современности". – Комрат: Научно-исследовательский центр Гагаузии им. М. В. Маруневич, 2020. С.49-58 ISBN 978-9975-3427-4-2.

4. КУЗНЕЦОВА, А.В. Коллективная память о значимых событиях и фигурах российской истории в различных социальных группах. Диссерт. канд. псих. наук. М, 2013, с.106

5. Литература за 10 клас на единото средне политехническо училище. София: Народна просвета, 1999. 91 с.

6. ЛЕБЕДЕВА, Н.М., ЛУНЕВА, О.В., СТЕФАНЕНКО, Т.Г. Тренинг этнической толерантности для школьников. М.: Издательский Дом «Ключ, 2004. 321 с.

7. МОШКОВ, В.А. Гагаузы Бендерского уезда. В: Этнографическое обозрение. М: Просвещение, 2004. 132 с.

8. СОЛДАТОВА, Г.У. Психология межэтнической напряженности. М. Смысл, 1998

9. СТЕФАНЕНКО, Т.Г. Этнопсихология. – М. Институт психологии РАН. Академический Проект, Екатеринбург: Деловая книга, 2000,с. 210

10. ШАБАШОВ, А.В. Болгары и гагаузы Украины: проблемы и перспективы этнокультурного развития. В: Инновационное развитие Республики Молдова: национальныезадачи и мировые тенденции. Comrat: A&V Poligraf, 2013. с. 438-439

11. ХОРОЗОВА, Л.Ф. Этническая идентичность студенческой молодёжи в условиях трудовой миграции населения в Ато Гагауз Ери/Дисс…докт. психол. наук.-К.,2019.

12. https://statistica.gov.md/pageview.php?l=ru&idc=479& (Посещение: 15.02. 2021)

CZU 32
DOI https://doi.org/10.52388/1812-2566.2021.3(94).10

PRESIDENTIAL RHETORIC AS SOURCE OF SYMBOLIC POLITICS

Victor MORARU
Doctor habilitat în științe politice, profesor universitar,
Membru corespondent al Academiei de Științe a Moldovei, Chișinău, Republica Moldova
e-mail: *vsm.academy2015@outlook.com*
https://orcid.org/0000-0002-0322-6086

This article focuses on some essential questions concerning the features of the rhetoric of political actors and aims to identify the stylistic hallmarks prevalent utilized in presidential speeches. It was selected for analysis the Barack Obama speech on Remarks by the President Naturalization ceremony on the 4th of July 2012. The speech in question is particularly interesting because it provides a useful insight into how a presidential message can be presented on an issue, which it considers important and current. The discourse is analyzed from the perspective of its inclusion in the action of symbolic politics of the President, taking into account the increasingly pronounced process of symbolizing the political arena. The perception of the problem of immigration in the vision of President Obama is pursued. Particular attention is paid to the complexity of the factors that determine the rhetorical manifestations of the orator's position as a mode of political influence. They are established the conceptual peculiarities of Barack Obama's July 4, 2012 speech, discourse is analyzed through the prism of special syntactic features realized, which promote message transfer and reinforcement of the spirit of the nation, are elucidated the tasks promoted by these hallmarks in delivering the intended messages. The substance of Obama's presidential rhetoric is exemplified by the elucidation of rhetorical means such as parallelism, repetition, metaphors, and so on.

Keywords*: rhetoric, President Obama, symbolic politics, presidential rhetoric, rhetorical devices, rhetorical strategies, naturalization ceremony on the 4th of July 2012.*

RETORICA PREZIDENȚIALĂ CA SURSĂ A POLITICII SIMBOLICE

Articolul se axează pe elucidarea unor chestiuni esențiale, referitoare la particularitățile retoricii actorilor politici și își propune să identifice semnele distinctive stilistice predominante, utilizate în discursurile prezidențiale. A fost selectat pentru analiză discursul lui Barack Obama privind declarațiile președintelui la ceremonia de naturalizare din 4 iulie 2012. Discursul în cauză este deosebit de interesant deoarece oferă o perspectivă utilă asupra modului în care un mesaj prezidențial poate aborda o problemă, considerată importantă și actuală. Discursul este analizat din perspectiva includerii lui în arsenalul acțiunii politice simbolice a Președintelui, ținând cont de procesul din ce în ce mai pronunțat de simbolizare a arenei politice. Se urmărește percepția problemei imigrației în viziunea președintelui Obama. O atenție deosebită se acordă complexității factorilor care determină manifestările retorice ale poziției oratorului ca mod de influență politică. Sunt stabilite particularitățile conceptuale ale discursului lui Barack Obama din 4 iulie 2012, acesta este analizat prin prisma instrumentelor sintactice realizate, care promovează transferul mesajului și fortificarea spiritului națiunii. Sunt

elucidate trăsăturile definitorii ale retoricii în transmiterea mesajului dorit. Substanța retoricii prezidențiale a lui Obama este exemplificată prin elucidarea mijloacelor retorice utilizate, precum paralelismul, repetiția, metaforele ș. a.

***Cuvinte-cheie**: retorică, președintele Obama, politică simbolică, retorică prezidențială, instrumente retorice, strategii retorice, ceremonie de naturalizare din 4 iulie 2012.*

LA RHÉTORIQUE PRÉSIDENTIELLE COMME SOURCE DE POLITIQUE SYMBOLIQUE

L'article se concentre sur l'élucidation de certaines questions essentielles, concernant les particularités de la rhétorique des acteurs politiques et vise à identifier les caractéristiques stylistiques prédominantes utilisées dans les discours présidentiels. Le discours de Barack Obama sur les déclarations du président lors de la cérémonie de naturalisation du 4 juillet 2012 a été sélectionné pour analyse. Le discours en question est particulièrement intéressant car il fournit un aperçu utile de la façon dont un message présidentiel peut aborder une question, considérée comme importante et d'actualité. Le discours est analysé dans la perspective de l'inclure dans l'arsenal de l'action politique symbolique du président, en tenant compte du processus de plus en plus prononcé de symbolisation de l'arène politique. Cela suit la perception du problème de l'immigration dans la vision du président Obama. Une attention particulière est accordée à la complexité des facteurs qui déterminent les manifestations rhétoriques de la position de l'orateur en tant que moyen d'influence politique. Les particularités conceptuelles du discours de Barack Obama du 4 juillet 2012 sont établies, il est analysé à travers le prisme des outils syntaxiques fabriqués, qui favorisent le transfert du message et la fortification de l'esprit de la nation. Les caractéristiques déterminantes de la rhétorique dans la transmission du message souhaité sont élucidées. La substance de la rhétorique présidentielle d'Obama est illustrée par l'élucidation des moyens rhétoriques utilisés, tels que le parallélisme, la répétition, les métaphores, etc

***Mot-clés:** rhétorique, Président Obama, politique symbolique, rhétorique présidentielle, instruments rhétoriques, stratégies rhétoriques, cérémonie de naturalisation du 4 juillet 2012.*

ПРЕЗИДЕНТСКАЯ РИТОРИКА КАК ИСТОЧНИК СИМВОЛИЧЕСКОЙ ПОЛИТИКИ

Статья посвящена освещению ключевых вопросов, касающихся особенностей риторики политических акторов, и направлена на выявление преобладающих стилистических отличительных знаков, используемых в президентских речах. Для анализа было выбрано выступление Барака Обамы по поводу заявления президента на церемонии натурализации 4 июля 2012 года. Выступление анализируется с точки зрения включения его в арсенал символического политического действия президента с учетом все более выраженного процесса символизации политической арены. Цель заключается в том, чтобы воспринять проблему иммиграции в видении президента Обамы. Особое внимание уделяется комплексности факторов, определяющих риторические проявления позиции оратора как способа политического воздействия. Устанавливаются концептуальные особенности речи Барака Обамы от 4 июля 2012 года, речь анализируется сквозь призму использованных синтаксических средств, способствующих передаче сообщения и укреплению духа нации. Выясняются определяющие черты риторики в передаче желаемого сообщения. Содержание президентской риторики Обамы иллюстрируется разъяснением используемых риторических средств, таких как параллелизм, повторение, метафоры и т.д. а.

***Ключевые слова:** риторика, президент Обама, символическая политика, президентская риторика, риторические инструменты, риторические стратегии, церемония натурализации от 4 июля 2012 г.*

Introduction

Lately, the attention paid by researchers to presidential rhetoric has visibly increased. In the very last year, for example, the subject matter has been widely covered in monographic studies [1], in the pages of specialized journals, such as the „Quarterly

Journal of Speech", „Rhetoric & Public Affairs", „Presidential Studies Quarterly", „American Politics Research", in scientific articles [2]. The presidential rhetoric proves to be an interdisciplinary investigative path (integrating political, sociological, linguistic elements, political communication, etc.), opportune for elucidating some socio-political issues of the most stringent topicality. As the experts in the field mentions, „a key function of presidential rhetoric is to define social reality, and this power to define is a significant presidential resource" [3, p. 607].

The manifestation of this resource is expressly related to the symbolic action. The exploitation of symbolic actions in the interests of politics clearly assists the current political processes. Given, according to Pierre Bourdieu that the social world functions simultaneously as a system of power relations and as a system of symbolic interactions, political relations relate to a certain symbolic order, which causes a significant increase in attention to the symbolic element in political action. The exercise of power becomes inseparably linked to the application of the so-called „symbolic politics", to the use of its resources, in certain cases, in the interest of strengthening the social cohesion of the population, increasing the legitimacy of the political elite, ultimately subordinating it to political interests [4].

The process of symbolizing the political arena, more and more pronounced lately, consists in the transfer of meanings, implicitly, in the translation into the public sphere of different axiological hierarchies. Thus, the political discourse builds the political space, ensuring the circulation of messages, the framework of understanding and interpreting values, in accordance with the axiological structure adopted. The political process is suitable, in this case, for the explanation through symbolic constructions, whose value share is in direct relation with the existing socio-political conjuncture.

Operating with symbols (or symbolic images), political actors give them determined senses and meanings, which manifest themselves verbally or in other forms. Respectively, the agenda of public debates becomes linked to the ideas, objectives and values imposed by the political actors, in this case, by the president of the country, and at the foundation of his current policy. The construction of reality takes place through the predictive establishment of the perception of the social world, which makes possible the desired concordance of spirits, giving at the symbolic power the characteristic of „quasi-magical power" [5, p. 410], that is, able through expression to shape reality, to impose vision and faith, to affirm or change the perception of the world, and thus to influence the world. Due to the implementation of the principles of symbolic politics, according Murray Edelman, it takes place the „construction of beliefs about events, policies, leaders, problems, and crises" [6, p. 104]. Consequently, the content of symbolic politics as a form of political communication is subordinated not so much to the understanding of meanings as to the action of persuading, of establishing the parameters of the discursive space of politics, on the basis of which various virtual political realities are formed.

It is therefore interesting to dissect presidential speeches from this perspective. We will continue to refer to one of the discourses given by US President Barack Obama, speech on Remarks by the President Naturalization ceremony on the 4th of July 2012. The text taken for analysis come from the internet website [7].

The conceptual peculiarities of Barack Obama's July 4, 2012 speech

Barack Obama's rhetorical style is broadly acknowledged to be „one of the most outstanding examples of communication strategy in recent political oratory" [8, p. 44]. Various researchers

mention that the American President „is charismatic, a good listener, attractive and impressive" [9, p. 255], that Barack Obama's speeches „have been a fruitful source for academic studies in terms of linguistics, persuasive language and discourse analysis" [10, p. 83]. The experts states that Barack Obama's has great skills and his speech is appealing and is captivating the audience, that his speeches is metaphorical and extremely emotional. This circumstance allows the politician to influence the consciousness of the recipients in order to convince them in correctness and plausibility of his views. B. Obama skillfully uses all the possibilities of modern metaphor and other expressive resources of rhetoric, which are revealed as well as possible at the level of interpretive and evaluative comprehension. The tactics of relying on the value system of the recipients, vivid and understandable to everyone images, as well as emotionality allow B. Obama to implement his communicative intention through the successful application of the discursive strategies. This is the opinion of the authors of several studies devoted to the study of B. Obama's presidential rhetoric, to the elucidation of particularities of his rhetoric and figurative language as a means of persuasion [11]. It is generally considered that „*Obama's* success came through his ability to share with his followers his quality as an almost universal *symbol* for national optimism and societal *inclusion"* [12, p. 219].

The qualities of B. Obama's presidential rhetoric were also observed based on the speech chosen for the examination. B. Byrne, for example, stating that „naturalization ceremonies in United States welcome new citizens who realized their dreams and are making a difference in their lives", emphasizes the way in which Obama knows how to capitalize on the potential of a situation: „These rituals of naturalization are important because of the insights they can reveal about how citizenship of the nation-state is understood. These public rituals of citizenship can tell us both about who is excluded from this conception of citizenship and what forms of citizenship (and the rights which are attached to them) are valued" [13, p. 32]. Additionally, B. Byrne brings the argument that through the naturalization speech and the ceremony Obama is using „a symbol of the idea of inclusion and democracy" [14]. More specifically, according to Chase Dunn, Obama tries throughout his political speech in a competent way to show and transmit to the audience how important and valuable the immigrants are in America, how meaningful changes they are bringing in the everyday lives [15].

The discourse of the President Barack Obama at the Ceremony on the occasion of July 4th in 2012 and the homage of naturalization of the new American citizens can be internally divided, as it is practiced, we consider, into the following nine parts:

1. ***The introduction***. The 4th of July, the national celebration of United States of America: Obama mentions from the beginning „what a perfect way to celebrate America's birthday", together, „with some of our newest citizens". The President of USA expresses in the discourse, in a very solemn way, feelings of joy and pride for belonging to this country, traditionally faithful to indisputable values: „we are a country that is bound together not simply by ethnicity or bloodlines, but by fidelity to a set of ideas" (paragraphs 1-2).

2. ***Acknowledging the greatness of American History****:* „we marvel at America's story". Obama is direct, using the following phrases: the foundation of USA – „ act of extraordinary audacity". He praises the beginnings of America and the continuity of the country through the following examples: „From a fragile experiment in democracy to a beacon of freedom that still lights the world. From a society of farmers and merchants to the largest, most dynamic economy in the world" (paragraphs 3-4)

3. ***The role and the contribution of immigrants in the history of America.*** The president Obama says: „Our American journey, our success, would simply not be possible without the generations of immigrants”, enumerating: „immigrants signed their names to our Declaration and helped win our independence. Immigrants helped lay the railroads and build our cities”. „So the story of immigrants in America isn't a story of „them”, it's a story of „us”. Obama employs here the key phrase: „we are a nation of immigrants” (paragraphs 5-6).

4. ***Affiliation of immigrants, who obtained the title of citizens with the values of all American citizens - „duty, responsibility, and patriotism”.*** This idea is pronounced in the direct/personal address/accounts to the participants in the ceremony: „Now, all of you get to write the next chapter”, This last sentences in the paragraph 6 connects with the personalized address of the president Obama to all: different people, with different itineraries, but united by the oath they took and the thought of writing a next chapter in the history of the country, whose citizens they have now became (paragraphs 7-8).

5. ***From the pathetism related to the Day of 4th of July to a more familiar style***. Obama highlights concrete people's names, with the utterance of the person's name, providing one-two details from the biography and expressing confidence in their future as us citizens (paragraphs 9-12).

6. ***Building America – is a long road, with edges and impediments, but glorious.*** Obama also states that with tasks always to be solved: „we're still perfecting our union, still extending the promise of America” (paragraph 13).

7. ***An objective that determines the ascension:*** „to keep talented young people who want to contribute to our society and serve our country”. An essential concept for achieving this goal is, in President's Obama view that „American dream endures for all those - like these men and women - who are willing to work hard, play by the rules and meet their responsibilities”. Another premises would be, as the President announces, the „Dream act” and „the comprehensive immigration reform”, needed for America's further success, which would provide immigrants with opportunities to manifest as citizens. The aims of this excerpt from the speech focuses on conveying the idea of inspiring civic engagement in his audience (paragraph 14).

8. ***The praise of immigration, the importance for America of the phenomenon of immigration***: It is insisted in the speech „immigration makes America stronger, immigration makes us more prosperous”. This statement of President derives from the lesson of 236 years. The explanations go further, and deeper: „immigration positions America to lead in the 21st century. And these young men and women are testaments to that. No other nation in the world welcomes so many new arrivals. No other nation constantly renews itself, refreshes itself with the hopes, and the drive, and the optimism, and the dynamism of each new generation of immigrants. You are all one of the reasons that America is exceptional”. Obama is concluding his speech reminding the audience that American values persist, and America asserts itself more and more in the world and is a resource of its prosperous future: „You're one of the reasons why, even after two centuries, America is always young, always looking to the future, always confident that our greatest days are still to come” (paragraphs 15-16).

9. ***The overall message of hope***, expressed by exemplifying the personal success of immigrants, important in the context of honoring new American citizens based on the use of another personal success story, in fact, each of the participants in the ceremony could be in place of the nominee (paragraph 17).

The structure of the speech demonstrates its development in a logical and judicious way, ensuring

a pertinent approach to the problem, based on observations, deductions and reasoned findings, each paragraph deepening and coherently developing the message of the President.

Barack Obama was elected the 44th president of the United States, in probably one of the most difficult periods for his country. The United States is struggling with one of the worst economic crises in its history, and in addition, it has waged two unpopular wars, which have affected the country's reputation as a moral champion of democratic countries.

The President Obama succeeded to impose himself, to mobilize fellow citizens on the road to overcoming difficulties. He inspired trust of American citizens and raised their hopes for the better future. He was eloquent in his political speeches, and there are opinions that „is no doubt that a great part of Obama's success can be attributed to his inspiring speeches" [16, p. 5].

The different topics, approached by B. Obama (relatively, not so many) in the analyzed speech, converge anyway to a major thought that can be seen in the entire content of the speech. Expressed by a President of a country, it is natural that his speech pursues a major goal, which is configured in an argument: in this case, it is emphasized that we are all a nation; we are united by the same ideals, of the same values, of the same traditions. That we must be united, to show solidarity, only in this way we will be able to achieve new successes, to build our country. Let us all rise to the heights we deserve. The President wants to convey this thought to his audience, but also to all the citizens of the country. It should be noted that he is acting in full compliance with the general principles of presidential rhetoric: to „lead public opinion through rhetoric" [17, p. 8].

Obama redefines the prevalent view of American national identity „by putting emphasis on shared ideals rather than a shared religion" [18, p. 11]. Moreover, the meeting during the ceremony to celebrate the naturalization action between the President and his fellow citizens is an opportunity to relaunch the idea of national unity. Coincidentally, the celebration of the national holiday, July 4, which each year contributes to strengthening the image of America, along with another ritual, very effective in the symbolic policy of government, such as celebrating the new citizens of the American state, it proves to be very successful in conveying a message of unity. This leads to the strengthening of the rhetorical construction of the American national identity. The president does not say it directly, but suggests that establishing citizenship is a very important step for form a nation. Through Obama's speech, citizens are encouraged to participate in an active way in the advancement of the country. In his speech, B. Obama positions himself, first and foremost, as the bearer of American democratic values, in which he firmly believes and which he also promotes through us naturalized citizens.

To promote the idea of national unity, Obama uses specific elements that are well associated with the American nation. Derived directly from the Declaration of Independence (the text that gave Americans their own national identity and thus united them as a distinct nation), the ideals of equality, freedom, and the pursuit of happiness fit very well into the festive context.

The idea of the important role of migrants in the historic process of building America and the unconditional recognition for immigrants of their status as citizens, if they decide to serve the new homeland firmly and honestly, to fight for it if necessary, is strongly promoted by President Obama. He tends to enhance a sense that the immigrants have shown resilience and can bring benefits to a country. In addition, indeed, the nation narrative built on the contribution of immigrants „is potentially a powerful one for giving new

citizens in a nation a sense of their place in the new country" [19, p. 47]. For Obama, then, also in this case, „the future is secure as long as young people understand and engage in the purpose that has united America since its conception" [20, p. 84]. Thus, the idea stated by Frank Luntz in his book „Words That Work: It's Not What You Say, It's What People Hear": „effective messaging focuses on commonalities between the audience and the message being communicated. By emphasizing a shared experience, the listener is more open to what is being said" [21], finds a proper illustration.

Obama's speech conveys the idea of unity by connecting several details, subordinated to the set of thoughts of the subject. Each paragraph deals with this topic of unity and connection. The word „unity" does not appear in the discourse, but its idea is reflected in words and expressions with similar message.

In his naturalization speech Obama, underlines that immigrants are part of „America's story" and points to the idea used in his speech: „So the story of immigrants in America isn't a story of „them, it's a story of "us", specifying that „immigrants helped lay the railroads and build our cities". This takes the audience to recognize that in his naturalization speech Obama is emphasizing a key phrase of his speech about „a nation of immigrants".

It should be noted that the speech relies on presenting specific examples of immigrants, with a familiar indication of the names Obama lists and which are an illustration of how their dreams come true, with America being a country open to immigration.

For Obama, these naturalized immigrant soldiers were and are „the ultimate citizen hero because they not only overcame many hardships, as other immigrants did, but they placed their lives on the line to serve and protect the United States" [22, p. 49].

The issue of immigration in Barac Obama's speech

In the main, the issue of immigration plays a significant role in Obama's speech. It is considered that President Barack Obama „prioritized immigration policy during his tenure" [23, p. 117]. This is also natural, given that for the United States, the issue of migration has always been an issue that has always been present in the public debate, generating multiple discussions and controversial attitudes.

The statistical data present a very relevant situation from this perspective: „More than 44.9 million immigrants lived in the United States in 2019, the historical numeric high since census records have been kept. Immigrants' share of the overall U.S. population has increased significantly from the record low of 4.7 percent in 1970. In 2019, immigrants comprised 13.7 percent of the total U.S. population, a figure that remains short of the record high of 14.8 percent in 1890" [24]. Throughout American history, attitudes toward immigrants (including a sense of fear and a pronounced tendency to exclusion) have been a constant focus on political actors.

Researchers have pointed to the „dual attitude" [25, p. 74] on the issue of immigrants, which comes from significant figures in the American politics, including presidents of the United States.

For many years, the anti-immigrant sentiment has dominated presidential speeches. Presidential rhetoric in the late 19th and early 20th centuries portrayed immigrants in an unfavorable light. Several presidents have stated that the American nation and its culture „is ours and is uniquely American" [26, p. 14], even reaching the polarization of the two concepts invoked. Over the years, this attitude has gradually diminished. Vanessa Beasley, in her book „You, the people: American national identity in presidential rhetoric", concludes thereby that an

understanding of American identity has been adopted in the rhetoric of presidents, which is both inclusive and exclusive, again President Obama „was much more inclusive than past presidents in his rhetoric on this matter" [27]. Obama's use of inclusive language, with emphasis on common goals, offers the opportunity to empathize with and mobilize the audience, enhancing the persuasive potential of the message, and contributing to overcoming traditional stereotypes about immigrants.

Unlike his predecessors, such as Ronald Regan, George H. W. Bush, and Bill Clinton, who still admit to differentiating between Americans and immigrants, Barac Obama's rhetoric demonstrates a change in attitudes toward immigrants. Obviously, it's not just the fact that he is the son of an immigrant himself: his father is not a natural born American citizen. But being president, thus realizing the status of one of the most important policymakers, Obama assumes new accents on immigration in the public, political and media agenda setting.

In general, scholars noted in President Obama's vision several times a balanced approach and inclination to consider the full complexity of the immigrant category. Thus, Obama's immigration rhetoric „can be celebrated - emphasizes J. D. Cisneros - because it has not relied as much on nativist appeals as have his predecessors" [28, p. 372]. J. Edwards, for example, writes that for Obama „immigrants do more that just earn their citizenship. They serve as the lifeblood of America". According to the quoted author, Obama believes and is convinced that „U.S is a nation of immigrants and immigration is its story" [29, p. 46], and „immigrants have constantly pushed the United States into new boundaries" [30, p. 45]. This is visible in president Obama speech where he describes the industrial development, exemplified by „*Google and the iPhone*", that gives the understanding to the audience that America is a country that which has enough potential for growth and flowering.

Obama's consistency on the issue of immigrants has manifested itself in many presidential speeches on several occasions. The basic ideas he has promoted over the years come back with a new intensity in each of his speeches. In 2010, in his speech delivered at American University, Obama stated that „*we've always defined ourselves as a nation of immigrants - a nation that welcomes those willing to embrace America's precepts. Indeed, it is this constant flow of immigrants that helped to make America what it is*" [31].

The same logical scheme of the message (nation of immigrants - diversity coagulated in unity – the significative role of immigrants in the development of America) - is followed in most of Obama's speeches: in his Remarks at a Naturalization Ceremony for Active Duty Service Members and Civilians in 2013 (*„Immigration makes us a stronger. It keeps us vibrant. It keeps us hungry. It keeps us prosperous. It is part of what makes this such a dynamic country. And if we want to keep attracting the best and the brightest that the world has to offer, then we need to do a better job of welcoming them"* [32]); in his Address to the Nation on Immigration, in 2014 (*„our tradition of welcoming immigrants from around the world has given us a tremendous advantage over other nations*" [33]); at Jerusalem International Convention Center, in 2013 („*America is a nation of immigrants. America is strengthened by diversity*" [34, p. 48]), at Del Sol High School in Las Vegas, in 2013 („*We define ourselves as a nation of immigrants. That's who we are, in our bones. The promise we see in those who come here from every corner of the globe, that's always been one of our greatest strengths. It keeps our workforce young, it keeps our country on the cutting edge, and it's helped build the greatest economic engine the world has ever known*" [35]).

Afore his inauguration speech Obama said that America is a „patchwork" nation that includes

people of many different cultures [36] and „views this variety as a strength" [37, p. 14]). Excerpts from messages produced in the same key can also be mentioned here, when he states „*we know that immigrants have always been the engine of our economy, starting some of our greatest companies and pioneering new industries*" [38], when they qualify immigrants as carriers „*of new hopes and new dreams, new ideas and new optimism about our future. That will make us stronger. That's how we'll make sure that our best days are ahead of us and not behind us*" [39].

It should be noted that addressing words of encouragement to immigrants who have become citizens of America, the American president always remembers the need for the great responsibility he assumes the new citizens. Emphasizing the evolving roles of immigrants, he highlights that immigration, which „generates the most passion and controversy", is, in his view, a phenomenon that must be taken with the utmost seriousness: „*Even as we are a nation of immigrants, we're also a nation of laws* [40].

Rhetorical strategies in Barack Obama's speech

The positive strategy that fully characterizes the rhetoric he uses in his speech President Obama ensures the success of receiving the message: when the speaker talks about the future of the nation, of the country, of the world and demonstrates the responsibility for this future, directly involving the audience and appealing to its feelings, takes place the influencing the audience and attracting them to it.

Traditionally, the speech of a public figure - in this case, the speech of the President of the country - it is conceived in accordance with the need to perform the functions of the speech, among which we mention ***the function of integration*** (which consists in affirming the unity of the nation being realized by including in the text explicit markers as *the people, citizens, my fellow Americans, our, we, us, our American people, Americans, nation*). According to some scholars, such a function could be related to the unification and cohesivation strategy [41, p. 1183]. This function of integration is determined, as in other presidential speeches, by the nature and circumstances of public intervention [42]. The language of speech, therefore, must be consonant with the goal of speech, respectively, to contain connotations of inclusion. In its manifest form, the function of integration is realized in the urge, addressed to the audience („*making sure the American dream endures for all those - like these men and women - who are willing to work hard, play by the rules and meet their responsibilities*").

We can see this in the number of times inclusive language was used in Obama's speech: the words „we" appears approximately 25 times, „our" 18 times, „us" 5 times, and „you" + "your" 30 times („I" was used in only 4 cases). According to the researchers, „in political discourses, the strategic employment of we-groups (we, our and us) serve to establish a unified relationship between politicians and the public … the use of these devices not only unify the orators with the audience but also they identify themselves as one belonging to the society, narrowing or bridging the invisible gap" [43, p. 1183]. Resorting to the inclusive „we", Obama „regards himself as a member of the society to which he speaks. Whether he talks about the preceding accomplishments or the future plans, the orator asserts them to represent unity and commonality, which means that he splits responsibility for everything being mentioned to the audience" [44, p. 1184].

For comparison, in Obama's 2014 speech [45] the words „we" appear approximately 35 times, „our" 22 times, „us" 16 times, and "you " + „ your" 9 times [46]. And in the inaugural speech, the use of „we" 91 times, „our" 61 times, „us" 22 times is attested. Thus, the last two speeches show a stronger manifestation of the official position as opposed to

the speech produced in the more familiar conditions of the celebration of the new citizens. However, the conversational strategy is realized, from the recorded data it is clear that „the higher energy points typically have more inclusive language", that „Obama's use of inclusive language plays an important role in creating a powerful message that resonates with the audience. It does so by creating a bridge between both him and anyone listening to him speak. His use of words such as „we", „our", and „us" help spur energy and inspire the crowd… he uses the word „us"„ to signify how we are all in this together as citizens" [47].

Through the use of the mentioned pronouns, the itinerary of the discourse becomes obvious: from „I" more and more to "us". And the pronoun „our" too performs a unifying task in public speeches. This is one of the traditional arguments of presidential rhetoric. Obama uses the word „I" or „Me" no more then a few times (even if he mentions that „*It is an honor for me to serve as your Commander-in-Chief*"). He is not about himself in this Festive moment. Obama talks about the American People, the American citizens. Even as he greets attendees at the ceremony, Obama uses the pronouns „we" and not „I", putting his own personality in the background and emphasizing his sense of belonging to the country, „he does not patronize his listeners, and makes them feel knowledgeable" [48, p. 237]. The innumerable references to „us" and „we" become in his discourse the component of that goal to which America must align itself, and prosperity must all be done together.

At the core, the opinions of the experts converge on the fact that „politicians turn to the idea of community to support their future actions because the argument for plurality is stronger and more positive compared to individual authority… The purpose of such a discursive strategy is to allow the highest possible degree of shared experience or identification of the speaker with the audience [49, pp. 150-151].

Another peculiarity of Obama's rhetoric is the exploitation of the ***function of inspiration*** (motivation), which consists in enlivening the nation for the cause of prosperity and glorifying traditional values. In the performance of his duties, the President must inspire the audience with confidence in a better future, urge them to participate resolutely in the common cause, and send them a sense of pride in being American: „*You are all one of the reasons that America is exceptional*", contributing to the audience's awareness of patriotic emotions.

The phrases and words in the patriotic lexicon naturally appear in Obama's language: *democracy, Declaration (of Independence), the Constitution, Philadelphia, the colonies, the founders, celebrate America's birthday, values, win, success, freedom, citizen, citizenship, nation of laws, free, prosperous*. These references leaves an impression that we are all in this together.

The nation also achieves unity by sharing the past. The historical evocations contained in Obama's speech serve as arguments that guide the audience and mobilize it to overcome difficulties: „*From a string of 13 colonies to 50 states from sea to shining sea. From a fragile experiment in democracy to a beacon of freedom that still lights the world. From a society of farmers and merchants to the largest, most dynamic economy in the world. From a ragtag army of militias and regulars to you - the finest military that the world has ever known. From a population of some 3 million - free and slave - to more than 300 million Americans of every color and every creed*".

The incentive to action also contains the following passage from the speech: „*On that July day, our Founders declared their independence. But they only declared it*", following an evocation of the difficulties the country went through, and the

formulation of the objective: „*And even now, we're still perfecting our union, still extending the promise of America*".

In general, as far as Obama's rhetoric is concerned, it is to notice that throughout the speech, almost in all paragraphs, there are recurrent syntactical and lexical clauses that are used to attract the listeners. The use of the particular stylistic expressions is produced to have a persuasive effect on the audience. Often, the thought is expressed indirectly, implicitly, skillfully suggested.

One relevant rhetorical grammatical device that Obama uses is parallelism, a product of „balanced arrangement achieved through repetition of the same syntactic form" [50], „the quality or state of being similar to something else. It is a quality or feature that makes something similar to something else" [51]. As a stylistic-syntactic device, parallelism „is accomplished when a similar syntactic structure is repeatedly used in adjacent phrases, clauses, sentences, or paragraphs" [52, p. 59]. The use of parallelism produces intensifying effects, consisting in the repetition of several words in the same order or in the symmetrical construction of two or more sentences. Parallel constructions calls attention to the wording and can emphasize the phrase's meaning, help the orators make the significance more memorable. Rhetorical devices, such as parallelism are used to improve, to inform and convince the audience through the transmitted messages.

Here are some examples of parallelisms in Obama's speech:

- „Some of you came here as children, brought by parents who dreamed of giving you the opportunities that they had never had. Others of you came as adults, finding your way through a new country and a new culture and a new language".
- „It would take another seven years to win the war. Fifteen years to forge a Constitution and a Bill of Rights. Nearly 90 years, and a great Civil War, to abolish slavery. Nearly 150 years for women to win the right to vote. Nearly 190 years to enshrine voting rights".
- „America is always young, always looking to the future, always confident that our greatest days are still to come".
- „We are a country that is bound together not simply by ethnicity or bloodlines, but by fidelity to a set of ideas".
- „Our American journey, our success…"

In this context, the observation regarding the use of parallel structures in the speeches of the American President seems sensible: „parallelism is more than anything but Obama's favorite and frequently used weapon to emphasize his theme or create a thought-provoking atmosphere" [53, pp. 146].

From parallelism derives, in fact, the repetition, a persuasive device appears to be used frequently in Obama's speech that „penetrate into the audience's minds" [54, p. 95] to underline in his speech how important immigrants are for America. Saying: „*All of you did something profound… All of You chose to serve. You put on the uniform ... some of you deployed into harm's way. You displayed ...*", Obama reinforces his speech. The repetition of „you" refers specifically to people who are participating in building a country of immigrants.

Repetition / reiteration is „one of the most preferable rhetorical figures of speech which reveals itself in repetition of identical morphemes, words, sentences, and makes the speech swift, rhythmical, expressive and emotional" [55, p. 55] and in this way strengthens its influence upon the audience.

Repetitions are frequent in the analyzed speech, especially from sentence to sentence, or paragraph to paragraph. For example, for expression „We salute" we have 4 repetitions, for the words „America", „Americans" - 21 repetitions. Using these words and its derivatives to speech seems that to serve unification purposes.

Researchers find that, by its very nature, political discourse aims at persuasion. Emphasis, so omnipresent in political speeches, serves well to this end. One of linguistic realisations of emphasis is repetition, wich generates „necessary reinforcement of ideas and ideology in listeners, helps the audience feel they belong to a larger group through appealing to shared cultural values (which is a crucial aspect of identity construction and builds a community), and enhances organization of ideas into a coherent and logical message" [56, p. 238], as in the following example, by which a stylistic contrivance was used for concern the appeal to the historical past of the American people: „*From a string of 13 colonies to 50 states from sea to shining sea. From a fragile experiment in democracy to a beacon of freedom that still lights the world. From a society of farmers and merchants to the largest, most dynamic economy in the world*…"

The task set by the orator is being fulfilled by attracting the attention of listeners to the necessary information through repetition of the same word or phrase, careful selection of vocabulary and linguistic stylistic techniques, as well as appeal to the feelings and emotions of the audience, his values system, as in the examples below: „***Immigrants*** *signed their names to our Declaration and helped win our independence.* ***Immigrants*** *helped lay the railroads and build our cities, calloused hand by calloused hand.* ***Immigrants*** *took up arms to preserve our union, to defeat fascism, and to win a Cold War.* ***Immigrants*** *and their descendants helped pioneer new industries and fuel our Information Age, from Google to the iPhone*"; „***No other nation*** *in the world welcomes so many new arrivals.* ***No other nation*** *constantly renews itself*…"; „***You are all one of the reasons*** *that America is exceptional.* ***You're one of the reasons*** *why America*…". These repetitions reflect the importance to Obama of the values of patriotism and individual acknowledgement to every person mentioned. Thus, the stylistic procedures help them to place the ideas considered important in the foreground.

In B. Obama's speech, such stylistic figures as anaphora are encountered. The device is aimed to repeating a phrase before each clause. Is like parallel structure, but more specific. When Obama uses the same word at the beginning of multiple sentences in a row, he's doing the anaphora: „***It's why we still need****…* ***It's why we need****…*."; „***Each of you*** *have traveled your own path to this moment…* ***All of you did*** *something profound*…"

The speech also uses antithesis: **„*the world's oldest democracy, with some of our newest citizens*"**, metaphor – **„*America - beacon of freedom*"** and other rhetorical means.

Conclusions

President Barack Obama's speech on July 4, 2012 provides a pertinent example of presidential rhetoric and of symbolic politics action that has succeeded. Well-structured and thoughtful, the president's speech addressed a topical issue - immigration, treating it with new accents, demonstrating overcoming existing stereotypes and emphasizing the importance of the phenomenon.

The message conveyed by the President proved to be a coherent, suggestive and mobilizing one. The purpose of persuading, informing, announcing one's own vision, connected to the demands of the time and the real needs of the state, to demonstrating the speaker's solidarity with the public were achieved through the skillful use of rhetoric. The rhetorical devices investigated in the article were used as means of persuasion to ensure the effectiveness, clarity and beauty of speech. According to the above, there are several factors that have given Obama the status of a notorious speaker, the success of his speech, and one of the most important has been skillfully applying a variety of rhetorical devices in his speech.

References

1. ROWLAND, Robert C. The Rhetoric of Donald Trump: Nationalist Populism and American Democracy. – Kansas: University Press of Kansas, 2021; BATES, Toby Glenn. The Reagan Rhetoric: History and Memory in 1980s America. – Ithaca, NY: Cornell University Press, 2021; JOHNSON, Janet L. Political Rhetoric, Social Media, and American Presidential Campaigns Candidates' Use of New Media. – Lanham: Lexington Books, 2021, and others.

2. LEVENSON, Harvey R. A Treatise on the Trump Presidency Presidential Rhetoric - Words Matter. In: International Journal of Linguistics and Communication (American Research Institute for Policy Development), 2021, Vol. 9, No. 1, pp. 1-8; STUCKEY,Mary E. The Power of the Presidency to Hurt: The Indecorous Rhetoric of Donald J. Trump and the Rhetorical Norms of Democracy. In: Presidential Studies Quarterly, 2020, Vol. 50, Issue 2, pp. 366-391; COLLINS,Phoebe. Presidential Rhetoric and Congressional Support: A Case Study of the Impact of Presidential Rhetoric on Foreign Policy. In: Aleph (UCLA Undergraduate Research Journal for the Humanities and Social Sciences), 2020, Vol. 17, No 1, pp. 11-37.

3. ZAREFSKY, David. Presidential Rhetoric and the Power of Definition. In: Presidential Studies Quarterly, 2004, Vol. 34, Issue 3, pp. 607-619.

4. MORARU, Victor. Resursele simbolice ale puterii. În: Valorificarea experienței României în contextul integrării europene a Republicii Moldova. – Chișinău: ICJPS, 2018. – pp. 55-79.

5. BOURDIEU, Pierre. Sur le pouvoir symbolique. În: Annales. Economies, sociétés, civilisations, 1977, Vol. 32, No 3, pp. 405-411.

6. EDELMAN, Murray. Constructing the Political Spectacle. – Chicago: University of Chicago Press, 1988.

7. OBAMA, Barack. Remarks by the President at Naturalization Ceremony [Electronic resource]. July 04, 2012. Retrieved from:https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2012/07/04/remarks-president-naturalization-ceremony (Accessed 30.10.2021).

8. ESCUDERO, Pilar Guitart (University of Virginia VA). Barack Obama's Inaugural Address: Metaphor and Values as Captivating Strategies to Celebrate a Presidency. In: Pragmalingüística, 2011, Nr. 19, pp. 44-55.

9. TAMPANGELLA, Terra, ROKHAYATI,Titi (Purworejo Muhammadiyah University, Indonesia). The Analysis of Noun Derived from Adjective Found in Barack Obama's Speech and the Teaching of Grammar. In: JOLLT. Journal of Languages and Language Teaching, 2021, Vol. 9, Issue 2, pp. 250–256.

10. CIRUGEDA, Isabel López, SÁNCHEZ RUIZ, Raquel (Instituto Franklin – UAH). Persuasive Rhetoric in Barack Obama's Immigration Speech: Pre- and Post-Electoral Strategies. In: Camino Real. Estudios de las HispanidadesNorteamericanas (Alcala de Henares), 2013, Vol. 5, Nr. 8, pp. 81-99.

11. HORVÁTH, Juraj. Critical Discourse Analysis of Obama's Political Discourse: Paper presented at the International Conference of Language, Literature and Culture in a Changing Transatlantic (2009). Retrieved from: http://www.cs.columbia.edu/~sbenus/Teaching/APTD/Horvath_CDO_Obama.pdf (Accessed: 5.11.2021); WAGECHE, Irungu, CHI, Changhai (Zhejiang University, China). Conceptual Metaphors and Rhetoric in Barack Obama's and Xi Jinping's Diplomatic Discourse in Africa and Europe. In: International Journal of English Linguistics (Canadian Center of Science and Education), 2017, Vol. 7, Nr. 2, pp. 52-62; MARBUN, Riva Right, PASARIBU, Tiara, PASARIBU, Donna (Universitas HKBP Nommensen, Indonezia). An Analysis Of Presupposition On President Barack Obama's Speech on his First and Second Inaugural Addresses. In: The Episteme. Journal of Linguistics and Literature 2015, Vol. 1 Nr. 2, pp. 158-190, etc.

12. PARLETT, Martin A. Demonizing a President: The „Foreignization" of Barack Obama. – Santa Barbara: ABC-CLIO, 2014.

13. BYRNE, Bridget (Manchester Unversity). Americans in the Making: Myths of Nation and Immigration in Naturalization Ceremonies in the United States. In: COLLeGIUM (Finland), 2017, Vol. 23, pp. 31-49.

14. Ibidem.

15. DUNN, R. Chase (James Madison University). „The Future is in Good Hands": A Pentadic Analysis of President Barack Obama's Farewell Address. In: Kaleido-

scope: A Graduate Journal of Qualitative Communication Research, 2018, Vol. 17, pp. 73-89.

16. LESZ, Barbara. To shape the world for the better: an analysis of metaphors in the speeches of Barack Obama: Master Thesis. - Tromsø: UIT, 2011. - Retrieved from: https://munin.uit.no/bitstream/handle/10037/3540/thesis.pdf?sequence=1&isAllowed=y (Accessed 18.10.2021).

17. BEASLEY, Vanessa B. The rhetorical presidency meets the unitary executive: Implications for presidential rhetoric on public policy. In: Rhetoric and Public Affairs, 2010, Vol. 13, Nr. 1, pp. 7–35.

18. WEST, Victoria (Hollins University). A Style of His Own: A Rhetorical Analysis of President Barack Obama's Inaugural Addresses: Undergraduate Research Awards. - Retrieved from: http://digitalcommons.hollins.edu/researchawards. (Accessed 3.10.2021).

19. BYRNE, Bridget. Op. cit.

20. DUNN, R. Chase. Op. cit.

21. PHILIPS, Andrew. The Speech That Changed America: An Analysis of Barack Obama's 2004 DNC Speech [Electronic resource]. Sept. 16, 2020. Retrieved from:https://andrew-philips.medium.com/the-speech-that-changed-america-ae701206da87 (Accessed 30.10.2021).

22. EDWARDS, Jason A. (Bridgewater State University). The Good Citizen: Presidential Rhetoric, Immigrants, and Naturalization Ceremonies. In:AmericanCom municationJournal, 2014, Volume 16, Issue 2, pp. 43-51.

23. ESHBAUGH-SOHA, Matthew, GONZALEZ JUENKE, Eric. The Politics of the President's Immigration Rhetoric. In: American Politics Research, 2022, Vol. 50(1), pp.117–130.

24. BATALOVA, Jeanne, HANNA, Mary, LEVESQU, Christopher. Frequently Requested Statistics on Immigrants and Immigration in the United States [Electronic resource]. February 11, 2021. Retrieved from:https://www.migrationpolicy.org/article/frequently-requested-statistics-immigrants-and-immigration-united-states-2020 (Accessed 12.12.2021).

25. TINSHE, Sonia, JUNAIDI, Junaidi (English Studies Program, Universitas Indonesia). Who are Americans? Analysis of Obama and Trump's political speeches on immigration. In: CELTIC: A Journal of Culture, English Language Teaching, Literature & Linguistics, 2019, Vol. 6, Nr. 2, pp. 73-87.

26. WEST, Victoria. Op. cit.

27. BEASLEY, Vanessa B. You, the people: American national identity in presidential rhetoric. Texas: Texas A&M University Press, 2004.

28. CISNEROS, J. David. A Nation of Immigrants and a Nation of Laws: Race, Multiculturalism, and Neoliberal Exception in Barack Obama's Immigration Discourse. In: Communication, Culture & Critique, 2015, Vol. 8, Issue 3, pp. 356-375.

29. EDWARDS, Jason A. Op. cit.

30. Ibidem.

31. OBAMA, Barack. Comprehensive immigrationreform [Electronic resource]. July 01, 2010. Retrieved from:https://www.americanrhetoric.com/speeches/barackobama/barackobamacomprehensiveimmigrationreform.htm.

32. OBAMA, Barack.Remarks by the President at a Naturalization Ceremony for Active Duty Service Members and Civilians [Electronic resource]. March25, 2013. Retrieved from: https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2013/03/25/remarks-president-naturalization-ceremony-active-duty-service-members-an (Accessed 29.10.2021).

33. OBAMA, Barack.Remarks by the President in Address to the Nation on Immigration[Electronic resource]. November20, 2014. Retrieved from:https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2014/11/20/remarks-President-address-nation-immigration(Accessed 29.10.2021).

34. OBAMA, Barack. Speech on his Israeli trip to the Israeli Young People, Jerusalem International Convention Center (Jerusalem)March 21, 2013. [Electronic resource]. Retrieved from:https://www.files.ethz.ch/isn/168385/CDA%20of%20PBO%20in%20ME%20%20N-Africa%20%20%20By%20Alelign%20A%20.pdf(Accessed 29.10.2021).

35. OBAMA, Barack.Remarks on Immigration Reform on January 29, 2013. In: New York Times, 2013, January 30.

36. New Era of Responsibility. President Obama's Inaugural Address[Electronic resource]. January 20, 2009. Retrieved from: https: // pbamawhitehouse.archives.gov/

blog/2009/01/21/president-Barack-obamas-inaugural-address (Accessed 28.10.2021)
37. WEST, Victoria. Op. cit.
38. President Obama Speech to Mexican Students [Electronic resource]. May 03, 2013. Retrieved from: https://www.c-span.org/video/?312519-1/president-obama-speaks-mexican-students(Accessed 28.10.2021).
39. OBAMA, Barack.Remarks by the President at a Naturalization Ceremony for Active Duty ServiceMembers and Civilians.
40. Obama, BARACK. Remarks by the President in Address to the Nation on Immigration.
41. KAZEMIAN, Bahram, HASHEMI, Somayyeh (Islamic Azad University, Iran). Critical Discourse Analysis of Barack Obama's 2012 Speeches: Views from Systemic Functional Linguistics and Rhetoric. In: Theory and Practice in Language Studies, 2014, Vol. 4, Nr. 6, pp. 1178-1187.
42. VAIL, Mark. The „Integrative" Rhetoric of Martin Luther King Jr.'S „I Have a Dream" Speech. In: Rhetoric and Public Affairs, 2006, Vol. 9, Nr. 1, pp. 51–78.
43. KAZEMIAN, Bahram, HASHEMI, Somayyeh. Op. cit.
44. Ibidem.
45. OBAMA, Barack. Remarks by the President in Address to the Nation on Immigration.
46. PHILIPS, Andrew. Op. cit.
47. New Era of Responsibility. President Obama's Inaugural address.
48. JANCZYŁO, Arkadiusz (Ateneum-Hign School, Poland). The role of repetitions in Barack Obama's speech and its Polish translation. In: Forum FilologiczneAteneum, 2020, Nr. 1 (8), pp. 227-240.
49. MORARU, Victor, CIUMACENCO, Valentina. Strategii modale în dezbaterea electorală televizată (studiu de caz). In: Revista de Filosofie, Sociologie şi Ştiinţe Politice, 2016, Nr. 3 (172), pp. 143-154.
50. Parallelism. In: BALDICK, Chris. The Oxford Dictionary of Literary Terms. 4th Edition. - New York: Oxford University Press, 2015.
51. Parallelism. In: RUNDELL, Michael. Macmillan English Dictionary. - Stuttgart: Macmillan Education, 2007.
52. HASSAN, Moayad Mohammad, HUSSEIN, Abbas Lutfi. Stylistic hallmarks of Obama's (2009) and Al-Maliki's (2006) Inaugural Addresses. In: International Journal of Linguistics, Literature and Culture, 2021, Vol. 7, Nr. 2, pp. 57-69.
53. FENGJIE, Li, JIA, Ren, YINGYING, Zhang. Analysis of the Rhetorical Devices in Obama's Political Speeches. In: International Journal of Language and Linguistics, 2016, Vol. 4, Nr. 4, pp. 141-146.
54. CIRUGEDA, Isabel López, SÁNCHEZ RUIZ, Raquel. Op. cit.
55. SHEVELEVA, Alla (Far Eastern Federal University, Russia). Lingo-Rhetorical and Socio-Pragmatic Peculiarities in Political Speeches by Barack Obama. In: Intercultural Communication Studies, Vol. 21, Nr. 3, pp. 53-62.
56. JANCZYŁO, Arkadiusz. Op. cit.

CZU 323(478):[070+659.3]
DOI https://doi.org/10.52388/1812-2566.2021.3(94).11

IDENTITATEA NAȚIONALĂ ÎN MASS-MEDIA: O TEMĂ CU MULTE CAPCANE

Mihail GUZUN
Doctor în filologie, conferențiar universitar,
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova
e-mail: *msguzun@gmail.com*
https://orcid.org/0000-0002-0532-187X

Una din problemele majore, care provoacă multe dificultăți în calea Pepublicii Moldova spre o democrație autentică, este așa-numita criză identitară. Fenomenul național a provocat şi provoacă multiple confruntări verbale nu numai în mass-mediile autohtone, dar şi în ceea ce numim realitate politică moldovenească. „Chestiunea naţională", cum a fost calificată la începutul anilor "90 ai secolului trecut, a pătruns adânc în toate sferele de activitate din Republica Moldova, ea divizându-i pe acei care se încumetă s-o abordeze în două tabere distincte, ambele tratându-şi oponenţii în termenii cei mai duri. Autorul constată, cu multă părere de rău, că după o perioadă îndelungată de numeroase discuţii şi dezbateri publice, de „ascensiune" pe calea democraţiei, societatea moldovenească continuă să se mai afle într-o profundă criză a identităţii naţionale. În opinia acestuia, criza identitară poate să comporte şi un potenţial distructiv enorm. În primul rând, dacă deţinătorul acesteia este ameninţat de pierderea patriei, de dispariţia ţării ca subiect internaţional. Pericolul dispariţiei statului înseamnă nu numai o criză a identităţii, dar şi o dispariţie a acesteia. Prezentul articol reprezintă o încearcare de a face o diagnosticare a acestei situații și de a identifica câteva soluții.

Cuvinte-cheie: *mass-media, popor, națiune, etnie, identitate națională, apartenență etnică, apartenență națională.*

NATIONAL IDENTITY IN THE MEDIA: A MISCELLANEOUS THEME

One of the major problems, which causes many difficulties for the Moldovan people towards a genuine democracy, is the so-called identity crisis. The national phenomenon has provoked and continues to provoke multiple verbal confrontations not only in the local media, but also in what we call the Moldovan political reality. The "national question", as it was described in the early 1990s, has penetrated deep into all spheres of activity in the Republic of Moldova, dividing those who dare to approach it into two distinct camps, both dealing with opponents in the toughest terms. The author notes with great regret that after a long period of numerous discussions and public debates, of "ascension" on the path of democracy, the Moldovan society continues to be in a deep crisis of national identity. In his opinion, the identity crisis can also have an enormous destructive potential. First of all, if its possessor is threatened by the loss of his homeland, by the disappearance of the country as an international subject. The danger of the disappearance of the state means not only a crisis of identity, but also a disappearance of it. This article is an attempt to make a diagnosis of this situation and to identify some solutions.

Keywords*: media, people, nation, ethnicity, national identity, ethnic affiliation, national affiliation.*

L'IDENTITÉ NATIONALE DANS LES MÉDIAS: UN THÈME AUX MULTIPLES PIÈGES

L'un des problèmes majeurs, qui cause de nombreuses difficultés à la voie de la République de Moldova vers une véritable démocratie, est la soi-disant crise d'identité. Le phénomène national a provoqué et provoqué de multiples confrontations verbales non seulement dans les médias nationaux, mais aussi dans ce que nous appelons la réalité politique moldave. La "question nationale", telle qu'elle était qualifiée au début des années 90 du siècle dernier, a pénétré profondément dans toutes les sphères d'activité de la République de Moldova, divisant ceux qui osent l'aborder en deux camps distincts, traitant tous deux leurs adversaires dans les termes les plus durs. L'auteur note, avec grand regret, qu'après une longue période de nombreuses discussions et débats publics, d '"Ascension" sur le chemin de la démocratie, la société moldave continue d'être dans une profonde crise d'identité nationale. Selon lui, la crise identitaire peut également avoir un énorme potentiel destructeur. Tout d'abord, si son titulaire est menacé de la perte de la patrie, de la disparition du pays en tant que sujet international. Le danger de disparition de l'État signifie non seulement une crise d'identité, mais aussi sa disparition. Cet article est une tentative de faire un diagnostic de cette situation et d'identifier certaines solutions.
***Mots-clés:** médias, nation, ethnicité, peuple, identité nationale, affiliation ethnique, affiliation nationale.*

НАЦИОНАЛЬНАЯ ИДЕНТИЧНОСТЬ В СМИ: ТЕМА СО МНОЖЕСТВОМ ПОДВОДНЫХ КАМНЕЙ

Одна из основных проблем, которая вызывает множество трудностей у молдавского народа на пути к подлинной демократии, - это так называемый кризис идентичности. Общенациональный феномен спровоцировал и продолжает вызывать многочисленные словесные баталии не только в местных СМИ, но и в том, что мы называем политической реальностью Молдовы. «Национальный вопрос», как его квалифицировали в начале 1990-х годов, глубоко проник во все сферы деятельности в Республике Молдова, разделив тех, кто осмеливается подойти к нему, на два отдельных лагеря, которые борются с оппонентами самым жестким образом. Автор с большим сожалением отмечает, что после длительного периода многочисленных дискуссий и публичных дебатов о «восхождении» на путь демократии молдавское общество продолжает находиться в глубоком кризисе национальной идентичности. По его мнению, кризис идентичности также может иметь огромный разрушительный потенциал. Прежде всего, если его владельцу грозит потеря родины, исчезновение страны как субъекта международного права. Опасность исчезновения государства означает не только кризис идентичности, но и ее исчезновение. Данная статья представляет собой попытку поставить диагноз сложившейся ситуации и найти некоторые решения.
***Ключевые слова:** СМИ, нация, этничность, народ, национальная идентичность, этничная принадлежность, национальная принадлежность.*

Reperele discuției

Chiar și în condițiile când cei care guvernează țară sunt mobilizați să lupte „până la capăt" împotriva corupției, când multă lume se judecă sau este antrenată în procese de judecată, când mulți oameni deschid de fiecare dată cu o animă temere cutiile poștale, că iată-iată trebuie să primească facturile „pe gaz și pe căldură cu noile tarife", iată că și în această atmosferă stresantă o temă mai rămâne încă în câmpul atenției mediilor de informare în masă, temă pe care cineva, imediat după obținerea independenței statale, a calificat-o „chestiune națională".

Practic, toate mediile de informare în masă, într-o măsură mai mare sau mai mică, au acordat spaţiu articolelor cu tematică naţională. Iar unul din subiec-

tele tratate cu multă patimă și la o cotă emotivă de multe ori exagerată a fost *identitatea națională...*

Atât în discursurile politice din acea perioadă, cât şi în abordările profesionale, problematica identităţii naţionale ocupă un loc central. Cei care au abordat-o au considerat identitatea naţională un dat, ceva ce există în cazul fiecărui individ sau grup. Aş menţiona aici, ca exemplu, studiul „Criza de identitate şi integrarea culturală", publicat în mai multe numere ale săptămânalului „Săptămîna" (mai – iunie 1999), sau culegerea de materiale ale Conferinței internaționale „Identitatea națională și comunicarea, desfășurată la Chișinău la 20-21 mai 1997 [1].

Indiferent că sunt politicieni, ziarişti sau reprezentanţi ai societăţii civile, toţi trebuie să conștientizeze că problematica fenomenului naţional, a identităţii naţionale, în special, este una care necesită o atitudine şi o abordare atentă (Aş adăuga şi cuvântul *corectă*, dar noţiunea este deja compromisă).

Identitatea naţională: controversele problemei

„Identitatea naţională este o enigmă sau un mister?" – se întreabă Marcel Detienne, autorul studiului *„L"identité nationale, une énigme"* („Identitatea naţională, o enigmă") [2], care a văzut lumina tiparului în anul 2010 la Editura „Gallimard" din Paris. Cercetătorul sârb Ivan Colovic, un alt versat autor, încă în 1997 avea să noteze, de parcă şi-ar fi propus să reacţioneze la nedumerirea lui Marcel Detienne, că „identitatea naţională nu este un mit, dar există mitul despre identitatea naţională. Mai precis, sunt mituri despre identitatea naţională" [3]. Iar alţi doi cunoscători ai fenomenului identitar, americanii Rogers Brubaker, profesor la Universitatea California din Los Angeles, şi Frederick Cooper, profesor la Universitatea din New York, pornind de la teza lui George Orwell (pseudonimul lui Eric Arthur Blair, autorul cunoscutului roman „1984") precum că sunt situaţii, când trebuie „să-i permitem sensului să-şi aleagă cuvântul şi nicidecum invers", susţin că această observaţie se referă la termenul „identitate" *(identity)*, care a cucerit prin prezenţa sa ştiinţele sociale şi umanistice, a provocat interpretări contradictorii, ceea ce a condus la necesitatea căutării unei alternative de investigaţie mai reuşite. Examinând suma de sarcini conceptuale şi teoretice pe care *identitatea* trebuie să le rezolve, R. Brubaker şi F. Cooper consideră că aceste probleme ar putea fi rezolvate mult mai adecvat cu ajutorul altor noţiuni, lipsite de conotaţii mai puţin dure, pe care le are cuvântul „identitate". Întrucât identităţile naţionale şi etnice se află în proces de construire şi reformare, adică ele constituie un domeniu în care se încrucişează interese şi opinii, ar fi indicată, după Rogers Brubaker şi Frederick Cooper, eliminarea din vocabularul ştiinţific a noţiunii „identitate", înlocuind-o cu alta – „identificare" [4, pp. 61-115]. Grigore Georgiu, autorul mai multor studii consacrate problematicii naţionale, avea să afirme în una din cărţile sale: „Cine se încumetă azi să abordeze fenomenul naţional nimereşte în plin război doctrinar şi mediatic. Tema a devenit plină de capcane, riscantă şi incendiară. Fenomenul naţional e acum în stare de fierbere, după ce părea definitiv clasat şi anacronic" [5, p. 9], iar expansiunea ideologiilor naţionaliste continuă să obţină „dimensiuni extraordinar de semnificative" [6, p. 135].

După cum susţinea cunoscutul sociolog american Immanuel Wallerstein [7, p. 80], chiar şi cea mai amicală discuţie devine tensionată, din momentul în care se face referire la identitatea naţională. Fie că o abordăm dintr-o perspectivă istorică, fie că ne bazăm pe rigorile stricte ale logicii, oricum, este dificil să ne clarificăm în această chestiune, este greu să găsim un punct de vedere comun. Să ne întrebăm: cine sunt, de exemplu, reprezentanții unor alte etnii decât cea majoritară: popor, minoritate naţională, minoritate sau grup etnic? Dar poate că întrebarea este formulată incorect și se recurge la aceste presupuse probleme pentru a fi atinse anumite scopuri politice? Este evidentă prezenţa mai multor puncte de vedere: unii

gândesc într-un fel, alţii se pronunţă pentru altceva, iar a treia echipă n-are nici o opinie la acest subiect, întrucât îl consideră lipsit de orice sens.

E firesc să ne întrebăm: Cei care locuiesc pe teritoriul Republicii Moldova constituie o națiune sau nu? În acest context cineva poate să ne amintească, că statul Republica Moldova este membru cu drepturi depline al ONU (Organizației **Națiunilor** (subliniat de noi, - M.G.) Unite). Dar poate că ne putem identifica doar printr-o altă noțiune, cea de popor? Sau suntem doar o parte a unei alte națiuni: vorbim aceeași limbă, avem o istorie comună, aceiași scriitori?...

Totuși, care-i „chestiunea zilei"? Dacă aceste supoziții constituie niște fenomene realmente existente, înseamnă că ele merită atenţia noastră şi trebuie să le găsim caracteristicile ce le particularizează. În pofida faptului, că nu vom obţine un consens asupra termenului de „națiune", termenului de „popor" sau, eventual, asupra oricărui alt termen, care semnifică noţiunea de popor, raportat la reprezentanții etniilor minoritare. Trebuie să acceptăm şi varianta, că această imposibilitate de a ajunge la un numitor comun este deja un argument în vederea înţelegerii, că *poporul* nu este o construcţie perfectă, dar alcătuiește o structură, ce se modifică în permanenţă, în dependenţă de ambianţa şi situaţia concret-istorică.

„Nimic nu poate fi mai evident, decât identitatea naţională, - afirma Immanuel Wallerstein. – Popoarele au un nume, câte odată – şi o istorie lungă. Cu toate acestea, orice specialist în chestionarea opiniei publice va spune, că la întrebarea „Care este apartenenţa dumneavoastră naţională?", adresată unor indivizi, care fac parte, prin presupunere, din componenţa aceluiaşi popor, răspunsurile obţinute vor alcătui un spectru larg de variante" [8, p. 83]. Cu cât situaţia politică este mai tensionată, cu atât spectrul răspunsurilor este mai extins. Discuţiile vis-á-vis de etnonimul popoarelor cunoaște pasiuni inimaginabile. Din istoria recentă ştim, că ele pot să provoace adevărate seisme etnice. Oamenii se omoară pentru astfel de chestiuni. Dar tot aceeaşi indivizi, care comit acte de violenţă pe teren etnic, sunt înclinaţi să nege, că aspectele legate de identitatea naţională ar fi complicate şi încurcate, considerând că pentru ei găsirea unor soluţii în acest domeniu este simplă.

Referindu-ne la fenomenul identitar, trebuie să recunoaștem, că în această zonă dispunem de o situaţie incertă, societatea nu este solidară în interpretarea lui. Este un fenomen, care se caracterizează printr-o instabilitate, nesiguranţă a existenţei sale şi, paradoxal, printr-o negare a acestei realităţi. Atunci trebuie să ne întrebăm: dar ce generează o atare incertitudine de apreciere şi evaluare a unor procese sociale la această etapă de dezvoltare istorică? Este o realitate obiectivă, ne ciocnim de imposibilitatea găsirii unui răspuns cert sau sunt puse în joc interese particulare, (de ce nu?) scopuri malefice?

Care este instrumentul, mecanismul sau traseul de a găsi un răspuns la „chestiunea zilei".

Opinia mea: ***Să nu ne fie frică să punem întrebări***. Asta *în primul rând*.

Am găsit în eseul lui Constantin Noica „Orizontul întrebării" următorul gând, care explică într-un fel imboldul interior, care m-a făcut să afirm aceasta. Noica scrie: „Când capeţi un răspuns, te „luminezi". Când pui o întrebare, în schimb, luminezi lucrurile. Este vorba de o luminare a lor la propriu, o punere a lor în lumină, în sensul că deschizi un orizont, unde lucrurile pot apărea lămurit sau nu" [9, p. 13]. Pe lângă multe nuanţe pe care le are, întrebarea, după Noica, mai înseamnă „înstăpânire asupra unui domeniu" [10, p. 20].

Trebuie să înțelegem și să conștientizăm, că problematica identității naționale (şi asta o spun nu numai eu) este una de o complexitate deosebită.

În al doilea rând, să excludem ***limbajul urii, limbajul vrajbei***, care în domeniul relațiilor interetnice şi interconfesionale se manifestă, de obicei, prin utilizarea de către comunicator/ jurnalist a unor mij-

loace lexicale sau de altă natură, prezentate într-o tonalitate specifică, cu intenţia de a înjosi, de a instiga ură sau violenţă faţă de reprezentanţii anumitor etnii, faţă de unele categorii sau grupuri de cetăţeni.

În al treilea rând, să găsim o formă adecvată, civilizată, de căutare a adevărului. Iar dacă ne referim la subiectul care ne preocupă, consider că aceasta ar fi ***discursul***.

Anume discursul este cea mai potrivită modalitate de punere în ordine a realităţii, s-o numim convențional *naționalistă*, realizată şi promovată prin limbaj, este o viziune asupra lumii dintr-o anumită perspectivă, realizată nu numai prin mijloace verbale, adică nu doar ceea ce poate fi reflectat prin limbă, dar şi prin practici ce o proiectează şi o creează. Cu alte cuvinte, noţiunea „discurs" include în sine nu numai modalităţile de tratare şi de interpretare a lumii înconjurătoare, ce se bazează pe o atare perspectivă de declanşare a unor acţiuni ale oamenilor şi de constituire a unor atare forme instituţionale de organizare a societăţii. Însuşi istoricul și filosoful francez Michel Foucault, cel care în anii ′60 ai secolului trecut a introdus în circuitul ştiinţific noţiunea de „discurs", o caracterizează în „Arheologia cunoaşterii" în felul următor: „Sarcina constă în a nu – în a nu mai - trata discursurile ca pe niște ansambluri de semne (de elemente semnificante care trimit la conţinuturi și la reprezentări), ci ca pe niște practici care își formează în mod sistematic obiectele despre care vorbesc" [11, p. 60-61].

Naţiunea este ceea ce Foucault numea „formaţiune discursivă" (*formation discoursive*), adică nu este pur şi simplu o alegorie sau un produs al imaginaţiei, dar este, după observaţia fină a lui Timothy Brennan, profesor la Universitatea din Minnesota, (SUA), o noţiune „gravidă" de structura politică. „Naţionalismul este un trop (adică o expresie metaforică – M.G.) a unor astfel de fenomene cum ar fi „apartenenţă", „fidelitate", dar şi o utilizare instituţională a imaginarului" [12, p. 47].

După destrămarea Uniunii Sovietice în fostele „republici surori" a început să se manifeste tot mai activ așa-numitul *naţionalism etnic*, el reprezentând o totalitate de orientări (dispoziţii) mentale şi practici discursive, generate de pericolul, (de ce să nu recunoaştem?), fals de multe ori, de lezare a drepturilor politice, istorice şi culturale, care-şi găsesc o confirmare în fraza *în ţara noastră ne simţim minoritari.*

Dacă în ultimii ani de existenţă ai URSS orientările mentale naţionaliste se aflau undeva la periferia doctrinei oficiale din acea perioadă a internaționalismului, în ultimul timp ele ocupă un loc tot mai pronunţat în arsenalul noilor strategi ai ideologiilor *naţionaliste*. Discursurile etnice au fost stimulate în mare măsură de eforturile căutării *ideilor naţionale*.

În discursul mediatic la această temă însăşi transcrierea cuvintelor are o semnificaţie anumită şi denotă pledoaria politică a autorului. Bunăoară, cuvântul *Ţară* (prima literă cu majusculă) utilizat în paginile săptămânalului „Literatura şi Arta" semnifică *România*, iar acelaşi cuvânt - *ţară*, prima literă fiind culeasă cu literă mică, înseamnă *Republica Moldova*/ *Basarabia*.

În discursul etnonaţionalist sunt utilizate formule etnonaţionaliste, introduse deja în circuitul din sfera politică. O sursă de asigurare conceptuală a etnonaţionalismului autohton, promovat prin mass-media, o alcătuiesc o serie de discipline academice –ce ţin de etnosociologie, etnopolitologie şi etnopsihologie, care s-au impus şi s-au manifestat în contextul destul de complicat al realităţii socio-politice de la începutul anilor ′90. Un alt generator esenţial al discursului etnonaţionalist îl servesc unele concepţii şi abordări ale istoriografiei contemporane.

E ştiut, că în anii de *perestroyka* şi în perioada care a urmat, multe sfere ale cunoaşterii socio-umane, cum ar fi sociologia, filosofia, politologia, etnologia, istoriografia au trecut printr-o acută criză

conceptuală, teoretico-metodologică şi terminologică. Unele din aceste domenii, cum ar fi politologia, au evadat din starea embrionară, bucurându-se de o dezvoltare impresionantă, altele au pierdut statutul de odinioară, legat de funcţiile ideologico-statale pe care le-au avut, iar unele ramuri *ştiinţifice* au fost totalmente date uitării. Oricum, ulterior multe domenii au fost impuse să se acomodeze la noile realităţi istorice. Aici însă trebuie să remarcăm un aspect negativ, după cum menționează cercetătoarea Galina Zvereva, care s-a observat în procesul de transformare în perioada post-sovietică a acestor discipline şi anume: expansiunea în practica ştiinţifică a unor proceduri de gândire comună, de utilizare nereflexivă a unor scheme ştiinţifice dubioase şi chiar a unor construcţii mitologice tradiționale [13, p. 30].

În abordarea realității sociale (mă refer la abordarea constructivistă în special), un rol deosebit revine interpretării noţiunilor. În discursul naţionalist sunt utilizate mai multe noţiuni de bază, cum ar fi „naţiune", „statalitate", „idee naţională", „interes naţional", „naţionalism", „extremism naţional", „etnofobie" etc. Cu referință la noțiunea „interes național", ar trebui de menționat că în Republica Moldova aceasta „se asociază mai ales cu integrarea europeană" [14, p. 50], deși este evident că toți acești termeni la care ne referim fac parte din lexiconul politic, astfel putem afirma că discursul naţionalist se desfăşoară ca fiind și o parte a discursului politic. Este acea parte care, direct sau indirect, urmăreşte anumite interese politice, mascate de terminologia naționalistă. Ar fi greșit, evident, să credem că discursul naţionalist ar fi o formă mascată de luptă pentru putere. Problema trebuie privită şi din perspectiva celor două tendinţe de dezvoltare a lumii contemporane – pe de o parte, există tentaţia globalismului, cu toate avantajele şi dezavantajele sale, pe de altă parte, - tendinţa de a păstra specificul local, tema modului de trai autohton, particularitatea culturilor naţionale ce rămân a fi puncte de atracţie ale unor polemici încordate.

În discursul naţionalist un loc aparte revine unor noţiuni mai concrete, care fac parte nu numai din lexiconul politic, dar şi din limbajul comun, de fiecare zi. Este clar, că noţiunile discursului naţionalist, conţinutul şi stilul lor diferă esenţial de la o comunitate socială la alta, în mediul cărora are locul actul comunicării. Există o garnitură de noţiuni în Germania, alta există în Franţa şi a treia – în Moldova.

Este apartenenţa naţională o stare la care s-a ajuns pe cale raţională sau iraţională? Care este contextul în dependenţă de care noţiunile generale utilizate în comunicarea practică îşi schimbă semnificaţia? Este interesant să precizăm, că A. Zdravomâslov, cunoscut specialist al fenomenului naţional, a numit procesul de promovare şi cultivare a ideilor de apartenenţă la o anumită naţionalitate „socializare naţională" [15]. În practica comunicării mediatice din Republica Moldova pot fi identificate cel puţin trei contexte.

Primul context este tratarea naţiunii ca pe o comunitate – etnică, politică, culturală. Din această perspectivă naţiunea este utilizată ca o substituire a noţiunilor de popor şi de stat. Autorii unor atare discursuri consideră că ar vorbi în numele întregii comunităţi şi că lor le aparţine dreptul deplin să se pronunţe în numele acestor comunităţi. Perspectiva teoretică de promovare a unui atare discurs se află în limitele teoriei primordialiste a naţiunii.

Al doilea context este legat de sarcinile identificării personale sau cetăţeneşti. În această situaţie constatarea apartenenţei naţionale reprezintă un aspect anumit al identificării, care poate fi efectuată pe diferite căi. Una din ele este declararea de către individ a „apartenenţei sale naţionale" (sunt român, sunt moldovean, sunt francez etc.), care poate să aibă un spectru larg de semnificaţii. De exemplu, la trecerea dintr-o ţară în alta o asemenea declaraţie trebuie confirmată prin actele respective.

În a treia situație are loc identificarea apartenenţei naţionale de altul: nu tu îţi declari naţionalitatea,

dar aceasta o face, direct sau indirect, partenerul de discuţie.

Tematica gen naţională a devenit şi o zonă de confruntare a ziariştilor, un test de profesionalism pentru breasla jurnalistică. Cine suntem? De unde venim? În ce ţară trăim? Ce limbă vorbim? Ce perspective ne aşteaptă? Sunt întrebări la care fiecare jurnalist încearcă să găsească răspunsul, dar la care fiecare în particular reacţionează reieşind din propria experienţă şi propria înţelegere a lucrurilor, care poartă amprenta comunităţii, grupului social din care facem parte.

Aşa-numitul pericol al ***românismului*,** promovat în paginile unor publicaţii periodice, ar conduce la subminarea statalităţii moldoveneşti, iar unii jurnalişti ***proromâni*** i-ar instiga prin scrierile sale pe cititori la nesupunere faţă de putere. Dintr-o astfel de perspectivă de a vedea şi a trata lucrurile, orice tentativă de a aborda subiectul identităţii naţionale, care în virtutea anumitor împrejurări obiective, cel puţin de factură istorică, nu poate fi examinat în afara elementului românesc, poate fi tratată drept o acţiune antistatală.

Ca o reacţie la o atare situaţie s-a produs dezbinarea breslei jurnalistice, prin crearea Ligii Jurnaliştilor Profesionişti, apărută ca alternativă a Uniunii Jurnaliştilor din Moldova, la conferinţa căreia din 3 mai 2004 a participat şi preşedintele Republicii Moldova Vladimir Voronin, şi la care s-a discutat despre „atacurile deschise la adresa statalităţii" şi despre „intoleranţa faţă de adevărurile istorice care răbufnesc cu amploare în mass-media" [16].

Observăm, prin urmare, caracterul neunivoc al situațiilor la care ne referim. Importanța chestiunii în cauză însă este mult prea mare și nu poate fi nicidecum ignorată.

Pentru o funcţionare reuşită a mass-mediei în vederea promovării valorilor democratice, după Colin Sparks, este mai mult decât imperioasă necesitatea unei adevărate culturi politice, dar şi a unui comportament adecvat, însă în Republica Moldova, ca de altfel şi în majoritatea ţărilor post-comuniste, cultura politică se află într-o stare fragilă. Folosirea mijloacelor de comunicare în astfel de condiţii, cu intenţia de a contribui la construirea identităţii naţionale este un proces dificil, greu de înţeles în situaţia pieţei libere [17, p. 114].

Orice sistem democratic din ţările post-comuniste se află, într-o măsură mai mare sau mai mică, dependentă de sistemul mass-media. Iată de ce aceste societăţi se află încă la mare distanţă de ţările cu democraţii avansate. Într-o măsură mult mai mare decât multe societăţi occidentale, ele se află prinse în cursa polarităţilor, la o extremă aflându-se manipularea politică a informaţiei şi opiniei, iar la altă extremă – manipularea comercială a informaţiei şi opiniei [18, p. 115].

Concluzii

O greşeală metodologică esenţială admisă după destrămarea Uniunii Sovietice, şi în această privinţă sunt de acord cu unii cercetători în domeniu, a fost faptul, că atât cei preocupaţi de aspectele teoretice ale identităţii naţionale, cât şi cei implicaţi în practica de promovare a acesteia, au ignorat sau n-au vrut să observe caracterul dinamic al identităţii însăşi, capacitatea ei de a se expune unor transformări radicale. O identitate modificată sub presiunea transformărilor statului şi ale sistemului său politic, într-o perioadă de tranziţie de la o formă la alta, este concepută de multe ori ca o identitate aflată în criză. Dar crizele identitare, prin care au trecut şi mai trec acum ţările din spaţiul post-sovietic, vor genera schimbări pozitive, vor contribui la progresul indivizilor şi instituţiilor statului. Esenţial este ca aceste tendinţe să fie orientate pe un făgaş corect, ce ar corespunde intereselor naţionale. Şi aici important a fost să se găsească obiectul central al identificării, în jurul căruia ar fi fost posibilă construirea unei noi identităţi.

Dar criza identitară poate să comporte şi un potenţial distructiv enorm. În primul rând, dacă deţinătorul acesteia este ameninţat de pierderea patriei, de dispariţia ţării ca subiect internaţional. Pericolul dispariţiei statului înseamnă nu numai o criză a identităţii, dar şi o dispariţie a ei. Este adevărat, că o perioadă anumită de timp după dispariţia statului, „identitatea" mai continuă să dăinuie în memoria unei părţi, mai mari sau mai mici, a societăţii, ceea ce vorbeşte despre incapacitatea ei de a se adapta la noile condiţii de viaţă sau despre caracterul neîntemeiat al noii construcţii statale.

O altă greșeală a fost, că noi am insistat să implementăm anumite practici pe *solul* moldovenesc, practici care au adus rezultate bune în țările cu democrații avansate.

Dar după cum remarcă politologul american Furio Cerutti [19, p. 121], termenul de „identitate" se utilizează în literatura occidentală în înţelesuri diferite. De obicei, sunt profilate două contexte de utilizare. În Statele Unite ale Americii termenul „politică identitară" (*politics of identity*) a fost inclus în circuit pentru a semnifica cursul minorităților etnice și a altor minorităţi spre autoidentificare. În alt context termenul „identitate" se foloseşte în legătură cu ţările şi grupele, care s-au determinat în sens de apartenenţă etnică sau religioasă sau de mândrie naţională.

De ce? Trebuie să accentuăm asupra unui aspect, care vine să ne lămurească de ce cercetătorii occidentali interpretează noţiunea de „identitate naţională" cu un conţinut care diferă puţin de cel *interpretat* în spaţiul estic, postsovietic în special. Aceasta are o explicaţie simplă la prima vedere. În multe din limbile europene, cum ar fi de exemplu în limbile engleză şi franceză, cuvântul „naţiune" înseamnă nu numai „etnos" (etnie), dar şi întreaga populaţie a ţării date. În virtutea unei atare situaţii noţiunile „naţiune" şi „stat" în lexicul cotidian s-au apropiat atât de mult, încât au generat şi denumiri de tipul: "Organizaţia Naţiunilor Unite". Iată de ce în literatura de specialitate occidentală vom întâlni folosirea categoriei „identitate naţională" ca sinonim al unor astfel de noţiuni cum ar fi „identitate etnică", dar şi „identitate statală" (sau „identitate civică").

Trebuie să constatăm, cu multă părere de rău, că după o perioadă îndelungată de numeroase discuţii şi dezbateri publice, de „ascensiune" pe calea democraţiei, societatea moldovenească continuă să se mai afle într-o profundă criză a identităţii naţionale. Pe parcursul acestor ani de „dezmorţire", s-a observat, dacă e să facem o privire *grosso modo* asupra evoluării situaţiei din acest domeniu, o incapacitate de a aborda la obiect şi în mod constructiv problematica de ordin naţional, aceasta datorându-se, în mare măsură, în viziunea noastră, lipsei ideii naţionale, unor idealuri şi valori sociale, politice, spirituale, ce ar contribui la consolidarea societăţii, ce i-ar conferi stabilitate în mişcarea sa, dar şi nedorinţei, ca să nu spunem, incapacităţii forţelor şi structurilor guvernante de a o formula, a o identifica şi a o transforma într-o ideologie a statului. Iar pentru partidele şi formaţiunile politice, în marea lor majoritate, abordarea problematicii fenomenului naţional a fost făcută, în repetate rânduri, în scopuri speculative. Au fost profetice versurile lui Vasile Romanciuc, publicate încă în 1990:

Am auzit că-aveţi un post vacant...
Am învățat – am note minunate –
La facultatea de patriotism
Şi-s patriot de specialitate.
...
Deci, s-a zvonit că-aveţi un post vacant...
Vă spun deschis: mă-ncearcă mari emoţii,
Încât am şi uitat să vă întreb:
Cum sunt plătiţi pe-aicea patrioţii? [20, p. 3].

Am recurs la citarea mai multor opinii ale unor autori, care nu pot fi învinuiţi de o lipsă a cunoaşterii complexităţii fenomenului identitar, doar pentru a

face să se înţeleagă faptul, că domeniul în cauză nu poate fi tratat ocazional şi într-un mod voluntarist. Este de fapt o axiomă, dar care, după toate probabilităţile, nu este valabilă şi pentru o parte considerabilă a politicienilor, dar și a jurnaliștilor noştri.

Referințe

1. MORARU, Victor, MOȘNEAGA, Valeriu (coord.). *Identitatea națională și comunicarea*. – Chișinău: FJȘC, 1998.
2. DETIENNE, Marcel. *L''identité nationale, une énigme.* - Paris: Gallimard, 2010.
3. COLOVIC, Ivan. *Le mythe de l''identité nationale.* În: *Identité; Etat, Religion et Laïcité en Europe après la chute du mur de Berlin* / L'Institut de la Mémoire Européenne. Disponibil: http://european.memory.free.fr/Textes/le%20mythe%20de%20l''identite.html
4. Studiul „*Beyond Identity*" („*După hotarele identităţii*") al acestor doi autori poate fi găsit în revista „Theory and Society", 2000, nr. 1, pp. 1-47; Referirea este făcută la o versiune în limba rusă, publicată în revista „Ab Imperio", 2002, nr. 3.
5. GEORGIU, Grigore. *Naţiune, cultură, identitate.* - Bucureşti: Diogene, 1997.
6. DEL VAL, Fernando Ariel, MORARU, Victor, ROCA, José Manuel. *Política y Comunicación: conciencia cívica, espacio público y nacionalismo*. – Madrid: Los Libros de La Catarata, 1999.
7. WALLERSTEIN, Immanuel. *Конструирование народа: раса, нация, этническая группа*. În: Этьен Балибар, Иммануил Валлерстайн. *Раса, нация, класс. Двусмысленные идентичности*. - Москва: Логос, 2004.
8. Ibidem.
9. NOICA, Constantin. *Sentimentul românesc al fiinţei.* – Bucureşti: Humanitas, 1996.
10. Ibidem.
11. FOUCAULT, Michel. *Arheologia cunoaşterii*. Trad., note şi postf.: Bogdan Ghiu. - Bucuresti: Univers, 1999.
12. BRENNAN, Timothy. *The National Longing for Form*. În: Homi Bhabha (Ed.). Nation and Narration: Post-Structuralism and the Culture of National Identity. - London: Routledge, 1990.
13. ЗВЕРЕВА, Галина. *Националистический дискурс и сетевая культура.* În: revista „Pro *et* Contra", 2005, сентябрь – октябрь.
14. MORARU, Victor et al. (coord.). *Puterea politică şi coeziunea socială în Republica Moldova din perspectiva integrării europene*. - Chişinău: IIESP, 2010.
15. ЗДРАВОМЫСЛОВ, Андрей. *Трансформация смыслов в национальном дискурсе //* Язык и этнический конфликт / Под ред. М. Брилл Олкотт и И.Семенова: Моск. Центр. Карнеги. – Москва: Гендальф, 2005. Disponibil: http: //www.carnegie.ru/pubs/books/volume/36581.htm
16. Timpul. 2004, 7 mai.
17. SPARKS, Colin. *Post-communist media in transition.* În: John Corner, Philip Schheisinger, Roger Silverstone (Eds.). International Media Research: A Critical Survey. – London and New York: Routledge, 1997.
18. Ibidem.
19. CERUTTI, Furio. *A Political Identity of the Europeans*. În: Thesis Eleven, 2002, Vol. 72, Nr. 1, pp. 26-45.
20. ROMANCIUC, Vasile. *Cântecul patriotului ambulant.* În: revista „Nistru", 1990, Nr. 7.

RECENZIE

la monografia «Молдо-российские отношения в контексте процессов европейской *versus* евразийской интеграции», autor Anatolii TCACI (Chişinău: CEP USM, 2021. - 261 p. - ISBN 978-9975-158-85-5)

Multidimensionalitatea reformelor în perioada de tranziție indică la oportunitatea efectuării cercetărilor științifice, care ar fundamenta necesitatea schimbărilor în politica externă a Republicii Moldova, ar analiza eficiența transformărilor produse și, în această bază, ar elabora măsuri, recomandări pentru eficientizarea politicii externe. Actualitatea problemei abordate este determinată de necesitatea de a explica și înțelege formarea și reevaluarea unor priorități din cadrul politicii externe a Republicii Moldova. Actualitatea investigației este condiționată și de persistența în mediile academice, politice și intelectuale a problemei identitare și implicit, a dilemei Est-Vest, vizând alegerea vectorului dezvoltării strategice a Republicii Moldova și de necesitatea elucidării priorităților politicii externe ale Republicii Moldova în formarea sistemului de valori ale societății în tranziție spre democrație. Actualitatea temei este determinată și de necesitatea de a scoate în evidența atât realizările tranziției, cât și erorile comise de cei care guvernează reformele, autorul oferind în același timp sugestii cu privire la corectarea lor, ceea ce ar face ca democrația în Republica Moldova să fie acceptată mai puțin dureros.

Caracterul multiaspectual al cercetării abordate determină un cerc larg de probleme care-și găsesc reflectare în lucrare și sunt supuse unei analize complexe și pertinente, în baza unor deducții, observații și constatări argumentate, fapt care-i permite autorului să ajungă la concluzii cuprinzătoare, imprimă studiului ponderea și importanța științifică cuvenită. Autorul a reușit pe deplin să depisteze aspectele principale ale problemei de studiu, oferind posibilitatea unei înțelegeri profunde a problemelor investigate.

În primul capitol autorul analizează istoriografia privind relațiile moldo-ruse în contextul proceselor integraționiste, în literatura străină, cât și cea din Federația Rusă, precum și în literatura din Republica Moldova. În prezentul capitol se atestă o bună și calitativă analiză a situației din domeniul cercetărilor problemei investigate. Trecând în revistă principalele abordări istoriografice ale problematicii relațiilor moldo-ruse în literatura de specialitate, autorul formulează câteva concluzii de rigoare. În noile condiții de transformare geopolitică a mediului și a structurii sistemului internațional, concurența puterilor în zonele de interes și influență, reprezintă un factor determinant în politica externă a Republicii Moldova. În acest context, aspirația Federației Ruse de a-și menține și consolida influența în sfera intereselor tradiționale și polaritatea societății moldovenești, divizată pe principii geopolitice, determină caracterul dificil al relațiilor bilaterale dintre Republica Moldova și Federația Rusă, evidențiind necesitatea căutării și formulării unei noi paradigme de dezvoltare a politicii externe a Republicii Moldova.

Problemele existente și caracterul relațiilor moldo-ruse în particular, și a politicii externe în general, care influențează situația politicii interne în contextul proceselor integraționiste, au deve-

nit subiectul a numeroase discuții în comunitatea științifică și în sfera politică. În același timp, nu există un studiu complex al relațiilor moldo-ruse în contextul proceselor integraționiste europene versus eurasiatice, dedicat identificării problemelor, factorilor de influență internă și externă, care să ofere o abordare strategică de analiza a perspectivelor politicii externe și a relațiilor moldo-ruse în condițiile actuale.

Capitolul al doilea conține cercetarea bazelor teoretice și metodologice și aspectelor conceptuale a politicii externe, procesului de integrare și sistemului internațional. Astfel, din start sunt identificate spre operaționalizare și determinare trei noțiuni și respectiv trei concepte cheie, care constituie baza teoretică conceptuală a lucrării. Acestea sunt: noțiunile și conceptele de politică externă, proces de integrare și sistem internațional, toate trei fiind examinate și separat, dar și în interdependența dintre ele în relațiile geopolitice moderne, formând, după părerea autorului, o corelație triadică care urmează a fi analizată în partea practică a cercetării, aceasta constituind de fapt una din sarcinile de bază a lucrării. Autorul argumentează că procesul de integrare, interdependența crescândă a participanților la proces, precum și influența mediului extern, din punctul de vedere al abordării sistemice, oferă posibilitatea de a face o corelație între noțiunile de „proces de integrare" și „sistem internațional", bazată pe natura structurală a interacțiunii elementelor sub influența mediului extern. Autorul susține că în contextul proceselor integraționiste, are loc formarea sistemelor internaționale la nivel regional sau a subsistemelor în raport cu sistemul internațional global. Principalele caracteristici ale procesului de integrare și a sistemului internațional sunt: poziția de lider al unui stat dezvoltat economic, care joacă un rol formator de sistem cu o pondere politică predominantă în raport cu alte state; caracterul, intensitatea și formele de interacțiune condiționate de mediului extern, determină configurația structurală a proceselor migraționiste.

În capitolul trei autorul analizează mai întâi cadrul politico-juridic al cooperării bilaterale dintre Republica Moldova și Federația Rusă. Cercetătorul afirmă că pe parcursul întregii perioade de cooperare în calitate de state independente, între Republica Moldova și Federația Rusă s-a format un cadru politico-juridic important, în baza căruia se realizează o interacțiune eficientă pe toate segmentele de cooperare bilaterală. Această perioadă de timp poate fi împărțită în două etape. Prima etapă include procesele: stabilirea relațiilor diplomatice și formarea cadrului politico-juridic al cooperării ca state independente, ținându-se cont de trecutul istoric comun; participarea activă a Republicii Moldova în cooperarea în cadrul CSI.

A doua etapă de dezvoltare a cadrului politic-juridic a relațiilor bilaterale începe în 2003. Punctul de plecare care a influențat dinamica cooperării a fost: nesemnarea „Memorandumului Kozak" și intensificarea cooperării Republicii Moldova cu Uniunea Europeană, fapt care a determinat reconfigurarea vectorului de politică externă. Schimbarea vectorului politicii externe a Republicii Moldova a fost justificat din punct de vedere al aspirației țării sale de a se integra în comunitatea europeană.

Autorul precizează că actualmente, în contextul relațiilor tensionate dintre Occident și Federația Rusă, cadrul politico-juridic al relațiilor moldo-ruse continuă să fie o bază solidă pentru cooperarea reciproc avantajoasă, că caracterul stabil al relațiilor moldo-ruse și abordarea strategică a dezvoltării acestora servește, în primul rând, intereselor Republicii Moldova, contribuind astfel la dezvoltarea economică și la bunăstarea socială

În lucrare autorul analizează problema reconfigurării politicii externe a Republicii Moldova în contex-

tul procesului de integrare europeană și a relațiilor cu Federația Rusă și CSI. Autorul specifică, că din punctul de vedere al realizării intereselor naționale ale Republicii Moldova prin intermediul politicii externe, nici Concepția politicii externe a Republicii Moldova, nici obiectivele și sarcinile trasate în programele de activitate ale guvernelor și nici implementarea lor nu reflectă pe deplin interesele naționale. Imperfecțiunea acțiunilor tactice de politică externă (lipsa de echilibru și pragmatism) nu contribuie la formarea unei strategii complete de politică externă.

O strategie consolidată de politică externă este capabilă să asigure stabilitatea internă și să unească societatea prin realizarea intereselor naționale comune, asigurând dezvoltarea socio-economică și reintegrarea țării. Incoerența politicii externe a Republicii Moldova a avut un impact negativ asupra situației politice, socio-economice interne, inclusiv asupra dezvoltării statului, limitând folosirea completă a tuturor avantajelor procesului de integrare economică și asocierea politică a Moldovei cu UE.

În capitolul al patrulea se analizează problema formării și realizării unei strategii de politică externă pe termen lung, bazată pe o abordare complexă a semnificației de „interes național" al Republicii Moldova, luând în considerare interesele politice externe ale partenerilor în noile condiții geopolitice. Transformarea sistemului internațional modern și tendințele crescânde de formare a unui sistem multipolar, în cadrul căruia Republica Moldova este situată între două centre de putere și asociații de integrare, stabilesc sarcina creării unei politici externe echilibrate.

Autorul analizează factorii externi de influență asupra politicii externe a Republicii Moldova în general și a relațiilor moldo-ruse în special, printre care se numără transformările structurale ale sistemului de relații internaționale.

Strategia de politică externă echilibrată a Republicii Moldova, care întrunește interesele naționale potențiale și vitale, a căror implementare este posibilă, cu condiția construirii unei cooperări reciproc avantajoase cu UE și cu organismele internaționale. Formatul dialogului trilateral - UE – Republica Moldova – Federația Rusă va contribui la: identificarea punctelor problematice în dezvoltarea cooperării; identificarea modalităților de soluționare a contradicțiilor și dezacordurilor existente; sporirea încrederii în Republica Moldova a partenerilor externi pentru integrare și consolidare a nivelului de stabilitate și securitate a țării. În lucrare sunt analizate prin prisma factorilor de influența externă: schimbările structurale în sistemul relațiilor internaționale, concurența geopolitică, transformarea tabloului geopolitic în regiune.

Autorul subliniază că potențiala perspectivă de creare a unei politici externe echilibrate a Republicii Moldova și a parteneriatului strategic cu Federația Rusă sunt determinate de două procese paralele: pe latura externă - procesul de schimbare a tabloului geopolitic în regiune și întărirea poziției Federației Ruse, pe latura internă - procesul de consolidare a societății în jurul unei agende de politică internă și externă unificatoare.

În monografia *Молдо-российские отношения в контексте процессов европейской versus евразийской интеграции,* autorul menționează că principalele criterii de formulare și realizare a unei politici externe echilibrate care vizează convergența zonelor de liber comerț și dezvoltarea complexă a parteneriatului strategic cu Federația Rusă în interesele naționale ale Republicii Moldova sunt: consolidarea politică și instituțională internă, formând o agendă socio-economică unificatoare a societății; respingerea divizării societății după retorica geopolitică; analiza potențialului de recunoaștere internațională a statutului de stat neutru a Republicii

Moldova; contracararea influenței externe, inclusiv din partea Rusiei, prin consolidarea suveranității.

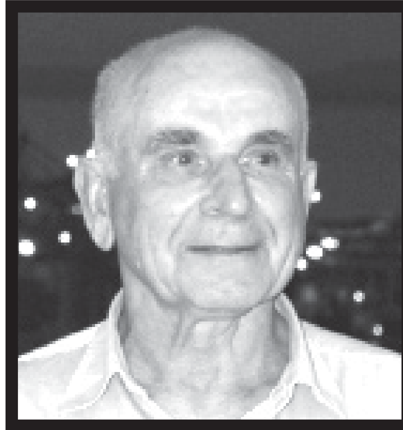
Menționăm și caracterul critic, polemic, dar argumentat al tezelor lansate în lucrare, însă care păstrează totuși, limitele unei tratări imparțiale. Merită a fi evidențiată intenția autorului de a analiza implicațiile factorului politic asupra promovării intereselor naționale și a securității Republicii Moldova.

Monografia prezintă un incontestabil interes științific. Materialele lucrării pot servi de un real folos în procesul de elaborare a literaturii științifice și didactice în domeniul științelor politice și istorice; ele pot fi utile profesorilor, studenților, liceenilor, tuturor celora ce se interesează de problemele relațiilor dintre Republica Moldova și Federația Rusă la etapa actuală.

Constantin SOLOMON,
Doctor habilitat în științe politice,
Profesor universitar,
Universitatea de Stat din Moldova

COMPARTIMENTUL

IN MEMORIAM

22/06/1939 – 08/07/2021

8 июля 2021 года, на 83-м году жизни, после продолжительной и тяжелой болезни, ушел из жизни

АНИКИН ВЛАДИМИР ИЛЬИЧ

Владимир Ильич родился в местечке Голованевск Кировоградской области (УССР) в семье офицера и учительницы. После окончания средней школы в г. Кишиневе поступил в Московский Государственный Университет им. М. В. Ломоносова на факультет журналистики. Окончил аспирантуру при Отделе Философии и Права АН МССР. Доктор философских наук, доцент, доктор хабилитат политологии, Член Союза журналистов Молдовы. Награжден медалью Ветеран труда, благодарственным дипломом и дипломом за заслуги АНМ. Долгое время работал литературным сотрудником редакции журнала «Коммунист Молдавии». С 1983 года - старший преподаватель, доцент, декан факультета культурно-просветительской работы Молдавского государственного института искусств. С 1991 года - старший научный сотрудник, ведущий научный сотрудник Института философии, социологии и политических наук Академии наук Молдовы (ныне Институт юридических, политических и социологических исследований).

Большую часть своей жизни Владимир Ильич посвятил журналистике, научной и педагогической работе. После выхода на пенсию продолжил архивную, исследовательскую и публицистическую деятельность, публикуя статьи о истории бессарабского еврейства. В 2013 году переехал с семьёй в Израиль, где продолжил активно работать почти до самых последних дней.

Родные и близкие скорбят о безвременной кончине отца, мужа и деда. Владимир Ильич Аникин был похоронен на кладбище Яркон в Тель-Авиве.

УВАЖАЕМЫЕ РОДНЫЕ, БЛИЗКИЕ, ДРУЗЬЯ И КОЛЛЕГИ ВЛАДИМИРА ИЛЬИЧА АНИКИНА!

Скорблю вместе с Вами, сожалею о невосполнимой утрате такого достойного и уважаемого человека.

Владимир Ильич для меня всегда был примером добросовестного отношения к своему делу. Это был честный, открытый и добрый человек. С ним всегда было приятно встречаться и общаться. Он нес ауру доброты и благожелательности в поведении, действиях, поступках.

Я много слышал о нем ранее, был даже шапочно знаком с ним. Однако, плотнее мы сошлись, когда он подготовил к защите вторую диссертацию (доктор хабилитат политологии) и меня назначили официальным оппонентом на защите его диссертационной работы. Тогда мы познакомились ближе, обнаружили, что нас многое объединяет (принципы, отношение к жизни и происходящим социально-политическим процессам в Молдове и в мире, работе / науке, друзьям, коллегам, семье).

Его отъезд в Израиль нас не разъединил, хотя физическое расстояние между нами увеличилось значительно. Мы продолжали интенсивно общаться по Интернету. Мы с интересом ждали статьи Владимира Ильича, присылаемые для публикации в нашем молдавском научном политологическом журнале *MOLDOSCOPIE*.

Я же, со своей стороны, считал за честь приглашать Владимира Ильича в Молдову на наши конференции, которые мы проводили в рамках проекта, финансируемого Международной Организацией по Миграции. В 2016–2017 годах он был непосредственным и активным участником трех международных научных конференций по проблемам миграции, миграционной политики и диаспоры, которые мы провели в Тирасполе и Кишиневе.

Его выступления и статьи всегда вызывали у меня профессиональную гордость за глубину анализа, доскональное понимание и знание исследуемой темы, за внутреннее благородство и культуру, толерантное отношение к чужому мнению, умелую и продуманную подачу материала. Журналистское прошлое, умение работать с текстом постоянно вызывали у меня некоторую белую зависть. У слушателей, участников, коллег по конференции всегда возникал открытый и непосредственный интерес к его исследованиям, суждениям, выводам, замечаниям.

Его работы (монография, а также многочисленные научные статьи) в области гражданского общества, других отраслей политической и исторической науки навсегда останутся в нашей памяти. Они вошли в золотой фонд современной молдавской политической науки. Мы вполне заслуженно можем гордиться реализованным научным потенциалом Владимира Ильича Аникина.

Я рад, что судьба дала мне возможность узнать его при жизни. Ему всегда были приятны встречи с Молдовой, Кишиневом, где прошла значительная и не худшая часть его жизни. Молдовой, как и Израилем, он всегда гордился, считал обеих своей Родиной, и своим родным домом. Общение с ним было интересно, по-

знавательно, будило исследовательскую мысль. Встречи с ним были настоящим событием.

Он меня приглашал приехать в Израиль. Болезнь сорвала мои планы поездки на научное исследование по молдавской трудовой миграции в августе 2016 года. Сожалею, что не случилось повидаться на земле Израиля, искупаться в Мертвом море, прикоснуться к Стене Плача, глубже узнать культуру, традиции еврейского народа. Владимир Ильич был отличным рассказчиком и из его повествований Израиль выступал значимо, объемно, зримо...

Пусть земля ему будет пухом! Светлый был человек!

С глубоким уважением,

Валерий Г. МОШНЯГА,
доктор хабилитат политических наук,
профессор, «От Emerit»,
Молдавский государственный университет,
Факультет международных отношений,
политических и административных наук,
Департамент политических и
административных наук

VLADIMIR ANIKIN - SAVANT ȘI OM AL FAPTELOR BUNE

Destinul a secerat existența unui savant, îndrumător de cariere și deschizător de drumuri care a fost Vladimir Anikin. A absolvit școala medie în Chișinău, iar mai apoi - Facultatea de jurnalism a Universității de Stat "Mihail Lomonosov" din Moscova. A susținut tezele de doctor în filosofie și doctor habilitat în politologie, este autor a peste trei sute de lucrări științifice publicate în țară și peste hotare.

Pentru cei care l-au cunoscut și care i-au fost aproape în diferitele ceasuri ale vieții, este de necrezut că savantul și pedagogul Vladimir Anikin a plecat dintre noi în altă parte decât într-o bibliotecă.

Înțelepciunea, hărnicia, disciplina, sociabilitatea, comunicabilitatea, modestia și simplitatea lui - în raport cu colegii și cu cei din jur - au generat stimă și respect față de Vladimir Anikin, un Om cu literă mare.

Pentru noi – vechii prieteni, personalitatea savantului Vladimir Anikin s-a identificat cu imaginea cărții ținute ore în șir în mâini, cu aplecarea privirii peste vrafuri și rafturi de cărți, dar și cu chipul concentrat asupra ideilor.

Făcând un scurt istoric, menționez că relațiile noastre de prietenie s-au consolidat în procesul de lucru asupra monografiei realizate în cadrul Institutului de Integrare Europeană și Științe Politice a Academiei de Științe a Moldovei – *Republica Moldova: alegerile, puterea, societatea civilă.*

Recunoaștem cu toții că plecarea lui Vladinir Anikin dintre noi este o mare pierdere pentru acei care l-am cunoscut, o prezență de neșters în memoria noastră.

Știm că ne-a părăsit ca să se ducă să studieze ultima carte din cea mai mare bibliotecă – cea a Veșniciei. Tăcerea pe cate o păstrăm, însoțindu-l pe ultimul drum, este răsunetul științei și recunoștinței noastre față de această personalitate notorie.

Bunul Dumnezeu să-l odihnească în pace și să-l așeze în dreapta Sa!

Constantin SOLOMON,
Doctor habilitat, Profesor universitar,
Universitatea de Stat din Moldova,
coleg și prieten

Emilian Ion CIOBU

(07.07.1941 - 21.10.2021)

Dl Emilian Ciobu, Ambasador Extraordinar şi Plenipotenţiar, Consilier de Stat al Republicii Moldova, clasa I, doctor în filozofie, conferenţiar universitar, membru al Uniunii Ziariştilor din Republica Moldova şi fosta URSS, fiind o personalitate notorie şi cetăţean de vază, a consacrat întreaga sa viaţă atât apărării interesului naţional şi promovării imaginii Republicii Moldova pe plan internaţional, cât şi activităţii ştiinţifico-pedagogice, contribuind considerabil la dezvoltarea ştiinţei politice şi formarea specialiştilor în domeniul relaţiilor internaţionale.

Activitatea profesională Dl Ciobu a iniţiat-o în calitate de lector la Universitatea de Stat din Moldova (1975-1976) şi redactor şef-adjunct la Redacţia Principală a Enciclopediei Sovietice Moldoveneşti (1979-1983). Mai târziu a îndeplinit funcţia de şef al Secţiei predare a ştiinţelor sociale; şef al Direcţiei instituţiilor superioare de învăţământ; membru al Colegiului Ministerului Învăţământului Superior şi Mediu de Specialitate din Moldova (1983-1986) şi consilier al Primului Secretar a Comitetului Central al PCM (1986-1991), dând dovadă de capacităţi organizatorice şi manageriale excepţionale.

Din anul 1993 Dl Ciobu s-a dedicat activităţii diplomatice, fiind numit secretar I în cadrul Ambasadei Republicii Moldova în Belarus. Ulterior, a activat în calitate de consilier, ministru-consilier la Ambasada Republicii Moldova în România (1994-1997), şef al Aparatului Preşedintelui Republicii Moldova (1997-1998), Ambasador Extraordinar şi Plenipotenţiar al Republicii Moldova în România şi, prin cumul, în Grecia şi Cipru (1998-2003). Pe parcursul întregii perioade de activitate în serviciul diplomatic, dl.

Ciobu s-a manifestat drept un profesionist de elită şi un diplomat remarcabil, care a urmărit consolidarea prestigiului şi poziţiei statului moldovenesc pe arena internațională.

În același timp, aspectul ştiinţifico-didactic a reprezentat o parte esențială în viața D-lui Ciobu. Pe parcursul activităţii în calitate de şef al Direcției Relaţii Internaţionale (2006-2010), Academia de Administrare Publică pe lângă Preşedintele Republicii Moldova şi conferenţiar universitar în cadrul Facultăţii Relaţii Internaţionale, Ştiinţe Politice şi Administrative (conferențiar la Catedra de politologie, 2003-2006,
şi conferenţiar, departamentul Relaţii Internaționale în anii 2010-2017) Dl. Ciobu s-a manifestat drept un profesionist de excepţie şi ca un savant notoriu în domeniul relaţiilor internaţionale şi studiilor diplomatice. Măiestria profesională şi vocaţia pedagogică combinate armonios cu experienţa practică bogată îi permiteau să susţină prelegerile şi seminarele la un nivel înalt sub aspect metodico – ştiinţific şi să contribuie fructuos la formarea tinerei generaţii de viitori diplomaţi şi specialişti în domeniul relaţiilor internaţionale. Pe parcursul acestor ani el a fost conducătorul ştiinţific al mai multor licenţiaţi şi magiştri, dar și a pus bazele studiilor diplomatice în Republica Moldova.

Prin ghidarea unui şir de doctoranzi Dl. Ciobu a contribuit activ la pregătirea şi promovarea cadrelor ştiinţifice de înaltă calificare în domeniul relaţiilor internaţionale. Dl. Ciobu, datorită calităţilor personale şi profesionale deosebite, a fost cunoscut şi s-a bucurat de autoritate şi profund respect în rândurile studenţilor şi cadrelor didactice de la Facultatea Relații Internaționale, Științe Politice și Administrative şi de la alte instituţii de învăţământ. Mai mult, Dl Ciobu a fost un om de inteligență deosebită, caracterizat prin probitate profesională, modestie, onestitate şi comunicabilitate. Întotdeauna a susţinut şi a încurajat tinerii profesori, împărtăşindu-le experienţa personală bogată şi utilă. Prin capacitatea individuală de a aborda problemele cu care se confruntă atât învăţământul superior din Republica Moldova, cât şi Universitatea de Stat din Moldova, Dl Emilian Ciobu a devenit un pilon de vază al departamentului Relaţii Internaţionale. Pentru meritele deosebite în activitatea ştiinţifico-didactică, munca îndelungată şi prodigioasă în domeniul diplomatic şi aportul remarcabil în domeniul relaţiilor internaţionale şi studiilor diplomatice Dl Ciobu a fost decorat în anul 2008 cu ordinul „Gloria Muncii".

Exprimăm sincere și profunde condoleanțe familiei, rudelor și prietenilor celui care a plecat în lumea veșnică. Fie ca sufletul lui să se odihnească în pace în împărăția cerurilor. Amintirea strălucitoare a unui cetățean remarcabil, a unui profesor minunat, a unui om de știință cu principii, a dragului nostru coleg și a unei persoane pline de suflet, va rămâne pentru totdeauna în inimile noastre.

Veșnică pomenire...

Cu profund respect,

Valentina TEOSA,
„Om Emerit", Profesor universitar,
Doctor habilitat în științe politice,
Facultatea de Relații Internaționale,
Științe Politice și Administrative,
Departamentul relații internaționale,
Universitatea de Stat din Moldova

Cristina EJOVA,
Doctor în Științe Politice, Conferențiar universitar,
Şef al Departamentului relații internaționale,
Facultatea de Relații Internaționale,
Științe Politice și Administrative,
Universitatea de Stat din Moldova

EMIL CIOBU. OMUL ȘI PROFESORUL

Emil Ciobu a fost absolventul Facultății de Istorie a Universității de stat din Moldova, care pe atunci se numea Universitatea de Stat din Chișinău, păstrând de-a lungul anilor o legătură strânsă cu Alma Mater. Emil Ciobu a activat în diferite instituții de stat, ocupând funcții importante, cu toate acestea a menținut o legătură permanentă cu Universitatea de Stat din Moldova. În mod special, aș vrea să menționez colaborarea strânsă care a avut-o Emil Ciobu, doctor în științe filosofice, conferențiar universitar, ambasador cu Facultatea Relații Internaționale, Științe Politice și Administrative. În calitate de profesor al Departamentului Științe Politice, iar, după constituire, și a Departamentului Relații Internaționale din cadrul FRIȘPA, Emil Ciobu a contribuit plenar la constituirea și dezvoltarea specialităților „Politologie" și „Relații Internaționale", prin participarea la elaborarea și perfecționarea programelor de studii, asigurarea cadrului curricular, publicarea lucrărilor științifico-metodice, îndrumarea noilor generații de cercetători și specialiști.

Conferențiarul universitar și ambasadorul Emil Ciobu se bucura de stima și respectul meritat din partea colegilor, servind pentru mulți drept exemplu de competență, erudiție și omenie. Profesorul Emil Ciobu era apreciat și iubit de către studenți, cărora le împărtășea cu toată deschiderea cunoștințele și experiența acumulate de-a lungul anilor. Prelegerile și seminarele conferențiarului universitar Emil Ciobu erau frecventate cu plăcere de către studenți și masteranzi și chiar așteptate de mulți dintre aceștia, grație manierei inconfundabile de prezentare a materiei de curs și a tactului pedagogic înnăscut.

Un om de o mare eleganță și rară modestie, cu un simț al corectitudinii și cumsecădenia celor șapte ani de acasă, cu o rigoare academică de profesionist și cu un stil inconfundabil de umor sănătos, Emil Ciobu a fost unul dintre cei mai buni profesori din cadrul Facultății Relații Internaționale, Științe Politice și Administrative. Ne-a părăsit la vârsta la care mai avea multe de spus și de scris…

Noi, cei care l-am cunoscut pe Profesorul și Omul Emil Ciobu, i-am fost discipoli, colegi sau prieteni, îi vom păstra memoria vie și luminoasă!

Alexandru SOLCAN,
Doctor, Conferențiar universitar,
Decan al Facultății de Relații Internaționale,
Științe Politice și Administrative,
Universitatea de Stat din Moldova

DIPLOMATUL EMILIAN CIOBU – PEDAGOG ȘI PATRIOT AL MOLDOVEI

Am avut onoarea să activez împreună cu renumitul diplomat și pedagog în domeniul științelor umaniste, teoriei și practicii studiilor diplomatice, Emilian I. Ciobu.

Personal l-am cunoscut acum circa o jumătate de secol, fiind încă student la USM, Facultatea de Istorie și apoi aspirant / doctorand la Moscova, în capitala fostei URSS. La începuturi, fiind deja tânăr cadru didactic la Universitate, Em. Ciobu ne-a monitorizat seminarele la disciplina predată (prelegerile) Academicianului Alexandru A. Zavtur.

Onorabil a reprezentat Universitatea noastră ulterior, când a fost recomandat la studiile de doctorat din cadrul renumitei Universități „M. Lomonosov" de la Moscova. Apreciez aceasta, fiindcă am participat la susținerea publică cu Brio a Tezei de Doctorat a Domniei sale, eu fiind atunci la studiile doctorale, cu frecvență la zi, de la Academia de Științe a Uniunii Sovietice.

După susținerea cu succes a Tezelor de Doctorat și revenind în Moldova, am avut norocul să activăm împreună în funcții de conducere din cadrul Organului central decizional al republicii (CC al PCM) și să simt plenar umărul și sfatul lui – Dumnealui fiind șef al Sectorului Știință și Instituții de Învățământ, cumulând și funcția didactică de conf. univ. la Catedra respectivă a USM (iar eu – șef al Sectorului R.I.). Emil Ciobu a deținut înalte funcții de stat, fiind și Ambasador Extraordinar şi Plenipotențiar al Republicii Moldova în România, în perioada 3 iulie 1998 – 3 octombrie 2003.

În anul 2006, după ce a revenit definitiv din misiunile diplomatice de peste hotare, cunoscând bine potențialul lui extraordinar, în calitatea mea de Rector al Academiei de Administrare Publică (AAP pe lângă Președintele Republicii Moldova), i-am propus și D-lui a acceptat funcția de șef al Departamentului R.I. la AAP, pentru pregătirea și instruirea continua a cadrelor diplomatice, a specialiștilor în domeniul R.I. din cadrul autorităților publice centrale. Pentru merite deosebite în activitate, în mai 2008 Ambasadorul Emil Ciobu prin decret prezidențial, a fost decorat cu înalta distincție de stat – Ordinul „Gloria Muncii".

În context politic, pedagogul desăvârşit de la Universitatea de Stat din Moldova, Em. Ciobu, a fost un timp și președintele Partidului „*Patria*" (2012-2014).

Emil I. Ciobu a fost un veritabil patriot și a promovat cu iscusință interesul național al Moldovei. Bunăoară, la 3 decembrie 2013 membrii Clubului Diplomaților de la FRIȘPA au avut o întâlnire tematică cu D-lui în problema „*Relațiile moldo-române*". Ambasadorul le-a povestit tinerilor despre experiența sa în domeniul diplomatic și promovarea politicii externe, menționând: „*M-am întâlnit cu foarte mulţi diplomaţi în viaţa mea…*", iar „*pentru fiece diplomat mai scump, mai drept, mai cu perspectivă, mai puternic decât statul lui nu există nimic*.

Alexandru ROMAN,
Doctor habilitat, Profesor universitar,
Consilier de Stat al Republicii Moldova de Rangul I,
Departamentul relații internaționale,
Facultatea de Relații Internaționale,
Științe Politice și Administrative
Universitatea de Stat din Moldova

ÎN MEMORIA AMBASADORULUI EMILIAN CIOBU

În experienţa acumulată pe parcursul vietii, am întâlnit diferiţi oameni. Şi de fiecare dată, când întâlneam pe cineva, încercam să culeg de la această persoană câte puţin din cele mai de preţ valori pe care le poate avea un OM: educaţia, inteligenţa, modestia, bunul simţ, competenţa profesională, blândeţea sufletului, dragostea şi respectul faţă oameni.

Sunt fericit pentru faptul că printre atâţia oameni pe care i-am întâlnit în viaţă, am avut norocul să-l întâlnesc pe regretatul Emil Ciobu în anii 1982-1989 la una din catedrele de Ştiinţe politice a Universităţii de Stat din Moldova. Întâlnirea a avut o importantă deosebită pentru mine deoarece eram la începutul carierii profesionale.

În acele vremuri, Emil Ciobu, doctor în ştiinţe, conferenţiar universitar, dar şi cu ani de experienţă în activitatea practică, a fost printre primii din profesorii seniori care a manifestat o atitudine deosebit de atentă faţă de profesorii tineri, implicit faţă de mine.

Soarta a fost generoasă faţă de mine şi pe parcursul carierei diplomatice, atunci când ne-am revăzut iarăşi alături în cadrul sistemului diplomatic al Republicii Moldova. Fiind în Centrală, în calitate de director de subdiviziune, deseori analizam cu mare interes notele informative parvenite de la misiunea noastră din Bucureşti condusă, în perioada anilor 1998 – 2003 de către E.S., ambasadorul Emil Ciobu. A fost şi aceasta o bună experienţă pentru mine deoarece în august 2009, nu mult timp după evenimentele din 7 aprilie, am fost detaşat la Bucureşti în calitate de Însărcinat cu Afaceri a.i. Atunci, în tot ansamblul de activităţi specifice, deseori îmi dădeam seama pe cât de delicat şi diplomatic aborda Excelenţa Sa unele subiecte sensibile în relaţiile moldo-române axate pe dimensiunea politică, economic şi culturală dovedind, astfel, că un diplomat trebuie să fie, fără îndoială atât istoric, cât şi politolog, şi chiar economist. Şi e firesc, că din partea unor colegi de la MAE al României, cei care l-au cunoscut personal pe ambasadorul Emil Ciobu, am auzit mai multe aprecieri obiective.

Acum plecat în nemurire, Emil Ciobu, va rămâne perpetuu prin faptele Sale. Bărbat cu verticalitate, cinstit şi curajos, Domnia Sa ne-a lăsat tuturor un testament ne estimabil: să ne onorăm cinstit profesia, să iubim pământul strămoşesc, să ne iubim ţara, să muncim pentru ea cu dăruire şi jertfire de sine!

Efim CHILARI,
Doctor în Filosofie, Ministru Plenipotenţiar,
Preşedinte al Comitetului Sindical
al Universităţii de Stat din Moldova

A EULOGY FOR MR. EMILIAN CIOBU

In 2013-14, I visited Moldova as a US Fulbright Professor to the Department of International Relations, Moldova State University, where I met Mr. Emilian Ciobu. A handsome man with elegant appearance, soft spoken but witty and humble, with grasp on the subject matter (International Relations), and strong analytical skills, Dr. Ciobu was indeed a two in one professional – an academic and a diplomat.

With a professional background as a career diplomat (had been an ambassador of Moldova to different countries), he was extremely sharp in recalling events and scenarios related to any discourse on international politics. I have rarely seen and met career diplomats who had ideas of their own and had dared to express them, as they are trained to hide their feelings and practice self-restraint. But, this man was a bit different. He would express his genuine opinion in a candid manner based on his experiences and expertise.

As an individual, Prof. Ciobu was a thorough gentleman, a good friend, a helping colleague, and a cooperative professional. I remember that he would drop me in his car whenever we finished our classes at the same time. He with other colleagues from the Department of International Relations also took me to different parts of the city. Also, he invited me to a lunchat his dacha out of Chisinau and introduced me to his spouse. In these very different forms of informal communication he opened for me unknown pages of the Moldova history and today national social culture.

I now can say that Mr. Emilian Ciobu was a versatile person both as an individual, as a diplomat, and as an academic. It's not only his family that lost him but Moldova lost a sincere and loyal citizen.

Dr. Syed Ali Wasif, Ph.D,
President,
Society For International Reforms and Research (Non-Profit), USA,
Fullbright Visiting Scholar for academic year 2021-2022
of the Fulbright Visiting Scholar Program of State Department, USA
for Departament of Internațional Relations,
Faculty of International Relations,
Political and Administrative Sciences,
Moldova State University

MOLDOSCOPIE

Publicaţie periodică ştiinţifico-practică

Tipul B

Anul 25 (2021), nr. 3 (94)

Bun de tipar 10.12.2021. Formatul 60x80 $^{1}/_{12}$.
Coli de tipar 20,0. Coli editoriale 16,6.
Tirajul 200 ex.

Centrul Editorial-Poligrafic al USM
str. Al. Mateevici, 60, Chişinău, MD 2009

